

БЕЗДОМНИШТВОТО ОКОЛУ НАС

ЈАВНО
СКРИЕНО
ПОТЕНЦИЈАЛНО

БЕЗДОМНИШТВОТО ОКОЛУ НАС

ЈАВНО • СКРИЕНО • ПОТЕНЦИЈАЛНО

Издава: Асоцијација за истражување, комуникации и за развој „Паблик“
За издавачот: Климентина Илијевски, извршна директорка

Автори: м-р Климентина Илијевски, м-р Катерина Мојанчевска, Александра Илоска, Маја Неделковска
Научни консултанти: проф. д-р Марија Доневска, м-р Катерина Мојанчевска
Соработници: м-р Тијана Радеска, Анета Ристеска

Стратегија за инклузивна комуникација: Небојша Илијевски
Логистичка поддршка: Жармена Божиновска
Лектура: Анета Василевска - Љубециј
Ликовно-графичко обликување: Зоран Инадески

Печат: Контура
Тираж: 300 примероци
Бесплатен/некомерцијален примерок

Оваа публикација е овозможена со поддршка од американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД) во рамките на Проектот на УСАИД за граѓанско општество. Содржината на публикацијата е одговорност на Асоцијацијата за истражување, комуникации и за развој „Паблик“ и не ги изразува ставовите на УСАИД или на Владата на Соединетите Американски Држави.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје
364.2-058.51

БЕЗДОМНИШТВОТО околу нас : јавно, скриено, потенцијално /
[автори Климентина Илијевски... и др.].

- Скопје: Здружение на граѓани за истражување, комуникации и за Развој Паблик, 2016.
- 211 стр. : илустр. ; 21 см

Фусноти кон текстот.

- Автори: Климентина Илијевски, Катерина Мојанчевска, Александра Илоска, Маја Неделковска.
- Библиографија: стр. [210-212]

ISBN 978-608-65957-0-8

1. Илијевски, Климентина [автор]

а) Социјално загрозени лица - Бездомници
COBISS.MK-ID 100952330

Почитувани,

Книгата што е пред вас и која е посветена на проблематиката на бездомништво претставува вистинска реткост во стручната и во научната литература во Р. Македонија. Бездомништвото е специфичен и сложен социјален феномен и процес што се однесува на лицата што се изложени на мноштво социјални ризици, кои се маргинализирани и кои најчесто живеат во сиромаштија и во социјална исклученост. Практиката и политиката што се преземаат кон бездомниците како ранлива категорија ги надминуваат националните рамки имајќи превид дека профилот на лица што се бездомници е променлив и во поново време вклучува категории како имигранти, млади луѓе и деца.

Оттаму, оваа книга прави исклучителен придонес преку понуда на: теоретско-концептуални основи за анализа на бездомништвото, но и искуствена евиденција во однос на предизвиците со кои се соочуваат бездомниците, како и компаративна анализа на состојбите и на политиката насочени кон бездомниците во поголем број европски држави, но и осврт на состојбите и на мерките во Р. Македонија со кои се пресретнуваат предизвиците на бездомниците на национално и на локално ниво.

Ваквиот дуален пристап ѝ дава на книгата можност еднакво да влијае врз продлабочувањето на критичките дебати и расправи за бездомништвото во Р. Македонија, но истовремено да претставува и исклучително корисна алатка за креаторите на политиката и на мерките што влијаат врз животните состојби на бездомниците.

Поради сето тоа што е истакнато погоре, треба да се оддаде големо признание на Асоцијацијата за истражување, комуникации и за развој „Паблик“, која во рамки на проекти од граѓанска проблематика го избра за истражување токму бездомништвото. Нивната иницијативност во оваа сфера треба да претставува мотивација за слични вакви теоретско-апликативни истражувања и на другите граѓански организации, со што ќе се зголемат и можностите за пресретнување на секојдневните и на конкретните предизвици со кои се соочуваат лицата што се бездомници.

Проф. д-р Маја Геровска - Митев

СОДРЖИНА

I БЕЗДОМНИШТВОТО, ШТО ЗНАЧИ? КРАТКА ТЕОРЕТСКА ОСНОВА	8
II ЕТХОС - ЕВРОПСКА ТИПОЛОГИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО И ЗА ИСКЛУЧЕНОСТ ОД ПРАВОТО НА ДОМУВАЊЕ (European typology on homelessness and housing exclusion)	10
III КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА, АНАЛИЗА НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА БЕЗДОМНИШТВОТО.....	13
3.1 Данска	15
3.2 Финска	23
3.3 Шкотска	32
3.4 Холандија	41
3.5 Италија	49
3.6 Австрија	59
3.7 Германија	68
3.8 Словенија	75
3.9 Хрватска	81
3.10 Србија	87
3.11 Клучни согледувања од компаративната анализа за третманот на бездомништво...	94
IV МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ	97
V ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО МАКЕДОНИЈА ПОВРЗАНИ СО КЛАСИЧНАТА И СО СОВРЕМЕНАТА КОНЦЕПЦИЈА НА БЕЗДОМНИШТВО	101
VI РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	110
6.1 Анализа на експертски интервјуа	111
6.2 Анализа на фокусните групи	118
6.3 Анализа на прашалниците од граѓански организации со социјална мисија	123
6.4 Анализа на прашалниците со лица исклучени од правото на домување	128
6.4.1 Јавно бездомништво	128
6.4.2 Скриено бездомништво	134
6.4.3 Потенцијално бездомништво	162
VII БЕЗДОМНИШТВОТО НИЗ БРОЈКИ	186
VIII ГЛАВНИ ПРИДОБИВКИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	195
8.1 Дефиниција + категоризација	196
8.2 Мерење длабочина на бездомништвото	196
8.3 Стручни упатства за лица што работаат со бездомници	199
8.4 Систем за помош на бездомници	202
8.5 Креирање платформа што ги обединува теоријата и практиката	206
XI ИНИЦИЈАТИВИ ЗА ПОДДРШКА НА БЕЗДОМНИТЕ ЛИЦА ВО МАКЕДОНИЈА	207

ВОВЕД

Во Милениумските развојни цели, како и во новиот документот на Обединетите нации „Sustainable development indicators 2025“, борбата со сиромаштијата и со гладот се приоритетни задачи, а бездомништвото е најзагрижувачкиот феномен во овој контекст.

Порастот на социјалните нееднакости, високите стапки на невработеност и социјалната исклученост придонесоа за пораст на бездомништвото на глобално ниво, а актуелната криза со емигрантите, бегалците и со внатрешно раселените лица се дополнителен ризик за зголемување на бројот на бездомници.

Тесното сфаќање на поимот бездомништво не наведува на заклучокот дека бројот на бездомници во земјава е мал. Всушност, досега бездомништвото во Македонија најчесто беше перцепирано преку профилот јавно бездомништво, кое вклучува лица што спијат на улица. Новата дефиниција, производ на ова истражување, вклучува два нови профила - скриено и потенцијално бездомништво преку девет категории и 15 поткатегории, меѓу кои и лица што живеат кај роднини и пријатели, жени во шелтри за семејно насилство, лица што остануваат подолго во институции поради тоа што немаат дом, лица на кои им се одзема домот даден под хипотека, лица што живеат во привремени, неконвенционални живеалишта...

Истражувањето што го спроведе „Паблик“, создава основа за мерење на бездомништвото во согласност со ЕТХОС што во иднина ќе овозможи соодветен пристап кон овој брзорастечки проблем и креирање политика базирана на докази, а податоците би биле

споредливи не само на европско, туку и на глобално ниво.

Резултат на истражувањето е и методскиот пакет за работа со овие групи - превенција, рана интервенција, интервенција во криза и социјална интеграција, како и инструментот за мерење длабочина на бездомништвото. Врз основа на истражувањето, продуцирана е и веб-страницата „Бездомништво“ (bezdornistvo.mk), која дава интегриран приказ на состојбата со овој феномен во Македонија.

Верификација и надополнување на наодите од истражувањето беа направени во рамки на работната конференција „Бездомништвото околу нас - јавно, скриено, потенцијално“ на која учествуваа претставници на институции, невладин сектор, неформални здруженија, бизнис-сектор, како и претставници на ранливи групи опфатени во ЕТХОС.

Истражувањето се спроведувааше 14 месеци, при што беа опфатени 138 истражувачки единици - стручњаци, претставници на институции, претставници на граѓанскиот сектор и бездомници.

Тимот на „Паблик“ изразува благодарност до Министерството за труд и социјална политика што овозможи вклучување на институциите во ова истражување, до Заводот за социјални дејности и до Институтот за социјална работа и за социјална политика при Филозофскиот факултет за научните и за стручните консултации, на Црвен крст на Град Скопје што овозможи полесен пристап до ранливите групи опфатени во ова истражување, како и до Здружението за социјални работници на град Скопје за подготовноста, како најповикан профил, да се вклучат во поддршката на бездомниците.

I

БЕЗДОМНИШТВОТО, ШТО ЗНАЧИ?

Крајна теоретска основа

Феноменот на бездомништвото може да се анализира од три аспекти - како состојба на имање / немање дом, како ограничена вклученост во општествениот живот и како процес во кој лицето се соочува со проблеми со идентитетот.

Гледано од првиот аспект, бездомништвото означува отсуство на живеалиште. Лице во ваква состојба се карактеризира со депривација на основните човечки потреби и поради тоа се случува да има и различни девијации.

Немањето покрив / дом може да има јавен карактер (*sensu stricte*) и скриен карактер (*sensu largo*) кога бездомниците се сместени во центри, прифатилишта со институционална и со вонинституционална поддршка, но и кај роднини и пријатели. Јавното (улично) бездомништво често е резултат на потенцијално бездомништво што подразбира живеење во несигурни и небезбедни живеалишта. Според меѓународните стандарди, потенцијалното бездомништво, исто така, е дел од анализиранiot феномен.

Бездомниците со тек на време формираат одредени црти во однесувањето - неприспособеност кон општествените ситуации, а некои од нив, предизвикани од животната ситуација, се случува да посегнат по алкохол и по наркотични средства, а и да се вклучат во криминални дејства за да обезбедат опстанок. Се појавуваат нарушување во личноста, хронични болести и слично.

Бездомништвото може да настапи под сила / беда, невработеност, долгови, хипотеки, насилство / или да биде избрано како стил на живот. Последниов облик повеќе личи на скитништво и е ретка појава во нашава земја.

Евидентирани примери укажуваат на бездомништво што трае и повеќе од една деценија.

Вториот аспект нè упатува да го набљудуваме бездомништвото како процес во кој социјализацијата на бездомникот се одвива на специфичен начин. Бездомникот „испаѓа“ од одредена заедница бидејќи постојано се преместува од место во место.

Во ситуација кога лицето нема шанси да реализира некои општествени улоги, ја губи врската со заедницата, а како резултат на тоа се јавува и прекин на семејните, соседските и на пријателските односи.

Неможнoста да се реализираат одредени улоги е поврзана и со противречностите во очекувањата од бездомниците. Едни очекувања имаат социјалните работници, како дел од персоналот во центрите за бездомници, кога бараат од нив активно учество во заеднички живот и почитување на принципите, а други очекувања имаат другите луѓе, кои бездомништвото го поврзуваат со пасивност и со апатија. Очекувањата од бездомникот од страна на лица што, исто така, се соочуваат со бездомништво е трет сегмент, поинаков од двата претходни и од оваа призма појавата

треба да се разгледува во рамки на симболичен интеракционизам. Во согласност со тоа, бездомништво е процес, а не состојба.

Секој ден бездомникот сè повеќе се втурнува во својата осаменост, безнадежност и очај. Влезот во бездомништво за него е пресвртница, која води кон несигурен и несреден живот.

Емотивната празнина го зголемува физичкото бездомништво (немање покрив над глава).

Вклучувањето во светот на бездомниците носи со себе потреба од самодетиниција за себе како бездомник.

Првата фаза во новиот живот во рамки на јавното бездомништво, во согласност со *in vivo codes* на одредена група бездомници, може да има различни називи. Во секој случај, тоа е фаза кога поединецот не знае што со себе. Блиските не го препознаваат, а тој истовремено е непознат и за другите бездомници.

Во овој период бездомникот не сака да биде сличен на другите бездомници, кои за него се група со која не се идентификува. Секојдневната напнатост поврзана со процесот на

влегување / невлегување во улогата на бездомник ја ограничува припадноста на конкретното лице на некоја група.

Во оваа фаза се посегнува и по алкохол, се запоставува личната хигиена, лицето трага по храна, а и по информации од други бездомници. Полека бездомникот од ситуација на недефинираност влегува во светот на свои - другите бездомници. Процесот кога лицето сè повеќе влегува во улога на бездомник, воедно е и почеток на идентификацијата со новата општествена група.

Земајќи ги предвид трите аспекти, бездомникот можеме да го набљудуваме како лице што има дисфункции, кое ги губи социјални врски и улоги и кое постојано е обележано од страна на лицата што имаат дом.

Нашиот истражувачки тим се спротивставува на секој вид етикетирања на бездомниците земајќи го предвид фактот дека различни околности придонеле да го загубат својот дом, а предрасудите кон нив дополнително ја усложнуваат ситуацијата во која се нашле.

II

ЕТХОС - ЕВРОПСКА ТИПОЛОГИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО И ЗА ИСКЛУЧЕНОСТ ОД ПРАВОТО НА ДОМУВАЊЕ

(European typology on homelessness and housing exclusion)

Бездомништвото е еден од главните општествени проблеми на кои се фокусира Стратегијата за социјална заштита и за вклучување на Европската унија.

Превенцијата од бездомништво и решавањето на станбеното прашање на бездомниците подразбира и разбирање на патот и на процесот што доведува до бездомништво, со тоа креирајќи широка перцепција за значењето на бездомништвото.

ФЕАНТСА (Европскиот сојуз на организации што работат со бездомници) разви типологија за бездомништво и за исклученост од правото на домување, наречена ЕТХОС.

ЕТХОС почнува со концептуалната рамка во која се дефинираат три сегменти што го сочинуваат домувањето, при што отсуство на еден од нив служи за означување бездомништво.

Имањето дом подразбира: поседување соодветен простор што е исклучително во сопственост на лицето и на неговото / нејзиното семејство (ФИЗИЧКИ ДОМЕН), просторот треба да нуди можност за одржување приватност и релации (СОЦИЈАЛЕН ДОМЕН) и треба да се поседува законско право за користење на просторот (ПРАВЕН ДОМЕН).

Ова доведува до четири основни облици или концепти:

1. без покрив на глава,
2. без стан, кука,
3. несигурно домување,
4. несоодветни живеалишта, а секој од овие четири облици може да се опише како недостиг од дом.

ЕТХОС ги класификува лицата без дом во однос на нивната животна ситуација или ситуацијата со домот.

Овие концептуални категории се поделени во 13 оперативни категории, кои можат да се користат за дефинирање различни цели на политиката како бележење на проблемот со бездомништвото, развој, мониторинг и евалуација на политиката.

Оперативна категорија	Животна ситуација	Општа дефиниција	
Лица што живеат во сурови услови	*1.1 На јавен простор или на отворено	Живеење на улица или на јавни места, без засолниште што може да се дефинира како живеалиште	Без дом
Лица згрижени во итни сместувалишта	2.1 Шелтри за преспивање	Луѓе што немаат вообичаено место на живеење и ги користат услугите на шелтрите за преспивање	
Лица сместени во прифатилишта за бездомници	3.1 Хостели за бездомници *3.2 Привремено сместување 3.3 Транзициски центри за сместување	Периодот на престој е краткорочен	
Лица згрижени во шелтри за жени	*4.1 Шелтри и прифатилишта за жени	Жени, најчесто жртви на семејно насилство, сместени во шелтер-центри, каде што се предвидува краткорочен престој	Без дом
Лица згрижени во сместување наменето за имигранти	*5.1 *Привремено сместување / центри за прифаќање 5.2 Сместување за работници-имигранти	Имигранти во прифатилишта и во центри за краткорочно сместување поради својот имигрантски статус	
Лица што наскоро треба да бидат ослободени од затвор, од здравствени или други институции	*6.1 *Казнено-поправни установи *6.2 *Здравствени установи (вклучително и центри за рехабилитација за зависници, психијатриски болници) *6.3 *Институции за деца / домови	Нема дом на располагање пред излегувањето од установата Останува подолго во установата поради отсуство на дом Нема идентификуван дом (на пример, до својот 18. роденден)	
Лица што добиваат долгорочна помош поради проблемот со бездомништво	7.1 Станбено згрижување на постари бездомници 7.2 Потпомогнато сместување за поранешни бездомници	Сместување на подолг период со нега за поранешни бездомници (вообичаено за временски период подолг од една година)	Несигурно живеалиште
Лица што живеат во несигурно сместување	*8.1 Привремено сместување кај роднини и блиски пријатели *8.2 Без легален договор за (под)закуп *8.3 Узурпирано земјиште	Живеење во конвенционално живеалиште, но тоа не е постојано место на живеење на лицето и го користи поради отсуство на свој дом Узурпација на живеалиште (без правни документи за наем) Узурпација на земјиште (без документи за негово поседување)	
Лица што живеат под закана за иселување	*9.1 Донесена законска одлука за иселување (изнајмено живеалиште) *9.2 Одземање дом даден под хипотека	Одлуката за иселување е влезена во сила Доверителот поседува законски донесена одлука да ја преземе сопственоста	
Лица што живеат под закана од насилство	*10.1 Инциденти регистрирани од страна на полицијата	Полицијата постапува со цел обезбедување безбедно сместување за жртвата на семејно насилство	Несоодветни живеалишта
Лица што живеат во привремени, неконвенционални живеалишта	11.1 Мобилни домови *11.2 Неконвенционални објекти *11.3 Привремени структури	Живеење во привремен дом во кој нема услови за постојано живеење Засолниште или супстандардна барака Шатор или колиба	
Лица што живеат во непогодни станбени услови	12.1 Узурпација на објект што не е погоден за домување	Дефинирано како несоодветно живеалиште според националното законодавство или регулатива за домување	
Лица што живеат во пренаселен дом	13.1 Според највисоката норма за пренаселеност на национално ниво	Во случај кога се надминува националната норма за број на лица што живеат во една соба	

- ВО МАКЕДОНИЈА СЕ УТВРДЕНИ КАТЕГОРИИТЕ ОЗНАЧЕНИ СО СВЕЗДИЧКА (*)

ЕТХОС ВО МАКЕДОНСКИ КОНТЕКСТ

Типологијата ЕТХОС е приспособена на македонската регулатива, институционална и вонинституционална поставеност и ги исклучува следниве поткатегории: лица згрижени во итни сместувалишта, центри за преспивање (2.1), лица сместени во хостели за бездомници (3.1), лица сместени во транзициски центри за бездомници (3.3), лица сместени во прифатилишта за работници-емигранти (5.2), лица што добиваат долгорочна помош поради проблемот со бездомништвото - станбено згрижување и потпомогнато сместување (7.1 и 7.2) бидејќи опции за сместување на овие категории лица не се предвидени во Законот за социјална заштита и вакви услуги не се достапни.

Поткатегоријата 11.1 лица што живеат во мобилни домови, исто така, не е земена предвид, а во согласност со тоа не е и анализирана бидејќи вакви домови во земјава не се идентификувани.

Не се земени предвид и оперативните категории, лица што живеат во непогодни станбени услови (12.1) и лица што живеат во пренаселен дом (13.1) бидејќи во согласност со општите дефиниции дадени во ЕТХОС, несоодветно живеалиште и норма за пренаселеност на домот треба да бидат дефинирани во законската рамка. Македонското законодавство не препознава вакви дефиниции. Во земјава, во националната стратегија за домување (2007-2012), се препознаваат поимите соодветно и минимално домување, но тие не се јасно дефинирани. Во стратегијата, поимот соодветно домување подразбира нормирано домување, кое општеството го смета за задоволително, односно како стандард на домување што е дефиниран како општа цел што треба да се оствари во иднина.

Што се подразбира под нормирано домување, кое општеството го смета за задоволително, не е дефинирано.

Поимот минимално домување е порестриктивен во определувањето на нивото на стандардот што општеството го дефинира како најниско ниво на стандард во домувањето и ги опфаќа физичките и правните стандарди што ова ниво треба да ги обезбеди за да се определат како најмали основни потреби на корисниците. И во оваа определба не постои јасна поставеност што подразбираат физичките и правните стандарди.

III

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА, АНАЛИЗА НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА БЕЗДОМНИШТВОТО

3.1 ДАНСКА

НЕКОЛУ ФАКТИ ЗА ДАНСКА¹

Данска покрива територија од 42.916 км² и популација од 5.627.235 жители (2014). Претставува монархија со повеќепартиски политички систем. Домашниот бруто-производ (БДП) во 2014 година изнесувал 37.249 евра по жител² што ја сместува меѓу првите пет економии во Европската унија. Според етничката структура, мнозинството население се Данци, додека 11 проценти се жители од емигрантско потекло. Околу 90 проценти од сите жители се протестанти, додека втората најголема религиозна група се етничките групи со исламско потекло. Данска е социјална држава, чијшто основен принцип е еднакво право на сите граѓани во однос на социјалната заштита и на многубројни други услуги што се бесплатно достапни за граѓаните, како што се образовните и здравствените услуги. Моделот на социјална држава е поддржан од државата и како резултат на тоа Данска има највисоки даноци во светот. Религијата и, особено, христијанството имаат силно влијание во обликувањето на социјалните институции и на менталитетот на граѓаните. Џини-коефициентот од 27,5³ од 2013 година ја сместува Данска меѓу земјите во Европската унија со високо ниво на еднаквост во приходот на граѓаните.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Според Ларс Бенџаминсен (Lars Benjamin-sen) и Евелин Дуб (Evelyn Dyb), луѓето што спијат на улица, корисниците на хостели, луѓето што имаат привремено поддржано живеалиште (шелтер-центри), тие што треба да бидат ослободени од институции и од за-твори за период од три месеци, а кои немаат постојано место на живеење, како и тие што привремено се сместени кај пријатели или живеат со фамилијата во услови кога живеалиштето е наменето за една фамилија, се идентификуваат како бездомници⁴.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВОТО - ПОСТИГНУВАЊЕ СТАБИЛНИ НИВОА НА БЕЗДОМНИШТВО ПРЕКУ СООДВЕТНИ АКТИВНИ МЕРКИ

Данска, како дел од групата нордиски земји, се карактеризира со висок животен стандард, ниско ниво на сиромаштија и со високо ниво на еднаквост меѓу социјалните групи. И покрај структурните промени во 80-тите и во 90-тите години, оваа земја сè уште ја карактеризираат релативно високи социјални трансфери и универзален принцип на пристап кон социјалните услуги и заштита. Спроведени се четири национални истражувања за бездомништвото (2007, 2009, 2011 и 2013 година) и во сите се констатираат релативно стабилни бројки на бездомници (околу 5.000 лица), укажувајќи на тоа дека бездомништвото низ годините претставува перзистентен проблем за оваа земја и покрај структурните мерки преземени за негово намалување.

Според податоците, стапката на бездомници е речиси константна низ годините или

¹ The Official Website of Denmark, Facts and Statistics. Достапно на: <http://denmark.dk/en/quick-facts/facts/> [25.03.2015].

² Eurostat, Real GDP per capita, growth rate and totals, Percentage change on previous year, EUR per inhabitant. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec100&plugin=1> [25.03.2015].

³ Eurostat, Gini coefficient of equivalised disposable income. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tessi190n> [25.03.2015].

⁴ Ibid. стр. 48.

Табела 1: Преглед на бездомници во 2007, 2009 и во 2011 година во Данска

	2007	2009	2011	2013
Вкупно население	5.447.000	5.511.451 ⁵	5.580.516 ⁶	5.627.235 ⁷
Број на бездомници	5.253	4.998	5.290	5.820
Бездомници на 1.000 жители	1,0	1,1	1	0,97

околу еден бездомник на секои 1.000 жители на Данска. Постои поголема концентрација на бездомници во главниот град и во поголемите градови отколку во помалите населени места (тие под 200.000 жители). Во 2007 година, Копенхаген имал 3,8 бездомници на 1.000 жители и повеќе од националниот просек во споредба со 0,8 – 1,1 бездомник на 1.000 жители во релативно помалите градови. Во руралните места има релативно ниско ниво на бездомништво. Последното истражување од 2013 година, како и тие од претходните години, укажуваат на тренд на зголемување на бездомништвото меѓу младата популација, како и меѓу тие што привремено престојуваат со фамилијата или кај пријатели. И покрај концентрацијата на бездомници во поголемите градови, истражувањето укажува на зголемување на распространетоста на бездомниците во приградските места на поголемите градови или создавање таканаречени „џебови на сиромаштија“.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Една од причините за перзистентното ниво на бездомништво во Данска е релативно стабилната стапка на невработеност, како и ефектите од економската криза и мерките на штедење, кои најмногу се одразија на социјалните услуги, особено на тие што се однесуваат на најранливите категории граѓани⁸. Стапката на невработеност во последната четвртина од 2014 година е 6,3 проценти од вкупното економски активно население и бележи благ пад во споредба со 2013 година, кога изнесувала 6,6 проценти и 2012 година, кога била седум проценти⁹. Во 2013 година, 30,8 проценти од БДП биле потрошени на социјални трансфери¹⁰, додека во 2010 година опфаќале 31 процент од БДП. Најголем дел од бездомниците се корисници на социјална помош, а само три проценти имаат приход од плата, односно четири проценти примаат надомест за невработеност. Во услови на невработеност, нормализацијата или трансферот кон живот надвор од улиците е особено тешка. Тоа е особено видливо меѓу бездомниците без приход и со комплексни потреби за поддршка поради ментални проблеми или зависности. Најчесто, бездомниците без приход живеат на улица или во итни прифатни центри (16 проценти, односно 19 проценти) за разлика од тие во шелтер-центри (само еден процент се без приход). Ова ја потвр-

дува поврзаноста меѓу бездомништвото и невработеноста, но и релативно силниот систем на социјална заштита во Данска, кој овозможува детектирање на потребите на различните категории бездомници.

Поголемата стапка на бездомништво во главниот град и во поголемите урбани центри се должи на внатрешна и на надворешна преселба што со себе насобира социјални проблеми.

Значаен аспект на перзистентноста на бездомништвото во Данска е општиот недостиг на домување, особено домување по економски пристапни цени. Недостигот на достапно социјално домување го засилува феноменот со тоа што условува подолго останување во разните институции или хостели. Ова особено е случај во поголемите градови и еден од главните фактори, покрај невработеноста, кои влијаат врз бездомништвото меѓу младата популација.

Пречките кон користење здравствени и социјални услуги влијаат во насока на зголемување на бездомништвото, особено меѓу лицата од неданско потекло, кои ја немаат можноста за користење на широкиот спектар мерки на помош. Промената на структурата на семејството, високата стапка на разводи и невработеноста меѓу младите може да се сметаат како фактори на ризик за бездомништвото меѓу младите.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Истражувањето од 2013 година укажува дека најголем дел од бездомниците во Данска имаат комплексни проблеми, и тоа 47 проценти имаат ментални заболувања, што е зголемување од 30 проценти во споредба со 2007 година. Дополнително, 65 проценти се борат со зависност од дрога или алкохол, 36 проценти користеле канабис, 20 проценти користеле тешки дроги и 12 проценти злоупотребувале медикаменти. Речиси 80 проценти имаат ментални заболувања и / или се борат со зависности, а една третина и двете.

Вкупно, 27 проценти имаат физички здравствени проблеми, и особено тие што спијат на улица (31 процент)¹¹.

ВОЗРАСТ НА БЕЗДОМНИЦИТЕ

Лицата помлади од 30 години во Данска, кои се регистрирани како бездомници, најчесто привремено престојуваат кај пријатели или фамилијата (50 проценти), 53 проценти се во фаза на премин кон самостојно живеење, додека 38 проценти треба да бидат пуштени од затвор и 46 проценти од болница. Само 17 проценти од помладите од 30 години ги користат итните прифатни центри, 21 процент шелтер-центрите и 31 процент хостелите. 23 проценти од оваа возрастна категорија спие на улица. Споредено, тие што се на возраст од 30 до 50 години најчесто ги користат итните прифатни центри (65 проценти), шелтер-центрите (51 процент) или хостелите (40 проценти). Исто така, поретко се во привремен престој кај пријатели или кај фамилијата (27 проценти) и често спијат на улица (56 проценти). Лицата меѓу 50 и 59 години како и тие што се повозрасни од 60 години најчесто се корисници на шелтер-центрите (20 проценти и осум проценти, соодветно) или хостелите (18 проценти и 13 проценти, соодветно). Лицата меѓу 50 и 59 години често спијат на улица (17 проценти), што не е случај со тие што се повозрасни од 60 години (пет проценти).

Промената во возрастната структура на бездомниците може да се смета како показател за фундаментални социјални промени, меѓу кои најизразени се промената во семејната структура, промената на структурата на вработени лица и на тие што користат социјална помош. Бројот на бездомници што привремено престојуваат кај пријатели и кај фамилијата се зголемува, а ова е особено присутно меѓу младите лица, како и во големите градови каде што недостига сместување за млади по економски достапни цени.

⁵Statistics Denmark, Population and Elections.

Достапно на: <http://www.statbank.dk/statbank5a/default.asp?w=1280> [25.03.2015].

⁶Statistics Denmark, Denmark in Figures, 2013, February 2013, [e-publication]. Copenhagen: Statistics Denmark.

Достапно на: <http://www.dst.dk/pukora/epub/upload/17953/dkinfigures.pdf> [25.03.2015].

⁷Statistics Denmark, Statistical Yearbook 2014, June 2014, [e-publication]. Copenhagen: Statistics Denmark. [e-publication]. Достапно на: <http://www.dst.dk/pukora/epub/upload/17959/sy.pdf> [25.03.2015].

⁸Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 57-62.

⁹Statistics Denmark, Labour, Earnings and Income. Достапно на: <http://www.statbank.dk/> [25.03.2015].

¹⁰OECD (2014), OECD Factbook 2014: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing. Достапно на: <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2014-en> [25.03.2015].

¹¹Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 79-80

БЕЗДОМНИШТВОТО И МЛАДИТЕ

Во 2013 година во Данска биле регистрирани 1.138 (20 проценти) млади бездомници на возраст 18-24 години и претставува зголемување од 2011 година, кога бројката била 1.002 (19 проценти) лица и од 2009 година, кога имало само 633 (13 проценти) млади бездомници што значи зголемување на бројката од 80 проценти за период од четири години. Младите бездомници ретко спијат на улица (11 проценти) и ретко користат итни нокни престојувалишта (еден процент) и само 22 проценти користеле шелтер-центри. Најчесто помладите од 30 години живеат привремено со пријатели или со фамилијата (50 проценти). Од младите бездомници, шест проценти се прва генерација имигранти, а 16 проценти се втора генерација имигранти родени во Данска. Дополнително, 51 процент од младата популација има ментални нарушувања, 58 проценти се борат со зависности од дрога / алкохол, додека 32 процента се борат и со зависности и имаат ментални нарушувања¹².

РОДОТ И БЕЗДОМНИШТВОТО

Во 2013 година, 78 проценти од бездомниците се мажи, додека 22 процента се жени¹³. Дополнително, 15 проценти од лицата што спијат на улица, како и 19 проценти од корисниците на шелтер-центрите се жени, додека 24 проценти од тие што привремено престојуваат кај пријатели или кај фамилијата се жени. Гледано низ возрастните категории, 26 проценти од тие меѓу 18 и 24 години се жени, додека нивната застапеност во постарите возрастни групи е мала. Бездомните жени помалку од мажите се борат со завис-

ност од алкохол или од дроги (51 процент, во споредба со 68 проценти), но речиси во ист процент имаат ментални нарушувања (49 проценти, наспроти 46 проценти). Истовремено, мажите почесто од жените имаат комплексни проблеми, на зависности и на ментални проблеми (32 процента мажи наспроти 24 проценти жени)¹⁴.

ПРОМЕНИ ВО ЕТНИЧКАТА СТРУКТУРА – ИМИГРАНТИ И ЛИЦА ОД НЕДАНСКО ЕТНИЧКО ПОТЕКЛО

Во 2013 година, мнозинството бездомници биле Данци (81 процент), шест проценти се од Гренланд, кои се жители на Данска, два процента се жители на другите нордски земји и три проценти доаѓаат од други земји на ЕУ. Истовремено, два процента се од земји што не се во ЕУ, пет проценти се од Блискиот Исток и шест проценти се од Африка. Околу 10 проценти од бездомниците имигрирале во Данска и седум проценти се втора генерација имигранти родени во Данска. Во вкупната популација 11 проценти се имигранти, но тие се 17 проценти од популацијата на бездомници¹⁵.

СТРУКТУРА НА ДОМАЌИНСТВО

Во 2013 година, во Данска, 28 проценти од бездомните мажи и 33 проценти од бездомните жени имаат со себе деца што се помлади од 18 години, но само два процента од мажите имаат дневни одговорности кон децата, за разлика од 14 проценти од жените. Детското бездомништво е невообичаено и само 144 деца се регистрирани како бездомни, што може да се објасни со високото ниво на заштита што го имаат семејствата со деца во оваа земја.

ВРЕМЕ ПОМИНАТО ВО БЕЗДОМНИШТВО

Во Данска, во 2013 година, 23 проценти од лицата биле во бездомништво помалку од три месеци, 34 проценти меѓу четири и 11 месеци, 21 процент меѓу една и две години и 22 процента повеќе од две години. Лицата што спијат на улица почесто се во ситуација на долготрајна бездомност во споредба со тие што се во прифатни центри (40 проценти, во споредба со 23 проценти). Стапката на долготрајна бездомност во Копенхаген била исто висока, 35 проценти биле бездомници две и повеќе години¹⁶.

ЛИЦА ШТО СПИЈАТ НА УЛИЦА

Во Данска, луѓето што спијат на улица се само околу 10 проценти од вкупната популација бездомници. Податоците од 2013 година укажуваат дека тоа поретко се млади лица (11 проценти се на возраст од 18 до 24 години, во споредба со 20 проценти од сите бездомници) и почесто во средни години, 33 проценти се на возраст 40-49 години и 17 проценти се 50-59, во споредба со 25 проценти и со 15 проценти од вкупната популација бездомници. Лицата што спијат на улица најчесто се мажи (85 проценти) и ретко се повозрасни од 60 години (пет проценти). Стапката на ментални нарушувања (52 процент) и на зависности од дрога или од алкохол (71 процент) е, исто така, висока, иако е висока и во општата популација на бездомници (47 проценти и 65 проценти, соодветно). Лицата што спијат на улица најчесто користат социјална помош (77 проценти), 56 проценти имаат надомест од плата и 21 процент пензиски надомест, иако 16 проценти немаат никаков приход. Во Данска бројот на бездомници што спијат на улица е мал во споредба со другите категории бездомници¹⁷.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Данска е меѓу земјите со јасно развиена политика за бездомници, која е базирана на податоци здобиени во националните истражувања што се спроведуваат на двегодишно ниво.

Дополнително, на годишно ниво се спроведуваат и истражувања во шелтер-центрите и во другите сервиси каде што се даваат услуги за бездомници.

Актот за социјални услуги ги обврзува општините да обезбедат привремено сместување (шелтер-центри) за лицата без дом. Законот за социјални услуги детално ги дефинира интервенциите, улогите и одговорностите на факторите во рамките на политиката за бездомници, како и опсегот и видот на акции: хостели за бездомници, посредувачко поддржано живеалиште, долготрајно поддржано живеалиште, социјална помош за поединците, социјални центри за повремено згрижување и третман за злоупотреба на дрога и на алкохол¹⁸. Најголем дел од големите и средни општини имаат еден или повеќе шелтер-центри. Во 2011 година имало 66 шелтер-центри со вкупно 2.100 кревети¹⁹. Вкупниот мониторинг на спроведување на политиката на национално ниво го координира Министерството за деца, родова еднаквост, интеграција и социјални работи. Општините, пак, со Министерството потпишуваат договори за спроведување на националната стратегија и утврдуваат квантитативни локални цели, во согласност со целите на стратегијата и воедно развиваат мониторинг план за мерење на постигнатиот прогрес на локално ниво.

Данскиот национален центар за социјални истражувања ги спроведува истражувањата секоја втора година почнувајќи од 2007 го-

¹² Ibid. стр. 86-87

¹³ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 61.

¹⁴ Ibid. стр. 66.

¹⁵ Ibid. стр. 69.

¹⁶ Ibid. стр. 74.

¹⁷ Ibid. стр. 84-85.

¹⁸ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 52.

¹⁹ Benjaminsen, L. and Bastholm Andrade, S. (2015) "Testing a Typology of Homelessness Across Welfare Regimes: Shelter Use in Denmark and the USA", Housing Studies, стр. 7.

дина. Од 1999 година постои систем за регистрирање клиенти во hostelите за бездомници. Според членот 110 од Актот за социјални услуги, hostelите се управувани од локалните власти. Сите користени форми на помош за бездомници се базираат на докази - податоците од истражувањата и од системот на регистрација на клиенти во hostelите.

Главен моментум на развојот на политиката е усвојувањето на националните стратегии, и тоа: Стратегијата за елиминација на неволунтарната бездомност (2008-2011) и Стратегијата за намалување на бездомништвото во Данска (2009-2012). Основните принципи на двете стратегии се: ниту едно лице не треба да живее на улица; младите лица не треба да бидат сместени во центри за нега туку да им се понуди алтернативно решение; обезбедување живеалиште пред ослободување од затвор или од болница; намалување на времето поминато во hostel на три-четири месеци за тие што се подготвени да живеат самостојно со поддршка; засилување на работата на терен преку зголемување на обемот на соработка со други организации / институции, како и подобро информирање на целната група, подобра искористеност на hostelите преку создавање форми на поддржано живеалиште што ги задоволува потребите на бездомниците²⁰.

Стратегијата за намалување на бездомништвото била евалуирана во септември 2013 година. Бездомништвото во дадениот период остана релативно стабилно, со зголемување на стапката кај младата популација, но ваквиот тренд бил помал во општините што учествувале во стратегијата. Целите не биле постигнати во целост, но, сепак, интервенциите базирани на пристапот „Прво дом“ биле ефективни во зачувување на стапката на вдомување. Дел од продолжувањето на стратегијата е нејзино проширување кон уште 23 општини и фокус кон тренинг и гра-

дење на капацитетите на институциите, организациите и на целните групи.

Силна страна на начинот на креирање на политиката се редовните истражувања и добивањето квалитетни податоци сегрегирани по разни категории бездомници и постојниот мониторинг и евалуација на стратегиските интервенции. Недостиг се недоволните податоци за лицата што примаат одредена социјална поддршка откако се повторно сместени во социјално поддржано живеалиште.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Главни фактори во давањето услуги на бездомниците во Данска се локалните власти. Иако интервенциите насочени кон бездомниците се дефинирани низ соодветни закони и стратегии, тие им даваат доволно простор секоја општина да интегрира различни услуги базирани на потребите на локалната заедница. Тие речиси во целост се финансирани од јавни средства и во дел од нивното спроведување учествуваат и граѓанските организации²¹. Невладините организации имаат одредена улога во давањето услуги, како, на пример, во менаџирањето на социјални центри за привремено прифаќање и значаен број hosteli за бездомници, вобичаено преку договори со локалната власт.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

„Прво дом“ е главното системско решение во Данска затоа што пристапот кон економски исплатливо живеалиште е структурен фактор во определување на ризикот за бездомништво за ранливите категории граѓани. Во Данска, столб на социјалната држава е широкиот пазар на јавно домување. Вкупно има 550.000 живеалишта во јавниот сектор на домување на популација од 5,6 милиони жители, при што јавниот сектор на домување

претставува 21 процент од вкупниот сектор на недвижен имот²².

Според Актот за социјално домување, општините имаат право 20 проценти од сите живеалишта во јавното домување, кои се ослободуваат, секоја година да им ги доделат на лица со итни потреби за дом. Иако не постои статутарно право на домување, овој механизам е клучен во одговорноста на општините да обезбедат домување за бездомниците и им овозможува моделите и услугите на интервенција да ги дизајнираат во согласност со потребите на целните групи на локално ниво²³. Социјалното домување е достапно за сите преку листа на чекање, која е администрирана од компаниите за јавно домување. Субвенциите на пазарот на домување имаат форма на плаќање камата (социјално домување и кооперативно домување), субвенции на данок (приватно домување), надомест за индивидуално домување и субвенции за реконструкција на домот²⁴. Социјалното домување е во рацете на приватни непрофитни асоцијации (околу 700), но овој сектор, иако приватен, е целосно регулиран со закон. Индивидуалните организации аплицираат во општините за финансиска помош и советот на општината одлучува за бројот на нови социјални домови што треба да се изградат во општината²⁵.

Друга системска определба во борбата против бездомништвото е локалната одго-

ворност на општините. Законите за социјални услуги им овозможуваат на општините да создадат низа проекти насочени кон ранливи категории лица, кои се речиси во целост јавно финансирани и индивидуално или партнерски спроведени со цивилниот сектор²⁶. Овој механизам на финансирање проекти од централната Влада има широка употреба во овозможување услуги за ранливите групи на локално ниво. Во оваа шема, општините треба да гарантираат продолжување на услугата и по завршувањето на проектот, како зголемување на опсегот на услугата при што секоја нова услуга нема да ја замени постојната. Евалуациите покажуваат дека тие преку „гарантирање дополнителни услуги“ ја засилуваат одржливоста на услугите, како и ефективното спроведување на политиката на национално ниво.

Визијата на политиката за намалување и за искоренување на бездомништвото во Данска е дека ниту едно лице не треба да живее на улица. Во таа насока е и легитимноста на јавното домување. Стратегијата во Данска нагласува дека опцијата за домување мора да биде надолполнета со социјална поддршка. Така, клучна определба е развивањето индивидуализирана социјална поддршка преку методи како интервенција во критичко време, менаџирање индивидуални случаи и упорен третман во заедницата.

²² Statistics Denmark, Living Conditions. Достапно на: <http://www.statbank.dk/> [25.03.2015]

²³ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 51.

²⁴ Engberg A. L. (NA) Social housing in Denmark, Research paper No. 6/00, Roskilde: Department of Social Sciences, Roskilde University, стр. 8. Достапно на http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/1208/1/Social_housing_in.pdf [25.03.2015]

²⁵ Ibid. стр. 11

²⁶ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 51.

²⁰ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 53.

²¹ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 51.

ПРИМЕР НА ДОБРА ПРАКТИКА:

*Kofoeds Skole, Копенхаген:
Јакнење на луѓето преку тренинг
и едукација*

Школата „Кофед“ (Kofoeds Skole) во Копенхаген работи со долготрајно невработени лица што се на маргините на пазарот на труд, како и со лица што се борат со зависности од наркотици, алкохолизам, бездомништво и се со ментални нарушувања. Школата има развиена сеопфатна програма на социјална рехабилитација, која промовира социјална вклученост, како и интеграција на пазарот на труд за овие групи²⁷.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Стратегијата за намалување на бездомништвото била финансирана со 500 милиони дански круни / околу 65 милиони евра за периодот од четири години. Најголем дел од средствата им се доделени на општините со најголема стапка на бездомништво. Шелтер-центрите годишно се финансираат со околу 1,4 милијарда дански круни / околу 187 милиони евра. Од 2009 година забележани се буџетски намалувања во финансирањето на услугите на локално ниво, и особено на центрите за привремено прифаќање²⁸.

²⁷ FEANTSA: Denmark: Good Practice Examples - Employment and Homelessness. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article293&lang=en> [26.03.2015].

²⁸ FEANTSA: Country Fiches, Finland. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [26.03.2015].

НЕКОЛУ ФАКТИ ЗА ФИНСКА

Финска покрива територија од 390.920 км² и популација од 5.472.971²⁹ жители (февруари 2015 година). Претставува парламентарна демократија и е дел од групата нордски социјални држави каде што Уставот ги гарантира основните економски, социјални и образовни права на сите граѓани, а се остваруваат по принципот на универзалност и на еднаков третман. БДП во 2014 година изнесувал 30.200 евра по жител³⁰. Најголем дел од населението се Финци (91 процент), но има и мал број Швевани (5,4 проценти) и автохтоно население во Лапланд (околу 1.700 лица). 79,9 проценти од жителите на Финска се лутеранци и 1,1 процент се ортодоксни христијани. Во практика, општеството е секуларно. Во 2013 година, цини коефициентот изнесувал 27,6 и во споредба со 2012 година бележи зголемување од 0,4 проценти.

Финска може да се смета за пионер во спроведувањето истражувања за бездомништво и во креирање политика во оваа област меѓу нордиските земји³¹.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Во Финска, дефиницијата за бездомници се базира на нивниот однос со одредено живеалиште. Бездомниците се дефинираат како лица што спијат на улица, во шелтер-центри или во хостели, центри за нега / рехабилитација или во болници како резултат на недостиг од живеалиште, ослободување од затвор или немање живеалиште, или привремено сместување со фамилија или пријатели и семејна бездомност (семејства и двојки што се разделени и престојуваат во привремено живеалиште). Оперативно се прави разлика меѓу краткотрајно или долготрајно бездомништво, кои имаат економска и социјална заднина, но и долготрајно бездомништво, кое има комплексна природа и потреба од долготрајна социјална поддршка³². Околу 40 проценти од вкупната популација се лица со долготрајна бездомност³⁴.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВОТО - ЕФЕКТИВНО НАМАЛУВАЊЕ НА ДОЛГОТРАЈНОТО БЕЗДОМНИШТВО

Кон крајот на 80-тите години Финска се соочувала со драматично високо ниво на бездомништво со околу 20.000 регистрирани лица. До 2008 година оваа бројка опаднала на околу 8.000 лица, за во 2013 година да бидат регистрирани 7.500 бездомници-самци и 417 фамилии. Финска е единствената земја во Европската унија што забележува намалување на бездомништвото во последните пет години, што е резултат на последователни и амбициозни национални стратегии и структурно дејствување за намалување на долготрајното бездомништво³².

Само стапката на бездомништво во пошироката околина на Хелсинки покажува тренд на зголемување, додека во сите други делови на Финска е евидентиран пад на појавата. 0,15 проценти од вкупната популација се смета дека биле бездомници во текот на 2013 година. Истовремено, 75 проценти од регистрираните лица споделувале живеалиште со пријатели или со фамилијата. Најголем дел од фамилиите бездомници (90 проценти) и бездомниците -самци (70 проценти) биле во Хелсинки и во неговата околина. Една третина од бездомниците-самци биле долготрајни бездомници, група што често имала значајни потреби на социјална поддршка³³. Околу 40 проценти од вкупната популација се лица со долготрајна бездомност³⁴.

Податоците за нивото на бездомништво се собираат преку годишно истражување што се одвива секој 15 ноември.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Недостиг од финансиски средства за смостоен или фамилијарен живот е една од најчестите причини за бездомништвото во оваа земја. Во Финска не постојат податоци за приходот на бездомниците на национално ниво, но истражувањето во прифатните центри во Хелсинки укажува дека 43 проценти од бездомниците примаат пензија, надомест за боледување или рехабилитација и 29 проценти добиваат социјална помош без друг извор на приход. Истовремено, 15 проценти имаат надомест за невработеност и само еден процент приход од плата³⁵. Во периодот 2012-2013 година, во услови на брз

пораств на приходот кај богатите и релативно стабилниот и мал пораст на приход кај сиромашните групи³⁶, создавањето соодветни системски решенија (како обезбедување дом) е столб на успешната борба во соочувањето со бездомништвото. Дополнително, ризикот за сиромаштија е најголем меѓу младите на возраст меѓу 18 и 34 години (45 проценти, од кои 23 процент се на возраст 18-24 години) и тие што се невработени подолго од шест месеци во тековната година во споредба со другите возрасни групи (особено со лицата повозрасни од 65 години). Во февруари 2015 година, стапката на невработеност, исто така, се зголемила на 10,1 проценти во споредба со 9,2 проценти во истиот период лани, со јасно зголемување на невработеноста меѓу младата популација на возраст од 18 до 24 години (25,5 проценти во февруари 2015 година во споредба со 21,6 проценти во 2014 година) и тие што се невработени подолго од една година (86.000 во февруари 2014 година во споредба со 103.000 во февруари 2013 година)³⁷. Затоа и разбирањето на врската меѓу бездомништвото и сиромаштијата е важен аспект на успехот во борбата на ова поле.

Бездомништвото во Финска е поврзано и со етничката припадност и со имигрантскиот статус на лицата, кои поради својот имигрантски статус не се во ситуација целосно да ги искористат придобивките на социјалната политика. Економските пречки за целосно учество на пазарот на труд, нецелосното искористување на здравствените услуги, социјалното домување и услугите за

²⁹ FEANTSA: Denmark: Good Practice Examples - Employment and Homelessness. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article293&lang=en> [26.03.2015].

³⁰ FEANTSA: Country Fiches, Finland. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [26.03.2015].

³¹ Official Statistics of Finland (OSF): Preliminary population statistics [e-publication]. February 2015. Helsinki: Statistics Finland. Достапно на: http://www.stat.fi/til/vamuu/2015/02/vamuu_2015_02_2015-03-26_tie_001_en.html [26.03.2015].

³² Official Statistics of Finland (OSF): National Accounts 2014 [e-publication]. March 2015. Helsinki: Statistics Finland. Достапно на: http://www.stat.fi/til/vtp/2014/vtp_2014_2015-03-02_en.pdf [26.3.2015].

³³ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies - Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 46.

³⁴ Housing First: Statistics about Finnish homelessness. Достапно на: http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/homelessness_in_finland/statistics [26.03.2015].

³⁵ Ibid. стр. 76.

³⁶ Official Statistics of Finland (OSF): Total statistics on income distribution [e-publication]. Income Inequality 2013. Helsinki: Statistics Finland. Достапно на: http://www.stat.fi/til/tjkt/2013/02/tjkt_2013_02_2014-12-18_tie_002_en.html [27.03.2015].

³⁷ Official Statistics of Finland (OSF): Labour force survey [e-publication]. February 2015. Helsinki: Statistics Finland. Достапно на: http://www.stat.fi/til/tyti/2015/02/tyti_2015_02_2015-03-24_tie_001_en.html [27.03.2015].

бездомници дури и на втората или на наредните генерации имигранти доведуваат до нивна поголема застапеност меѓу популацијата бездомници.

Истовремено постои високоризична, но мала група бездомници што имаат комплексни потреби од социјална помош и кои ги карактеризира долготрајно бездомништво. Тоа што е важно е сознанието дека бездомништвото делумно може да се поврзе со потребите, карактеристиките и со искуствата на лицата, но и делумно со неуспехот на системот на социјална заштита и со другите системи во државата³⁸. Најголем дел од бездомниците имаат потреба од здравствени услуги, услуги од полето на ментално здравје, рехабилитација од зависности и поддржано сместување. Во Финска има бездомници или лица на кои им се заканува бездомништво, а на кои им треба само дом затоа што се во состојба да се грижат за себе самостојно, но има и такви на кои им е потребна комплексна нега и на кои најчесто им се заканува долготрајно бездомништво. Неопходно е унапредување на пристапот и на условите за живот на оваа категорија лица преку овозможување пристојно живеалиште и услуги што одговараат на нивните потреби.

Недостигот од економско достапно домување, како и пречките кон учество на пазарот на домување, особено видливо во поголемите градови, се причини за бездомништвото меѓу младите луѓе и имигрантите. Се проценува дека преку овозможување дом може да им се помогне на една третина од бездомниците во Хелсинки и во неговата поширока

околина каде што живее и најголем дел од оваа популација.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Возраси и бездомништво

Постојат делумни податоци за возраста на бездомниците во Финска. Во 2013 година, околу 25 процент и од бездомниците биле помлади од 25 години.

Млади и бездомништво

Во 2013 година во Финска е регистрирано зголемување на трендот на бездомништво меѓу младите, и тоа една четвртина од целата популација на бездомници е на возраст од 18 до 24 години. Во Хелсинки, немањето постојано место на живеење бил најчест проблем меѓу младите на возраст од 20 до 29 години. Во Финска, просечната возраст на осамостојување на младите е 21 година и е значајно пониско од повеќето земји во Европската унија. Истовремено, само 16 проценти од младите меѓу 25 и 29 години живеат со своите родители, во споредба со стапка од минимум 50 проценти во другите европски земји³⁹. Сепак, бездомништвото меѓу младите не покажува тенденција на преминување во долготрајно бездомништво⁴⁰. Меѓу факторите на ризик се препознаени преминот кон полнолетство и учеството на пазарот на труд, како и потребата од независно живеење или живеење во партнерство. Распаѓањето на семејствата, исто така, се смета за фактор на ризик⁴¹.

Рогои и бездомништво

Во 2013 година, 76 проценти од бездомниците-самци се мажи, додека 24 проценти се жени⁴². Учеството на жените се зголемува, и тоа од 17 проценти во 2001 година и 19 проценти во 2009 година. Многубројни социјални мерки ги штитат самохраните мајки со деца од бездомништво. Истражувањето во 2009 година за областа на Хелсинки укажа дека 27 проценти од корисниците со сложени социјални потреби на шелтер-центарот се жени. Сепак, жените поретко се во ситуација на континуирано бездомништво поради користењето на другите форми на домување, како споделено живеалиште со пријатели или фамилијата. Во случај на доживувањето домашно / родово базирано насилство, бездомништвото е почесто меѓу жените⁴³.

Имигранти и бездомништво

Иако мнозинството бездомници се Финци, изминатите години се забележува тренд на зголемување на бројот на бездомници имигранти. Во 2010 година 13 проценти од бездомниците-самци биле имигранти, додека тоа било случај со 40 проценти меѓу бездомните фамилии. Во споредба со 2007 година, во 2010 година бројот на бездомници се зголемил од 306 на 707 лица. Во 2013 година, 26 проценти од бездомниците биле имигранти, иако претставуваат само пет проценти во вкупната популација. Сомалијци,

Арапи, Курди, Албанци се најзастапени меѓу тие што немаат постојано место на живеење. Се очекува вистинските бројки да бидат поголеми затоа што дел од градовите не водат статистика на стапката на имиграција⁴⁴. Распаѓањето на семејствата, здравствените ментални проблеми и недостигот од социјална поддршка, како и недоволните јазички компетенции придонесуваат кон зголемување на бездомништвото меѓу имигрантите во Финска⁴⁵.

Бездомништво и семејната структура

Во 2013 година во Финска најголемиот дел од бездомниците се возрасни самци (7.500 самци), дополнително имало и 417 фамилии со 475 деца. Низ годините се забележува тренд на зголемување на семејната бездомност (во 2010 година имало 349 бездомни фамилии⁴⁶), иако многу од овие семејства се имигранти што се соочуваат со тешкотии во користење на услугите на системот на социјална заштита⁴⁷. Ваквата состојба делумно ги одразува и социјалните промени во Финска, како што се: зголемување на стапката на разводи и зголемената ранливост на семејствата со деца во случај на протерување или губење на живеалиштето⁴⁸.

Времетраење на бездомништво

Во Финска, долготрајната бездомност е рекурентен проблем. Таа се дефинира како

³⁸ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 93.

³⁹ Tuuteri, K. (2013) Youth homelessness in Finland - a preventative perspective. Достапно на: http://www.housingfirst.fi/files/3368/Youth_homelessness_in_Finland_Presentation_K.Tuuteri_feantsa_youth_conference.pdf [27.03.2015].

⁴⁰ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 87.

⁴¹ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 29.

⁴² Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 61.

⁴³ Ibid. стр. 67.

⁴⁴ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 27.

⁴⁵ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 69.

⁴⁶ Housing First: Homelessness in Finland. Достапно на: http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/homelessness_in_finland [27.03.2015].

⁴⁷ Ibid. стр. 71.

⁴⁸ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 33.

бездомност што поради здравствени и социјални причини трае повеќе од една година или доколку бездомноста се повторува повеќе од еднаш во последните три години⁴⁹. Во 2013 година, 44 проценти од тие што живеат на улица и 42 проценти од тие во шелтер-центрите биле долготрајни бездомници во споредба со 28 проценти од тие што живеат со пријатели или со фамилијата. Една трети-на од бездомниците-самци биле долготрајни бездомници. Истражувањето на прифатни-от центар во Хелсинки, кој се грижи за лица со зголемен обем на потреби, покажа дека најголем дел од клиентите биле бездомни-ци помалку од една година (38 проценти), 18 проценти биле бездомници во период од три до пет години и 23 проценти пет години и повеќе⁵⁰.

Бездомници со џошреба од џосебна социјална џоггршка

Лицата што живеат на улица или во шелтер-центрите се најчесто бездомници со комплексни проблеми. Истражувањето направено во Хелсинки и во пошироката околина покажало дека во 2009 година 89 проценти од бездомниците имале дијагно-стициран ментален проблем, 60 проценти имале зависност од алкохол, 15 проценти за-висност од дрога додека осум проценти се бореле со зависност и од алкохол и од дро-га⁵¹. Истовремено, лицата што живеат на ули-ца ги користат итните медицински услуги 16 пати почесто од општата популација. Сепак, лицата што живеат на улица се мала група во популацијата на бездомници во Финска, и

итаа е во опаѓање, иако е висока потребата за социјална поддршка кај оваа целна група. Живеењето на улица станува опција тогаш кога сите други алтернативи се исцрпени. Низ годините преку систематски пристапи на обезбедување домови бил намален бро-јот на лица што спијат на улица и е на речиси најниско ниво во светот⁵².

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Во Финска правото на домување е вгра-дено во Уставот⁵³. Така и бездомништвото се третира преку принципите на примарно обезбедување домување и зачувување на до-мувањето.

Бездомништвото во Финска се третира преку повеќе сектори, институции и нивоа на управување. Државните институции дејс-твуваат како тела на надгледување додека општините ја спроведуваат политиката за соочување со бездомништвото на локално ниво. Приватниот и третиот сектор, граѓан-ските организации, нудат разновидни услуги за домување и за поддршка.

На државно ниво, неколку институции се директно вклучени во борбата за намалува-ње на бездомништвото. **Министерството за животна средина** е одговорно за планирање и за надзор на напредокот во соочувањето со бездомништвото од аспект на условите за домување, стратегии, посебни програми, со-вети за домување и други превентивни мер-ки. **Министерството за социјални работи и за здравство** е одговорно за обезбедување на социјални и здравствени услуги поврзани со домувањето, како: домашна нега, парич-

на социјална помош, грантови за домување. **Министерството за правда (Агенцијата за криминални санкции)** е одговорно за созда-вањето планови на испишување затворени лица што вклучува и организирање нивно домување. **Центарот за домување и за раз-вој (ARA)** е владина агенција што работи под надлежност на Министерството за животна средина и е одговорен за спроведување на политиката за социјално домување со главна задача да го финансира изнајмувањето до-мови субвенционирани од државната, како и да собира податоци за нивото на бездом-ништво во Финска. **Институтот за социјално осигурување (KELA)** работи под надлежност на Парламентот и неговата мисија е да ги поддржи капацитетите за индивидуална гри-жа, како и да понуди пакети за домување за бездомниците. **Националниот институт за здравје и за добросостојба (THL)** врши истра-жувања поврзани со добросостојбата на гра-ѓаните, како: сиромаштијата, депривацијата, вклученоста и социјалната исклученост.

Општините самостојно или преку регио-нална соработка се актерите што ги спро-ведуваат стратегиите и акциите на локално ниво. Тие имаат одговорност да ги органи-зираат социјалните и здравствени услуги за бездомниците и може да ги уредат самостој-но или да ги откупат од приватните даватели на услуги. Истовремено општините имаат од-говорност во собирањето податоци за степе-нот на бездомништво на локално ниво.

Приватниот сектор има сопственост на околу 50 проценти од пазарот за изнајмува-ње недвижен имот во Финска и до 2013 годи-на имал улога во одржување на сместување за бездомници, а сè уште е важен актер во спроведувањето услуги за поддршка. Трети-

от сектор има сопственост на недвижен имот за издавање, овозможува социјални услуги за бездомници, поддржано домување, како и и шелтер-центри (до 2013 година)⁵⁴.

Почнувајќи од 1987 година, Центарот за домување и за развој (ARA) е одговорен за истражување на степенот на бездомништво. Во соработка со општините, секој 15 ноем-ври во годината собира податоци за бездом-ништвото на локално ниво и тоа: податоци од апликациите за социјално домување, соци-јалните услуги за бездомници и ги споредува со тие на регистарот на население. Истражу-вањето претставува важен историски приказ на нивоата на бездомништво, но има и свои ограничувања, кои најмногу произлегуваат од различните техники на собирање подато-ци користени од страна на општините, како и недоволното користење повеќестрани изво-ри на податоци⁵⁵. Сепак, податоците здоби-ени на овој начин овозможуваат создавање политика базирана на докази, односно по-ставување стратегиски цели што одговараат на потребите на локалните заедници.

Како дел од *Националните стравејзии за редуцирање на долготрајното бездомниш-тво (2008 – 2011 и 2012-2015)* и во согласност со нивниот пристап „Прво дом...“, се реду-цирал бројот на шелтер-центрите и на хо-стелите и потребите од сместување биле надолполнети со новоизградени станови со договор за закуп и со социјална поддршка на бездомниците. Со тоа се намалил бројот на долготрајни бездомници со значајни со-цијални потреби. Сепак, ова не влијаело врз бројот на лица што се бездомници во краток временски период и т.н. „скриено“ бездом-ништво, особено присутно кај младите, чиј-што број континуирано се зголемува⁵⁶.

⁴⁹ Housing First: Finnish homelessness and its characteristics. Достапно на: http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/homelessness_in_finland/finnish_homelessness_and_its_characteristics [27.03.2015].

⁵⁰ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 74.

⁵¹ Ibid. стр. 80.

⁵² Ibid. стр. 84-85.

⁵³ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) “The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries”, European Journal of Homelessness, Vol.2, стр. 52.

⁵⁴ Housing First: Finnish actors fighting homelessness. Достапно на: http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/homelessness_in_finland/finnish_actors_fighting_homelessness [27.03.2015].

⁵⁵ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 32.

⁵⁶ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrst, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 73.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Учеството на граѓанските организации и на приватниот сектор е важен фактор во успешноста на програмите за соочување со бездомништвото во Финска. Тие нудат домување и разновидни услуги на поддршка и ја надополнуваат државата и локалните власти во политиката на национално и на локално ниво⁵⁷. Некои од нив имаат цел да информираат за типовите домување во Финска, како „Домување“ (**Asuminen.fi**) (<http://www.asuminen.fi>), додека други нудат сместување лица од сите возрасти и животни ситуации, како **Институтот „Деаконес“ во Хелсинки** (<http://www.hdl.fi>). Постојат и организации што се фокусирани кон специфични целни групи, како Младинската асоцијација за домување, граѓанска организација што изнајмува или гради станови за лицата помлади од 30 години што работат или бараат работа и такви што работат на прибирање финансии преку одредени активности, како игрите на среќа што се извор на финансии за Асоцијацијата на машини за игри на среќа во Финска (RAY) (<https://www.ray.fi>). Исто така, важна улога имаат и организации базирани на религија, како мрежата на 87 христијански организации, чијашто главна функција е нудење пристапни центри (walk-in) на поддршка, услуги на рехабилитација, програми за превенција на злоупотреба на наркотични супстанции и сместување за време на третманот, како **Сината машничка на Финска (Finnish Blue Ribbon)** (<http://www.sininauhaliitto.fi>). **У-Фондацијата** купува индивидуални станови во приватни станбени блокови и гради домови за изнајмување низ цела Финска. Фондацијата, иста така, им изнајмува свои простори на локалните власти, верските институции и другите заедници (<http://www.ysaatio.fi>).

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Почетоците на политиката за намалување на бездомништвото во Финска се во периодот 1999-2003 година кога преку конструкција / присвојување на 1.000 домови годишно се влијаело врз намалување на бездомништвото во Финска, и особено во Хелсинки. Програмата за намалување на бездомништвото (2001-2005) се фокусирала кон намалување на долготрајното бездомништво. Стратегиски цели на Програмата за редуцирање на долготрајното бездомништво (2008-2011) биле преполување на долготрајното бездомништво и развивање ефективни превентивни мерки преку поддржување на сместувачките капацитети во институциите за нега и создавање нови 1.250 живеалишта за бездомниците, од кои најголем дел се во Хелсинки. Нејзиниот наследник, Програмата за запирање на долготрајното бездомништво (2012-2015) се насочи кон елиминација на долготрајното бездомништво преку креирање дополнителни 1.000 живеалишта, поддржано домување или нови места во институциите за нега, како и приспособливи услуги на поддршка и превенција, особено за лицата со комплексни потреби.

Успешното спроведување на програмите за намалување и за искоренување на бездомништвото најмногу се должи на силната политичка волја на националната влада, јасните одговорности на локалните власти, обезбедувањето соодветни финансиски средства за локалните планови и создавањето мрежа на актери на локално ниво, вклучувајќи ги невладините организации и приватниот сектор. Важен аспект на програмите е што се базирани на докази, а истовремено постои и база на податоци за нивната ефикасност, вклучувајќи и финансиска ефектив-

ност на сервисите за давање совети за домување и за поддржано домување. Програмите поминуваат низ постојан процес на ревизија и соодветно приспособување на стратешките цели во согласност со направениот прогрес. Токму неуспехот на иницијалните програми да допрат до долготрајните бездомници водеше кон фокусирање на неодамнешните програми кон овој проблем што само покажува како националните стратегии треба да бидат вградени во постојниот развој на политиката, а не да бидат самостојни иницијативи⁵⁸.

ПРИМЕР НА ДОБРА ПРАКТИКА:

Име на врајшаша – развоен проект 2010-2012 година

Истражувачки развоен проект, чијашто цел е да развие услуги насочени кон намалување и превенција на бездомништвото во четири градови. Таа е финансирана преку Текес (<http://www.tekes.fi/en/tekes/>) - јавно финансирана експертска организација, која поддржува истражувања, развој и иновации во Финска. Вкупниот буџет на проектот е 2,7 милиони евра, од кои половина од Текес, а другата половина е од Националната програма за намалување на бездомништвото. Граѓанските организации работат заедно со државните институции и општините додека координатор е Сока (Socca) – Центарот за експертиза во социјалната политика во Хелсинки. Проектот се состои од одделни локални развојни проекти што го применуваат принципот „Прво дом“ и интензивно вмре-

жување за создавање нови информации. Наодите од спроведувањето на проектот и препораките се интегрираат во акциските планови на националните програми за намалување на бездомништвото⁵⁹.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Националните програми и акциските планови, вклучително и проектите на локално ниво што интегрираат многубројни фактори се речиси во целост јавно финансирани. За спроведување на Програмата 2008-2011 биле прераспределени околу 200 милиони евра, од кои 170 милиони евра биле државно финансирање, 10,3 милиони од општините и 20,5 милиони евра од Асоцијацијата на машини за игри на среќа во Финска. Од нив, 80 милиони евра биле насочени кон групите со посебни потреби, 10,3 милиони евра за поддршка на вработените во услугите за бездомници, 18 милиони евра за пренамена на хостелско сместување во поддржано домување и 2,5 милиони евра за поддршка на домување на новоослободени затвореници.

Финансиската конструкција на Програмата за периодот 2012-2015 година изнесува околу 100 милиони евра, од кои 60 милиони евра се инвестициски грантови, 40 милиони евра се за домување (меѓу нив и 2,5 милиони евра за поддршка на домување на новоослободени затвореници и 10 милиони евра за живеалишта за долготрајни бездомници, а 6,7 милиони евра за вработените лица во разните услуги)^{60 61}.

⁵⁸ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 42.

⁵⁹ http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/housing_first_in_finland/name_on_the_door_project

⁶⁰ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 38.

⁶¹ http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/homelessness_in_finland/national_programme_2012-2015

⁵⁷ Housing First: Homelessness links: third and private sector. Достапно на: http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/links/third_and_private_sector [27.03.2015].

3.3

ШКОТСКА

НЕКОЛУ ФАКТИ ЗА ШКОТСКА

Шкотска покрива територија од 78.772 км² и популација од 5.327.700 жители (јуни 2013 година)⁶². Од 1603 година е дел од британската монархија, додека од мај 1999 година има независен парламент и повеќепартиска парламентарна демократија. БДП за периодот септември 2013 година - септември 2014 година изнесувал 34.062 евра по жител (24.900 британски фунти)⁶³ што ја сместува меѓу десетте најдобри економии во ЕУ⁶⁴. Според пописот од 2011 година, мнозинството население се Шкоти (62 проценти), 18 проценти се декларираат како Шкоти/Британци, осум проценти како Британци и четири проценти имаат емигрантско етничко потекло. Според религиската припадност, 37 проценти од населението се декларираат како атеисти, исто толкав број како верници

на Црквата на Шкотска и 15 проценти како католици⁶⁵. Во 2012-2013 година, Џини-коэффициентот изнесувал 31 и е намален во споредба со 2008-2009 година кога изнесувал 34 и е помал од коэффициентот на Англија или на Велика Британија⁶⁶, иако ваквиот тренд е следен со намалување на приходите на најсиромашните (пет проценти од популацијата) и релативно побрзиот пораст на приход меѓу најбогатите (пет проценти)⁶⁷.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА
ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Законската рамка во Шкотска како бездомни ги дефинира лицата што немаат живеалиште, лицата што ризикуваат да бидат жртва на насилство во својот дом; потоа лицата што живеат во пренаселен дом или во дом што е опасен по здравјето, како и лицата што живеат во приколка или во брод, но немаат каде да ги паркираат. Дополнително, бездомниците се класификуваат како „тие без покрив“ – лицата што немаат никаков покрив над глава и спијат на улица, жртви на пожар или на поплава или новопристигнати имигранти; „тие без дом“ – лицата што живеат во шелтер-центри и привремени живеалишта наменети за бездомници; семејства што престојуваат во „Пансиони“ (Bed & Breakfast), кое не е наменето за долг престој; лица што престојуваат во институции само поради тоа што немаат каде да живеат; лица во не-

⁶² National Records of Scotland: Scotland's Population: Recent Trends, June 2014. Достапно на: <http://www.nrscotland.gov.uk/files/statistics/high-level-summary/j11198/j1119801.htm> [25.03.2015].

⁶³ The Scottish Government: Quarterly National Accounts Scotland 2014 Quarter 3, February 2015. Достапно на: <http://www.gov.scot/Topics/Statistics/Browse/Economy/QNA2014Q3> [25.03.2015].

⁶⁴ The Scottish Government: Scotland's International GDP Per Capita Ranking, March 2014. Достапно на: <http://www.gov.scot/resource/0044/00446013.pdf> [25.03.2015].

⁶⁵ Census 2011: Detailed characteristics on Ethnicity, Identity, Language and Religion in Scotland – Release 3A, February 2014. Достапно на: <http://www.scotlandscensus.gov.uk/news/census-2011-detailed-characteristics-ethnicity-identity-language-and-religion-scotland-%E2%80%9393> [25.03.2015].

⁶⁶ The Scottish Government: Social and Welfare - Income and Poverty - Main Analyses, <http://www.gov.scot/Topics/Statistics/Browse/Social-Welfare/IncomePoverty/CoreAnalysis#Gini> [25.03.2015].

⁶⁷ Bell, D. and Eiser, D. (NA) Inequality in Scotland: trends, drivers, and implications for the independence debate, Division of Economics, Stirling Management School University of Stirling, pp. 15. Достапно на: <http://www.stir.ac.uk/media/wwwstiracuk/news/documents/Inequality-paper-13-Nov-Final.pdf> [25.03.2015].

сигурни живеалишта под закана од протерување, без законска основа за останување во живеалиштето или со дозвола за краток престој или лица што живеат во несоодветни услови⁶⁸. Исто така, се прави разлика меѓу неволунтарно и волунтарно (доброволно) бездомништво. По укинувањето на тестот за приоритет од декември 2012 година, на сите случаи се применува тестот за намерност. Од четири до седум проценти од бројот на апликации секоја година се проценети како волунтарно бездомништво⁶⁹.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВО

Во периодот април 2013 година - март 2014 година, локалните власти во Шкотска примиле 36.457 апликации од бездомници и од семејства што, во споредба со истиот период во 2012-2013 година, претставува намалување од осум проценти. Географски, бројот на апликации се намалил на 24 од вкупно 32 општини во Шкотска. Само во седум општини бил зголемен бројот на апликации.

Од добиените апликации, 29.326 биле проценети како бездомници или лица на кои им се заканува бездомност, што претставува намалување од девет проценти во споредба со истиот период во 2012-2013 година. Исто така, се намалил и бројот на доброволни бездомници, по највисокото ниво од периодот април-јуни 2013 година.

Вкупно 24.962 случаи биле решени во периодот 2013-2014 година или 68 проценти од добиените апликации. Стапката на тие што имале право на овозможување домување и биле проценети како неволунтарни бездомници на кои општината, асоцијациите за домување или приватни лица им овозможиле домување, останува стабилна на 77 процен-

ти, почнувајќи од 2007/08 година.

Истовремено, 10.281 домаќинства биле сместени во привремени живеалишта и претставува намалување од два проценти во споредба со периодот 2012-2013 година. Во периодот 2013-2014 година бројот на привремено сместени лица се зголемил во 15 општини. Од вкупните домаќинства во привремени живеалишта, 2.489 биле со деца (вкупно 4.156 деца) или намалување од 15 проценти во споредба со истиот период лани, додека 11 домаќинства со деца биле сместени во „Пансиони“ (Bed & breakfast), стапка што, исто така, бележи пад од девет проценти во споредба со март 2008 година⁷⁰.

Намалувањето на разликата меѓу бројот на бездомници и бројот на бездомниците со приоритетни потреби од 2000 до 2001 година е резултат на одлуката на локалните власти почнувајќи од декември 2012 година да го отстранат тестот на приоритетност при одлуката, односно сите бездомници да бидат лица со приоритетни потреби. Истовремено, намалувањето на апликациите на бездомници од 2006 година наваму е резултат на воведувањето на услугите за опции на домување од страна на локалните власти со фокус кон превенција.

Намалувањето на бројот на бездомници во Шкотска е резултат на широкиот пристап на превенција на бездомништвото и принципи на развивање услуги, генерално опишани како „услуги за опции на домување“ преку кои им се помага на домаќинствата и на индивидуите да ги земат предвид сите опции за домување што одговараат на нивните потреби. Некои од услугите се посредување меѓу домаќинствата и сопствениците на живеалиштата, гарантирање депозит за кирија и други услуги на субвенционирано сместување⁷¹.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Директните причини за бездомништво во Шкотска значајно варираат. Двете најчести причини поради кои лицата во периодот април 2013 година – март 2014 година станувале бездомници се неможност да го продолжат привремениот престој кај пријатели или роднини (26 проценти од сите апликации) и раскинување на фамилијарните или љубовните врски (27 проценти од сите апликации). Покрај овие, постојат и други причини, како напуштање на негата нудена од страна на локалната власт (осум проценти), долгови кон приватни сопственици или други насилни и ненасилни расправи со сопствениците (пет проценти), напуштање болница, затвор или корективен центар за млади без обезбедено соодветно живеалиште (шест проценти) или напуштање на привременото живеалиште и друг вид сместување (шест проценти)⁷². Често бездомниците имаат комплексни проблеми, економски и здравствени. 10,6 проценти од апликантите укажале дека долговите, финансиските тешкотии и невработеноста се фактор што придонеле кон бездомноста. Утврдувањето на точните причини за бездомништво е важно со цел насочување на институциите кон обезбедување најсоодветна помош за бездомниците.

Намалувањето на бездомништвото е следено со намалување и на стапката на невработеноста, и тоа од 8,1 проценти во 2011 година до 7,9 проценти во 2012 година и 7,7 проценти во 2013 година. Сепак, намалувањето се однесува на сите возрастни категории, освен на лицата на возраст 16-24 години. Стапката на невработеност кај оваа категорија е перзистентно висока, 21,5 проценти во 2011 година, 20,7 проценти во 2012 година и 20,6 проценти во 2013 година и

повисока во однос на другите возрастни категории (во 2013 година, лицата на возраст 25-34 години имале стапка на невработеност од 7,6 проценти; тие на возраст 35-49 години како и лицата од 50-64 години имале стапка од 4,8 проценти). Во сите возрастни категории поголема е стапката на невработеност на мажите во споредба со жените⁷³. Сепак, нивото на учество на помладите од 18 години во популацијата на бездомници е пет проценти од вкупните поднесени апликации за периодот 2013-2014 година и 12,5 проценти на младите меѓу 18 и 24 години.

Во последната декада се намалил и бројот на лица што примале социјална помош, најмногу во Глазгов и во западна Шкотска, каде што 22 проценти од работоспособното население е корисник на социјални пакети, во споредба со 25 проценти во 2002 година. Во Глазгов живеат и најголем дел од бездомниците во Шкотска, или 18,4 проценти од сите добиени апликации, пред Единбург со 11,2 проценти⁷⁴.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Профилот на бездомници во Шкотска е релативно стабилен во последните девет години, со исклучок на зголемување на стапката на жени помлади од 25 години во популацијата на бездомници. Бројот на бездомници жени се намалува побавно во однос на бројот на мажи, веројатно поради тоа што голем број услуги сè почесто се насочени кон мажи. Бездомниците во Шкотска се релативно млади. Во периодот април 2013 година – март 2014 година, 47 проценти од бездомниците биле помлади од 30 години, што ја одразува широката дефиниција за бездомништво што ја користи законодавството во Шкотска.

⁶⁸ The Scottish Government: Health and Homelessness standards. Достапно на: <http://www.gov.scot/Publications/2005/03/20774/53771#b> [25.03.2015].

⁶⁹ The Scottish Government: Operation of the Homeless Persons legislation in Scotland: Quarter April-June 2002 to Quarter July - September 2014, June 2014. Достапно на: <http://www.gov.scot/Resource/0045/00453960.pdf> [25.03.2015].

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ The Scottish Government: Local Area Labour Markets in Scotland, Statistics from the Annual Population Survey 2013, September 2014. Достапно на: <http://www.gov.scot/Topics/Statistics/Browse/Labour-Market/Local-Authority-Tables> [25.03.2015].

⁷⁴ The Scottish Government: Operation of the Homeless Persons legislation in Scotland: Quarter April-June 2002 to Quarter July - September 2014, June 2014. Достапно на: <http://www.gov.scot/Resource/0045/00453960.pdf> [25.03.2015].

Возрасна и бездомништво

Во периодот март 2013 година – април 2014 година, 4,8 проценти од апликациите за бездомништво биле поднесени од лица помлади од 18 години; 12,4 проценти од лица меѓу 18 и 24 години; 15,6 проценти од лица на возраст меѓу 25 и 34 години; 10,1 проценти од лица меѓу 35 и 44 години; 6,3 проценти од лица меѓу 45 и 54 години и само два проценти од лица повозрасни од 55 години.

Младите и бездомништво

Во периодот март 2013 година – април 2014 година пет проценти од бројот на поднесени апликации се од лица помлади од 18 години. Учество на младите меѓу популацијата на бездомници е релативно стабилно, во споредба со истиот период претходната година (пет проценти), односно намалена во споредба со 2011-12 година (шест проценти). Ист тренд низ годините го следи и учеството на младите меѓу 18 и 24 години, и тоа 14,5 проценти во 2011-12 година, 13 проценти во 2012-13 година и 12,5 проценти во 2013-14 година. Зголемување на стапките на бездомништво се забележува кај сите други возрастни категории⁷⁵. Жените помлади од 25 години почесто од мажите се бездомници, 35 проценти жени наспроти 26 проценти мажи.

Родител и бездомништво

Мажите почесто од жените се бездомници. Во периодот 2013-2014 година, 68,3 проценти од бездомниците се мажи, наспроти 31,7 проценти бездомници жени-самци. За разлика од самците, стапката на учество на самохраните мајки е значително повисока, и тоа, 20,9 проценти се самохрани татковци, наспроти 79,1 проценти самохрани мајки. Во споредба со 2012-2013 година се намалува-

ат стапките на учество и на бездомниците самци и на самохраните родители, иако стапката на самохрани мајки низ годините е значително повисока од стапката на самохрани татковци⁷⁶.

Имигрантите и бездомништво

Учеството на етничките групи во популацијата на бездомници останува релативно стабилна од 2007-2008 година наваму. Во периодот 2013-2014 година, 81 процент од апликациите биле поднесени од Шкоти и пет проценти од Британци⁷⁷, 1,5 процент од Шкоти или Британци со африканско потекло, 1,4 процент од Шкоти или Британци со азиско потекло и 2,6 процента од други етнички групи. Кај три проценти од апликациите не е позната етничката припадност на поднесувачот. Најмал број апликации биле поднесени од групата Азијци - Шкоти или Британци со азиско потекло (37 на 10.000 жители), додека најголем број апликации се поднесени од лицата со карибско и со африканско потекло (196 на 10.000 жители). 82 апликациите биле поднесени од Полјаци⁷⁸.

Семејната структура и бездомништво

Од вкупните апликации во периодот март 2013 година – април 2014 година, 66,8 проценти се поднесени од лица-самци, 20,7 проценти од самохран родител, 3,9 проценти од двојка без деца, 4,5 проценти од двојка со деца и четири проценти од друг тип семејство. Истовремено, четири проценти се поднесени од самци помлади од 18 години, 17 проценти од самци - млади на возраст меѓу 18 и 24 години и најголем дел, 43 проценти од самци - лица на возраст меѓу 25 и 64 години. Само два процента се поднесени од самци повозрасен од 65 години. Дополнително,

15 проценти од апликациите вклучуваат самохран родител повозрасен од 25 години. Во споредба со истиот период претходната година, постои зголемување на стапката на апликации од самци на возраст меѓу 25 и 64 години⁷⁹.

Лица што спијат на улица

Во 2013-14 година, пет проценти од апликантите (вкупно 1.787 лица) спиеле на улица нокта пред да аплицираат за помош. Стапката на лица што спијат на улица е релативно стабилна во однос на 2012-2013 година (1.747 лица во 2012-13 година во споредба со 1.787 лица во 2013-2014 година), но е намалена за 35 проценти во последните пет години (2.745 лица во 2009-2010 година). Стапката на лица што спијат на улица е највисока во Единбург (438 случаи или 11 проценти од апликациите). Во некои општини таа е релативно стабилна во последните пет години, особено Глазгов и Единбург, додека другите укажуваат на големо намалување на бројот на оваа категорија бездомници⁸⁰.

Лица со ментални проблеми

Од вкупните проценети апликации во 2013-2014 година, 9.999 (34 проценти) биле оценети како случаи со повеќе потреби за поддршка. Од нив, 3.810 (13 проценти од сите оценети како бездомници) имале потреба од помош од аспект на ментално здравје, 4.190 (14 проценти) имале потреба од поддршка за независно живеење и 3.388 (12 проценти) имале потреба од помош во однос на зависност од алкохол или други видови зависности. Стапките се непроменети во однос на 2012-2013 година⁸¹.

Повторено бездомништво

Процентот на лица што се идентификувани како повторени бездомници (на пример, кога претходната апликација е затворена пред помалку од 12 месеци од моментната процена) се намали од 9,8 проценти во 2002-2003 година на 5,8 проценти во 2013-2014 година. Истовремено, осум проценти од повторените бездомници се мажи-самци, шест проценти се жени-самци додека самохрани родители и двојки со или без деца имале пониски нивоа на повторено бездомништво⁸².

Волунтарна бездомност

Соодветно на измените од декември 2012 година, сите случаи се проценуваат дали волунтарно станале бездомници. Стапката на лицата што волунтарно се бездомници или им се заканува бездомништво се зголемува, и тоа од три проценти во периодот јануари-март 2005 година до шест проценти во периодот јануари-март 2014 година. Иако стапката на оваа категорија бездомници е мала, нивниот број се зголемува, додека вкупниот број и процени на апликации од бездомници се намалува⁸³.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Шкотска е лидер во Велика Британија во однос на соочување со бездомништвото. Законската рамка се базира на одговорноста кај локалните власти да овозможат домување за сите лица и домаќинства што се идентификувани како ненамерно бездомни. Во периодот април 2013 година - март 2014 година, 10.766 апликации биле решени со овозможување дом што е во сопственост на локалната власт, 5.998 преку асоцијациите

⁷⁵ Ibid.⁷⁶ Ibid.⁷⁷ Во Шкотска типологијата на етнички групи е: White Scottish; White British; Black, Black Scottish or Black British; Asian, Asian Scottish or Asian British и други етнички групи.⁷⁸ Ibid.⁷⁹ Во Шкотска типологијата на етнички групи е: White Scottish; White British; Black, Black Scottish or Black British; Asian, Asian Scottish or Asian British и други етнички групи⁸⁰ Ibid.⁸¹ Ibid.⁸² Ibid.⁸³ Ibid.

за домување, 2.029 преку приватно изнајмување, а хостели бил понудени во 429 случаи. Намалувањето на бројот на лица во хостели е дел од генералниот консензус дека овозможувањето дом, а не привремено сместување е главното решение за бездомништвото⁸⁴.

Шкотската влада има директна контрола врз законите во однос на бездомништво и има законодавство што значително се разликува од тоа во Англија. Меѓу главните разлики е аболацијата на тестот за приоритетни потреби во Шкотска од декември 2012 година, што значи дека е доволно некој да биде бездомник за да се смета за ранлив. Податоците за бездомници се прибираат од страна на локалните власти, а се објавуваат од страна на Владата на квартално и на годишно ниво. Истовремено, податоците за бездомници се сегрегирани во голем број категории што дава сеопфатен преглед на бездомништвото во Шкотска.

Креирањето политика во Шкотска е базирано на докази. Од страна на Владата биле финансирани 12 истражувања насочени кон различни недостатоци во знаењето за бездомништвото во текот на развојот на националната политика од оваа област. Основа на политиката претставува Актот за домување од 2001 година и Актот за бездомништво од 2003 година. Главни агенти на спроведување на политиката се локалните власти. Водени од Министерството за домување, јавните службеници, претставниците на локалните власти, претставниците на асоцијациите за социјално домување, како и стручњаци од повеќе области, се одговорни за спроведување и за надгледување на напредокот. Интегриран стратески пристап беше усвоен уште на самиот почеток од страна на сите суштински фактори, вклучувајќи ја академ-

ската заедница, сопствениците на недвижен имот, локалните власти, невладините организации и сите владини институции⁸⁵.

Иако нема специфичен стратески документ како дополнување на законската поставеност, сепак Шкотска има интегрирана, амбициозна политика со јасни цели, ефективно учество на факторите, прераспределување на соодветни ресурси и систем на набљудување и на евалуација. Важен аспект на успех на полето на бездомништво во Шкотска е јасната посветеност на Владата во насока на намалување на бездомништвото. Оваа обврска е една од 45 национални резултати, кои секоја влада треба да ги оствари. Во 2009 година е формирана Заедничката група за превенција на бездомништвото (The Scottish Government/COSLA Joint Homelessness Prevention Group) составена од претставници на главните актери во политиката за бездомништво, како: Владата на Шкотска, Заедницата на локални власти во Шкотска (COSLA), Шкотската федерација на асоцијации за домување (SFHA), Асоцијацијата на службеници за домување на локално ниво (ALACHO) и Организацијата на лидери на локалните власти (SOLACE).

РАЗЛИЧНИ ФАКТОРИ: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Во англо-саксонската традиција на креирање политика, во споредба со нордиските социјални држави повеќе се вреднува улогата на невладините организации⁸⁶. Така е и во сферата на социјална политика и, особено, во политиката за соочување со бездомништвото. Локалните власти тесно соработуваат со невладините организации, асоцијациите за домување или со приватните сопственици во обезбедување многубројни услуги и

социјална поддршка за бездомниците. Во последните години се намалени средствата што им се достапни на локалните власти во поширок опсег на расходи, па така невладините организации користат и свои ресурси со цел надополнување на празнините во финансирање⁸⁷.

Најголем дел од невладините организации одржуваат шелтер-центри, банка на храна или услуги за бездомници и за деца во ранливи ситуации, како Глазговска градска мисија (**Glasgow City Mission**) (www.glasgowcitymission.com), Шкотска акција за бездомниците (**Homeless Action Scotland**) (www.homelessactionscotland.org.uk) - која е водечка мрежа на организации што работат на поддршка и на влијание врз развојот на политиката за бездомништво во Шкотска, или Шелтер Шкотска (**Shelter Scotland**) (<http://scotland.shelter.org.uk>), која лобира и води кампањи за подобрување на пристапот на луѓето кон соодветно домување.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Најважното системско решение во соочување со бездомништвото во Шкотска е проширување на законската рамка и вклучување на правото на домување на сите бездомници без апликација на тестови на ранливост. Принципот „Опции за домување“ значи индивидуален пристап кон секој бездомник и разгледување на опциите и избор во најширока можна смисла на овозможувањето домување, како рана интервенција, сместување

во рамките на општинските живеалишта, социјално домување или приватно сместување. Советите може да се однесуваат и на личниот живот, како, на пример, совети за долгови, посредување и прашања од менталното здравје. Вакиот превентивен пристап ги подобри резултатите кај семејствата, го отргна притисокот од привремените сместувања и го насочи кон побарувачка на домовите во социјалниот сектор⁸⁸.

Истовремено, поставени се и здравствени и бездомни стандарди⁸⁹ според кои никој нема да биде отпуштен од болница во бездомништво; развиени се проекти во затворите што им помагаат за затворениците со повторно сместување иако затворските институции немаат целосна одговорност во обезбедување сигурност дека никој нема да биде ослободен во бездомништво, а постои и национален прирачник за младите лица што ги напуштаат институциите за нега, кој укажува дека никој во таа ситуација не треба да биде бездомник.

Друго системско решение е раната интервенција во процедурите на протерување. Во Шкотска, сопствениците на приватни и на социјални домаќинства имаат обврска да ја извештаат локалната власт доколку преземаат акција за преземање на сопственоста на некој дом. Ова им остава простор на локалните власти да дадат совет и помош за лицето и за домаќинството пред да биде протерано, да поттикне преговори и, доколку е неопходно, да се подготви да ги задоволи потребите за домување на семејството пред тоа да стане

⁸⁴ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 65.

⁸⁵ FEANTSA: Country Fiches - Homelessness Monitoring: Scotland. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [25.03.2015].

⁸⁶ Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "Homeless Strategies and Innovations", in: E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars and N. Pleace (eds.) Homelessness Research in Europe, стр. 123-142. Достапно на: <http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/ch06.pdf> [25.03.2015].

⁸⁷ FEANTSA: Country Fiches - Homelessness Monitoring: Scotland. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [25.03.2015].

⁸⁸ The Scottish Government: Housing Options (PREVENT1) Statistics in Scotland: 1 April 2014 to 30 September 2014, January 2015, стр. 6-7. Достапно на: <http://www.gov.scot/Topics/Statistics/Browse/Housing-Regeneration/RefTables/PREVENT1to30Sep2014> [25.03.2015].

⁸⁹ Овие стандарди се клучна компонента во холистичкиот пристап на Шкотска за заштита и искоренување на бездомништвото и претставуваат стратески пристап кон унапредување на здравјето на бездомните лица. Истите се имплементираат од NHS Health Scotland, националното здравствено тело почнувајќи од април 2005 година. Повеќе во: Scottish Executive (2005) Health and Homelessness standard, Edinburgh: Scottish Executive. Достапно на: <http://www.gov.scot/Resource/Doc/37428/0012622.pdf> [25.03.2015].

бездомно. Постои и нова законска обврска наречена „барање за пред акција“, која наложува пред да настапи протерување, да се приложат докази дека на домаќинството што е предмет на протерување му е понуден независен совет и дека се преземени разумни чекори за надминување на протерувањето⁹⁰.

ПРИМЕР НА ДОБРА ПРАКТИКА:

Совеј на Северен Еаршир: Служба за превенција од бездомништво

Во 2012 година Советот на Северен Еаршир освои златна награда во наградите за извонредност 2012 COSLA (Заедница од локалните власти во Шкотска) за својата работа во пренасочување на своите услуги кон превенција од бездомништвото, а не само како помош на луѓето во криза. Тие успешно ја трансформираа културата на организацијата и односите со своите клиенти. Како резултат на промената на ресурсите од „одговор на криза кон одговор на рана интервенција“, службата го намали нивото на бездомници за 49 проценти во период од четири години. Преку навремените интервенции и персонализирани совети за опции за домување, службата им помага на лицата да направат информирана одлука базирана на потребите и на аспирациите⁹¹.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Постојат различни шеми за финансирање на програмите и на услугите насочени кон бездомниците во Шкотска и е тешко да се измери вкупната потрошувачка. Пред 2007 година Владата обезбедувала „строго наменски фондови“ за локалните власти при што голем број специфични шеми на финансирање биле строго наменети за борба против бездомништвото. Програмата „Поддршка на луѓето“ насочена кон помош за домување е една од нив. Во 2007 година, овозможена е поголема автономија на локалните власти во однос на нивните трошоци. Во исто време, владата отстранила и поголем број од барањата за известување од страна на локалните власти со што националните податоци што се прибирале за финансирање на областа бездомништво, од 2007 наваму не постојат. Генерално, има намалување во финансирањето на локалните власти во поширок спектар на нивните трошоци, но е тешко да се процени дали се однесува и на средства наменети за бездомништвото. Последните процени се дека програмата „Корист од домување“ ќе биде намалена за приближно 20 проценти поради тековните реформи⁹².

⁹⁰ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 68-69.

⁹¹ COSLA: Achieving better outcomes – North Ayrshire Council – Homeless Prevention Service. Достапно на: <http://awards.cosla.gov.uk/2012/02/achieving-better-outcomes-north-ayrshire-council-homeless-prevention-service/> [25.03.2015].

⁹² FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 41.

3.4

ХОЛАНДИЈА

НЕКОЛУ ФАКТИ ЗА ХОЛАНДИЈА

Холандија покрива територија од 41.528 км² и популација од 16.829.289 жители (2014 година). Претставува монархија со парламентарна демократија. БДП во 2014 година изнесувал 37.500 евра по жител⁹³ што ја сместува меѓу првите четири економии во Европската унија по Норвешка, Данска, Шведска и по Ирска. Според етничката структура, 78,6 проценти од населението се Холанѓани, 11,9 проценти се лица од незападно потекло, 9,5 проценти се од западно потекло, 2,2 проценти се од Мароко, 0,9 проценти се од Холандските Антили и од Аруба, и другите се од Туркменистан и од Того⁹⁴. Според религиозната припадност, 27 проценти се католици,

17 проценти се протестанти, шест проценти се муслимани, еден процент се хинду, еден процент се будисти и 45 проценти се атеисти⁹⁵. Повеќе од 40 проценти од населението живее во четирите големи градови: Амстердам, Ротердам, Хаг и Утрехт. Холандија е социјална држава што комбинира универзално социјално и здравствено осигурување со пазарни механизми⁹⁶. Само на 15 проценти од граѓаните во 2012 година им се заканувала сиромаштија и социјална исклученост, што ја прави земја со најнизок ризик од сиромаштија и од социјална исклученост во Европската унија (25 проценти е нивото на цела ЕУ)⁹⁷. Џини-коэффициентот од 25,1 од 2013 година ја рангира Холандија меѓу првите десет земји во ЕУ во однос на еднаквата дистрибуција на приходи меѓу граѓаните⁹⁸.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Во Холандија, како бездомници се дефинираат тие што спијат на улица, тие што се згрижени во шелтер-центри или други привремени живеалишта, како и тие што живеат во неконвенционални живеалишта (мобилни домови или привремени структури) или лица што се привремено сместени кај роднини или пријатели. Дефиницијата ги исклучува

жените сместени во шелтер-центри или бегалци што се бездомници како резултат на родово базирано или домашно насилство, лицата што се сместени во центрите за нега/рехабилитација или во болница или тие што немаат живеалиште, а им претстои ослободување од затвор, како и семејства и двојки што се разделени и престојуваат во привремено живеалиште⁹⁹.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВОТО – СТАБИЛНИ СТАПКИ НА БЕЗДОМНИШТВО ВО ПЕРИОДОТ 2010-2013 ГОДИНА

Во 2013 година, првпат по три години, стапката на бездомништвото во Холандија не се зголемува. Меѓу 2010 година и 2012 година бројот на бездомници се зголемил од 23.000 на 27.000 лица. Во 2013 година околу 25.000 лица се регистрирани како бездомници¹⁰⁰. Бездомниците најчесто се мажи, едно во пет е жена. Како и во претходните години, бездомниците жени се релативно млади, односно 38 проценти се на возраст меѓу 18 и 30 години, наспроти 27 проценти мажи¹⁰¹.

Бездомниците (околу 40 проценти) најчесто живеат во Амстердам, Утрехт, Хаг или во Ротердам. Бездомниците жени најчесто живеат во еден од четирите големи градови (45 проценти), за разлика од мажите (38 проценти). Стапката на бездомништво меѓу младите е пониска во големите градови отколку во помалите урбаните средини. Во големите градови, една четвртина од бездомниците се на возраст меѓу 18 и 30 години. Надвор од големите градови едно од три бездомни лица е на возраст меѓу 18 и 30 години.

Исто така, постои значајно намалување на

бројот на лица што живеат на улица или во итните прифатни центри во четирите големи градови, и тоа од 290 во периодот 2010-2011 година на 250 во периодот 2011-2012 година, како и намалување од 24 проценти на 16 проценти на клиентите во шелтер-центрите меѓу 2008 година и 2010 година¹⁰².

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Зголемувањето на невработеноста, ефектите на економската криза урамнотежени преку зголемените социјални трансфери се причини за релативно стабилното ниво на бездомништво во Холандија. Во 2011 година, стапката на невработеност изнесувала 5,4 проценти од активното работоспособно население, во 2012 година изнесувала 6,4 проценти, додека во 2013 година изнесувала 8,3 проценти. Невработеноста низ истите години била поголема кај жените отколку кај мажите, и тоа, во 2011 година 5,6 проценти, наспроти 5,2 проценти, во 2012 година, 6,6 проценти наспроти 6,3 проценти и во 2013 година 8,4 проценти наспроти 8,2 проценти. Гледано низ возрастни категории, таа е најголема меѓу младата популација на возраст меѓу 15 и 24 години со тенденција на постојан пораст (9,8 проценти во 2011 година, 12,6 проценти во 2012 година и 15,9 проценти во 2013 година); потоа, меѓу тие на возраст од 25 до 34 години (5,5 проценти во 2011 година, 6,5 проценти во 2012 година и 8,2 проценти во 2013 година), како и меѓу лицата што потекнуваат од Западна Европа (10,2 проценти во 2013 година наспроти 6,7 проценти Холанѓани или 18,6 проценти меѓу лицата од незападно етничко потекло). И покрај еко-

⁹³ Eurostat, Real GDP per capita, growth rate and totals, Percentage change on previous year, EUR per inhabitant. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec100&plugin=1> [25.03.2015].

⁹⁴ Statistics Netherlands: Population; sex, age, origin and generation, 1 January. August 2014. Den Haag: Statistics Netherlands. Достапно на: [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLEN&PA=3732Seng&D1=0-2&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-1,3-4,139,145,210,225&D6=4,9,\(1-1\)-&HD=090611-0858&LA=EN&HDR=G3,T&STB=G5,G1,G2,G4](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLEN&PA=3732Seng&D1=0-2&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-1,3-4,139,145,210,225&D6=4,9,(1-1)-&HD=090611-0858&LA=EN&HDR=G3,T&STB=G5,G1,G2,G4) [25.03.2015].

⁹⁵ Holland.com: Facts & Figures. Достапно на: <http://www.holland.com/global/tourism/article/facts-figures.htm> [25.03.2015].

⁹⁶ Sanandaji, N. (2013) The Dutch rethink the welfare state. Достапно на: <http://www.newgeography.com/content/004028-the-dutch-rethink-welfare-state> [25.03.2015].

⁹⁷ Statistics Netherlands: Netherlands performs above average on themes Europe 2020, May 2014. [web magazine]. Достапно на: <http://www.cbs.nl/en-GB/menu/themas/dossiers/eu/publicaties/archief/2014/2014-4058-wm.htm> [25.03.2015].

⁹⁸ Eurostat, Gini coefficient of equivalised disposable income. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tessi190n> [25.03.2015].

⁹⁹ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 24.

¹⁰⁰ Statistics Netherlands: Rising trend in homelessness appears to have come to an end, March 2015. [web magazine]. Достапно на: <http://www.cbs.nl/en-GB/menu/themas/veiligheid-recht/publicaties/artikelen/archief/2015/stijging-aantal-daklozen-lijkt-voorbij.htm> [25.03.2015].

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 23.

номската криза во 2011 година, социјалните трансфери изнесувале 135 милијарди евра, додека во 2012 година 140 милијарди евра, а во 2013 година дури 143 милијарди евра. Вкупно, социјалните трансфери пораснале за околу 20 проценти во последните пет години и претставуваат околу една половина од јавните трошоци¹⁰³. Во јуни 2013 година, 379.000 жители користеле надомест за невработеност што е за 100.000 лица повеќе од 2012 година, а околу 402.000 лица примале социјална помош¹⁰⁴.

Сепак, различни групи на различен начин ги чувствуваат ефектите од невработеноста или од пристапот кон социјални и здравствени услуги. Најранливи категории се имигрантите, чијшто број континуирано се зголемува и во 2014 година изнесувал нови 181.000 лица¹⁰⁵, младите и лицата со ментални проблеми и со проблеми со зависност. Кај сите овие групи се забележува зголемување на стапката на бездомништво. Помладите од 21 година во Холандија имаат ограничен опсег на социјални пакети што ги прави особено ранливи во периодот на транзиција кон полнолетство и учество на пазарот на домување и ги зголемува шансите да станат бездомници во услови на распаѓање на семејството. Исто така, недостигот од грижа за младите што на 18 години ги напуштаат државните институции во однос на домување, приход,

здравствена грижа и други неопходни елементи за стабилна транзиција е причина за зголеменото бездомништво кај оваа возрастна група.

Важен елемент на бездомништвото во Холандија е губењето на домот поради протерување. Во 2012 година имало 24.000 случаи¹⁰⁶ на протерување од домот, што во случај на губење на работата, намалување на приходот и долгови може да води кон бездомништво.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Возрасни категорији и бездомници

Најголема група бездомници во 2013 година биле лицата меѓу 30 и 49 години или 55 проценти од вкупната бездомна популација. Тие на возраст од 18 до 29 години биле застапени со 23 проценти, додека 22 проценти биле лица повозрасни од 50 години¹⁰⁷.

Рогови и бездомништво

Во 2013 година, 82 проценти од бездомниците се мажи, додека 18 проценти се жени. Стапката на жени во популацијата на бездомници во 2012 година изнесува 18 проценти и претставува намалување од 2010 година, кога изнесувала 24 проценти. Важно е да се спомене дека жените често активно ги избегнуваат сервисите наменети за бездом-

ници затоа што и почесто се во други приспособливи аранжмани на живеење, како споделување живеалиште со пријатели или со роднини.

Младите и бездомништво

Истражувањето за бездомници во четирите најголеми градови „CodaG4“ укажува дека младите мажи почесто од младите жени живеат на улица, додека жените се почести клиенти на сместувачки услуги за бездомници. Една четвртина од младите жени во шелтер-центрите имаат дете. 35 проценти од младите жени и 45 проценти од младите мажи се бездомници меѓу една и пет години. Застапеноста на етничките групи во бездомната популација е висока, и тоа, 75 проценти од младите мажи и 50 проценти од младите жени имаат неевропско етничко потекло. Речиси сите млади бездомници немаат завршено целосно образование (90 проценти)¹⁰⁸.

Етничката структура на бездомниците

Во 2012 година, една половина од бездомниците се Холанѓани, а другите имаат нехоландско потекло, и тоа 10 проценти доаѓаат од земјите во Западна Европа, додека 40 проценти имаат незападно потекло. Повеќе мажи отколку жени имигранти се бездомници. Шест од 10 бездомници-имигранти живеат во четирите големи градови, наспроти еден од тројца Холанѓани. Во просек, бездомниците што немаат холандско потекло се

помлади од Холанѓаните, и тоа 27 проценти се помлади од 30 години и околу 20 проценти се на возраст меѓу 50 и 65 години. Со зголемување на бројот на имигранти (181.000 лица во 2014 година или најголема стапка во последните 14 години¹⁰⁹) и баратели на азил (зголемување од 66 проценти во 2014 година во споредба со 2013 година¹¹⁰) може да се очекува зголемување на нивната застапеност во популацијата на бездомници.

Приходи, социјална помош и бездомништво

Во Холандија, 86 проценти од бездомниците во четирите големи градови се користат на социјални пакети (социјална помош, надомест за невработеност, боледување, пензија) додека 25 проценти имаат приход од плата¹¹¹.

Бездомници: проблеми и навики

Во Холандија, 87 проценти од учесниците во студијата „CodaG4“ имале проблеми со здравјето. Дополнително, 46 проценти од возрасните и 63 проценти од младите често користат канабис, додека 30 проценти користат алкохол, а 10 проценти се зависни коцкари. Студијата, исто така, укажа на поголема застапеност меѓу бездомниците на лицата со тешкотии во учењето, 25-30 проценти од бездомниците имаат коефициент на интелигенција меѓу 50 и 85¹¹².

¹⁰³ Statistics Netherlands (2014) Statistical Yearbook of The Netherlands 2014. The Hague: Statistics Netherlands. [e-publication], стр. 63. Достапно на: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/4CE6F00B-870D-412C-B2D7-FC69C2C22A88/0/2014statisticalyearbookofthenetherlands.pdf> [25.03.2015].

¹⁰⁴ Ibid. стр. 87.

¹⁰⁵ Statistics Netherlands: Population growth in 2014 nearly 73 thousand: more immigrants and more babies, February 2015. [web magazine]. Достапно на: <http://www.cbs.nl/en-GB/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2015/population-growth-in-2014-nearly-73-thousand-more-immigrants-and-more-babies.htm> [25.03.2015].

¹⁰⁶ Cheglova, K., Van Cuijk, A., Dobbelaar, R., Groenelft, C. and Van Rijn, M. (2014) Preparatory Report – The Netherlands Housing, Homelessness and Social Policy in Europe: Information regarding affordable housing, homelessness and housing policies in the Netherlands. Erasmus Intensive Program: University of Tilburg [e-publication]. Достапно на: http://www.tilburguniversity.edu/upload/045ea11b-8327-47ea-8883-75ff18340581_Netherlands_Erasmus_IP.pdf [25.03.2015].

¹⁰⁷ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 63.

¹⁰⁸ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 87.

¹⁰⁹ Statistics Netherlands: Substantial increase asylum seekers, January 2015. [web magazine]. Достапно на: <http://www.cbs.nl/en-GB/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2015/2015-aantal-asielzoekers-fors-toegenomen.htm> [25.03.2015].

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 78.

¹¹² Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 81.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Холандската политика за соочување со бездомништвото се базира на првите извештаи за сиромаштија од 1999 година, кои во 2006 година резултираа со акциски план во две фази, и тоа, првиот за периодот 2006-2010 година и вториот за периодот 2011-2014 година. Стратегиските планови за социјална помош иницијално се фокусираа на четирите големи градови што имаат и најголемо ниво на бездомништво во Холандија, додека во втората фаза беа вклучени сите 39 административни единици во земјата. Целите беа обезбедување приход, сместување соодветно на потребите и соодветна работа за бездомниците; намалување на бездомништвото по ослободување од затвор или од други институции за грижа; редуцирање на антисоцијалното однесување меѓу бездомниците и намалување на протерувањата.

Стратегиите се координирани од **Министерството за здравство, социјална помош и за спорт (VWS)** и од **Националната асоцијација на локални власти (VNG)**. Министерството е одговорно за развојот и набљудувањето на политиката, а локалните власти за развој и за спроведување на локалната политика, во конгруенција со националната рамка. Секоја општина создава стратегија позната како „*Градски компас*“ или „*Ситрајсџиски план за помош*“ со мерливи цели соодветни на локалните потреби. Министерството ја одржува и Платформата на јавни службеници и Годишните состаноци на општинските советници одговорни за политиката за бездомници. Овие тела дискутираат за напредокот и за прчките во развојот и во спроведувањето на политиката за соочување со бездомништво¹¹³.

Почнувајќи од 2003 година, направена е поефективна употреба на системот на здравствено осигурување со воведување независна институција за здравствено скенирање, кое им овозможи на давателите на услуги за бездомници да се квалификуваат како долготрајни даватели на нега. Така буџетот на Актот за исклучителни медицински трошоци од 26 милиони евра, во 2003 година се зголемил на 250 милиони евра во 2010 година¹¹⁴. Во јануари 2007 година е донесен Актот за социјална помош што ги децентрализира услугите во социјалната политика и на здравствената политика дефинирајќи девет полиња на интервенции: (1) промоција на социјална кохезија и квалитет на живот, (2) поддршка и превенција за младите луѓе, (3) споделување информации, совети и поддршка на клиенти, (4) поддршка на лицата со неформална кариера и волонтери, (5) промоција на социјалното учество на лицата со пречки во развојот, вклучувајќи ги и тие со ментални проблеми, (6) поддршка на услуги за лицата со пречки во развојот, (7) политика за бездомници, жени бегалци и жртви на семејно насилство, (8) политика за зависници, (9) организација на јавните институции за ментално здравје. Локалните власти се одговорни за негово спроведување што значи дека се одговорни и за координирање на политиката за бездомништво на локално ниво. Ова, исто така, им овозможува на локалните власти да ја моделираат својата политика за ментално здравје со координација со другата локална политика, како таа за домување, социјална помош, долгови и пазар на труд¹¹⁵.

Иако не постои структурно координативно тело што ја надгледува стратегијата, посто-

јат развиени канали на комуникација меѓу факторите во политиката за соочување со бездомништвото преку редовни консултации меѓу мрежите на организации на давателите на услуги (како, Federatie Orvang), Националната асоцијација на локални власти и другите фактори, како и Националната асоцијација на компании од здравственото осигурување и мрежата на организации за ментално здравје.

Процените за степенот на бездомништво го прави Статистичкиот завод на Холандија (CBS20) врз база на податоци од националниот регистар за население, кој регистрира доколку некој ги користи услугите на шелтер-центрите, базата на податоци на лица што користат социјална помош, податоците на институциите за нега и базата на податоци на информативниот систем за користење алкохол и дрога на национално ниво. И покрај широкиот опсег на податоци, сите агенти не ги прибираат и доставуваат податоците на соодветен начин¹¹⁶.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Програмата за соочување со бездомништво вклучува мултидимензионален пристап со вклучување различни фактори и одговорност што се, главно, децентрализирани, односно концентрирани во локалните власти и организациите што функционираат на локално ниво. Финансирањето на акциите се одвива преку јавни средства доделени на општините што ги искористуваат соодветно на потребите на локалната заедница на бездомници. Покрај општинските власти, важна улога имаат невладините, непрофитни организации, организациите што се под покровителство на црквата, како и организациите за социјално домување.

Во Холандија има 380 организации за социјално домување и речиси пет милиони луѓе живеат во 2,4 милиони домови овозможени од овие организации. Тие се приватни, непрофитни организации со законско право во процесот на сместување да им дадат приоритет на семејствата со низок приход. Тие градат, одржуваат, продаваат и изнајмуваат социјални станови, но даваат и други видови социјални услуги за корисниците на становите. Овие организации се сопственици на 34 проценти од вкупниот пазар на недвижен имот во Холандија и овозможуваат домување за лицата што заработуваат помалку од 43.678 евра годишно. Месечниот надомест за домот не треба да надмине 699 евра¹¹⁷.

Неколку организации управуваат шелтер-центри, како: Армија на спасот (Het Leger des Heils), Федерација на шелтер-центри (Federatie Orvang) и Проект „Стол“ (De Stichting Stoelenproject). Армија на спасот (www.legerdesheils.nl) е интернационална организација што ѝ припаѓа на христијанската црква и нуди дневно и ноќно сместување во шелтер-центар, професионална помош за лица што биле во конфликт со законот, дневна грижа за децата, како и неделни религиозни средби. Федерација на шелтер-центри (www.orvang.nl) е мрежа на 91 организација што нуди сместување и услуги за лица во ранливи ситуации. Организациите се независни во својата работа и во пристапот, додека федерацијата ги претставува на национално ниво, па така се важни актери во креирањето на законите и на националната политика во социјалната сфера. Проект „Стол“ (www.stoelenproject.nl), главно, оперира во зимскиот период нудејќи сместување за околу 40 лица дневно. Работи со волонтери и нивните услуги се бесплатни.

¹¹³ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 38.

¹¹⁴ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 44.

¹¹⁵ Hermans, K. (2010) "Peer review on homelessness policies in Amsterdam city (Netherlands)", HABITACT PEER REVIEW 2010, стр. 7.
Достапно на: http://www.habitact.eu/files/activity/peerreview/_discussionpaper_amsterdam2010.pdf [25.03.2015].

¹¹⁶ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 29.

¹¹⁷ Cheglova, K., Van Cuijk, A., Dobbelaar, R., Groenelfelt, C. and Van Rijn, M. (2014) Preparatory Report – The Netherlands Housing, Homelessness and Social Policy in Europe: Information regarding affordable housing, homelessness and housing policies in the Netherlands. Erasmus Intensive Program: University of Tilburg [e-publication]. Достапно на: http://www.tilburguniversity.edu/upload/045ea11b-8327-47ea-8883-75ff18340581_Netherlands_Erasmus_IP.pdf [25.03.2015].

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Системските решенија во соочување со бездомништвото во Холандија се базираат на децентрализација на одговорностите кон актерите на локално ниво, комбинирани со скриен патерналистички пристап, кој вклучува отстранување на бездомниците од јавните простори и редуцирање на јавниот наред. Овој пристап се одразува во широката примена на принципот „Прво дом“ и овозможување поддржано сместување во шелтер-центри, транзициско сместување и социјално домување. Истовремено се применува и „пристап ориентиран кон индивидуата“, кој нуди индивидуален план за излез од бездомништвото, најчесто преку економски активности и личен развоен план на вештини.

Важен аспект на системското решение на проблемот со бездомништво е доброто поврзување на стратегиските цели и на процесот на собирање податоци на национално и на локално ниво, како и постоењето јасен систем на набљудување на напредокот.

ПРИМЕРИ НА ДОБРА ПРАКТИКА¹¹⁸

Биро Dagloon, Утрехт

Иницијатива на градот Утрехт, која е спроведена од сервис за бездомници и за зависници. Преку неа бездомниците добиваат работен ангажман, како чистење на улици или административна работа за дневен надомест. 25 лица дневно и 65 лица на месечно ниво се дел од оваа иницијатива. Голем број од нив подоцна успеваат да најдат работа и на редовниот пазар на труд.

Het Twaalfde Huis, Гронинген

Оваа иницијатива на околу 80 бездомници со длабоки здравствени проблеми и за-

висности им овозможува дневни економски активности, како изработка на предмети од дрво, поправка на велосипеди, шиене и чистење за фирми и за општината. Шемата е поддржана од сервис за бездомници и од агенција што е специјализирана за вклучување лица што се на маргините од пазарот на труд.

Агенција за вработување Topscore, Роџергам

Оваа приватна иницијатива на бездомниците и на тие со проблеми од зависност им нуди дневни работни ангажмани, како чистење улици.

Sandfod & Zo, Роџергам

Работилницата за изработка на мебел, на бездомниците и на другите маргинализирани групи им нуди работа на дневна основа, а изработените парчиња се продаваат во галерии и во продавници.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Буџетот за локалните стратегии се состои од посебни грантови за сите 43 градови. Во 2011 година, буџетот изнесувал 307.228.114 евра и дополнителни 88.978.502 евра за 35 градови наменети за програми за домашно насилство. Покрај финансирањето од централната влада дополнителни 254.000.000 евра се обезбедени преку системот за здравствено осигурување на бездомници со психијатриски или со соматски болести, или со тешкотии во учењето. Дополнително, 135.000.000 евра се обезбедени преку правосудниот систем, донации и контрибуција од корисниците на услуги што плаќаат за сместување и за храна од своите социјални бенефиции. Вкупниот годишен буџет е околу 700.000.000 евра¹¹⁹.

¹¹⁸ FEANTSA: Netherlands: Good practice examples - Homelessness and Employment. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article309&lang=en> [25.03.2015].

¹¹⁹ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 38.

3.5

ИТАЛИЈА

НЕКОЛУ ФАКТИ ЗА ИТАЛИЈА

Италија покрива територија од 302.072 км² и популација од 60.782.668 жители (2014 година). Претставува република со широка законодавна власт од 952 пратеници. Домашниот бруто-производ (БДП) во 2014 година изнесувал 35.823 американски долари по жител¹²⁰. Околу пет милиони жители имаат неиталијанско потекло. Системот на социјална заштита на Италија може да се дефинира како „медитерански“, кој го карактеризира важната улога на семејниот систем на поддршка, секундарната улога на државата, нерамномерната распределба на придобивките што се минимални по природа и недостиг на минимум гарантирани приходи¹²¹.

Во 2013 година Џини-коефициентот изнесувал 36¹²² и е зголемен во однос на 2012 година, кога изнесувал 32. Во Италија постојат регионални разлики, при што јужниот дел, во споредба со северниот и со централни-

от дел, е почесто под ризик од сиромаштија (33,2 проценти, наспроти 10,3 проценти и 14,8 проценти), како и ризик од социјална исклученост (46,2 проценти, наспроти 17,4 проценти и 22,9 проценти)¹²³.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Во Италија, за бездомници се сметаат тие што немаат постојана адреса на живеење на која може да се контактира со нив¹²⁴ вклучувајќи ги лицата што живеат на улица, тие во шелтер или прифатни центри, како и лицата што престојуваат во неконвенционални живеалишта поради недостиг од место на живеење.

НИВОА И ДИСТРИБУЦИЈА НА БЕЗДОМНИШТВО

Според Италијанскиот национален институт за статистика, во периодот ноември-декември 2011 година 47.648 бездомници барем еднаш ги користеле услугите на ноќно сместување или народната кујна / кантина во 158 општини во кои се спроведувало истражувањето. Стапката на бездомност е 0,2 проценти од вкупното население во општините што биле предмет на анализа. Повеќе од 70 проценти од сите бездомници спијат на улица¹²⁵. Стапката на бездомност е највисока во северозападниот дел на Италија (0,35 проценти од вкупното население), потоа следува

североисточниот дел (0,27 проценти), централниот дел (0,2 проценти), островите (0,21 проценти) и југот со најмала стапка од 0,1 процент од своето население¹²⁶. Поголема е стапката на бездомништво во поголемите градови, како Милано и Рим. Истражувањето од 2011 година е прв обид за систематско мерење на бездомништвото во Италија и во таа смисла не е можно да се детектираат трендови и движења, иако некои студии ја сместуваат Италија меѓу земјите со пораст на стапката на бездомништво во периодот 2007-2012 година¹²⁷.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Губењето на стабилното работно место, разделувањето од партнерот и / или децата, како и здравствените проблеми се најголемите фактори што придонесуваат кон бездомништво во Италија. Според спроведеното истражување во 158 општини, 61,9 проценти од бездомниците ја загубиле работата, 59,5 проценти се разделиле од своите партнери и / или деца и 16,2 проценти биле во тешка здравствена состојба. Дополнително, повеќето од бездомниците биле „жртва“ на два или повеќе од наведените фактори. Околу една третина искусиле само една состојба што најчесто ѝ претходела на бездомништвото, и тоа: 16,9 проценти ја загубиле работата, 14,3 проценти се разделиле и 2,2 проценти биле во лоша здравствена состојба. Тоа потврдува дека бездомништвото го предизвикуваат комбинација од фактори. Во просек, лицата биле бездомни 2,5 години. Пред да западнат во бездомништво, две третини (63,9 проценти) имале свој дом, 15,8

проценти живееле со пријатели и / или роднини додека 13,2 проценти биле во институции, казнени домови или центри за грижа¹²⁸.

Губењето на стабилното вработување значи и недостиг од приход, па така 18 проценти од бездомниците немале никаков извор на финансии, девет проценти примале пензија, девет проценти примале надомест од јавните институции, 27 проценти добивале финансии од своите роднини или пријатели и 37 проценти примале донации од хуманитарни и граѓански организации. Околу една третина (28 проценти) од сите бездомници биле вработени. 58 проценти имале само еден извор на финансии, додека 25 проценти имале два или повеќе приходи.

Зголемувањето на бездомништвото е само еден од ефектите на продолжената финансиска криза во Европската унија и во Италија. Стапката на невработеност во Италија континуирано се зголемува од 2007 година (6,1 проценти) кога била на најниско ниво следена во периодот 2005 година - 2014 година и стагнирала меѓу 2010 година и 2011 година. Во 2012 година изнесувала 10,7 проценти, додека во 2013 година пораснала на 12,1 проценти, со тенденција на благ пораст и во 2014 година кон 12,7 проценти¹²⁹. Истовремено, и стапката на невработеност меѓу младите на возраст 15-24 години континуирано се зголемува, од 20,4 проценти во 2007 година до 35,3 проценти во 2012 година, 40 проценти во 2013 година, односно 42,7 проценти во 2014 година¹³⁰.

Променетата економска состојба на национално ниво доведе до зголемување на трошоците за живот и за домување, како и

¹²⁰ Italy: Gross domestic product (GDP) per capita in current prices from 2010 to 2020 (in U.S. dollars). Достапно на: <http://www.statista.com/statistics/263595/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-italy/> [25.06.2015].

¹²¹ Edgar, B. and Doherty, J. (2010) Homelessness Research in Europe. In: E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars and N. Pleace, (eds.) Homelessness Research in Europe, Brussels: FEANTSA, стр. 68. Достапно на: <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2010/Homeless%20Research%20in%20Europe.pdf> [25.06.2015].

¹²² UNDP: Income Gini coefficient. Достапно на: <http://hdr.undp.org/en/content/income-gini-coefficient> [25.06.2015].

¹²³ ISTAT: Income and living conditions, Year 2013, October 2014, [e-publication]. Достапно на: <http://www.istat.it/en/archive/137530> [25.06.2015].

¹²⁴ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 25-28.

¹²⁵ FEANTSA: Country Fiches, Italy. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [25.06.2015].

¹²⁶ ISTAT (2013) The Homeless. [on-line]. October 2012. Достапно на: <http://www.istat.it/en/files/2013/06/Homeless.pdf?title=The+homeless+-+10+Jun+2013+-+Full+text.pdf> [25.06.2015].

¹²⁷ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 15.

¹²⁸ ISTAT (2013) The Homeless. [on-line]. October 2012. Достапно на: <http://www.istat.it/en/files/2013/06/Homeless.pdf?title=The+homeless+-+10+Jun+2013+-+Full+text.pdf> [25.06.2015].

¹²⁹ ISTAT: Unemployment rate. Достапно на: <http://www.istat.it/en/labour> [26.06.2015].

¹³⁰ ISTAT: Unemployment rate aged 15-24. Достапно на: <http://www.istat.it/en/labour> [26.06.2015].

опаѓање на економската моќ на граѓаните. Во 2012 година, според Извештајот за социјална кохезија на ИСТАТ (ISTAT) имало 32.123 протерувања поради долгови за изнајмување, 120.903 барања за протерување и 27.695 извршени протерувања¹³¹. Ова особено е видливо меѓу категориите што „традиционално“ се сметаа за групи во ризик, како пензионерите и појава на нова категорија на „сиромашни работни семејства“.

Истовремено, Италија е меѓу трите земји во Европската унија со најголема стапка на имиграција (350.800 лица во 2012 година), по Германија (592.200) и Велика Британија (498.000). Најголем дел од имигрантите се од Романија (21,7 проценти), Албанија (10 проценти), Мароко (9,4 проценти), Кина (4,9 проценти) и Украина (4,4 проценти)¹³³. Во 2014 година, Италија е, исто така, трета земја според бројот на барања за азил (65.000 апликации) и споредено со 2013 година забележан е пораст од 143 проценти. Во 2014 година 2.000 лица добиле азилантски статус во Италија, што ја рангира на трето место по Германија и Шведска по бројот на позитивни одлуки за азил¹³³. Често и на лицата што не добиваат азилантски статус и на други нерегистрирани бегалци им се заканува на бездомништво, како и на лицата што се

прифатени како бегалци, но чекаат одлука за азил¹³⁴ или на сезонските работници што често живеат во шатори и со недостиг од основни санитарни услови¹³⁵.

Ваквиот економски и социјален контекст се очекува да има влијание врз зголемување на стапката на бездомништво во Италија и појавата на нови „бездомници“, како: младите имигранти што бараат работа, барателите на азил, сезонските работници, што го забележуваат некои студии¹³⁶ до стапка од 50.000 до 60.000 бездомници¹³⁷.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Возраси на бездомници

Просечната старост на бездомниците е 42,2 години. Околу една третина од бездомниците (32,8 проценти) се на возраст до 34 години, 25,1 проценти се на возраст меѓу 35 и 44 години, 22 проценти се меѓу 45 и 54 години, 14,8 проценти се меѓу 55 и 64 години, додека 5,3 проценти се повозрасни од 64 години. Странците што се бездомници се помлади од Италијанците (36,9 наспроти 49,9 години) при што 46,5 проценти се на возраст до 35 години, наспроти 10,4 проценти од Италијанците. Сличен е соодносот и на тие на возраст меѓу 35 и 44 години, и тоа,

27,7 проценти меѓу странците и 22 проценти меѓу Италијанците. Италијанците се почесто застапени во возрастната категорија 45-54 години, и тоа, 17,4 проценти се странци и 30,3 проценти се Италијанци, како и категоријата 55-64 години каде што седум проценти се странци и 26,5 проценти се Италијанци. Нема странци повозрасни од 65 години што се бездомници, наспроти 10,9 проценти од Италијанците¹³⁸.

Странците што се бездомници се во просек помлади од Италијанците и се повисоко образовани. 43,1 проценти имаат завршено барем средно образование, наспроти 23,1 проценти од Италијанците. Дополнително, 6,1 проценти од странците се неписмени, а најголем дел од Италијанците имаат ниско средно образование (51,5 проценти од Италијанците, наспроти 32,3 проценти од странците). 13,4 проценти странци и 19,3 проценти Италијанци што се бездомници имаат завршено само основно образование¹³⁹.

Времетраење на бездомништво

Разликата во години укажува и на тоа дека бездомништвото трае подолго меѓу Италијанците. Околу половина од странците (49,7 проценти) биле бездомници помалку од шест месеци, наспроти една третина (32,1 проценти) од Италијанците. 17,1 проценти од странците и 15,5 проценти од Италијанците биле бездомници до една година. Сличен е нивниот сооднос на искуство на бездомништво меѓу една и две години (14,7 проценти странци и 14,9 проценти Италијанци) додека 9,2 проценти странци и 13,6 проценти Италијанци биле бездомници во период од две до четири години и 9,3 проценти странци

наспроти 24 проценти Италијанци биле бездомници најмалку четири години. Во просек, бездомништвото трае 2,5 години, и просечното времетраење е поголемо меѓу Италијанците (3,9 години) отколку меѓу странците (1,6 години)¹⁴⁰.

Родови и бездомништво

Најголем дел од бездомниците се мажи, и тоа 86,9 проценти, додека 13,1 проценти се жени. Дополнително, 57,9 проценти од мажите се помлади од 45 години, две третини имаат завршено само ниско средно образование и 72,9 проценти живееле сами¹⁴¹. Жените имале слични карактеристики како и мажите што се бездомници и поголем дел имаат ниско средно образование. Меѓу жените, поголем е бројот на бездомници што се странци (56,7 проценти) наспроти Италијанките (43,3 проценти). Најчесто жените потекнувале од Романија (36,6 проценти) или Украина, Бугарија и од Полска (кои заедно претставуваат 19,6 проценти). Жените почесто од мажите живееле со партнер или деца (31,4 проценти) и поголем дел од нив користеле шелтер-центри (75,4 проценти), но во речиси ист процент учествувале во насилиство (11,4 проценти жени и 15,1 проценти мажи). Како најчести фактори за бездомништво меѓу жените се наведуваат: одвојувањето од партнерот и / или децата (70,2 проценти), губењето на стабилното вработување (55 проценти), 25,6 проценти биле во лоша здравствена состојба, додека 26,7 проценти истовремено ја загубиле работата и се поделиле од семејството¹⁴². Поголем дел од жените што се бездомници не се вработени (74,7 проценти).

¹³¹ FEANTSA: Country Fiches, Italy. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [25.06.2015].

¹³² Eurostat: Migration and migrant population statistics, May 2014. Достапно на: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/b/be/Main_countries_of_citizenship_and_birth_of_the_foreign_foreignborn_population%2C_1_January_2013_%281%29_%28in_absolute_numbers_and_as_a_percentage_of_the_total_foreign_foreign-born_population%29_YB14_IL.png [25.06.2015].

¹³³ Eurostat: Asylum statistics, May 2015. Достапно на: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics [25.06.2015].

¹³⁴ Edgar, B., Doherty, J. and Meert, H. (2004) Immigration and Homelessness in Europe (Bristol: Policy Press).

¹³⁵ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 28.

¹³⁶ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe; Girardi, L., Nicoletto, P. and Stoffie, V. (2012) Social exclusion of homeless people in Italy. Достапно на: <http://netaware.ue.katowice.pl/wp-content/uploads/2012/05/Social-exclusion-of-homeless-people-in-Italy.pdf> [25.06.2015].

¹³⁷ FEANTSA: Flash Newsletter, April 2011. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?rubrique41&lang=en> [25.06.2015].

¹³⁸ ISTAT (2013) The Homeless. [on-line]. October 2012. Достапно на: <http://www.istat.it/en/files/2013/06/Homeless.pdf?title=The+homeless+-+10+Jun+2013+-+Full+text.pdf> [25.06.2015].

¹³⁹ Ibid. стр. 4.

¹⁴⁰ Ibid. стр. 4.

¹⁴¹ Ibid. стр. 2.

¹⁴² Ibid. стр. 11.

Бездомништвојо и еџничкајџа сџрукџура

Најголем дел од бездомниците во Италија се странци, и тоа 59,4 проценти. Меѓу нив, 87,6 проценти се мажи и 12,4 проценти се жени. Сличен родов сооднос има и меѓу бездомните Италијанци (86,2 проценти се мажи и 13,8 проценти се жени). Најголем дел од странците потекнуваат од Романија (11,5 проценти), Мароко (9,1 проценти) и од Тунис (5,7 проценти)¹⁴³.

Сџрукџура на домаќинсџво

Најголем дел од бездомниците се самци (74,5 проценти). Дел живеат со свои роднини или пријатели (17,1 проценти), додека само 8,4 проценти живеат со своите партнери и / или деца. Италијанците што се бездомници почесто од странците живеат сами (78,3 проценти наспроти 71,9 проценти) и поретко со пријатели (12,1 проценти, наспроти 20,5 проценти) и со партнерот / децата (0 проценти, наспроти 7,6 проценти). Бездомниците најчесто имаат контакт со својата фамилија, иако 24,3 проценти само се слушнале со нив и 46 проценти се гледаат, додека 29,7 проценти немаат никаков контакт. Странците што се бездомници почесто од Италијанците се во контакт со фамилијата (78,3 проценти, наспроти 58,6 проценти).

Пред да станат бездомници, 63,9 проценти од странците и 73,2 проценти од Италијанците живееле во својот дом. Некои од бездомниците го промениле и местото на живеење. 58 проценти од Италијанците биле бездомници во друга општина, а не во таа каде што претходно имале дом и 43,8 проценти се преселиле во поголеми градови, како на пример, осум проценти во Милано и 10 проценти во Рим. Меѓу странците, 20 проценти биле

бездомници пред да пристигнат во Италија¹⁴⁴. Дополнително, 35 проценти од бездомниците имале одредена инвалидност и / или зависност од дрога / алкохол, а 39 проценти немаат ниту инвалидност ниту зависност.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Италија се смета за земја во која системот за одговор кон бездомништвото не е базиран на јасно предвидени стратегиски цели и оперативни постигнувања, кои треба да ја намалат стапката на бездомништво. Затоа и нејзината политика е повеќе ориентирана кон „менаџирање“ на бездомништвото отколку кон негово искоренување во еден подолг временски период. Дополнително, недостигаат и механизми за следење на напредокот во борбата против бездомништвото¹⁴⁵. Сепак, ова не значи дека воспоставениот систем е неефикасен или недоволно кадровски екипиран. Иако постојат регионални разлики и некои општини поуспешно се соочуваат со бездомништвото, постојат разновидни услуги што ги нудат многубројни приватни и јавни организации¹⁴⁶.

Прецизно определување на феноменот бездомништво во Италија се случува со Законот за интегрирана рамка на интервенции и на социјални услуги од 2000 година каде што во членот 28 се зборува за „итни мерки за ситуации на екстремна сиромаштија“. Со одветно, Националниот фонд за социјална политика бил зголемен за 20 милијарди евра во 2001 година и во 2002 година со цел да се засилат услугите за лицата што живеат во екстремна сиромаштија и бездомништво. Тогаш за првпат се зборува и за прифатни центри и услуги, социјални и здравствени интервенции, поддршка и услуги за социјална рехабилитација на бездомниците. Во 2001

година со уставни измени, законодавната одговорност за социјалната политика е децентрализирана на регионално ниво со што спроведувањето на реформата на системот на социјална заштита иницирана во 2000 година е префрлена на регионално и на локално ниво. Социјалните расходи на општините по жител се разликуваат меѓу региони, отсликувајќи ги очигледните регионални разлики во успехот на политиката за бездомништво, од Калабрија, која има околу 20 евра по жител, до 150 евра во Емилија Романа¹⁴⁷.

Во Италија првото национално истражување за бездомништво било извршено во 2011 година од страна на Националниот институт за статистика (Istat) во соработка со Министерството за труд и за социјална политика на Италија, Асоцијацијата на бездомни лица (fo.PSD) и италијанската организација „Каритас“. Истражувањето било финансирано од Владата и „Каритас“ и претставува важен позитивен чекор кон разбирање на нивото и природата на бездомништво во Италија¹⁴⁸. Истражувањето овозможи прибирање и објавување податоци, кои специфично се однесуваат на бездомниците, особено што ваквите информации не се достапни во пописот на население и на домаќинства. Тоа вклучи 158 поголеми општини во Италија и се фокусираше на периодот ноември-декември 2011 година. Покри два сегмента на бездомници: лицата што во наведениот период ги користат народните кујни / кантините и шелтер-центрите. Податоците нудат сегрегација по региони, социо-демографски податоци на бездомниците, типови услуги и финансирање. Со оглед на фактот што ова истражување е прв обид за систематско регистрирање на бездомништвото во Италија не е можно да се утврдат трендови и движења. Важно е да се

спомене дека истражувањето исклучува неколку категории бездомници, и тоа: тие што не ги користат услугите, малолетните лица, лицата што живеат во услови на многучлена заедница или кај пријатели / роднини, и лица што илегално живеат во окупирани живеалишта (сквотирање) или во кампови.

Системот на социјална заштита има и свои критики. Во Италија, покрај примарното ниво на социјална заштита, не е донесена ниту една друга стратегија на национално или на регионално ниво, која се однесува на бездомништво. Исто така, нема загарантирана минималната плата или право на домување, ниту, пак, има владини мерки за домување што ги задоволуваат постојните потреби. Не постои стратегиски пристап во дефинирање на локалните услуги и нема доволна вклученост на јавната администрација во структурирањето и во управувањето на локалните мрежи на услуги. Оттаму и големиот број приватни организации што јавно или приватно финансирани ја заменуваат улогата на јавните институции¹⁴⁹.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВТО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Новите напори на централната влада се однесуваат на создавање стратегија за соочување со бездомништвото, како и промоција на политика за домување. Главни владини актери во овој процес се: Министерството за труд и за социјална политика, Министерството за територијална кохезија и Министерството за инфраструктура и за транспорт (оддел за политика за домување). **Министерството за труд и за социјална политика** работи на: дефинирање насоки за соочување со бездомништвото на локално ниво како прв политички и технички обид за дефини-

¹⁴³ Ibid. стр. 2.

¹⁴⁴ ISTAT (2013) The Homeless. [on-line]. October 2012. Достапно на: <http://www.istat.it/en/files/2013/06/Homeless.pdf?title=The+homeless++10+Jun+2013++Full+text.pdf> [25.06.2015].

¹⁴⁵ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 45.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Girardi, L., Nicoletto, P. and Stoffie, V. (2012) Social exclusion of homeless people in Italy. Достапно на: <http://netaware.ue.katowice.pl/wp-content/uploads/2012/05/Social-exclusion-of-homeless-people-in-Italy.pdf> [25.06.2015].

¹⁴⁸ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness, стр. 35.

¹⁴⁹ Pezzana, P. (2012) "Control and Contain: a "Hidden Strategy" where a Common Strategy is Lacking: Perspectives from Italy", European Journal of Homelessness, Vol. 6, No. 1, August 2012, стр. 130-131.

рање критериуми и стандарди на квалитет за давателите на услуги; Програмата за минимална плата (SIA) насочена кон лицата со ниски примања; продолжување на истражувањето за бездомништво како двегодишна студија; и оперативната програма за „Социјална вклученост“ во насока на примена на пристапот „Прво дом“ во соочување со бездомништвото. Истовремено, **Министерството за територијална кохезија** работи на интегрирана политика за бездомништво, вклучувајќи: домување, реупотреба на недвижен имот и развивање иновативни пристапи во домување во соработка со локални актери. **Министерството за инфраструктура и за транспорт**, пак, е фокусирано на нови насоки за унапредување на градењето и за лесен пристап кон јавното (социјално) домување, како: превенција на протерување, социјална поддршка и програми базирани на заедницата¹⁵⁰.

Италијанската федерацијата за бездомништво (Fio.PSD) е мрежа на повеќе од 80 организации што опслужуваат околу 70 проценти од вкупните корисници на услугите за бездомници¹⁵¹. Таа е координатор на процесот на дефинирање критериуми и стандарди на квалитет за давателите на услуги, истражувачката студија за опсегот и за видовите на бездомништво во Италија, како и оперативната програма за „Прво дом“.

Во 158 општини во кои се спроведе истражувањето биле обележани 727 организации што во 2010 година давале услуги за бездомници. Тие дејствувале во 1.187 локации со вкупно 3.125 видови услуги или, во просек, по 2,6 услуги на секоја локација.

Најголем дел од приватните даватели на услуги за бездомници се граѓански здру-

женија на црквата (46,4 проценти), додека најголем дел од тие што имаат јавно финансирање за услуги кон бездомници се здруженија (38,7 проценти) и кооперативи (16,2 проценти). Услугите на социјалниот секретаријат и на јавните организации имаат мал дел во вкупниот процент на услуги (21,1 процент, односно 17,1 проценти), но опслужуваат значајно поголем процент бездомници (30,3 проценти, односно 36 проценти) и во таа смисла имаат поголема ефикасност од тие на приватните организации (24,5 проценти, односно 25,7 проценти, кои опслужуваат 25,1 проценти, односно 11,3 проценти од бездомната популација)¹⁵².

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Главното, може да се идентификуваат четири видови локална политика за надминување на социјалната маргинализација и екстремна сиромаштија, и тоа: (1) системски акции; (2) акции за социјално вклучување; (3) интервенции насочени кон засилување на заедничкото живеење и засилување на заедниците; и (4) интервенции на регионалната власт¹⁵³.

Социјалните планови на општините и на регионите се пример за системски акции, кои, главно, се насочени кон дефинирање на активностите за итно соочување. Тука спаѓаат и таканаречените Монитори на сиромаштија, кои се воспоставени преку соработката на регионите и на општините со волонтерски организации или со организации од третиот сектор и овозможуваат создавање „урбани мапи“ на дистрибуција на екстремната сиромаштија на дадена територија. Во некои општини биле тестирани и таканаре-

чени Регистри на кршливост, кои овозможуваат следење на постарите лица во смисла на осаменост и на економска сиромаштија. Овие алатки се важен придонес кон превенцијата на бездомноста и овозможуваат создавање интегрирана мрежа на социјална поддршка на локално ниво. Дел од системските алатки се и тренинзите за различни агенции и институции, локалната полиција и социјалните работници за усогласување на нивните активности и одговорности.

Интервенциите за социјално вклучување се однесуваат на: превентивни акции (родителска поддршка, правна едукација, превенција на зависност, кои се нудат надвор и во затвор) и интервенции на помош и на поддршка во трауматични ситуации (протерување од домот, финансиски долгови, долготрајна поддршка и домување, мерки во случај на губење на работното место). Помошта има одредено времетраење, но, сепак, овозможува идентификување на среднорочни и на долгорочни решенија за унапредување на состојбата.

Интервенциите насочени кон засилување на заедничкото живеење и на засилување на заедниците овозможуваат транзитно сместување, кое ги спојува потребата од итно сместување и достапноста на независно домување. Некои од алатките се: хостели во кои лицата и фамилиите ги споделуваат трошоците за домување, сместување на лица со пречки во менталниот развој организирани во соработка со одделите за ментално здравје, ноќни шелтер-центри, проширени активности на мобилни тимови за достава на кебиња, вакцинација итн. Овие алатки се особено важни во зимскиот период. Акциите за засилување на заедниците се однесуваат на соработката меѓу тие што подолг период поминале во хостели или други центри за грижа и имаат можности за независно домување и се соочуваат со тешкотии во наоѓање финансиски достапно домување, со третиот сектор што посредува во наоѓањето домови. Во одредени случаи се формираат и фондови на гаранции за депозит или за компензација на штета.

Интервенциите на регионалната власт се,

главно, насочени кон овозможување „на-родни“ домови затоа што Италија има слаб систем на јавно социјално домување, додека цените на домување се високи за повеќе категории граѓани со ниски приходи. Во таа смисла, јавното домување не е насочено само кон лицата што се во екстремна сиромаштија и бездомност туку и кон тие што имаат тешкотии во независното живеење. Неколку пилот-проекти се насочени кон интегрирање на политиката за домување и кон социјалната политика, комбинирајќи градежни интервенции и социјална поддршка, како можност украдениот имот на мафијата да се користи за јавна и за социјална корист. Во 2007 година конфискацијата била проширена и во делата против јавната администрација и 60 проценти од таквиот имот се состоел од недвижен имот (како 3.000 куќи, апартмани и земја). Така, општините и непрофитните организации се обврзале кон употреба на овој имот за социјални цели.

Системот на соочување со бездомништвото во Италија се базира на пет категории услуги, и тоа:

- Услуги како одговор на основните потреби за храна, облека и за лична хигиена. Дополнително, се организираат и еднократни економски донации, парична помош во спорадични случаи и медицински услуги. Посебен фокус се уличните тимови - мобилни екипи што ги бележат и кои контактираат со лицата за кои постои ризик, без оглед каде живеат.

- Услуги на социјалниот секретаријат што се насочени кон давање информации и насоки за користењето на услугите.

- Дневни приеми центри, како центри за дневна нега, станбени заедници, објекти за рекреација.

- Ноќни шелтер-центри, како хостели што претставуваат 39 проценти од понудените услуги, потоа станбени или полустанбени заедници (33 проценти) и домови (28 проценти). Хостелите се користат десетпати повеќе во споредба со домувањето и петпати повеќе од станбената заедница.

- Услуги за поддршка, кои опфаќаат психолошка, едукативна, медицинска и правна

¹⁵⁰ FEANTSA: Country Fiches, Italy. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [25.06.2015].

¹⁵¹ Pezzana, P. (2012) "Control and Contain: a "Hidden Strategy" where a Common Strategy is Lacking: Perspectives from Italy", *European Journal of Homelessness*, Vol. 6, No. 1, August 2012, стр. 131.

¹⁵² ISTAT: Services to homeless people Year 2010, November 2011. Достапно на: http://www.istat.it/en/files/2011/11/EN_Homeless.pdf?title=Services+to+homeless+people+-+21+Nov+2011+-+Full+text.pdf [25.06.2015]

¹⁵³ Girardi, L., Nicoletto, P. and Stoffie, V. (2012) Social exclusion of homeless people in Italy. Достапно на: <http://netaware.ue.katowice.pl/wp-content/uploads/2012/05/Social-exclusion-of-homeless-people-in-Italy.pdf> [25.06.2015].

помош за бездомниците.

Важна критика на системот на услуги за бездомниците е насоченоста кон задоволување на основните потреби, како храна, сместување и лична хигиена, додека само 1,2 процента од услугите се насочени кон овозможување вработување и повеќе од 50 проценти се лоцирани во северот на Италија. Овозможувањето примарна грижа е неопходно во соочување со бездомништвото, а надминувањето на фазата на неа е можна само со стабилно вработување на овие лица¹⁵⁴.

ПРИМЕР НА ДОБРА ПРАКТИКА:

„Убавината секогаш победува“ е иновативен проект на fio.PSD и на Универзитетот во Торино (Оддел за антропологија), Торино Политехник (Оддел за архитектура) и „Il Samaritano“ –невладина организација од Верона насочен кон обновување на шелтер-центрите и на дневните центри за бездомници и дополнувајќи ги со простор за тренинг, библиотека, соба за игри и за забава. Идејата на проектот е дека „убавата“ атмосфера ги утешува луѓето и им дава поддршка на патот кон осамостојување и добросостојба (<https://la-bellezzavincesempre.wordpress.com/>)¹⁵⁵.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Директната борба против сиромаштија во Италија во 2012 година се финансирала со околу 0,1 проценти од БДП и ги вклучува и јавните трошоци за политиката „Бездомништво и исклучување во домување“, која со околу 400 милиони годишно е мал дел од социјалниот буџет¹⁵⁶.

¹⁵⁴ FEANTSA: Flash Newsletter, April 2011. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?rubrique41&lang=en> [25.06.2015].

¹⁵⁵ FEANTSA: Country Fiches, Italy. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [25.06.2015].

¹⁵⁶ Pezzana, P. (2012) “Control and Contain: a “Hidden Strategy” where a Common Strategy is Lacking: Perspectives from Italy”, European Journal of Homelessness, Vol. 6, No. 1, August 2012, стр. 128.

НЕКОЛУ ФАКТИ ЗА АВСТРИЈА

Австрија покрива територија од 83.879 км² и популација од 8.507.786 жители¹⁵⁷. Претставува федеративна парламентарна република. Домашниот бруто-производ (БДП) во 2014 година изнесувал 38.540 евра по жител¹⁵⁸. Според етничката структура, најголем дел од населението се Австријци, односно 87,5 проценти од вкупното население, а 12,5 проценти се жители со емигрантско потекло¹⁵⁹. Според пописот на населението од 2011 година, 939.987 жители во Австрија немале државјанство, а најголем процент од нив, дури 21,7 процент се сместени во главниот град, Виена¹⁶⁰. Австрија е демократска република што спроведува сеопфатна социјална политика што се базира врз координирани социјални придобивки

и услуги. Во споредба со другите европски земји, овие придобивки и услуги се високо развиени и со голем придонес во укажувањето на ефектите од светската економска и финансиска криза, како и социјалните и економски последици за популацијата погодена од нив. Растечките трошоци на пазарот на труд и политиката за борба со сиромаштијата во комбинација со константно високите придонеси за придобивки се главните двигатели во спроведувањето на националните стратегии за намалување на сиромаштијата и на маргинализацијата во земјата: процентот на граѓани на кои им се заканува сиромаштија, кој е под просекот во ЕУ, би бил повеќе од трипати повисок во случај на отсуство на социјалните бенефиции¹⁶¹. Цини-коефициентот¹⁶² од 29,2 од 2013 година ја сместува Австрија меѓу земјите во Европската унија со високо ниво на еднаквост во приходот на граѓаните.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Бездомништвото е ситуација што може да биде со различно времетраење, со фреквентно прекинување и продолжување (Brousse, 2004). Разликата меѓу „постојано“, „повторливо“ и „привремено“ бездомништво е одраз на потребата да се разбере динамиката и различните аспекти на бездомништвото. Во последните години квалитативните истражува-

вања настојуваат да ја разберат природата на патиштата што водат кон бездомништво, но и кои водат кон негово завршување (Anderson and Tulloch, 2000; Edgar and Meert, 2006; MacKenzie and Chamberlain 2003). Едгар и други (2004, стр.5) идентификувале дека некои земји како Австрија, Германија и Луксембург прават разлика меѓу лица што се бездомници во одреден период, лица што се под закана да станат бездомници и лица што живеат во нехумани услови.

Во Австрија, прифатени се следниве категории за бездомништво¹⁶³: лица што спијат на улица или се сместени во институции; лица што се привремено згрижени кај пријатели или роднини; лица под закана од протерување; затвореници што набрзо треба да излезат од затвор и немаат сместување и лица што живеат во дом што е непогоден за живеење. Во земјата не постои закон што го третира бездомништвото на национално ниво и бездомништвото не се мери на национално ниво¹⁶⁴. Австрија е организирана во девет федерални провинции и секоја од нив има одговорност во обезбедувањето услуги за помош на бездомниците, меѓутоа најголем дел од нив се наоѓаат во главниот град, Виена, кој е дестинација и за голем број граѓани што доаѓаат од руралните средини¹⁶⁵.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВО - ПОСТИГНУВАЊЕ СТАБИЛНИ НИВОА НА БЕЗДОМНИШТВО ПРЕКУ СООДВЕТНИ АКТИВНИ МЕРКИ

Во Националниот социјален извештај на Австрија за 2014 година, за следење на трендот на бездомништво се употребува тер-

минот „регистрирано бездомништво“, укажувајќи на бројката на бездомници што се регистрирани како корисници на услугата за асистирано домување, при што не се земен предвид лицата што живеат на улица. Од 2008-2012 година забележан е тренд на благ пораст, а крајната бројка на регистрирани бездомници е 15.084¹⁶⁶.

Преглед на бездомништвото според социјалниот извештај на Австрија

Домување	2008	2009	2010	2011	2012
Пренаселеност на повеќечлено семејство	583	567	453	472	537
Високи трошоци за домување	/	/	/	1.646	1.636
Несигурно домување	294	292	273	234	210
Стрес поради средината на домување	768	859	842	801	836
Регистрирано бездомништво	11.399	12.309	12.266	13.624	15.084

Од 1994 година, во Австрија се спроведени истражувања во следниве градови и региони Виена, Салцбург, Линз и Инсбрук (Schoibl and Eitel, 1999)¹⁶⁷.

	Австрија (1997)	Урбани предели (1999)
Лица што спијат на улица	2.000	1.750
Корисници на услуги	21.000	12.500
Поддржано домување	12.000	3.500
Повремено домување		7.000
Емигранти (земји надвор од ЕУ)	7.000	
Под закана за протерување (во период од една година)		70.000

¹⁵⁷ Statistik Austria, Population Census. Достапно на: http://www.statistik.at/web_en/statistics/population/population_censuses_register_based_census_register_based_labour_market_statistics/index.html [06.05.2015].

¹⁵⁸ Eurostat, Real GDP per capita, growth rate and totals, Percentage change on previous year, EUR per inhabitant. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&ocode=tsdec100&plugin=1> [06.05.2015].

¹⁵⁹ Statistik Austria, Overview population by country and origin (2014). Достапно на: http://www.statistik.at/web_en/statistics/population/population_change_by_demographic_characteristics/population_by_citizenship_and_country_of_birth/index.html [06.05.2015].

¹⁶⁰ Census 2011 Austria, Results of the register-based Census. Достапно на: http://www.statistik.at/web_en/statistics/population/population_censuses_register_based_census_register_based_labour_market_statistics/index.html [06.05.2015].

¹⁶¹ Federal Ministry of Labour, Social Affairs and Consumer Protection, Social protection in Austria (2014)

¹⁶² Eurostat, Gini coefficient of equivalised disposable income (source: SILC). Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&ocode=tessi190n> 06.05.2015].

¹⁶³ Edgar, B., Doherty, J. and Meert, H. (2003) Review of statistics on homelessness in Europe: European Federation of National Organisations Working with the Homeless. Стр.4-7

¹⁶⁴ Edgar, B., Doherty, J. and Meert, H. (2003) Review of statistics on homelessness in Europe: European Federation of National Organisations Working with the Homeless. Стр.7-9

¹⁶⁵ Zierer, B and Langwiesner, M. (2013) Sustainable ways of preventing homelessness. Стр.1

¹⁶⁶ National Social report Austria 2014. (2015). Sozial Ministerium.

¹⁶⁷ Edgar, B., Doherty, J. and Meert, H. (2003) Review of statistics on homelessness in Europe: European Federation of National Organisations Working with the Homeless. Стр.13

Во отсуство на податоци на национално ниво, податоците на локално ниво покажуваат дека постои тренд на пораст на бездомништвото во повеќе градови во Австрија. Во извештајот за социјална заштита на Виена, забележан е нагорен тренд на корисници на услугите наменети за бездомници во периодот од 2000 година до 2009 година. Во 2009 година вкупно 7.526 лица ги користеле услугите наменети за бездомници, во споредба со 2008 година кога биле користени од вкупно 6.599 бездомници.

Годишната анкета за услугите што се нудат во Салцбург во период од 15 години, покажува стабилен тренд на пораст на бројот на бездомници, при што во 2011 година биле идентификувани 1.000 бездомни лица во градот и во неговата околина. Давателите на услуги за оваа целна група спроведуваат анкета на годишно ниво, која се доставува до социјалните сервиси во болниците, правосудните органи, даватели на работа на улица, институции за социјална заштита за млади лица, психијатарски одделенија и хостели. Притоа се идентификувани се следните профили: граѓани сместени во психијатарски установи и болници (28), граѓани што се во затвор, а немаат свој дом по излегувањето од институцијата (34), граѓани што спијат на улица (54), граѓани сместени во шелтри (86), граѓани сместени во хостели (97), граѓани што ја користат услугата за асистирано домување (105), граѓани што живеат во несоодветни услови (242) и граѓани сместени кај роднини / пријатели (326).

Во Тирол, сервисите што работат со бездомници пријавуваат значителен пораст на бројот на бездомници во последните пет години. Причините се поврзуваат со сегашната економска состојба, пазарот на труд и домувањето, како и промените во системот за социјална заштита. Во споредба со другите провинции во Австрија, граѓаните на Тирол примаат плата што е веднаш пред најниската во земјата. Меѓу другото, станбениот пазар е

со највисоки цени во споредба со другите провинции, кога станува збор и за купување дом и за изнајмување¹⁶⁸. На граѓаните што живеат во области со високи цени за домување и се и / или невработени им се заканува најголем ризик да се соочат со долгорочна сиромаштија, особено тие што не се вклучени во шемата за минимален приход. Во Тирол имало обид за спроведување на истата анкета како и во Салцбург, меѓутоа давателите на услуги одбивале да учествуваат.

Важно е да се спомене дека во Долна Австрија бројот на корисници на услуги наменети за бездомни лица е со стабилен тренд во периодот од 2007 до 2010 година.

Во 2006 година, во Инсбрук била спроведена анкета за мерење на бездомништвото, каде што меѓу 113.392 жители, идентификувани се вкупно 618 бездомници, што значи дека 0,55 проценти од вкупното население е бездомно. Од нив 456 биле возрасни лица со австриско државјанство, при што 19 проценти биле жени. Идентификувани биле и 34 малолетни бездомници, од кои 44 проценти биле женски, како и 70 возрасни лица со државјанство од други земји на Европска унија, од кои 17% биле жени и 58 возрасни лица со државјанство надвор од Европска унија, од кои 21 процент биле жени.

Ситуација на живеење	Вкупно	%	Мажи	%	Жени	%
Сместени кај пријатели	146	24%	115	23%	31	26%
Поддржано домување	111	18%	68	13%	43	37%
Засолништа за итни случаи	200	32%	179	35%	21	18%
Пансиони	14	2%	13	3%	1	1%
Лица што спијат на улица	121	29%	101	20%	20	17%
Затвореници	52	8%	51	10%	1	1%
На стационарно лекување во болница	64	10%	41	8%	23	0%
Конаци (од манастири)	17	3%	15	3%	2	2%
Вкупно	618		511		117	

¹⁶⁸ OGPP (Austrian Society for policy advice and policy development), (2012) Living in the City of Innsbruck

Салцбург е град со 147.825 жители, каде што во согласност со ЕТХОС, се идентификувани 1.260 бездомници (ЕТХОС 1-4), а 157 лица што живеат во сурови услови. Моделот „Прво дом“ во Салцбург ги изделува долгорочно бездомните лица (повеќе од една година на улица) и лицата со психолошки нарушувања и зависности.

Во Долна Австрија во 2011 година се идентификувани следниве услуги за бездомници:

- Превенција од протерување од домовите: пет даватели на услуги, користени од страна на 441 граѓанин што барале информации, 580 граѓани користеле советување, 201 граѓанин добил ментор, а 848 случаи се затворени;
- Услуги од шелтри - 12 даватели на услуги, користени од страна на 1.371 граѓани;
- Шелтри за жени - шест даватели на услуги со вкупно 121 легло и со просечна искористеност од 72,14 проценти (31.447 ноќи).

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВОТО

Во Австрија, 1,5 милион граѓани (18 проценти) живеат во ризик од сиромаштија или социјална исклученост, 411. 000 граѓани (пет проценти) страдаат од сериозна сиромаштија, а 1,7 милион граѓани (20 проценти) се соочуваат со трошоци за домување што изнесуваат повеќе од 25 проценти од вкупниот приход во семејството¹⁶⁹.

Во 2011 година, во Виена биле спроведени 22.294 акции за исекување, а вкупно 2.789, всушност, резултирале со исекување.

Постои тренд на намалување на активностите за исекување во Виена, пред сè, поради административните напори на локалната самоуправа во областа на превенција од исекување. Повеќе од 80 проценти од корисниците на услугите за превенција од исекување во Виена во 2011 година искусиле бездомништво поради заостанати долгови за домување (кирија), а најголем дел од нив се на прагот на сиромаштија¹⁷⁰. Социјалниот фонд на Виена (Fonds Soziales Wien) е основан од градот Виена за стратеско планирање и финансирање на услугите за бездомници, кои се управувани заедно со повеќе од 20 невладини организации. За споредба, на почетокот од 2005 година имале 2.450 места за бездомници, а во 2013 година капацитетите биле проширени на 5.000 места за сместување бездомници¹⁷¹.

Дури 64 проценти од граѓаните на Австрија сметаат дека пронаоѓањето пристапен дом, по пристапна цена, е, навистина, тешко¹⁷². Во извештајот за социјална заштита на Австрија е наведено дека во 2014 година со овој проблем се афектирани 19,6 проценти од домаќинствата во Австрија¹⁷³.

Според податоците од Европскиот систем за интегрирани статистички податоци за социјална заштита (ECCOCC), Австрија ќе инвестира 1,5 милијарда евра за соочување со ризикот од социјална исклученост и исклученост од домувањето, односно 0,5 проценти од домашниот бруто-производ или 1,6 процент од вкупните трошоци за социјални

¹⁶⁹ EWiener Wohnen (n.d.) Geschichte des Wiener Gemeindebaus. [History of Municipal Housing in Vienna] URL: <http://www.wienerwohnen.at/wiener-gemeindebau/geschichte.html> [08.06.2015]

¹⁷⁰ Wiener Wohnen (n.d.) Geschichte des Wiener Gemeindebaus. [History of Municipal Housing in Vienna] URL: <http://www.wienerwohnen.at/wiener-gemeindebau/geschichte.html> [08.06.2015]

¹⁷¹ Zierler, A., Martinsson, C и Weiß, T. Accommodating Homeless Families in the Private Rented Housing Sector: Experiences from a Supported Housing Project in Vienn. European Journal of Homelessness- Volume 7, No. 1, August 2013. Стр.119-120.

¹⁷² Eurobarometer 74.1. Special Barometer 255- Poverty and social exclusion (2010). Стр.26

¹⁷³ National Social Report Austria 2014- Sozial Ministerium. (2015)

трансфери на годишно ниво¹⁷⁴.

Според БАВО (BAWO - Национална коалиција за услуги за бездомници), постои нагорен тренд на бездомници без пристап до здравствено осигурување, социјална помош и без пристап до услугите наменети за бездомници во Австрија. Тука е особено евидентен бројот на баратели на азил, чиишто барање се одбиени, државјани од трети земји што немаат пристап до пазарот на труд или граѓани со повремени дозвола за престој, како и мобилни државјани на ЕУ под различни околности. Вакви примери се особено евидентни во Виена, Долна Австрија, Горна Австрија, Салцбург, Тирол и во Каринтија.

Возрасна и бездомништво

Постојат делумни податоци за возраста на бездомниците во оваа земја. Има индикации за зголемување на процентот на млади луѓе и на жени на локално ниво, како и докази за растечки број млади бездомници во Виена. Во истражувањето спроведено во 2005 година, најголем дел од бездомниците биле на возраст од 31 до 50 години (односно 45 проценти). Значајно е учеството и на млади лица од 18 до 25 години (13 проценти) и на лица од 26 до 30 години (исто така 13 проценти), додека најмало е учеството на лица помлади од 18 години (три проценти)¹⁷⁵. Во истото истражување, генералниот заклучок е дека мажите што се корисници на услуги за бездомници се постари во однос на жените, односно 34 проценти од жените се помлади од 30 години, додека од мажите 31 процент се на истата возраст. Во исто време, 22 процен-

ти од мажите се повозрасни од 50 години, а само 17 проценти од жените се повозрасни.

Рогои и бездомништво

Во Салцбург, постојат докази од годишната анкета за растечки број бездомници меѓу жените и имигрантите, особено од Југоисточна Европа. Во 2005 година, во Австрија вкупно 25.000 лица биле корисници на услугите за бездомници, од нив 60 проценти биле мажи, а 40 проценти жени¹⁷⁶.

Имигрантите и бездомништво

Дури 32 проценти од корисниците на услуги за бездомници се со државјанство надвор од Европската унија¹⁷⁷.

Бездомништво и семејната структура

Во Австрија нема податоци за семејната структура и за бездомништвото. Детското бездомништво е невообичаено и, според податоците од истражување спроведено во 2006 година, процентот на лица помлади од 18 година е на најниско ниво во однос на другите возрасни групи, односно три проценти.

Бездомништво и сèејаност на образование

Бездомниците вообичаено се со завршено средно училиште (38,3 проценти) или со квалификации здобиени преку тренинг на работно место (32 проценти). Мажите во поголем процент се со квалификации здобиени на тренинг на работно место во споредба со жените, при што соодносот е 2:1, додека

соодносот во категоријата стручно училиште / тренинг на работно место е 5:1¹⁷⁸.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Во Австрија не постои национална стратегија за бездомништво¹⁷⁹. Виена има усвоено интегрирана програма за бездомништво, позната како Виенска програма за интеграција на бездомници (повеќефазна виенска шема), која во детали ги разработува превенцијата, сместувањето и реинтеграцијата на бездомниците.

Во Виена, телото што е одговорно за обезбедување социјална и здравствена заштита е „Фондот за социјална заштита“, кој работи заедно со партнерски организации и фондови за услугите. Активностите и финансиите на фондот се под надзор на градот Виена. Управувањето на провинциите надвор од градот Виена е поинаков. Во Горна Австрија и во Воларберг, развиени се иновативни модели и стандарди за управување квалитет, со посебен акцент на руралните услуги, со работа со компании за домување и администрација на домување.

Компетенциите и одговорностите за соочување со бездомништвото се на ниво на провинциите во Австрија. Поддршката за бездомниците и за лицата што живеат во екстремно несигурна ситуација се обезбедува во согласност со деветте различни акти за социјална помош на ниво на провинција, а провинциските власти склучуваат договори за обезбедување услуги за бездомници со невладиниот сектор. Овие услуги, меѓу другото, вклучуваат: шелтри за преспивање, домови за мајки и за деца, како и шелтри за

жени. Специјални услуги се нудат за посебни целни групи како млади лица и постари лица на кои им е потребна грижа и поддршка. Консултативни средби меѓу провинциските управувачки структури, јавната администрација и чадор-организациите од невладиниот сектор се случуваат само на повремени основи.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВОТО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Министерството за социјални работи редовно објавува податоци за бројот на бездомници во рамките на националните показатели за социјална интеграција, но показателот „регистрирано бездомништво“ не го одразува сеопфатно бројот на лица што живеат на улица¹⁸⁰.

Федералната работна група за поддршка на бездомниците (www.bawo.at) е многу значаен актер, не само на федерално ниво, туку и на ниво на ЕУ, како претставник на голем број локални асоцијации. Со поддршка на институциите, овозможен е постојан дијалог меѓу локалните организации, државните институции и иницијативи на европско и на интернационално ниво.

Градот Виена има интегрирана и диверзификувана понуда на капацитети и на услуги за бездомници подолго од 20 години. Особено внимание се посветува на посебните барања на секоја целна група (транзитиско поддржано сместување, поддржано домување во станови, домување за одредена целна група и апартмани за самохрани мајки со деца). 64 проценти од овие капацитети и услуги се со цел да ги поддржат бездомниците во

¹⁷⁴ Национален социјален извештај, 2014. Достапно на: http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/1/6/3/CH2088/CMS1313745345149/social_protection_in_austria.pdf (22.05.2015)

¹⁷⁵ Schoibl, H. European Observatory on Homelessness: Statistical Update 2006, Austria. Достапно на: http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.feantsa.org/ContentPages/50143368.pdf [09.06.2015] стр.9-10

¹⁷⁶ Schoibl, H. European Observatory on Homelessness: Statistical Update 2006, Austria. Достапно на: http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.feantsa.org/ContentPages/50143368.pdf [09.06.2015] стр.7-8

¹⁷⁷ Schoibl, H. European Observatory on Homelessness: Statistical Update 2006, Austria. Достапно на: http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.feantsa.org/ContentPages/50143368.pdf [09.06.2015] стр.12

¹⁷⁸ Wiener Wohnungslosenhilfe 2005, Bericht über die soziale Situation von wohnungslosen Menschen in Wien und die Auswirkungen der geleisteten Hilfsmaßnahmen, Doris Graber, Kurt Gutleiderer, Adelheid Penz, Berichtsband Jänner 2007, Wien, S 64f, http://wohnen.fsw.at/export/sites/fsw/wohnen/downloads/dokumente/wr_wohnungslosenhilfe_2005.pdf, Translation BAWO

¹⁷⁹ FEANTSA Country Fiche- Австрија

¹⁸⁰ Национален социјален извештај, 2014. Достапно на: http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/1/6/3/CH2088/CMS1313745345149/social_protection_in_austria.pdf. Стр. 7-9. (22.05.2015)

процесот на интеграција и самостојно домување во нивни сопствен дом¹⁸¹.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Австрија става особен акцент на социјалното домување. Пакетот за пораст и за вработување усвоен од федеративната Влада во 2013 година, за оваа намена испланирал вкупно 276 милиони евра или околу 14.000 станови¹⁸².

Виенскиот систем на „Прво дом“ е развиен врз основа на типологијата поставена од Џонсон и Теихеира (Johnson and Teixeira) (2010), следејќи го линеарниот модел за домување, кој, пред сè, е приспособлив кога станува збор за чекорите што треба да се следат за интеграција на бездомниците. Градот Виена, исто така, има на располагање приближно 1. 100 постојани легла во социјалните домови. Од 2010 година, локалната самоуправа на Виена вложува напори во примена на пристапот „Прво дом“. Најголем дел од бездомниците сè уште го поминуваат скалестиот систем, кој идеално би требало да резултира со препорака за сместување во општинските згради преку социјалната шема (Soziale Schiene), кој, всушност, претставува скратена постапка за добивање социјален дом. Но, овој извор ги достигнува своите ограничувања, со вкупно 2.000 препораки на годишно ниво.

Моделот „Прво дом“ на Виена се карактеризира со следниве принципи: директен пристап до постојано домување е фокусот на почетокот од професионалната поддршка

за бездомникот; личната поддршка и управувањето со домувањето се јасно поделени; домувањето на лицата е во неконвенционална средина, а социјалното вклучување се промовира преку поддршка во развојот на социјалните мрежи и на дневните рутини; социјалната поддршка се базира на враќање во стабилна состојба, самоопределување и учество од страна на корисниците; приспособлива поддршка за индивидуалните потреби. Индивидуалната поддршка се дава со цел да се осигури стабилизација на психолошката состојба и на домувањето. Доколку е потребно, социјалните работници соработуваат со надворешни извори и системи за поддршка¹⁸³. Целната група на виенскиот модел на „Прво дом“ се семејства, двојки и индивидуи што го гледаат домувањето како многу значајна цел во својот живот. Поддршката за корисниците се заснова врз индивидуалните потреби, опфаќајќи ги традиционалните области на социјалната работа (управување случај, обезбедување приход, градење односи итн), со особен фокус на поддржана интеграција во соседството.

ПРИМЕР НА ДОБРА ПРАКТИКА:

САМБАС (SAMBAS) Виена

SAMBAS нуди совети и индивидуално советување за граѓани што се бездомници и невработени. Преку сервисот за професионална ориентација, информации за стручни обуки, како и за понуда на работни позиции се обезбедуваат повеќе од 1.000 клиенти на годишно ниво¹⁸⁴.

Јобимплус, Линц (Jobimpuls, Linz)

Јобимплус нуди можности за поддржано вработување за граѓани со повеќекратни потреби. Граѓаните што примаат социјална помош се вработени на половина работно време (25 часа неделно) од страна на градот Линц или друга партнерска институција. Целта на оваа иницијатива е да им се даде поддршка на ризичните категории во процесот на интеграција на пазарот на труд. На корисниците им се нудат многубројни опции за индивидуална поддршка, како што е лична поддршка, посебни обуки, социјална работа, поддршка во домување итн.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Во Австрија нема податоци за трошоците за бездомништво¹⁸⁵, а во Социјалниот извештај на Виена за 2011 година е наведено де-

ка се потрошени вкупно 37,3 милиони евра на услуги за бездомници (2009 година: 34,4). Според Европскиот систем за статистика за интегрирана социјална заштита (ECCOSS), Австрија ќе инвестира 1,5 милијарда евра во областа на домување и социјалната ексклузија, што претставува 0,5 проценти од домашниот бруто-производ или 1,6 процент од вкупните социјални трансфери во земјата. Притоа трансферите во оваа категорија ги содржат следниве елементи: бенефиции во областа на домувањето (400 милиони евра, односно 27 проценти), парични надоместоци и услуги, вклучувајќи трансфери за социјална помош и минимален приход (945 милиони евра, 63 проценти), поддршка за бегалци (77 милиони евра, пет проценти), поддршка при издржување условна казна (85 милион евра, пет проценти)¹⁸⁶.

¹⁸¹ Национален социјален извештај, 2014. Достапно на: http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/1/6/3/CH2088/CMS1313745345149/social_protection_in_austria.pdf. Стр. 7-9. (22.05.2015)

¹⁸² Национален социјален извештај, 2014. Достапно на: http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/1/6/3/CH2088/CMS1313745345149/social_protection_in_austria.pdf. Стр. 7-9. (22.05.2015)

¹⁸³ Abstract: Housing First – Das Wiener Modell. Достапно на: http://wohnen.fsw.at/downloads/dokumente/20130304_ABSTRACT_HousingFirst_DasWienerModell_EN.pdf. [10.06.2015]. Стр.1

¹⁸⁴ FEANTSA: Denmark: Good Practice Examples - Employment and Homelessness. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article293&lang=en> [10.06.2015].

¹⁸⁵ Pleace, N., Baptista, J., Benjaminsen, L. and Geertsma W. EOH Comparative study on homelessness. The costs of homelessness in Europe. (2013). Стр.34-36.

¹⁸⁶ Национален социјален извештај, 2014. Достапно на: http://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/1/6/3/CH2088/CMS1313745345149/social_protection_in_austria.pdf. Стр. 7-9. (22.05.2015)

3.7

ГЕРМАНИЈА

НЕКОЛКУ ФАКТИ ЗА ГЕРМАНИЈА

Според последниот попис спроведен во 2011 година, во Германија биле регистрирани вкупно 80,3 милиони жители, кои живеат на територија од 357.340 км². Германија претставува парламентарна сојузна демократска република. Домашниот бруто-производ (БДП) во 2014 година изнесувал 33.100 евра по жител¹⁸⁷. Според етничката структура, мнозинството население се Германци, додека девет проценти се жители со имигрантско потекло. Најголем дел од населението во Германија припаѓа на христијанската религија, односно 34 проценти од населението се протестанти, 34 проценти се католици. Германија е капиталистичка држава. Цини-коефициентот од 29,7¹⁸⁸ од 2013 година ја сместува Германија меѓу земјите со високо ниво на еднаквост во приходот на граѓаните.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Оперативната дефиниција прифатена во Германија ги опфаќа сите лица што немаат безбеден дом и постојана сигурност во домувањето, односно дом што го поседуваат, како и лица што имаат потреба од поддршка за пристап до својот дом. Притоа се разликуваат две основни групи¹⁸⁹:

1. Лица што не се обезбедени со (привремено) сместување / шелтер од страна на јавните институции (невладини, локални власти). Тука се вклучени: лица што спијат во сурови услови, лица што се згрижени во привремени сместувалишта, вклучувајќи и заземање ненаселени живеалишта што се во туѓа сопственост или сместување во згради што не се наменети за повремено сместување и лица што се привремено сместени кај пријатели или роднини поради немање свој дом. Во оваа група се вбројуваат и лица што се повремено сместени во хотел или слично сместување, поради немање дом.

2. Лица што се обезбедени со привремено сместување / шелтер од страна на невладиниот сектор. Во оваа влегуваат и лица што се сместени во шелтри, хостели и слично, чишто трошоци се покриени преку бенефициите за социјална заштита¹⁹⁰.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВОТО - ПОСТИГНУВАЊЕ СТАБИЛНИ НИВОА НА БЕЗДОМНИШТВО ПРЕКУ СООДВЕТНИ АКТИВНИ МЕРКИ

Германија е земја што се карактеризира со релативно високи социјални трансфери, кои го достигнале највисокото ниво во 2009 година, кога процентот од БДП изнесувал 27,6

¹⁸⁷ Eurostat, Real GDP per capita, growth rate and totals, Percentage change on previous year, EUR per inhabitant. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdc100&plugin=1> [13.07.2015].

¹⁸⁸ Eurostat. Gini coefficient of equivalised disposable income (source: SILC). Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tessi190>. [13.07.2015].

¹⁸⁹ Busch-Geertsema, B, Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. Extent and Profile of Homelessness in European Member States. European observatory on homelessness. Brussels – December 2014. Стр. 99

¹⁹⁰ Ibid. стр.99

проценти, за во наредните години континуирано да опаѓа, сè до 2012 година кога е забележано најниско ниво од 25,4 проценти. Во 2014 година социјалните трансфери изнесуваа 25,8 проценти од БДП¹⁹¹.

Германија се наоѓа на листата земји што имаат најсофистицирани систем за целни интервенции во бездомништвото, особено кога станува збор за превентивно дејствување¹⁹², притоа превенциите при протерување од изнајмени живеалишта, се активности со најзначаен придонес во намалувањето на бездомништвото¹⁹³.

Во земјата не постои национален систем за собирање податоци за нивото на бездомништвото. Националната коалиција на даватели на услуги за бездомници (BAGW) обезбедува опширни национални пресметки што укажуваат на намалување на бројот на бездомници. Според нив, во периодот од 1999 година до 2008 година, бројот на бездомници се намалил за 60 проценти. Притоа, падот од 100 проценти во нивоата на преселба на бездомните имигранти со германско потекло од Источна Европа, нема пропорционално влијание врз надолжниот тренд на бездомништво¹⁹⁴. Бројот на бездомници од 590.000 лица во 1996/1997 година, се намалил на 345.000 лица во 2006 година (BAGW, 2007). Според прегледот на

нивоата на бездомништво во 2007 година, Германија била идентификувана како земја во која е забележан тренд на намалување¹⁹⁵, меѓутоа во последниот извештај на ФЕАНТА, таа влегува во земјите со тренд на зголемување на бездомништвото во последните една до пет години¹⁹⁶.

Поверодостојни податоци се достапни за регионот Северна Рајна Вестфалија (CPB), кој воедно е и најгусто населениот регион во земјата со повеќе од 18 милиони жители (или 22 процента од вкупната популација во Германија). Во CPB сите општини имаат обврска да достават извештај за бројот на бездомници што се повремено сместени во согласност за законот за полиција¹⁹⁷. Податоци за оваа целна група во регионот се собираат уште од шесеттите години на минатиот век, и сè до 2009 година биле ограничени на податоците добиени од привременото сместување обезбедено од локалните власти. Од 2011 година, се почнало со собирање податоци за лица што на 30 јуни (секоја година) живеат во привремено сместување обезбедено од локалните власти или од невладините организации. Дополнително, податоци се собираат и за лица што биле корисници на услуги од невладини организации што даваат советодавни услуги за истата целна група во текот на цел јуни¹⁹⁸.

¹⁹¹Social expenditure update. Insights from the OECD social expenditure database, November 2014. Available at: <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2014-Social-Expenditure-Update-Nov2014-8pages.pdf> [21.07.2015]

¹⁹² Stephens, M., Fitzpatrick, S., Elsinga, M., Steen, G.V., and Chzhen, Y. (2010) Study on Housing Exclusion: Welfare Policies, Labour Market and Housing Provision (Brussels: European Commission). Стр.257

¹⁹³ Busch-Geertsema, V. and Fitzpatrick, S. (2008) 'Effective Homelessness Prevention? Explaining Reductions in Homelessness in Germany and England' European Journal of Homelessness, 2: 69-95.

¹⁹⁴ Specht, T. The Future of Assistance for Homeless People in Germany – Reorientation and Renewal. European Journal of Homelessness _ Volume 4, December 2010. Стр.221

¹⁹⁵ Fitzpatrick, S. & Stephens, M. (2007) An International Review of Homelessness and Social Housing Policy (London : Department for Communities and Local Government).

¹⁹⁶ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 15.

¹⁹⁷ Busch-Geertsema, V. and Fitzpatrick, S. Effective Homelessness Prevention? Explaining Reductions in Homelessness in Germany and England. European Journal of Homelessness _ Volume 2, December 2008. Стр.77

¹⁹⁸ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. Extent and Profile of Homelessness in European Member States. European observatory on homelessness. Brussels – December 2014. Стр. 36-39

За Германија не е возможно да се донесат генерални заклучоци за нивото и за профилот на бездомништво на национално ниво, врз основа на податоците од анкетата што се спроведува на годишно ниво само во еден регион, CPB, пред сè поради фактот што овој регион има супериорни услуги за превенција на бездомништвото што влијае на распространетоста на бездомништвото и е релативно урбанизиран во споредба со другите градови во земјата како Берлин, Бремен и Хамбург. Во другите региони постојат обиди за собирање податоци за нивото на бездомништво, но сè уште не се објавени официјални податоци¹⁹⁹. Во оваа земја сумирани податоци за бездомните лица се собираат од локалните власти и / или од невладиниот сектор²⁰⁰.

Табела 1: Преглед на бездомници во 2001, 2003, 2005, 2007, 2009 и во 2012 година во Германија

2001	2003	2005	2007	2009	2012
440.000	375.000	298.000	242.000	237.000	284.000

Последната анкета на БАГВ (BAGW) спроведена во 2012 година стигна до бројка од 284.000 лица што искусиле бездомништво истата година²⁰¹, следејќи ја пошироката дефиниција на ЕТХОС, што е еднакво на 0,35 проценти од вкупната популација во земјата. Оцената за нивото на бездомништво на БАГВ е заснована врз процените на студија спроведена во 1992 година, а оттогаш базата на

податоци не е обновена, што води до пресметки што во голема мера се неточни и далечни од реалната слика²⁰².

Земајќи ја предвид економската и фискалната политика, како и социо-политичката средина, БАГВ очекува драматичен пораст на бездомништвото во текот на 2015 година, за 10 до 15 проценти, односно се очекува 270.000-280.000 граѓани на Германија да се соочат со бездомништво²⁰³.

Според пресметките на БАГВ, бројот на бездомници во 2010 година се зголемил за 10 проценти во споредба со 2008 година, односно во 2010 година бројот на бездомници бил 248.000, а во 2008 година бил 227.000 лица. Бројот на лица на кои им се заканува бездомништво, исто така, е во нагорен тренд за 3,3 проценти, односно во 2008 година биле идентификувани 103.000 лица, а во 2010 година вкупно 106.000 лица. Меѓутоа, постојните податоци на регионално ниво укажуваат дека постои тренд на намалување на нивото на бездомништво во CPB, односно забележан е пад од 18.533 бездомници во 2004 година на 11.788 лица во 2009 година, односно во овој регион забележан е пад од 36 проценти во 2009 година, во споредба со 2004 година. Намалувањето на трендовите на бездомништво во овој регион, пред сè, се препишуваат на добро развиениот систем за превенција, како и на добро развиената мрежа на сервиси за советување бездомници²⁰⁴.

¹⁹⁹ Bavaria, Lower-Saxony, Rhineland-Palatinate and Baden-Württemberg

²⁰⁰ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. Extent and Profile of Homelessness in European Member States. European observatory on homelessness. Brussels – December 2014. Стр. 31

²⁰¹ See BAG W, (2014) Schätzung der Wohnungslosigkeit in Deutschland 2003-2012 [Estimate of Homelessness in Germany 2003-2012]. (Berlin: Bundesarbeitsgemeinschaft Wohnungslosenhilfe) [on-line] Available from: http://www.bagw.de/de/themen/zahl_der_wohnungslosen/ [01.09.2014]; BAG W (2013) Statistikbericht 2012 [Statistics Report 2012]. (Bielefeld: Bundesarbeitsgemeinschaft Wohnungslosenhilfe). [on-line] Available from: http://www.bagw.de/de/themen/statistik_und_dokumentation/statistikberichte/index.html [13.07.2015].

²⁰² Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E. and Pleace, N. (2010) Homelessness and Homeless Policies In Europe: Lessons from Research (Brussels: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities).

²⁰³ Hellstern, G. Social exclusion of homeless people in Germany. Katowice 2012. Стр.7

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Недостигот од средства за домување (особено кога станува збор за големите метрополи), придружено со намалување на буџетот за социјално домување, се наведуваат како водечки причини за појавата на бездомништво во Германија. Сиромаштијата како резултат на долгорочната невработеност и работни позиции што носат ниски примања се, исто така, едни од факторите што водат до пораст на оваа појава, заедно со несоодветно социјално осигурување за невработени лица, несоодветна поддршка во домување за млади и намалувањето на мерките за промовирање вработување²⁰⁵. Во други студии, пак, како причини за оваа појава се наведуваат и заостанати долгови за изнајмување и решенија за иселување, разводи, зависност од дрога / алкохол, отсуство на рехабилитација по затвор и ментални проблеми^{206 207}.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Давателите на услуги за бездомници се соочуваат со нова структура клиенти, како сиромашни жени од средна класа, имигранти, стари лица што имаат потреба од грижа и долгорочно социјално исклучени млади лица, кои и покрај тоа што не се бездомници, се соочуваат со социјални тешкотии²⁰⁸. Во Германија е забележан тренд на пораст на семејното бездомништво, зголемување на бројот на бездомни жени, имигранти и млади лица.

Според податоците на БАГВ, од вкупно 246.000 бездомници во Германија во 2010 година, 26 проценти, односно 64.000 лица биле жени, а вкупно 25.000 (10 проценти) биле деца и адолесценти. Најголем дел од бездомниците, дури 64 проценти (157.000) лица биле мажи.

Возраси на бездомнициите

Во 2013 година, во Германија, од вкупно идентификувани 19.512 бездомници, 10 проценти биле на возраст до 17 години, 17 проценти биле на возраст од 18 до 25 години, 10 проценти на возраст од 25 до 29 години, 18 проценти на возраст од 30 до 39 години, на возраст од 40 до 49 години биле 10 проценти, меѓу 50 и 64 години биле 20 проценти, а повозрасни од 65 години биле само шест проценти. БАГВ, исто така, идентификувале тренд на пораст на младото население и на имигрантите меѓу индивидуалните бездомници.

Рогои и бездомништвои

Според статистиката на БАГВ, во 2013 година, 74 проценти (182 040) од идентификуваните бездомници биле мажи, односно 26 проценти (64.000) биле жени.

Бездомништвои и семејна сироктура

Според пресметките на БАГВ, забележан е најбрзорастечки тренд на бездомништво кај домаќинствата со еден член во споредба со семејното бездомништво, во периодот од 2008 до 2010 година. Притоа како една од причините за овој тренд се наведува недостигот од мали станови наменети за оваа целна група. Кај индивидуалното бездомништво забележан е пораст од 132.000 на 152.000, односно за 15 проценти, додека кај семејното бездомништво е забележан пораст од три проценти. БАГВ, исто така, пријавиле намалување на трендот на повратници бездомници, кои станале бездомници по своето враќање во Германија, при што во 2010 година биле идентификувани вкупно 2.000 лица.

Ејничка сироктура

Во Германија, најголем дел од бездомниците припаѓаат на националното мнозинство²⁰⁹. Според податоците од невладините организации што даваат услуги за оваа целна група, 27 проценти од корисниците биле имигранти, а 16 проценти имале странско државјанство²¹⁰.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Во Германија не постои национална стратегија во насока на федерална програма дефинирана во стратегиски документ.

Најнаселениот регион во Германија, Северна Рајна Вестфалија, има регионален акциски план за бездомници, а буџетот за оваа програма е 1,12 милион евра на годишно ниво. Главниот фокус е на превенција на бездомништвото и на обезбедување пристап до домување.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Системот за услуги за бездомници во Германија се карактеризира со поделба на одговорностите и на видовите услуги меѓу општините од една страна и давателите на услуги од друга. Оваа поделба е длабоко вкоренета во историјата, но истовремено е и со големо влијание врз германската регулативна рамка²¹¹.

Компетенциите за бездомниците, главно, се на локално и на регионално ниво, а департаментот во Федералното министерство за труд и за социјална политика е одговорно за креирање политика што ги поддржува бездомниците, но не креираат политика што се

однесуваат на локално ниво. Консултациите со главните фактори ги спроведува чадор-организацијата БАГВ, но постои многу мала меѓуресурска координација²¹².

БАГВ обезбедува насоки за развој на политиката на локално ниво. Широката мрежа од услуги за бездомниците во Германија е консолидирана во период од 20 години.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Само четири региони го имаат загарантирано правото на домување во својот Устав: Баварија, Бремен, Берлин и Бранденбург. Правото на домување е утврдено во прописите на национално ниво. Уште од средината на 90-тите, социјалниот код предвидува сите граѓани што се соочуваат со ризик да го загубат својот дом, имаат право на помош: во форма на заем или одреден надомест за покривање на заостанатите долгови за кирија. Полициските закони на ниво на региони строго им налагаат на општините да обезбедат шелтер-центри за граѓаните без покрив над главата²¹³.

Во 1994 година се направени промени во социјалниот код, во однос на помошта што се нуди во случај на заостанати долгови за кирија, со што стана обврска на властите. Ревидираниот прирачник за зголемување на ефективност на превентивните административни напори е публикуван во 1999 година, додека програми за реорганизирање и за подобрување на превентивните услуги се развиени во голем дел од општините во Гер-

²⁰⁴ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 17.

²⁰⁵ FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 25

²⁰⁶ Hellstern, G. Social exclusion of homeless people in Germany. Katowice 2012. Стр.5

²⁰⁷ O'Sullivan, O. Ending Homelessness – A Housing-Led Approach. Даблин-Мај 2014. Стр.27

²⁰⁸ Specht, T. The Future of Assistance for Homeless People in Germany – Reorientation and Renewal. European Journal of Homelessness _ Volume 4, December 2010. Стр.221

²⁰⁹ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness. стр. 68

²¹⁰ Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness. стр. 69

²¹¹ Busch-Geertsema, V. REHOUSING PROJECTS FOR SINGLE HOMELESS PERSONS. INNOVATIVE APPROACHES IN GERMANY.. NATIONAL REPORT 1997 FOR THE EUROPEAN OBSERVATORY ON HOMELESSNESS. Bremen, 1998. Стр.5

²¹² FEANTSA: Country Fiches, Germany. Достапно на: <http://feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [21.07.2015].

²¹³ FEANTSA: Country Fiches, Germany. Достапно на: <http://feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [21.07.2015].

манија²¹⁴. Низ годините, исто така, забележан е и пораст на социјалната помош во домувањето за поранешни бездомници и за тие што со соочуваат со проблеми во домувањето²¹⁵.

Во Германија одговорот на долгорочниот проблем со бездомништвото е превентивното дејствување. Од 1984 година, социјалните закони во Федералната Република има силно правно начело дека превентивното дејствување е многу поефективно отколку процесот на решавање на самиот проблем. Спред податоците од БАГВ, 75 проценти од услугите за оваа целна група се на принципот на советување, а 25 проценти од услугите имаат институционален пристап²¹⁶. Згрижувањето на бездомниците најчесто е во колективни центри, а, меѓу другото, постојат и многубројни опции за бесплатно сместување што се нуди од верските и од религиозните организации. Медицинската грижа за бездомниците е еден од главните проблеми бидејќи најголем дел од нив не располагаат со информации за здравственото осигурување што законски им следува или се плашат да го побараат, а голема е и бројката на бездомници што искусиле лош третман од медицинскиот персонал²¹⁷.

Општинските центри за превенција на бездомништво ги спроведуваат следниве активности: собираат податоци за домаќинствата на кои им се заканува бездомништво (од судовите, давателите на социјални услуги, ка-

ко и од самите домаќинства) и се обидуваат да стапат во контакт со нив; обезбедуваат советување и помош; асистираат во преговорите со сопствениците на домот; донесуваат одлуки дали ќе ги покријат заостанатите кирии; доколку се потребни дополнителни услуги, обезбедуваат контакт (интервенции во случај на семејно насилство, услуги за социјална заштита на млади; поддршка во случај на зависност од дрога / алкохол, проблеми со менталното здравје итн²¹⁸.

ПРИМЕР НА ДОБРА ПРАКТИКА:

Ди Тафелн (Die Tafeln)

Во Германија дневно се уништуваат големи количини храна и покрај тоа што истата се уште може да се консумира. Панелите на Ди Тафелн ја поставуваат врската меѓу изобилството и недостигот собирајќи ја храната што е планирано да биде фрлена, и ја доставуваат до социјално исклучените лица бесплатно или за симболична цена.

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Според податоците од Федералната статистичка канцеларија, во 2007 година вкупно 606.000 домаќинства примале додаток за домување, односно за овој социјален трансфер во истата година биле потрошени вкупно 924 милиони евра²¹⁹. Во 2013 година, социјалните домови се застапени со 3,4 проценти на вкупниот пазар за домување²²⁰.

²¹⁴ Busch-Geertsema, V and Fitzpatrick, S. (2008) 'Effective Homelessness Prevention? Explaining Reductions in Homelessness in Germany and England' in European Journal of Homelessness "Effectiveness of Policies and Services for Homelessness", - Volume 2, December 2008, Brussels

²¹⁵ FEANTSA: Country Fiches, Germany. Достапно на: <http://feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [21.07.2015].

²¹⁶ FEANTSA: Country Fiches, Germany. Достапно на: <http://feantsa.org/spip.php?article853&lang=en> [21.07.2015].

²¹⁷ Hellstern, G. Social exclusion of homeless people in Germany. Katowice 2012. Стр.12

²¹⁸ Busch-Geertsema, V. Homelessness prevention in Germany. Достапно на: http://www.endveteranhomelessness.org/sites/default/files/VBG_Prevention_Germany_Phil_030613_0.pdf [22.07.2015]

²¹⁹ Федерална статистичка канцеларија на Германија. Достапно на: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/SocialStatistics/SocialBenefits/HousingAllowance/Tables/HouseholdsWithHousingAllowanceTotalExpenditure.html> [22.07.2015]

²²⁰ Cahill, H. Financing of Social Housing in Selected European Countries. NESC Secretariat Papers. No.11. July, 2014.

3.8 СЛОВЕНИЈА

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА СЛОВЕНИЈА

Република Словенија се протега на површина од 20.273 км² и има 2,05 милиони жители. Земјата е парламентарна република и е членка на Европската унија и на НАТО. Економијата во 2004-2006 година бележеше пораст од речиси пет проценти годишно, додека во 2007 година се прошири на седум проценти. По финансиската криза 2007-2010 година и европската должничка криза, земјата почна да ја плаќа цената за „бумот“ што излезе од контрола низ минатите години. Веќе во 2009 година, словенечкиот БДП се намали за осум проценти, што беше најголемиот пад во Европската унија, по тој на балтичките земји и Финска. Во 2013 година, БДП по жител изнесува 23.317 американски долари²²¹, цини-коэффициентот е 23,7 (измерен во 2012 година)²²² според кој Словенија има високо ниво на еднаквост во приходот на граѓаните. Според етничката структура, мнозинството се Словенци, 83 проценти, а има и Срби и Хрвати (по два процента), Босанци, еден процент други националности²²³.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Во Словенија, проблемот со бездомништвото се смета за нова појава, која главниот град Љубљана и другите градови ја откриваат во последните 15 години. Во истиот период, појавата на новиот феномен е придружена со појавата и развојот на нови организации и услуги. Како последица на фактот дека бездомништвото во Словенија се смета за нова појава, не постои национална дефиниција инкорпорирана во законските акти. Од друга страна, пак, ЕТХОС сè уште не е препознаена и прифатена од страна на националните власти²²⁴.

Во Словенија не постои општо прифатена дефиниција за бездомништвото. Во првото сеопфатно истражување спроведено во Љубљана во 2007 година, бездомните лица се дефинирани како лица што спијат на отворено, во шелтер-центри, лица што спијат во несигурни услови, како и лица што немаат покрив над глава или немаат дом. Во друго истражување за оценување на распространетоста на бездомништвото (со акцент на видливо и на скриено бездомништво) спроведено во 2010 година на национално ниво, од страна на истражувачите е користена ЕТХОС.

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВО

Независно од недостигот на официјални податоци, постојат повеќе показатели што покажуваат дека бездомништвото во Словенија се движи во нагорна линија уште од средината на 90-тите години на минатиот век. Секоја година се зголемува бројот на услуги како преноќевалишта, шелтер-центри, хостели, како и на нивните корисници. Податоци-

те од Министерството за труд, семејство и за социјални работи покажуваат дека бројот на корисници на храна во дневните центри се зголемил од 721 корисник во 2007 година до 1.037 во 2009 година²²⁵. Од друга страна, словенечкиот попис од 2011 година посочува околу 3.829 луѓе што живеат во живеалишта што не се соодветни за домување и кои ги користат адресите на Центарот за социјални работи или на хуманитарни организации бидејќи немаат свои постојани адреси на живеење²²⁶. Сепак, ова не се смета за точна бројка за да се измери бездомништвото бидејќи некои од луѓето живеат во изнајмени домови, а ги користат адресите на сервисите затоа што газдите на становите не сакале да им дадат потврда за да го впишат изнајменото живеалиште како постојана адреса²²⁷. Извештајот на Институтот за социјална заштита од 2012 година, пак, посочува на бројки на луѓе што користат различни типови сместување за бездомници, како на пример, преноќевалишта, хостели за бездомници, привремени центри за сместување, центри за емигранти, сместување за жени бегалци. Оваа бројка се проценува на 1.500 лица годишно²²⁸.

Во 2011 година бездомната популација е вклучена во пописот на населението, и покрај тоа што оваа ранлива категорија се водела како лица регистрирани во центри за социјална работа и други хуманитарни организации, што индицира на лица што немаат постојана адреса на живеење. Но овие

податоци се сметаат за ограничени и за потенцијално неточни бидејќи се засноваат на бездомници и на домаќинства што се регистрирани во места каде што е испорачана социјалната услуга, што значи дека неколку категории бездомници се исклучени²²⁹, пред сè, поради фактот дека бројот на ранливи категории граѓани на кои не им е испорачана никаква социјална услуга не може да биде занемарен.

Од друга страна, пак, според други показатели, забележан е континуиран пораст на бездомништвото во Словенија во последните 15 години, а причините се во различни социјални и структурни фактори, како приватизацијата и нејзиното влијание на намалувањето на учеството на станови за изнајмување, намалување на можностите за непрофитни заеми за домување, промените во пазарот на трудот, слабеење на системот за социјална заштита. Пред падот на социјализмот, државата била одговорна да им обезбедува домување на жителите на Словенија (како и во сите поранешни југословенски републики)²³⁰. До крајот на 80-тите години, социјалниот сектор за домување бил многу добро развиен, а 33 проценти од живеалиштата биле во сопственост на локалните власти или на компаниите, најчесто во сопственост на државата²³¹, па затоа, бездомништвото, или немањето дом не било многу честа појава. Во последните две децении, пак, во недостиг од долгорочна стратегија, тоа што се смета

²²¹ International Monetary Fund. Report for selected countries and subjects. Достапно на: <http://goo.gl/nLYvsZ> (Пристапено: 21.07.2015)

²²² Distribution of family income - Gini index. Available at: <https://goo.gl/b4apkb>. Accessed 21.07.2015)

²²³ Попис (http://www.stat.si/popis2002/en/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7)

²²⁴ Razpotnik, Š. (2009) "Counting the homeless - improving the basis for planning assistance", University of Ljubljana, стр.1.

²²⁵ On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, FEANTSA (2012) стр. 19

²²⁶ SORS (2011) Occupied Dwellings, Slovenia, 1 January 2011 - Provisional Data (Ljubljana: Statistical Office of Slovenia).

²²⁷ Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update, Volker Busch Geertshema et al, 2014 стр.47

²²⁸ Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva, (Monitoring of Social Protection Program), Smolej, et al, Љубљана, Институт за социјална заштита, 2013

²²⁹ EOH Comparative Studies on Homelessness _ December 2014 _ No. 4 стр. 106

²³⁰ Media Representations of Homelessness and the link to effective policies; Maša Filipovič Hrast, University of Ljubljana, 2008 (<http://feantsaresearch.org/IMG/pdf/article-5.pdf>), стр.5

²³¹ Mandic, S. Homelessness: The social problem approach. University of Cambridge (2004), стр.30. Достапно на : http://miao.gau.hu/osiris/content/docs/fao_seminar/misc/homelessnessapproach.pdf (пристапено на: 20.07.2015).

за политика за домување се само привремени интервенции. Бројот на шелтер-центри и на кревети во ваквите установи се зголемувал во последната декада (35 проценти од 2006 година до 2007 година, со вкупно 101 место, според Националниот извештај за социјална вклученост и за социјална заштита од 2007 година). Дополнително е зголемен бројот и на единици за сместување, кои се наменети за најтните случаи со нарушено право на домување. 12 проценти од жителите на Словенија се родени во странство²³², а, според податоци²³³ од 2008 година, има околу 100.000 жители што не се од ЕУ, или пет проценти од вкупната популација на земјата. Имигрантите најчесто доаѓаат од Босна и Херцеговина, потоа од Србија, Македонија, Хрватска и од Косово и нивната бројка рапидно расте од 1995 наваму, па Словенија е една од земјите што се соочуваат со најголем пораст²³⁴ на бројот на имигранти во Европската унија.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Високите стапки на невработеност, особено кај младите луѓе и кај луѓето на возраст од 40 до 60 години, се меѓу најчестата причина што доведува до бездомништво. Како други причини за бездомништво, препознаени се и индивидуалните, како семејно насилство, алкохолизам, злоупотреба на дрога, а споменати се и проблеми со државната администрација, кога одреден број луѓе биле избришани од регистрите на граѓани на Словенија (пред осамостојувањето биле нејзини граѓани, но по осамостојувањето биле избришани од регистарот за постојан престој поради одредени причини)²³⁵.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Според Деклева и Разпотник²³⁶ (според истражување спроведено само на територијата на Љубљана) најголемиот дел, 60 проценти од бездомниците во Словенија се самци и луѓе што никогаш не биле во брак, додека 25 проценти се разведени луѓе. Повеќе од половина од бездомниците немаат деца. 61 процент од бездомниците, редовно или повремено пијат алкохол, додека, пак, 40 проценти од нив користат дроги. Дури една третина од испитаниците изјавиле дека имале проблеми со менталното здравје и дека тоа било причината затоа што станале бездомници. Една четвртина од нив, поточно 24 проценти изјавиле дека биле хоспитализирани во психијатриска клиника.

Во Словенија нема родово базирани податоци за бездомништвото.

Од друга страна, давателите на услуги од областа на бездомништвото индицираат промена на профилот на бездомници, односно забележан е тренд на пораст на бројот на семејства и на имигранти што се соочуваат со овој проблем. Од друга страна, пак, невладините организации укажуваат на сериозноста на бројките на жени што живеат во форма на скриено бездомништво како резултат на недостигот од услуги за оваа целна група²³⁷.

ПАРЦИЈАЛНИ ПОДАТОЦИ ПО КАТЕГОРИИ (СПОРЕД ЕТХОС)

Во Словенија постојат податоци што изнесуваат само приближни бројки за различни категории од ЕТХОС, а тие се следниве:

Без покрив над глава: Само во Љубљана, според анкета од 2005 година, имало од 285

до 700 луѓе (ЕТХОС 1.1). Во Центарот за социјална работа, на 30 јуни 2010 година биле регистрирани 1.271 луѓе пријавени за престој. Во 2009 година, вкупно 337 луѓе добиле прекршочна пријава за нарушување на јавниот ред и мир, член 10 од Законот за заштита на јавниот ред и мир, кој опфаќа преспивање на јавно место. Приближна бројка на луѓе регистрирани во Центарот за социјална работа поради бездомништво е 222 (во 2009 година). **Без дом:** Приближна бројка на корисници во Љубљана што престојуваат во хостели што ги финансира државата е 150 лица. Во 2009 година луѓе што користат домување за итни случаи, што го обезбедува градот Љубљана, се со приближна бројка од 486 (ЕТХОС 3.2), а на листата на чекање за ваков вид сместување, во истиот град, се 258 лица. Од 2009 година се регистрирани и бездомници што имаат проблеми со менталното здравје. Бројот на корисници регистрирани во шелтер-центри, домови за мајки и за жени што се жртви на насилство изнесува 1.138 (ЕТХОС 4.1), додека приближна бројка на луѓе што живеат во центрите за азил во 2009 година бил 202 (ЕТХОС 5.1). Процентот на затвореници, пак, што откако ќе бидат пуштени од затвор ќе немаат сместување е 3,8 проценти (измерен во 2008 година, ЕТХОС 6.1).

Несоодветно домување: Според податоците на ФЕАНТСА, бројката на лица што живеат во простории што не се соодветни за живеење, како гаражи, шупи и слично, изнесува 3.068, податак според пописот од 2002 година (ЕТХОС 11.2). Во Центарот за социјални грижи, пак, проблеми со домување пријавиле 2.119 лица во 2009 година, додека популација што живее без бања во живеалиштето е 0,9 проценти²³⁸, односно 0,8 проценти од вкупното население во Словенија живее без тоалет во живеалиштето, додека 30,2 проценти од популацијата живее во живеалишта со влага, живеалишта што се распаѓаат и на кои им протекува покривот, а 39,5 проценти се лица што живеат во пренаселен дом.

ЗАКОНСКА И РЕГУЛАТИВНА РАМКА

Уште со почнувањето на транзициските процеси, Словенија вовела систем на локална самоуправа на едно ниво, на тој начин дефинирајќи ги општините како основни социо-економски, политички и административни единици, речиси без никакви обврски делегирани од страна на централната власт.

Системот за социјална заштита во Словенија не е децентрализиран и јавните услуги се координирани со актот за социјална сигурност од 2007 година. Актот ги регулира услугите што се испорачуваат од јавната мрежа на социјални услуги во која јавните институции заедно со приватните оперираат под истите услови врз основа на концесија²³⁹. Услугите за бездомници не се посебно споменати во актот, ниту се регулирани, само е наведено дека под одредени услови шелтер-центри може да бидат организирани како организации за обезбедување јавна социјална заштита.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА

Во Словенија не постои интегрирана стратегија за бездомништво, туку тоа е интегрирано во поширокиот сектор на „социјални проблеми“. Од 2000 година бездомништвото стана редовна тема во рамките на социјалната политика, а пред тоа е третирано како маргинален проблем. Во последните години постојат показатели врз основа на кои може да се заклучи дека се развива постратегиски пристап кон решавањето на овој општествен проблем. Бездомниците се споменати како посебна ранлива група во повеќе стратегиски документи како Резолуцијата на националната програма за социјална заштита (2006-2010). Бездомниците се, исто така, наведени и во Националната програма за борба против сиромаштија и социјална вклученост (од 2000 година). Националната програма за домување има инкорпорирани социјални инструменти што би овозможиле домување за индивидуалци и на семејства што не се во можност самостојно да ги по-

²³² Прилог на РТВ Словенија (достапен на <http://www.rtvsl.si/slovenija/vsak-osmi-prebivalec-slovenije-priseljenec/246585>)

²³³ <http://www.racunovodja.com/clanki.asp?clanek=4281>

²³⁴ <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=1823>

²³⁵ European Journal of Homelessness _ Volume 2, December 2008, стр. 132

²³⁶ Dekleva, B. and Razpotnik, Š. (2007) *Brezdomstvo v Ljubljani* [Homelessness in Ljubljana]. (Ljubljana: Pedagoška Fakulteta, Univerza v Ljubljani)

²³⁷ Словенија, Cuntry fsche: <http://www.feantsa.org/spip.php?article853&lang=en>

²³⁸ Статистиката на ЕУ за приходи и за услови за живеење ЕУ-СИЛЦ

²³⁹ Hrast, M., Somogy, E. and Teller, N. (2009). The Role of NGOs in the Governance of Homelessness in Hungary and Slovenia. Стр. 47.

кријат трошоците околу домувањето²⁴⁰.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Во Словенија Министерството за труд, семејство и за социјални работи, како и установите за социјални работи на локално ниво се одговорни за најголемиот дел прашања поврзани со бездомништвото²⁴¹. Во недостиг од соодветни програми од страна на државата, улогата за грижа за бездомниците и за развојот на системите и на инструментите за поддршка ги презема невладиниот сектор, но и овој процес не се развива со соодветна динамика.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Меѓу добрата практика што се посочува во поглед на бездомништвото е организацијата „Краљи улице“, која го издава истоименото улично списание. Стручните лица што работат во организацијата ја подобруваат ситуацијата со бездомниците, пред сè, во Љубљана. Увидувајќи дека не постои сеопфатна политика, ниту стратегија за превенција и за решавање на овој проблем, тие го преземаат моделот на улично списание и го аплицираат на условите и на можностите на бездомниците во Љубљана.

Користејќи ја веќе развиената програма „Прво дом“, во овој проект е направен развој на практични модели и на суштинска политика за преселување (домување) на бездомниците во Словенија. Со поддршка од норвешки партнери, „Краљеви на улицата“ развија иновативен (пилот) модел за сместување бездомници во рамки на кој беа сместени 19 бездомници, во пет изнајмени апартмани, а јавноста го препознала проектот како добра практика. Овој модел добил позитивни критики и поддршка од локалните и национални институции за социјална работа, кои овозможиле, пред сè, негова финансиска одржливост. Проектот бил спроведуван

во неколку фази, а иницијалната вклучувала едукација и тимска работа со стручњаци за бездомништво од Норвешка. Токму уличниот печат е забележан како нов и функционален облик на дејствување кога станува збор за надминување на проблемите со бездомништвото во оваа земја во рамките на кој се применува принципот на партиципативност што помага во вклучувањето на бездомниците во општеството.

„Краљеви на улицата“ имаат и свој дистрибутивен центар во кој продавачите можат да добијат и оброк, но и чиста облека и да се искапат, како и да бидат дел од работилници и од активности со социо-културен карактер. „Краљеви на улицата“ има и програма за поддршка при домување во рамките на која изнајмуваат станови, чијашто цел е да се мобилизираат локалните капацитети за домување за да се сместат бездомниците, а со ова, „Краљеви на улицата“ прави и реобезбедување на дом за некои од нив. Повеќето од резиденцијалните објекти за преспивање за бездомниците овозможуваат сместување за шест до осум луѓе во една соба, додека програмата на „Краљеви на улицата“ нуди посебна соба за секој човек²⁴².

ФИНАНСИСКИ ИМПЛИКАЦИИ

Почнувајќи од 1996 година Министерство за труд, семејство и за социјални работи финансиски поддржува програми поврзани со бездомништвото во рамките на буџетот за јавна социјална заштита. Низ годините овие средства се зголемувале, меѓутоа не е возможно да се направи точна пресметка колку средства се инвестирани за оваа намена. Од друга страна, доколку се набљудуваат бројот на достапни кревети во шелтер-центрите, во 2011 година биле поддржани вкупно 21 програма со 639.000 ЕУР; четири од нив се долгорочни програми поддржани со 276.000 ЕУР, а другите 17 се едногодишни програми (363.000 ЕУР)²⁴³.

²⁴⁰ FEANTSA: Country Fiches, Slovenia. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?rticle853&lang=en> [26.03.2015].

²⁴¹ FEANTSA: Country Fiches, Slovenia. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?rticle853&lang=en> [26.03.2015].

²⁴² FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, стр. 68-74.

²⁴³ FEANTSA: Country Fiches, Slovenia. Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?rticle853&lang=en> [26.03.2015].

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА ХРВАТСКА

Република Хрватска зафаќа површина од 56.594 км² и по пописот²⁴⁴ од 2011 година брои 4.274.889 жители. Хрватска е унитарна држава и република во која владее парламентарен систем. Членка е на ЕУ, на Обединетите нации и на НАТО. Цини-коэффициентот изнесува 30,9²⁴⁵ (во 2014 година) и земјата е меѓу тие со средно ниво на еднаквост во приходот на граѓаните. Номиналната вредност на домашниот бруто-производ изнесува 59,911 милијарди долари²⁴⁶. Стапката на регистрирана невработеност од март 2015 година изнесува 19,7 проценти²⁴⁷. Како последица на војната од 1991 година, економската инфраструктура претрпи сериозна штета, особено во приходите од богатата туристичка индустрија. Од 1989 година до 1993 година, БДП падна за 40,5 проценти, но државата сè уште контролира значаен дел од економијата. На последниот попис, најголемиот дел од населението се изјасниле како Хрвати (90,4 проценти), 4,4 проценти се Срби и 5,2 проценти се изјасниле дека се од друга националност, или не прецизирале²⁴⁸.

ОПЕРАТИВНА ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВО

За првпат терминот „бездомништво“ во Хрватска е дефиниран во Законот за социјална заштита од 2011 година, според кој бездомник е лице што нема место за престој, ниту средства за да ја задоволи потребата од домување, кое привремено е сместено во шелтер за бездомници, или престојува на друго јавно место, кое не е наменето за домување. Оваа дефиниција е во рамките на ЕТХОС и е ограничена на првите три категории.

Како релативно нов феномен во повеќето градови во Хрватска, креаторите на политиката и научниците од општествените науки го игнорираат бездомништвото, но постојат повеќе истражувања што даваат насоки во поглед на превенција и на начини на решавање

НИВОА И ОПСЕГ НА БЕЗДОМНИШТВОТО

Во Хрватска бездомништвото е признаено како социјален проблем од страна на креаторите на политиката во последните неколку години. Исто така, на бездомниците им е обезбеден пристап до социјална заштита во последните неколку години, што укажува на фактот дека Хрватска е сè уште во почетната фаза на реформирање на системот на социјална заштита, што води кон заклучок и дека специфичните програми за социјална заштита на бездомниците се во својот ран развој.

Лицата што имаат статус на бездомници во Хрватска најчесто долг период се соочуваат со сиромаштија. Тие се и невработени, имаат низок степен на образование, нарушено телесно и(или) ментално здравје, разведени се, без место за домување, со слаби или без

социјални врски, што, пак, ги прави високо ранлива популација и го зголемува ризикот за занемарување на нивните човекови права. Всушност, станува збор за луѓе што, во повеќето случаи, за својот статус на бездомници не се виновни самите, туку се жртви на системот, на сопственото семејство, на здравствената состојба²⁵⁰.

Прегледот на основните социо-демографски обележја на лицата што користат право на сместување во прифатилиште покажува дека 58 проценти од корисниците што се привремено сместени во преноќевалиштата имаат средно образование, а просечниот работен стаж по корисник е 14 години²⁵¹. Според истите податоци, работоспособните корисници се пријавени во Заводот за вработување, но голем дел од нив, повеќе од 30 проценти, имаат тешкотии со менталното здравје.

Податоците на невладината „Мост“ и на Хрватската мрежа за бездомништво укажуваат на следниве неофицијални податоци²⁵²:

- Речиси 300 луѓе живеат на улица (ЕТХОС 1.1)
- Во преноќевалишта живеат 124 луѓе (ЕТХОС 2.1)
- Привремено сместување користат 217 луѓе (ЕТХОС 3.1)

- 10 луѓе живеат во транзициски центри за сместување (ЕТХОС 3.3)
- 40 луѓе живеат во медицински установи (ЕТХОС 6.2)
- 350 луѓе живеат во привремени, нестандартни живеалишта (ЕТХОС11.1, 11.2,11.3)
- 35 живеат во објекти што не се наменети за домување во Дубровник (ЕТХОС 12.1)
- 250 луѓе живеат во сместувалишта за емигранти (ЕТХОС 5.1)

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Во изминатите 25 години, Хрватска се соочи со голем број социјални ризици како резултат на транзицискиот процес, распадот на Југославија и востановувањето и практикувањето на капиталистичката економија. Ситуацијата се влоши по војната што го зафати овој дел од поранешните југословенски републики (1991-1995 година, позната како војна за независност на Хрватска). Додека во Западна Европа бездомништвото е препознаено како социјален проблем, со востановена практика, политика и програми, во Хрватска, тоа останува маргинализиран социјален проблем²⁵³. Иако одредени лица се бездомници повеќе години, законодавството на појавата гледа како на привремена состојба²⁵⁴. Во суштина, и повеќето социјални права²⁵⁵ и сервиси не им се достапни на

²⁴⁹ European Journal of Homelessness, volume: 4, pages: 45-64, 2010

²⁵⁰ Družić, Olja, (2012). Beskućništvo, pogled iz različitih perspektiva, Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom., Стр.35.

²⁵¹ Mlinara, 3, Koznar Andrea „Prihvatište za beskućnike Gradskog društva Crvenog križa Zagreb“ - od Beskućništvo: Pogled iz različitih perspektiva, Olja Družić Ljubotina, Zagreb: Gradski ured za socijalno zaštitu i osobe s invaliditetom, 2013.

²⁵² FEANTSA, Croatia Country Fiche, last updated January 2014

²⁵³ Šoštarić Morena, Profiling Homelessness: Serbia and Croatia, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, pg. 288, 2013

²⁵⁴ Družić Ljubotina Olja, Beskućništvo, pogled iz različitih perspektiva, Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, Grad Zagreb, 2012

²⁵⁵ Šoštarić Morena, Homelessness in the Republic of Croatia: A review of the social welfare system for homeless people, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, part of Profiling Homelessness: Serbia and Croatia pg. 288 (2), 2013

²⁴⁴ http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/E01_01_01/e01_01_01.html

²⁴⁵ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12

²⁴⁶ ММФ, извештај за Хрватска <http://goo.gl/5D3LzG>

²⁴⁷ http://www.dzs.hr/Hrv/system/first_results.htm

²⁴⁸ Популација по етничка припадност, градови/општини, 2011, Државен завод за статистика http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/E01_01_04/e01_01_04_RH.html

луѓето на кои им се потребни, а бездомниците од неодамна се споменати како посебна категорија, која има бенефити во социјалниот и во здравствениот систем (преку Законот за социјална работа од 2012 година).

Причините за бездомништво во Хрватска можат да се сведат на истите како и во европските земји (долгогодишна сиромаштија и невработеност, злоупотреба на дрога, ниско ниво на образование, лоши социјални врски, криминал), но постојат и специфични, структурни причини. Тие се поврзани со транзициската фаза на земјата, но и со отсуство на гарантирана политика за домување, која би била утврдена со Уставот на Хрватска, како и со низок процент од БДП, кој би бил наменет за ранливи групи, и отсуство на програми за домување за маргинализирани групи²⁵⁶.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Во Законот за социјална заштита на Република Хрватска, дефиниран е терминот „бездомник“²⁵⁷, а истата дефиниција се однесува и на обновената верзија од 2013 година. Овој закон пропишува дека големите градови се обврзани да овозможат фондови од својот буџет, кои ќе ги користат за храна во народните куќи, како и за шелтри за бездомници и за слични сервиси за сместување. Освен тоа, Законот предвидува за истите овие градови, во рамки на нивните финансиски можности, да поттикнат и да овозможат и други форми на материјална помош и поддршка на овие

граѓани²⁵⁸.

Заедничкиот меморандум за социјално вклучување, кој Хрватска го има потпишано во 2007 година, ги нагласува приоритетите во борбата против сиромаштијата и социјалната исклученост. Тоа значи приоритети во поглед на домување преку развој на концепти за социјално домување, развој на системи за поддршка при домување и при домување во сиромашни и во супстандардни услови, развивање на капацитетите на шелтрите за бездомници, како и решавање на проблемите со домување на прогонетите и раселените лица од војните²⁵⁹. Освен внатрешното законодавство, Хрватска има обврска да се бори против сиромаштијата и социјалната исклученост, според дефинициите во фундаменталните меѓународни документи за заштита на човековите права (Милениумските цели на ОН, Европската социјална повелба), кои особено го истакнуваат правото на заштита од сиромаштија и од социјална исклученост, како едно од основните човекови права. Како членка на ЕУ, земјата се придружува и кон стратегиските документи на Унијата (Европа 2020 година, Европската платформа против сиромаштија и социјална исклученост), како и Пакетот за социјални инвестиции²⁶⁰, каде што бездомниците се наведени како посебна категорија²⁶¹.

Во Законот за престој (2013)²⁶² на Република Хрватска се утврдува дека на лицето што нема место и адреса на живеење, ниту има

средства со кои би можело да си ги намери потребите за домување (бездомник), надлежното тело со решение ќе му утврди престој на адреса на установа за социјална работа или во институции што имаат услуга - сместување. Тие бездомници, пак, што не користат услуги на установите од ставка 1 од овој член, должни се на надлежното тело да му пријават адреса за контакт, која може да биде на име на физичко или на правно лице, со негова согласност.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА И РАЗЛИЧНИ ФАКТОРИ

Стратегијата за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост на Хрватска²⁶³ наведува дека целта заради која се споменати бездомниците како поим во системот (се мисли на Законот од 2011 година), е да се унапреди нивната заштита. Во стратегијата е наведено и дека унапредувањето на заштитата и грижата за бездомниците бара координација меѓу засегнатите страни (единици на локална самоуправа, невладини организации и други надлежни тела), унапредување на сервисите и на програмите што поттикнуваат вработување, осигурување достапност до сите потребни услуги, особено од здравствената заштита и сместувањето. Така, таму е наведена и потребата, освен од прифатилишта и од преноќевалишта, и од трајни облици на сместување за самостојно живеење, како и програми за поддршка што се насочени кон помагање на бездомниците за нивни самостоен живот.

Во Хрватска постојат 22 сервиси²⁶⁴ (институции, организации, центри) што им се на располагање на бездомниците. Пет од нив се шелтри за бездомници (два во Загреб и по еден во Риека, Пула и во Карловац, односно, според ситуацијата на живеење, спаѓаат во

сервисите на ЕТХОС 3.1. Седум се преноќевалишта (во Загреб, Вараждин, Осиек, Задар, Риека, Сплит и Каштела), кои спаѓаат во ЕТХОС 2.1. Постојат и две установи за транзициски поддржано сместување (каде што се потребни и повеќе услови, кои бездомниците треба да ги исполнуваат), што спаѓа во ЕТХОС 3.3, а осум невладини организации даваат поддршка за бездомници без сместување, а функционираат во Загреб (шест од нив), потоа во Винковци, и во Сплит. Според податоци на Министерството за социјална политика и за млади, најголемиот дел од поддршката за програмите за бездомници доаѓа од буџетите од локалната самоуправа и од донации. Со сместувачки капацитет за околу 400 корисници, во Хрватска има 12 прифатилишта и преноќевалишта за бездомници²⁶⁵.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Спроведувањето на програмата „Прво дом“, која важи за најразвиената социјална иновација во борба против бездомништвото, во Хрватска е во тек. Преку овозможување независно живеење за бездомници во изнајмени станови, во комбинација со третман и со поддршка, моделот овозможува домување пред каква било друга поддршка или достапност на други сервиси. Откако луѓето се безбедно сместени, без страв од живот на улица, бездомниците почнуваат да се фокусираат на решавање на другите проблеми во животот. Пилот-проекти се почнати во Риека и во Сплит, во партнерство со здруженијата „Тера“ од Риека и „Мост“ од Сплит, а координирани од Центар за развој на невладините организации (CERANEO).

Министерството за социјална политика и за млади, во соработка со локалните и со

²⁵⁶ Družić Ljubotina Olja, Beskućništvo, pogled iz različitih perspektiva, Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, Grad Zagreb, 2012

²⁵⁷ Закон за социјална грижа (достапен на http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_157_3289.html)

²⁵⁸ Krznar Andrea, Vugec Dimić Marina - Sustainable ways of preventing homelessness (facing homelessness in the Republic of Croatia, 2013, стр.2

²⁵⁹ Krznar Andrea, Vugec Dimić Marina - Sustainable ways of preventing homelessness (facing homelessness in the Republic of Croatia), 2013, стр 2

²⁶⁰ Social Investment package (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1044>)

²⁶¹ Дефиниција и опис на SIP, во делот „Бездомници“ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=en>

²⁶² Zakon o prebivalistu 2013, член 6 (достапен на http://www.most.hr/pages/centar_znanja)

²⁶³ Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj(2014 - 2020), 2014 (достапно на <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>) (стр.29/31)

²⁶⁴ FEANTSA, Croatia Country Fiche, last updated January 2014

²⁶⁵ Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj(2014 – 2020), достапно на <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf> стр.29

регионалните власти, со шелтрите за бездомници, центрите за социјална работа и со други вклучени соодветни институции разви план за сместување на бездомниците за време на екстремни зимски услови, кој треба да се ажурира секоја зима со цел да може навреме да се одговори и да се обезбеди соодветна грижа²⁶⁶.

Организацијата „Мост“ од Сплит овозможува програми за реинтеграција, кои се наведени во повеќе анализи како примери од добра практика. Нивната програма вклучува обезбедување информации за корисниците, индивидуални советувања, работилници, помош во добивање документи, посредништво при барање работни места со скратено или со целосно работно време, сместување, контакти со институции и слични сервиси.

„Уличен сојатник“²⁶⁷ (Ulični suputnik) е програма на истоименото здружение на граѓани, која има за цел да направи дневен центар за бездомници во Загреб и има реализирано два тест-проекта. Досега, група волонтери, меѓу кои има и стручни лица од оваа област обезбедувале топли напитки за бездомниците, фризерски и берберски услуги, социјален работник и работодавци на ресоцијализацијата на овие луѓе. Во текот на 2012 година направиле и дневен центар во приватна кука што ја добиле на користење, но не го одржале проектот бидејќи не успеале да обезбедат финансиска поддршка. Оттогаш функционираат како здружение што ја информира јавноста за овој проблем.

„Улични светилки“ (Ulične svjetiljke) е улично списание што го продаваат бездомници,

кои учествуваат и во креирањето на содржините на овој медиум. Списанието се продава во поголемите градови во Хрватска, а продавачите задржуваат една половина од продажната цена на секое издание. Тоа е прво улично списание во Хрватска и единствено што се занимава со проблематиката на бездомништвото и на социјалната сфера.

„Со книга до џокрие“ е еден од проектите што го адресираат бездомништвото, односно бездомниците. Станува збор за мрежа книжарници за засилување на бездомниците и е проект на Библиотеката на град Загреб. Тргува од начелото за еднакви можности и пристап до информации, знаење и културни добра, а се темели на програмите за поддршка на бездомниците, кои од 2009 година се одвиваат во Библиотеката, во соработка со Волонтерски центар Загреб²⁶⁸. Преку проектот се овозможува засилување на бездомниците, работа на нивното знаење и вештини за активно учество во социјалниот и во културниот живот, како и на пазарот на труд. Активностите вклучуваат разни вештини, работа со компјутери, учење да состават работни биографии, да пребаруваат работни места, да испратат соодветна апликација до слободно работно место, пребарување на интернет и слично.

Целта на проектот е да се променат стереотипите за библиотеките како места каде што само се зајмат книги и да ги претстават како установи во кои престануваат предрасудите и се уриваат социјалните пречки – библиотеките како места за вклучување на тие што се на маргините на општеството.

²⁶⁶ Krznar Andrea, Vugec Dimić Marina - Sustainable ways of preventing homelessness (facing homelessness in the Republic of Croatia), 2013, стр.5

²⁶⁷ Податоци од <http://www.ulicnisuputnik.hr>

²⁶⁸ Податоци од <http://beskucnik.kgz.hr/>

3.10

СРБИЈА

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА СРБИЈА

Република Србија зафаќа површина од 77.474 км² и по пописот од 2011 година има 7,2 милиони жители. Србија е парламентарна демократија, членка на Обединетите нации и официјален кандидат за членка на ЕУ. Спаѓа во земјите со горен среден приход, а економскиот развој бил силен во средината на 2000 година, со економски реформи што помагале да се стимулира извозот и поголемата домашна побарувачка. Во екот на кризата од 2008 година, невработеноста и сиромаштијата бележат остри пресврти. Тогаш се бележи пораст на невработеноста (од 15 проценти во 2008 година, до 25 проценти во 2012 година) и тоа во најголема мера кај луѓето со најниски примања. Сиромаштијата бележи пораст од шест проценти во 2008 година (откако претходно опаднала за повеќе од една половина од 2002 година), до повеќе од девет проценти во 2009 година. Номиналната вредност на домашниот бруто-производ изнесува 42.648 милијарди долари, и Србија е 88. земја во светот според БДП по жител (5.924 долари). Џини-коефициентот изнесува 38 и земјата е 72., односно меѓу земјите со средно ниво на еднаквост во приходот на граѓаните.

Според етничката припадност, мнозинството, односно 83 проценти се Срби, 3,5 проценти се Унгарци, Роми и Босанци со по два процента, додека девет проценти се лица од други националности.

ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВОТО

Во Република Србија нема официјална дефиниција за бездомништвото. Земјата нема стратегија за бездомништво, туку овој проблем се третира во рамки на националните програми наменети за ранливите групи луѓе. Ваквите програми опфаќаат и лица што имаат проблеми со домување, вработување и со социјална вклученост. Единствената терминологија за бездомништвото што е во официјална употреба се однесува на просење, алкохол и на скитништво, кои, пак, се квалификувани како нарушување на јавниот ред и мир²⁶⁹.

НИВОА И ДИСТРИБУЦИЈА НА БЕЗДОМНИШТВОТО

Постсоцијалистичките земји имаат едно специфично, т.н. транзициско бездомништво, па и Србија не е исклучок од тоа. Токму ваквото, транзициско бездомништво се карактеризира и со хронично отсуство на (компаративни) студии, кои би ги истражиле специфичностите. Имајќи ги предвид трансформациите на општеството, кои се придружени со одредени социјални и економски процеси, сите постсоцијалистички земји од Централна и од Источна Европа, кои се во процес на пристапување кон ЕУ, имаат проблем да го концептуализираат бездомништвото. Овој феномен во Србија останува недефиниран во законите, не се евидентира статистички и не се следи, не постои консензус во јавноста околу потребите да се редуцира²⁷⁰.

Србија е земја што се соочува со голем

број бегалци и со внатрешно раселени лица низ Европа²⁷¹. Во април 2010 година посочени се 60 колективни центри, кои сместуваат 4.791 лице, кои живеат во несоодветни услови.

Повеќе од 15 проценти од становите во Србија се пренаселени, односно во нив живеат премногу луѓе (со помалку од 10 квадратни метри простор по човек), околу 12 проценти не се изградени од цврст материјал, од кои 25 проценти се без комунална инфраструктура, а исто толку станови немаат систем за канализација²⁷². Доколку ја примениме ЕТХОС на популацијата во Србија, може да се заклучи дека од 800.000 до 900.000 луѓе живеат во ситуација на бездомништво или се во константен ризик да станат бездомници, што претставува 10 проценти од вкупната популација во земјата²⁷³.

Од друга страна, пак, според податоците од пописот на населението спроведен во 2011 година, во Србија се идентификувани вкупно 18.287 бездомници, од кои 97,6 проценти се лица што живеат во несоодветни живеалишта како вагони, шатори, визби, сплавови итн., а само 2,4 проценти се лица што живеат во сурови услови, како на улица или во парк. Најголем дел од бездомниците, вкупно 7.129, се евидентирани во Белград, 775 во Ниш и 623 во Нови Сад²⁷⁴.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО

Првото емпириско истражување за бездомништвото во Србија²⁷⁵, кое го спроведе

„Хаусинг центар“ во 2012 година, наведува повеќе базични структурни и систематски причини за оваа појава. Освен индивидуалните фактори (насилство и трауми во детството, невработеност, финансиски проблеми и долгови, лошо здравје, присилни преселби, развод, бегалски кризи, смрт на сопругник или член на семејство, престој во затвор, насилство), ова истражување идентификува и други структурни фактори, како што е намалување на фондот на социјално домување поради масовна приватизација.

Намалувањето на фондот за социјални станови има многубројни негативни ефекти како: достапност до станови по пазарна цена, недостиг од мерки за социјално домување; пораст на невработеноста и на сиромаштијата - поради војни, но и поради процесот на трансформација и реструктурирање на економијата.

Во рамките на истото истражување идентификувана е и значителна бројка повозрасни лица што, за време на овие процеси, морале да ги напуштат своите работни места како технолошки вишок, луѓе што не можат да се здобијат со право на пензија бидејќи немаат доволно стаж и луѓе што имаат прениски пензии.

Србија има и несоодветен систем за социјална заштита. Социјалната помош изнесува 6.500 динари и не е доволна за да ги покрие трошоците за дом, ниту основните потреби²⁷⁶. Земјата има недостиг од капацитети за поддршка на реинтеграција во заедницата

²⁷¹ Ibid. стр.4

²⁷² Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012 (стр. 11)

²⁷³ Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012 стр 14

²⁷⁴ 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia Special publication: HOMELESS PERSONS. Достапно на: http://media.popis2011.stat.rs/2014/10/Press-release_-Homeless-persons.pdf (03.02.2016)

²⁷⁵ Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012

²⁷⁶ Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012 (стр. 21)

²⁶⁹ Crkovic, I and Terzic, B. (2010). Recognizing homelessness in the Republic of Serbia. Building a comprehensive and participative strategy on homelessness, Portugal. Стр.8.

²⁷⁰ Timotijević, Milena: Beskućništvo u transformaciji – Prilog integralnom razumevanju beskućništva u Srbiji. Socijalna misao 4/2012, стр 41

по напуштање на затвори или на други институции како психијатарски болници, домови за деца итн.

ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИЦИ

Роми

Постои голема разлика во условите за домување меѓу тие на Ромите во Србија и, генерално, кај другата популација²⁷⁷. Според податоците од првиот Национален извештај за социјално вклучување и за намалување на сиромаштијата, во Србија постојат 593 ромски населби, од кои 285 во урбани, а другите во рурални средини. Најголемиот дел од населбите се во Белград (137), потоа во Војводина, како и во јужна Србија. Приближно 70 проценти од населбите не се регулирани со сопственички, ниту со плански статус, а 44 проценти од нив имаат карактеристики на нехигиенски населби и на супстандардни живеалишта на многу сиромашно население во кои има несоодветна инфраструктура. Во 30 проценти од нив нема водовод, канализација (во повеќе од 60 проценти), ниту струја (во 35 проценти), додека најблиските училишта, во 50 проценти од случаите се подалеку од еден километар, како и здравствените установи за 60 проценти и продавниците – за 80 проценти од нив.

Воени бездомници

Според **Здружението на воени бездомници**²⁷⁸, во Србија постојат околу 5.000 луѓе што припаѓале на војската и кои заедно со своите фамилии се соочуваат со бездомништво. Тоа се, главно, семејства на воени лица што биле во служба на армијата во некои од поранешните југословенски републики, чиешто стано-ви, кои ги поседувале или во кои биле сместени, биле конфискувани за време на војната.

Дел од нив се пензионирани. Околу 3.500 од нив по враќањето во Србија живеат во воени бараки во сосема несоодветни услови²⁷⁹.

Корисници на шелтер-центри

Просечниот корисник на шелтер-центар во Србија е маж на возраст од 51 до 65 години, кој никогаш не бил во брак²⁸⁰. Тој има завршено основно образование (осум години или помалку), невработен е повеќе од пет години, не бара работа и не е ниту регистриран во Државната агенција за вработување. Во најголемиот број случаи, тој е роден во Србија, додека корисници на шелтер-центри има и од Хрватска, Босна и Херцеговина или од Косово (19,7 проценти). 7,4 проценти дошле во Србија за време на војната и имаат статус на бегалци или на раселени лица. Нешто помалку од 40 проценти од корисниците на шелтри имаат проблеми со зависности (алкохол или дрога), секој трет зависник од дрога се лекува, а секој осми зависник од алкохол, исто така, се лекува. Секој трет бил приведен еднаш или двапати во животот, а секој четврти бил во затвор. Од сите мажи во шелтрите, 21,3 проценти учествувале во војните во Хрватска, Босна или на Косово.

Луѓе што живеат на улица (rough sleepers)

Просечен бездомник што живее и спие на улица е маж на возраст од 51 и 65 години, роден во Србија и живее на ваков начин помалку од три години (иако, секој четврти, повеќе од 10 години). Повеќето од нив имаат завршено основно образование или две-тригодишно средно училиште, а невработени се повеќе од 10 години. Најголемиот дел од нив биле вработени како работници во повеќе јавни и државни претпријатија, а по приватизацијата и банкротот на овие фирми, ги загубиле своите работни места. Тие бараат работа, а една

третина од нив се регистрирани во Државната агенција за вработување. Две третини од овие лица имаат проблеми со алкохол, а само секој десетти се обидел да се лекува²⁸¹.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА

Стратегиските документи на Владата на Србија го препознаваат бездомништвото како проблем и е увидено дека се потребни натамошни истражувања и развивања за да се одреди соодветна државна политика²⁸². Единствениите податоци што се достапни и собрани се тие од Центрите за социјална работа, од приватните шелтер-центри и од невладини организации што обезбедуваат поддршка во некоја мера.

Националната стратегија за социјално домување, усвоена во 2012 година, дефинира цели за превенција и за редуцирање на бездомништвото, кои би биле постигнати преку:

- градење капацитети за превенција и за редуција на бездомништвото (преку истражување, воспоставување униформен систем на податоци, тренинзи за вклучените лица),
- изградба на сместувачки капацитети за бездомници. Акцискиот план, пак, кој треба да овозможи преглед на конкретни мерки и активности за целите што се споменати во стратегијата, не елаборира за натамошни делови од самиот документ, не става акцент на потребата и на важноста на програмите за превенција, како и на разни начини на поддршка, програми за охрабрување за излез од ваквата ситуација.

ЗАКОНСКА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Во Србија, правото на домување не е препознаено како основно граѓанско право и не е загарантирано со Уставот на републиката, нити, пак, е дефинирано во другите законски акти. Од друга страна, пак, системот на социјална заштита во Србија не го препознава бездомништвото како комплексен проблем за кој би се барале решенијата во системски активности, туку е редуциран само на сместување во итни случаи на бездомништво²⁸³. Единствениот сервис што е наменет директно за бездомниците е сместувањето во шелтри или во прифатни центри за возрасни лица.

Со кандидатурата на Србија за членка на ЕУ, земјата влезе во фаза да ги подготвува барањата од лисабонскиот и од копенхашкиот самит, кои се однесуваат на социјалната вклученост, како и да ги следи целите што ги има поставено во својата Стратегија за намалување на сиромаштијата²⁸⁴. Токму оваа Стратегија го дефинира бездомништвото како „најрадикален облик на социјална исклученост“ и ја наведува потребата за нова станбена политика. Истражувачката Тимотијевиќ објаснува²⁸⁵ дека оваа тема повторно е исклучена од Законот за социјално домување од 2009 година, а повторен чекор напред е направен со усвојувањето на Националната стратегија за социјално домување бидејќи таму е именувана обврската Србија да ја спречува и намалува појавата на бездомништво. Од 2011 година е направена измена и дополнување на Законот за престој²⁸⁶

²⁸¹ Ibid стр.45

²⁸² Ibid.стр 2

²⁸³ Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012 (стр.21)

²⁸⁴ Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji, Vlada RS, 2003

²⁸⁵ <https://licealice.wordpress.com/2014/10/10/nerazumevanje-beskućnistva>

²⁸⁶ Zakon o prebivalištu i boravištu građana (http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_prebivalistu_i_boravistu_gradjana.html), 2011, член 11

²⁷⁷ First national report on social inclusion and poverty reduction in RS, Government of RS, march 2011 (стр. 186)

²⁷⁸ <http://udruzenjevojnihbeskucnika.com>

²⁷⁹ First national report on social inclusion and poverty reduction in RS, Government of RS, march 2011 (стр.223)

²⁸⁰ Ibid. (стр. 25)

и е усвоено уште едно законско решение со кое треба да се подобри положбата на бездомниците. Со овие измени овозможено е лицата што не можат да пријават постојана адреса на живеење / престој, да добијат лични документи пријавувајќи се на адресите на надлежните Центри за социјална работа.

РАЗЛИЧНИТЕ ФАКТОРИ ВО КРУГОТ НА БЕЗДОМНИШТВО: УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТ

Според податоците на „Хаусинг центар“, во Србија има 12 градови / општини каде што луѓето на кои им е потребна помош можат да најдат сместување во прифатна станица или во шелтер-центар. Првиот ваков шелтер-центар е формиран во Белград (во 1974 година), а во Нови Сад постои од 1990 година, додека другите се најмногу направени по 2004 година, на иницијатива на Центрите за социјална работа²⁸⁷. Центрите во 12 града / општини, различно функционираат (од четворица во Шабац, до 105 луѓе во Белград), но истражувањата покажуваат дека центрите немаат доволен капацитет, особено во зима. Според „Хаусинг центар“ во 2012 година речиси 800 луѓе биле примени и им биле овозможени услуги, од кои една половина биле во шелтер во Белград²⁸⁸.

Во Белград и во Нови Сад, бездомниците што не добиле дозвола за сместување во ваквите центри имаат пристап до бањи за да можат да ја одржуваат својата лична хигиена, како и до топол оброк и до автобуски билет за враќање до своето место на живеење. Во некои од општините, Центрите за социјална работа (но, само за исклучителни случаи) овозможуваат сместување за бездомниците во прифатни семејства.

Шелтер-центрите во Србија, најчесто се финансирани од донации, а по завршувањето на одреден проект, се обидуваат да најдат средства за да ја продолжат својата работа во рамките на буџетот од локалната самоуправа²⁸⁹. Меѓутоа, голем дел од нив се соочуваат со финансиска неодржливост, а дел од центрите и се затвораат од истите причини.

Во Србија, грижата за бездомниците е редуцирана само на основното ниво, пред сè поради малите капацитети да се најдат одржливи решенија за долготраен излез од бездомништвото. Меѓу другото, не постојат мерки за превенција на овој проблем, ниту, пак, ресурси што се на располагање за поддршка на системски решенија²⁹⁰. Во земјата досега не се реализирани никакви мерки што би влијаеле на превенција, редуцирање или на ублажување на ефектите од бездомништвото.

Во рамки на невладиниот сектор, во Србија постојат шелтер-центри што даваат поддршка на деца на улица и тоа во три градови – Белград, Ниш и во Нови Сад. Функционираат како дневни центри што овозможуваат обезбедување храна, хигиена и медицинска грижа, како и креативни работилници и разни тренинзи. Постојат и неколку организации што овозможуваат правна помош за бегалци и за внатрешно раселени лица, како и лоби-активности за промени во законските процедури, кои би овозможиле регистрација на „легално невидливите“ луѓе, кои често живеат во несоодветни или во супстандардни услови. Во 11 градови во Србија постојат шелтер-центри за бездомни деца и за жени што се/биле жртви на семејно насилство. Тие се најчесто организации што работат на по-

лето на заштита на правата на жените и на децата²⁹¹.

СИСТЕМСКИ РЕШЕНИЈА, ВИЗИЈА И ДОБРА ПРАКТИКА

Во Србија е неопходно преземање итни мерки за намалување на проблемот со бездомништвото, особено во насока на усвојување стратегиски документи и промоција на развојна политика за намалување на оваа појава преку: превенција, грижа и поддршка за одржлив излез од бездомништво²⁹². Во насока на креирање одржлив систем за заштита на оваа ранлива категорија потребно е и: промовирање на принципите на вмрежување на различни засегнати страни (мултисекторски дијалог), воспоставување дефиниција за бездомништвото (во согласност со ЕТХОС), креирање заеднички систем за мерење на бездомништвото на национално ниво и мапирање на моментните потреби, евалуација

на постојните системи на поддршка, развој на ефикасен систем за социјално домување и зголемување на пристапот до социјални услуги.

ДОБРА ПРАКТИКА

Liceulice²⁹³ е граѓанска организација основана во Белград со цел да придонесе кон развојот на социјалната еманципација, економска, културна и социјална инклузија и намалување на сиромаштијата. Овие цели ги остваруваат преку издавање на уличниот магазин „Лице улица“, кој го продаваат маргинализирани лица, кои задржуваат една половина од продажната цена на магазинот. Магазинот покрива социјални теми, а промовира демократски вредности, социјална инклузија и засилување на граѓанското општество. Продавач на магазинот може да биде секое лице од ранлива категорија, но во моментот продавачите се, главно, бездомници.

²⁸⁷ Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012

²⁸⁸ First national report on social inclusion and poverty reduction in RS, Government of RS, march 2011. стр. 186

²⁸⁹ Žarković B, Petrović M, Timotijević M. Without a house, without a home – Results of the research on homelessness in Serbia. Housing Center, Disc UK, 2012 (стр 22)

²⁹⁰ Ibid. (стр. 57)

²⁹¹ Интервју со Милена Тимотијевиќ, истражувач во „Хаусинг центар“ Србија, март 2015

²⁹² Ibid. (стр. 58)

²⁹³ <https://liceulice.wordpress.com/>

3.11

КЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА ОД КОМПАРАТИВНАТА АНАЛИЗА ЗА ТРЕТМАНОТ НА БЕЗДОМНИШТВО

1. Во сите земји, освен во Србија, е прифатена е поширока дефиниција за бездомништво²⁹²

За бездомници се сметаат тие што немаат постојана адреса на живеење на која може да се контактира со нив, вклучувајќи ги лицата што живеат на улица, во шелтри или во прифатни центри, лицата што треба да бидат ослободени од институции и затвори за период од три месеци, а кои немаат постојано место на живеење, лицата што живеат во несигурни и небезбедни живеалишта, вклучувајќи го и сместувањето кај пријатели или роднини.

2. Причините за проблемот се:

а) структурални, поврзани со транзиција од социјалистички во капиталистички систем (Хрватска, Србија, Словенија)

б) класични, кои можеме да групирате на следниов начин:

- ♦ општествени (сиромаштија, невработеност, семејно насилство, конфликти, проблеми во интеракција),
- ♦ институционални (напуштање институции, отсуство на гарантирана политика за домување),
- ♦ индивидуални причини (зависности, психички растројства, проблеми со менталното здравје).

3. Демографски карактеристики и профил на бездомници

- ♦ Бездомниците, пред сè, се мажи (приближно 80 проценти);
- ♦ Доминира возраст од 40 до 60 години²⁹²;

- ♦ Најголем дел од бездомниците се самци;
- ♦ Во развиените земји најголем дел од бездомниците се мигранти;
- ♦ Поголем дел од бездомниците има завршено основно образование;
- ♦ Бездомниците често се професионално пасивни и работат повремено и без договор;
- ♦ Во развиените земји бездомниците се помлади и пократко остануваат во бездомништво.

4. Број на бездомници

За да се утврди приближно бројот на бездомници треба да се знае дали се работи за бездомништво во поширока или во потесна смисла. Генерално, пристапот за мерење на бездомниците е различен од земја до земја и во согласност со бездомната популација од интерес. Во поразвиените земји со високоразвиена политика за бездомништво²⁹³, каде што јавната политика од оваа област се базира врз докази, податоците се здобиваат врз основа на:

1. Анкети (броење на бездомниците што спијат на улица): национално броење (или броење во градови со најизразено бездомништво);
2. Регистри: даватели на услуги, општини или невладини организации;
3. Попис на население и услови на живеење.

Во помалку развиените земји како Србија, Хрватска и Словенија мерењето на бездомниците се врши врз основа на податоците обезбедени од сервисите за бездомници.

5. Месно на живеење

- ♦ Приближно 80 проценти од бездомниците живеат сами (се однесува на лица што не престојуваат во институции);
- ♦ Големите градови се местата каде што најчесто се движат бездомници;
- ♦ Приближно 60 проценти од бездомниците престојуваат во различни институции. Другите живеат на железнички станици, во подруми, вагони, градини...

6. Извори на приходи

- ♦ Главен извор на приход на бездомниците е социјалната помош, надомест за невработеност и боледување, а поретко пензија или плата.

7. Јавната политика кон проблемот со бездомништво

Во три земји од анализираниите (Финска, Данска и Холандија) постојат национални стратегии за соочување со бездомништвото. Во Германија, Австрија и во Шкотска е развиен децентрализиран пристап. На пример, најнаселениот регион во Германија, Северна-Рајна Вестфалија има регионален акциски план за бездомници.

Во Австрија не постои национална стратегија за бездомништво²⁹⁴, меѓутоа градот Виена (каде што се идентификувани најголем број бездомници) има усвоено интегрирана програма за бездомништво, позната како виенска програма за интеграција на бездомници, која во детали ги разработува превенцијата, сместувањето и реинтеграцијата на бездомниците. Од друга страна, пак, Шкотска, иако нема специфичен стратешки документ како дополнување на законската поставеност, сепак има интегрирана, амбициозна политика со јасни цели, ефективно учество на факторите, алокација на соодветни ресурси и систем на мониторинг и на евалуација. Важен аспект на успех на полето на бездомништво во Шкотска е јасната посветеност на Владата во насока на намалување на бездомништвото. Оваа

„Прво дом“ е модел развиен во Соединетите Американски Држави, со што на бездомниците им се дава пристап до самостојно домување, поткрепено и со постојана мобилна поддршка што се дава во нивните домови. Ефективноста на овој пристап од аспект на станбена стабилност, здравствена заштита и злоупотреба на дрога е оценета на многу високо ниво. Во меѓународниот дискурс, „Прво дом“ се смета за алтернатива на општоприфатениот „скалест модел“, во кој транзицијата од итните засолништа кон транзициското домување, сè до финалната фаза - постојано домување, се прави чекор по чекор. „Прво дом“ претставува промена на парадигмите, каде што независното домување е првиот чекор, а не последниот.

обврска е една од 45 национални резултати, кои секоја влада треба да ги оствари. Во Италија, пак, новите напори на централната влада се однесуваат на креирање стратегија за соочување со бездомништвото, како и промоција на политиката за домување. Во, Хрватска и во Србија не постојат стратегии за соочување со бездомништвото.

Системот прво дом е најпопуларен предлог за решавање на проблемите со бездомниците во најголем дел од земјите: Данска, Финска, Холандија, Италија, Австрија, Шкотска и Германија, додека во Хрватска во тек е спроведувањето на првиот ваков проект. И покрај тоа што „прво дом“ не е широко прифатен пристап во Словенија и многу мало внимание се посветува на постојаното домување, сепак во Љубљана е развиена програма што е фокусирана на транзициско домување. Во Србија овој пристап сè уште не е прифатен.

Во декември 2010 година, Европскиот парламент поддржа активности во однос на бездомништво со Декларацијата 61/2010. Во рамки на програма Европа 2020 е и програмата ЕПАП - Европска платформа на

²⁹² Меѓутоа, во најголем дел од земјите во последните години е забележан тренд на пораст на млади бездомници

²⁹³ Данска, Финска, Англија, Холандија, Италија, Германија и Австрија

²⁹⁴ FEANTSA Country Fiche- Австрија

соработка во борбата со сиромаштијата и со социјалната ексклузија, каде што влегува и бездомништвото.

Веќе подолго време во целиот свет има дискусија за редефиниција на социјалната политика кон бездомништвото. Од законско регулирање и соочување со бездомништвото (managing homelessness) кон решавање на проблемот (ending homelessness).

8. Учесиџво на граѓанскојџо

ојшџесџво во решавање на џроблемојџ
со бездомнишџвојџо

Учесџвото на невладиниот секџор во

соочувањето со бездомништвото може да се оцени многу високо.

Во повеќето од анализираните земји се формирани специјални групи, најчесто федерации за помош на бездомниците.

9. Истџражувања за бездомнишџвојџо

Во цела Европа во истражувањата за бездомништво најчесто се анализира процесот на влегување во бездомништво, како и причините за појавата. Мал е бројот на анализи што се однесуваат на мерење резултати од примена на одредено решение, мониторинг и евалуација.

IV

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предмет на проучување во ова истражување е бездомништвото во Македонија, а акцент е ставен на прецизирање одредени карактеристики поврзани со него: дефиниција, профили, мерење, политика за санирање.

Причините и условите што го предизвикуваат бездомништво, иако се суштински, не се примарна цел на истражувањето. Последното обемно истражување за децата на улица / улични деца и посредно бездомници, во Македонија беше направено од страна на ЗСД во 2001 година¹. Во 2004 година бездомниците беа посочени како маргинална група во Законот за социјална заштита.

Истражувањето се состои од два дела. Во првиот дел е направен опис на искуства во однос на бездомништвото од 11 земји од регионот и од Европа, вклучувајќи ја и Македонија. Направен е преглед на постојната законска регулатива, преглед на постојната литература, на националните стратегии и на акциските планови. Земјите се избрани според развојот на појавата - земји каде што број на бездомници се намалува, земји со пораст на појавата и земји каде што бездомништво стагнира.

Во емпирискиот дел преовладува квалитативниот пристап. Основната емпириска маса е составена од две групи:

- примарна, составена од бездомници избрани врз основа на веќе развиената Европска типологија за бездомништво и исклученост од правото на домување ЕТХОС (ETHOS - *European Typology of Homelessness and housing exclusion*), алатка развиена од Европската федерација на националните организации што работат со бездомници (FEANTSA) и од Европската опсерваторија за бездомништво наменета за интернационална употреба;

- секундарна, претставници на владини социјални институции, на локалната самоуправа, на невладиниот сектор, како и претставници од полиција, од научни институции.

ЦЕЛИ

- ♦ Поставување на првата дефиниција за бездомништвото во Македонија според концептуалната рамка на ЕТХОС;
- ♦ Дефинирање инструмент за мерење на длабочината на бездомништвото и категоризација на бездомниците за долгорочно следење на појавата во согласност со стандардите на ЕУ, врз основа на веќе развиената ЕТХОС;
- ♦ Посочување на елементи на системски пристап во дефинирање на проблемот со бездомништвото во Македонија;
- ♦ Оформување на првата веб-страница за бездомништвото во Македонија;
- ♦ Мониторинг и евалуација на политиката за бездомништвото во Македонија.

ДОПОЛНИТЕЛНА ЦЕЛ

- ♦ Изработен модул за бездомништво, кој ќе служи за обуки на кадар од социјална заштита.

ПРИМЕРОК

Како што веќе споменавме, истражувачка маса се состои од две групи:

Примарна - бездомници со кои беа направени 65 интервјуа, реализирани од август 2015 година до февруари 2015 година. Со лицата се направени интервјуа во пунктот за бездомници во Момин Поток, во просториите на „Паблик“, во простории на здруженија што работат со лица што се опфатени со ЕТХОС и во други институции во кои престојуваат лица што немаат свој дом. Мал процент од интервјуата се направени телефонски, со помош на здруженија на граѓани, со цел заштита на идентитетот на лицата.

Секундарна - лица директно или индиректно поврзани се проблемот. Од тоа 16 стручњаци, 57 научни работници, претставници на локалните власти, претставници на социјални и на други институции, претставници од граѓанскиот сектор.

МЕТОД

Од методолошка гледна точка оваа анализа е насочена кон процена на општественото влијание (impact factor). Со него се опишуваат состојбите во однос на досегашната грижа и се промовира позитивна општествена промена во Македонија во однос на бездомниците.

ТЕХНИКИ

1.Анализа на документи

Компаративна анализа на земјите во регионот и во Европа со преглед на постојната законска регулатива, на националните стратегии и на акциските планови.

2. Експертски интервјуа со претставници на научни институции, владини социјални институции, локалната самоуправа, невладиниот сектор... Во разговорите со стручњацима вниманието беше насочено кон дефинирање на бездомништвото, причини за појавата, соочување со него.

3.Полуструктурирани интервјуа со претставници на невладини организации со социјална мисија што ги опфаќаат оперативните категории на ЕТХОС со фокус на прашањето дали корисниците на нивните услуги имаат проблеми со домувањето и каква помош им нудат на овие групи?

4. Структурирани интервјуа со бездомници (quasi Студија на случај) за формирање профили на бездомници во Македонија (ЕТХОС). Ова е најобемната и најзначајната техника во ова истражување. Разговорите се реализираа со следниве профили бездомници:

1. БЕЗ ПОКРИВ, односно ЈАВНО БЕЗДОМНИШТВО

2. БЕЗ ДОМ, односно СКРИЕНО БЕЗДОМНИШТВО

3.НЕСИГУРНИ ЖИВЕАЛИШТА / НЕСООДВЕТНИ ЖИВЕАЛИШТА, односно ПОТЕНЦИЈАЛНО БЕЗДОМНИШТВО

Прашалникот е замислен како самоевалуација и самоперцепција на бездомниците и

е конструиран за целите на истражувањето.

Во анализата на одговорите фокусот беше ставен на потребите на целната група, нивниот третман од страна на заедницата и на институциите, ефектите од бездомништвото врз нивното физичко и ментално здравје, нивните социјални релации со семејствата, пријателите и со другите бездомници, причините за бездомништво, како и визијата за иднината и личниот став за тоа како да се надмине проблемот со бездомништвото.

5. Дискусијата во четирите групи во фокусот со претставници од соодветните министерства, локалната самоуправа, центрите за социјална работа, од невладиниот сектор со социјална мисија. Дискусијата во групите во фокусот се одвиваше според следниве точки: дефиниција за бездомништвото; причини на проблемот; демографски карактеристики и профили на бездомниците; број на бездомници; место на нивно живеење; јавна политика во однос на бездомништвото; учество на граѓанското општество во решавањето на овој проблем.

ПОДОВНИ ПРЕТПОСТАВКИ

- ♦ Бездомништво е процес, а не статичка појава

- ♦ Бездомништвото се анализира од три аспекти:

- имање / немање живеалиште,

- ограничена вклученост во општествениот живот и

- проблеми со идентитетот

- ♦ Во Македонија може да се издвојат три групи бездомништво: јавно бездомништво (без покрив), скриено (без дом) и потенцијално (несигурни и несоодветни живеалишта)

- ♦ Во Македонија е евидентирано и семејно бездомништво, но поради сложеноста на феноменот, тоа бара дополнителни истражувања

- ♦ Најголемиот број бездомници во јавното бездомништво се мажи

- ♦ Постојните обиди за санирање на проблемот во Македонија се исклучително куративни

- ♦ Невладините организации со социјална мисија за бездомниците најчесто нудат услуги од психосоцијален и од егзистенцијален ка-

¹ Стојановски Н, Дарковски Д, Петрова Д, Цевлеков Д, 2001, ЗСД Теренско истражување за Деца на улица / улични деца

рактер

- ♦ Бездомништвото е во тесна врска со сиромаштијата

- ♦ Бездомниците ги оценуваат заедницата и другите луѓе како дискриминаторски настроени кон нив

- ♦ Обезбедување дом, вработување и сервиси за здравствено и за психолошко советување за оваа целна група се најдиректни потреби
- ♦ Потребно е прифатилиште каде што ќе се решава за натамошниот третман на бездомниците

- ♦ Фактори што го нагласуваат ризикот од бездомништво:

- болести, неписменост, неинформираност како да се остварат правата од социјалната заштита, ниска квалификуваност, инвалидност, несигурно или несоодветно живеалиште, семејно насилство, бегалски статус и немање државјанство, затвореност на институциите на системот.

КЛУЧНИ ПОИМИ

Дефиниции за *профили* на бездомништво

Профил А

Групирање поединци од одреден збир лица (во нашиот случај бездомници) врз основа на слични лични карактеристики и други обележја.

Профили Б според главниот показател на бездомништвото - живеалиште

1. Јавното бездомништво опфаќа лица што се без покрив над глава и се без поддршка во

обезбедувањето живеалиште.

2. Скриено бездомништво опфаќа лица со (вон)институционално поддржано живеење од каде што треба да излезат во законски предвиден рок (жени згрижени во шелтри за жртви на семејно насилство, емигранти сместени во центри / прифатилишта / социјални станова за емигранти, лица што треба да излезат од затвор, од здравствени или од други институции, а немаат живеалиште на располагање.

3. Потенцијално бездомништво опфаќа лица што живеат во несигурно сместување (кај роднини и пријатели, во узурпирано живеалиште или во дом изграден на узурпирано земјиште), лица што живеат под закана од иселување (поради хипотека или поради ненамирани трошоци во изнајмено живеалиште, а одлуката за иселување е влезена во сила), лица што живеат под закана од насилство и лица што живеат во привремени, неконвенционални живеалишта.

Куративни програми - имаат карактер на секундарна и на терцијална превенција, значи се применуваат во ситуација кога проблемот е оформен, веќе постои.

Супстандардно домување вклучува отсуство на комунални приклучоци кон електрична, водоводна и канализациска мрежа, некавалитетна и небезбедна конструкција.

Превентивните мерки на пазарот на трудот за бездомници можат да бидат сезонска работа или повремена работа (почитување на концепција придобивки од работата (welfare to work)).

V

ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО МАКЕДОНИЈА ПОВРЗАНИ СО КЛАСИЧНАТА И СО СОВРЕМЕНАТА КОНЦЕПЦИЈА НА БЕЗДОМНИШТВТО

СИСТЕМ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Во првите неколку години од осамостојувањето на Република Македонија, системот на социјална заштита е фокусиран на социјалните права (бенефиции) и услуги на граѓаните. Тој континуирано се развива со фокус на усогласувањето со Европската регулатива²⁹⁵. Интензитетот на промените на системот го покажува и фактот дека од 2009 година Законот за социјална заштита бил дополнуван и менуван 15 пати. Република Македонија има тенденција кон стандардите на ЕУ, но истовремено има економија што е поблиска до државите во развој, кои се карактеризираат со поедноставни системи за социјална заштита, во споредба со земјите на ЕУ. Македонија има понизок приход по жител и многу поголема невработеност, фактори што ги ограничуваат потенцијалот и финансиите за социјално осигурување и самите шеми за социјална заштита, што ја прави Македонија многу специфичен случај во Европа²⁹⁶.

Во Македонија, социјалната заштита е дефинирана како активност од јавен интерес²⁹⁷. Според Уставот, државата обезбедува социјална заштита и социјална безбедност за граѓаните во согласност со принципот на социјална правда²⁹⁸. Според Законот за социјална заштита, социјалната заштита е систем од мерки, активности и од политика за превенција и за надминување на социјалните ризици на кои се изложени граѓаните, намалувајќи ја сиромаштијата и социјалната исклученост и зацврстувајќи го

нивниот капацитет за заштита. Во рамките на истиот Закон, како социјални ризици се идентификувани следниве: здравствени ризици (болест, повреда, пречки во развојот); ризици од старост и од стареење на населението; ризици на семејствата со деца; ризици од невработеност, губење приходи врз основа на вработување; ризик од сиромаштија и други ризици поврзани со социјалната исклученост.

Владата на Република Македонија донесува Национална програма за развој на социјалната заштита, во која се утврдуваат целите, приоритетите и правците на развојот на социјалната заштита на граѓаните на РМ, со мерки на активна социјална политика на среден и на долг рок. Понатаму, Владата донесува годишна програма за остварување социјална заштита, со која ги утврдува подрачјата на социјалната заштита, потребите на населението, социјалната превенција и начинот и средствата за нејзино остварување²⁹⁹.

Во Македонија како носители на социјална заштита се јавуваат Републиката, општините, Град Скопје и општините во градот Скопје³⁰⁰, а централна институција што врши креирање политика, стратегиско планирање, управување, како и надзор над спроведувањето на законите и на прописите во областа на социјалната заштита е Министерството за труд и за социјална политика. Според Законот за социјална заштита, општините обезбедуваат спроведување на социјалната заштита во согласност со овој закон, донесуваат

програми за потребите на граѓаните од областа на социјалната заштита, во согласност со Националната програма³⁰¹. Општините обезбедуваат остварување социјална заштита на следниве ризични групи: лица со инвалидност, деца без родители и деца без родителска грижа, деца со пречки во менталниот и во телесниот развој, деца на улица, деца со воспитно-социјални проблеми, деца од семејствата со еден родител, лица изложени на социјален ризик, лица што злоупотребуваат дроги и други психотропни супстанции, прекурзори и алкохол, лица што се жртви на семејно насилство, лица што се жртви на трговија со луѓе, стари лица без семејна грижа.

Установа за проучување на социјалните појави и проблеми и за унапредување на социјалните дејности е ЈУ Завод за социјални дејности³⁰², која во својата надлежност го има и надзорот над стручната работа над установите за социјална заштита, како и над други правни и физички лица, кои вршат определени работи во социјалната заштита. За остварување на системот на социјална заштита се основаат установи за социјална заштита (центри за социјална работа - ЦСР и социјални установи за вонинституционална и институционална заштита). Мрежата на јавни установи за социјална заштита ја сочинуваат 27 меѓуопштински центри за социјална работа, три општински центри (ЦСР), 11 установи за социјална заштита и 33 центри за дневно и за привремено згрижување корисници. Центрите за социјална работа, во однос на делокругот на работа влегуваат во рамките на секторот за социјална заштита при Министерството за труд и за социјална работа. Во согласност со законската регулатива, центарот за социјална работи функционира како стручна установа со јавни овластувања заради вршење работи од соци-

јалната заштита³⁰³. Како јавни овластувања, центарот за социјална работа ги врши следниве работи³⁰⁴: решава за правата од социјална заштита; решава за работите утврдени со семејно-правните прописи.

БЕЗДОМНИШТВОТО СПОРЕД КЛАСИЧНАТА КОНЦЕПЦИЈА

Класичната концепција на бездомништво се однесува на лица што живеат на улица или имаат привремено сместување во прифатилишта за бездомници. Во Македонија, според досегашната работа на Центрите за социјална работа и други институции, кога станува збор за оваа категорија маргинализирани лица, фокусот е на овој потесен збир бездомници.

Стручната работа на центрите, со бездомниците како посебна маргинализирана и социјално исклучена група, почнува со откривање на случајот, отворање досие на корисникот и утврдување на идентитетот. Ова се реализира преку увид во личната документација на лицето. Често овие лица имаат нецелосна лична документација или воопшто немаат. Ова подразбира дека со нив, паралелно, треба да се работи на две нивоа: обезбедување лична документација во соработка со МВР и излегување во пресрет на потребите на корисникот, кои можат да бидат од различен карактер: сместување во здравствена установа и обезбедување ургентна медицинска помош, сместување во установа за стари лица, сместување во установа за возрасни лица со инвалидност, сместување во установа за возрасни лица со умерени и тешки пречки во психо-физичкиот развој, сместување во центар за бездомници.

За бездомниците во Македонија, во согласност со Законот за социјална заштита, постои вонинституционална заштита, односно

²⁹⁵ Coffey International Development. 2011. Управување и финансирање на социјалните услуги во Југоисточна Европа: случајот на Македонија. Косово. Достапно на: http://www.cea.org.mk/documents/111201_rregullimi_qeverisjes_financimit_maqedonise_en.pdf (Пристапено на: 22.04.2015 година)

²⁹⁶ Димитријоска, С. (2011). Студија за „Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во Република Македонија. Скопје.

²⁹⁷ Член 5, Закон за социјална заштита. Службен весник на РМ број 79 од 24 јуни 2009 година

²⁹⁸ Член 35, Устав на Република Македонија

²⁹⁹ Член 4, Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79, од 24.6.2009 година

³⁰⁰ Член 3, Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79, од 24.6.2009 година

³⁰¹ Член 11, Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79, од 24.6.2009 година

³⁰² Член 129, Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79, од 24.6.2009 година

³⁰³ Член 133, Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79, од 24.6.2009 година

³⁰⁴ Член 134, Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79, од 24.6.2009 година

основани се центар за бездомници и дневни центри за улични деца - деца на улица. Во согласност со Законот за социјална заштита, правото на дневно згрижување во дневен центар, меѓу другото, им се обезбедува и на бездомници. Во Македонија бездомниците се споменуваат во стратегии и во документи што се однесуваат на социјалната заштита, но не постои посебен документ посветен на нив. Лицата сместени во Центарот за бездомници немаат право на користење социјална парична помош. Од стручно-методски аспект се предвидува бездомникот да престојува во центарот шест месеци, со можност за продолжување на уште шест месеци. За време на престојот, Центарот за социјална работа презема активности со цел да се овозможи полесно социјално интегрирање во социјалната средина по излегување од центарот за бездомници. Заводот за социјални дејности во Македонија подготви темелен преглед на методи и на техники на сите профили вработени во центарот (социјален работник, психолог, правник, социолог) за работа со бездомници³⁰⁵. Исто така, презентирана е мрежа за партнерство во работата со бездомниците на ниво на локалната заедница (полиција, здравствени установи, невладин сектор, медиуми и граѓани).

ПОШИРОКА КОНЦЕПЦИЈА ЗА БЕЗДОМНИШТВОТО

Современата концепција за бездомништвото е презентирана во ЕТХОС (*ETHOS-European Typology of Homelessness and housing exclusion*), алајка развиена од FEANTSA и European Observatory on Homelessness, и е наменета за интернационална употреба. Според ЕТХОС, бездомништвото се третира пошироко вклучувајќи и скриено бездомништво (лица без дом: жени сместени во шелтри, лица

згрижени во сместување за емигранти, лица што наскоро треба да бидат ослободени од затвор или од други институции), како и потенцијално бездомништво (лица што живеат во несигурни и несоодветни живеалишта).

Според нашето убедување, и во Македонија треба да се прифати оваа поширока концепција за бездомништвото, поради што е потребна анализа на домувањето во Македонија и презентација на правната регулатива што се однесува на проблемот.

ДОМУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНИЈА

Социјалната исклученост во домувањето претставува комплексен социјален феномен во силна корелација со другите облици на социјална маргинализација. Проблемите со домувањето се најголемите причинители на социјалната исклученост, најчесто изразени преку бездомништво, неповолни и несоодветни услови за живеење, но и живеење во сиромашни средини³⁰⁶. Трите основни пречки кон пристојното домување - економската, културната и правната - истовремено се во релација со лицата што по оваа основа се соочуваат со социјална исклученост, но и со локалитети за живеење што се маргинализирани поради определен сплет на социјални околности. Најчесто се пројавува како супстандардно или сиромашно домување, вклучувајќи немање пристап до извори на финансирање за унапредување на условите на домување, или како правна несигурност, главно поврзана со големиот број нелегални градби во земјата³⁰⁷. Имањето дом може да се разбере како имање соодветно живеалиште (или простор) на кој една индивидуа и неговото / нејзиното семејство имаат имотни права (физички домен); со што се овозможени да ги одржат својата приватност и односи (социјален домен) и да имаат легален

документ за поседување на домот (легален домен³⁰⁸).

Транзисциските процеси во Република Македонија предизвикаа промени и во домувањето. Со донесувањето на Законот за домување во 1998 година (Службен весник на РМ бр.21) се укина категоријата општествени станови и станот почна да се третира како економска категорија, со што се наметна нов систем на вреднување на домувањето. Нормативната рамка во областа на домувањето во Македонија препознава шест категории станбено необезбедени граѓани што се потенцијални корисници на социјални станови: деца без родители или родителска грижа; корисници на социјална и на постојана парична помош; лица погодени од елементарни природни непогоди; лица со инвалидност и лица на кои им е потребна помош и грижа од други лица; лица припадници на ромската заедница што се социјално загрозувани и самохрани родители со малолетни деца³⁰⁹.

Според податоците од Националната стратегија за домување (2007-2012), Република Македонија располага со суфицит од станбен простор, кој изнесува околу 130.000 станбени единици, што укажува на тоа дека многу семејства располагаат со повеќе од еден стан, а голем број од „станбено необезбедените семејства“ располагаат со станбен простор во руралните средини, кои со преселувањето во градовите ги напуштиле објектите или тие служат само како викенд-куќи. Реално гледано, состојбата на овие станбени објекти во голем дел од руралните средини е многу лоша, односно не постојат основни услови за живеење (електрика, вода, канализација, патишта, училишта, амбуланти, пошти, организиран сообраќај итн.), меѓутоа, постојат и подрачја во кои инфраструктурните објекти се, главно, задоволувачки и добри,

но овие простори се користат, пред сè, како рекреативни населби.

Во истата Стратегија се препознаваат поимите соодветно и минимално домување, но тие не се јасно дефинирани. Поимот соодветно домување подразбира нормирано домување, кое општеството го смета за задоволително, односно како стандард на домување што е дефиниран како општа цел што треба да се оствари во иднина. Дефинирањето на оваа категорија не се однесува само на површината и на опременоста на станбениот простор, туку и на прашања поврзани со правната сигурност во користење на становите, што е суштински поврзано со континуитетот на правниот систем и со станбената политика. Од техничко-технолошки аспект утврдувањето на оваа категорија е важно за регулирање на материјата во актите со кои се уредуваат прашањата поврзани со изградба на нови станови (изградба, одржување и користење).

Категоријата минимално домување е порестриktivна во определувањето на нивото на стандардот што општеството го дефинира како најниско ниво на стандарди во домувањето и ги опфаќа физичките и правните стандарди што треба да ги обезбеди ова ниво за да се определат како најмали основни потреби на корисниците.

Во „Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и на социјалната исклученост во Република Македонија (2010-2020) една од стратешките цели е постигнување стандардизирани и хармонични услови на домување за категориите граѓани што се сметаат за социјално исклучени во домувањето: деца без родители или родителска грижа, корисници на социјална и на постојана парична помош, лица со инвалидност и лица на кои им е потребна помош и грижа

³⁰⁵ ЗСД, Стручно-методолошки упатства и прирачници, Книга 1, Скопје 2007. стр 26-28

³⁰⁶ Спикер, П. Домувањето и социјалната исклученост. Шкотска. Универзитет Дундее

³⁰⁷ Костов, З. (2010). Скопје. Поимање, карактеризација, класификации и индикатори на социјалната исклученост во домувањето во Македонија. Ревиија за социјална политика, 3 Бр. 6 Стр. 511 - 590,

³⁰⁸ Едгар и други (2004, страна 5), Развој на оперативна дефиниција за бездомништвото. (2004). Трет статистички преглед на бездомништвото во Европа (страна 5). Достапно на: http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/2004_third_review_of_statistics.pdf . (Пристапено на 27.04.2015)

³⁰⁹ Службен весник на Република Македонија, 2009: 4).

од други лица, лица припадници на ромската заедница што се социјално загрозени³¹⁰ и самохрани родители со малолетни деца. Во рамките на оваа стратeгиска цел се очекува остварување на следниве резултати:

Намален степен на супстандардни услови на домување, изразен преку недостиг од комунални приклучоци и друга инфраструктура, или некавалитетна и небезбедна конструкција;

Намален степен на пренаселеност на домот, изразен во потпросечна корисна станбена површина по член на домаќинството;

Искоренета просторна сегрегација на етнички или на други видови заедници, како последица на постојните културни и социјални матрици;

Намален ризик од загуба на станарскиот статус поради правна несигурност, како резултат на промена или доследно спроведување на регулативата од областа на градбата и од областа на просторното и урбанистичко планирање.

Меѓутоа, исто така, мора да се спомене дека во Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и на социјалната исклученост во Република Македонија (2010-2020) - во областа на социјалната заштита, каде што специфичната стратeгиска цел е оформување систем на социјална заштита на најсиромашните граѓани, обезбедување пристап кон вонинституционални и институционални форми на заштита и засилување на капацитетите на системот на социјална заштита, фокусот е на стари лица, деца без родители и родителска грижа и на жртви на семејно насилство, при што бездомниците не се издвоени како посебна категорија.

Во Стратегијата за намалување на сиромаштијата во Република Македонија во надминувањето на проблемот на сиромаштијата во супстандардните населби се утврдени следниве мерки: комплетирање на инфраструкту-

рата (сообраќајна и комунална) во непланско подигнатите населби, обезбедување урбани услуги и легализација на објектите што може да се легализираат.

Оттаму, задоволувањето на минималните просторни услови, опременоста на станот со основна комунална инфраструктура (струја, вода, канализација) и сообраќајна поврзаност на домот со населбата и пошироко - градот, како и правната сигурност на поседување или користење на станот, се основниот минимален предуслов за хумано живеење.

Во 2007 година, усвоен е „Акцискиот план за спроведување на Стратегијата за домување на Република Македонија (2007-2012)“ во кој се предвидува донесување на Закон за социјално домување до септември 2008 година, кој би го регулирал социјалното домување и остварувањето на правото на социјално домување на ранливите групи. Овој закон сè уште не е донесен, но самата стратегија концепциски не предвидува нова ориентација и структурни реформи во правец на обезбедување системски механизми што ќе го засилуваат социјалниот станбен фонд во

Кога станува збор за пристап до ка-
да или до туш и внатрешен тоалет, во
2012 година 90,4 проценти од вкупни-
от број домаќинства имале пристап до
туш или до када, или 95,5 проценти од
домаќинствата во урбаната средина
и 82,4 проценти од домаќинствата во
руралната средина, додека 86,9 про-
центи од вкупниот број домаќинства
имале пристап до внатрешен тоалет,
односно 94,3 проценти од домаќинст-
вата во урбаната средина и 75,3 про-
центи од руалната средина.

Македонија³¹¹.

Според податоците, во предлог-програ-
мите на Град Скопје за активностите во об-

ласта на социјална, детска и на здравствена заштита, една од активностите е поддршка на активностите на пунктот за бездомници на Црвениот крст на град Скопје.

ПРОБЛЕМИ СО ДОМУВАЊЕТО

Според последниот попис, во Македонија има вкупно 564.296 домаќинства, сместени во вкупно 698.143 станови (сите видови живеалишта), при што најголем дел од населението е лоцирано во Скопје.

Во согласност со Државниот Завод за статистика, во Македонија во 2012 година³¹², 14,1 проценти од домаќинствата имале проблеми со покрив што протекува, влажни сидови, темели, искршени и гнили прозорци, при што процентот на семејства што се соочуваат со овие проблеми е поголем во урбаната средина (16,3 проценти) во споредба со руалните средини (12,8 проценти). Овој процент е видно намален во споредба со 2010 година, кога 25,1 проценти од вкупниот број домаќинства изјавиле дека се соочуваат со овој проблем.

Просечната површина на живеалиштата во Македонија изнесува 71м², односно, во просек, по 21м² по член на семејство, но не постојат податоци за просечниот број на станари во еден дом. Во земјата, голем број семејства живеат во домот на родителите, а

сè повеќе се зголемува бројот на живеалишта во кои живеат повеќе генерации (Center for Regional Policy research and cooperation, 2004³¹³).

Процените укажуваат дека во Македонија има околу 100 супстандардни населби во кои живеат околу 274.000 жители (World Bank, 2005: 46). Официјалната пресметка е дека супстандардните живеалишта во Македонија изнесуваат 12 проценти од вкупниот број живеалишта (Center for Regional Policy research and cooperation, 2004³¹⁴), но широко е убедувањето дека бројот на вакви населби и семејства што живеат во супстандардни услови е многу поголем (Костов, 2010)³¹⁵.

Доколку се земе предвид дека во последниот попис на населението се идентификувани вкупно 564.296 домаќинства (со просечен број на членови 3,58) би значело дека во 2012 година вкупно 79.565 домаќинства имале проблеми со покрив што протекува, влажни сидови, темели, искршени и гнили прозорци, вкупно 54.174 домаќинства немале пристап до када или до туш, а вкупно 73.923 домаќинства немале пристап до внатрешен тоалет.

Во Извештајот на Светска банка³¹⁶ од 2006 година „Прашања поврзани со урбаниот и со општинскиот развој Белешка за политики“³¹⁷, посочени се постојните супстандард-

³¹² Државен завод за статистика. (2015). Анкета за приходи и услови за живеење, 2012 година. Скопје.

³¹³ Center for Regional Policy research and cooperation. (2004). Извештај за сиромашното домување во Македонија. Скопје. (стр:11)

³¹⁴ Center for Regional Policy research and cooperation. (2004). Извештај за сиромашното домување во Македонија. Скопје. (стр:14)

³¹⁵ Костов, З. (2010). Скопје. Поимање, карактеризација, класификации и индикатори на социјалната исклученост во домувањето во Македонија. Ревии за социјална политика, 3 Бр. 6 Стр. 511 - 590

³¹⁶ Светска банка спонзорираше анкета со прашалник на четиринаесет најголеми градови во март 2004 година, која се фокусираше на степенот на покриеност и недостатоците кај услугите за водоснабдување, собирање и одведување на отпадни води, управување цврст отпад, и енергија во домаќинствата. Ова испитување беше искористено за идентификување на основните услови и степенот на супстандардните населби, кои претставуваа, во просек, 11 проценти од бројот на населението во испитаните градови

³¹⁷ Светска банка. (2006). Прашања поврзани со урбаниот и општинскиот развој Белешка за политики: Извештај број: 37278-МК. Достапно на: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSCContentServer/IW3P/IB/2007/08/08/000310607_20070808152042/Rendered/PDF/372780MACEDON1PolicyNote01PUBLIC1.pdf (Пристапено на: 29.4.2015).

³¹⁰ Заедно со сиромашните, социјална група кај која се евидентирани најлошите примери на супстандардно домување во Македонија е ромската етничка заедница.

³¹¹ Димитријоска, С. (2011). Студија за „Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во Република Македонија. Скопје.

ни населби (СС) во 14 најголеми градови во Македонија, при што се изнесени следниве заклучоци:

- Социоекономските карактеристики на жителите вклучуваат високи стапки на невработеност, нестабилност на приходите и зависност од неформални активности. Најголемите супстандардни населби, главно, се населени со етнички албански и ромски домаќинства;

- Не повеќе од 40 проценти од жителите изјавиле дека се преселиле од руралните подрачја;

- Две третини изјавиле дека се чувствуваат безбедни од преселби, иако многу од нив немаат документи со кои би ја докажале сопственоста на живеалиштето;

- Најголем дел од жителите изјавиле дека плаќаат данок на имот и сметки за комунални услуги;

- Физичките услови на нивното домување често се несоодветни (од непостојни материјали, незаштитеност од вода, или, пак, на опасни локации), особено во Скопје;

- Најсериозните искажани проблеми со инфраструктурата во местото на живеење беа недостиг од санитарно одведување на отпадните води и незадоволително собирање на цврстиот отпад. Пристапот до вода, канализација и до собирањето цврст отпад беа најдобри во Скопје, а најлоши во Куманово (вториот по големина град во Македонија).

Според податоците на Државниот завод за статистика, во текот на 2013 година, на територијата на Република Македонија се регистрирани 1.275 бесправно изградени објекти од кои, според видот на објектот, изградени се 247 објекти за домување³¹⁸ (19,4 проценти). Во сферата на правната несигурност, која, исто така, имплицира социјална исклученост во домувањето, се проценува дека во Македонија има околу 40.000 бесправно изграде-

ни објекти за домување, од кои околу 80 проценти се наоѓаат во супурбаните подрачја на главниот град Скопје.

КОРИСНИЦИ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ – ПОТЕНЦИЈАЛНИ БЕЗДОМНИЦИ

Според Државниот завод за статистика³¹⁹, во 2013 година вкупно 106 бездомници користеле права и услуги од социјална заштита, при што најголем дел од овие лица биле на возраст од 26 до 45 години или вкупно 44 лица, и ана возраст од 22 до 25 години вкупно 29 лица.

Според евиденцијата на Црвен крст на град Скопје, во Македонија има 318 бездомници, но т.н. црна бројка се претпоставува дека е многу поголема поради константно високото ниво на сиромаштија (обем - 30,4 проценти во 2011 година и 30,9 проценти во 2010 година, според ДЗС³²⁰), високата невработеност, стареењето на населението, семејното насилство, разводи поради финансиските проблеми во семејството.

Следејќи ги статистичките податоци и податоците од пописот на населението спроведен во Македонија во 2002 година, најголем дел од најзапоставената популација, во социјална смисла - ромската, со официјално регистрирано живеалиште (околу 45 проценти) живее само во 10 општини: Битола, Винаца, Гостивар, Дебар, Куманово, Кичево, Кочани, Прилеп, Тетово и Штип. Ромските семејства многу често живеат во супстандардни домови, во кои нема соодветен довод на вода за пиење и санитарии, домовите на ромските семејства се мали, планирани за извршување и за обезбедување на основните потреби, со животен простор од помалку од пет квадратни метри по член од семејството кај повеќе од 50 проценти од населението. Дури 77 проценти од семејствата имаат санитарен јазол (или полски тоалет) во дворот, а

58 проценти користат чешма за вода надвор од домот; но и натаму речиси 10 проценти од ромското население нема никаков довод на вода за пиење и за дневна хигиена. Се проценува и дека околу 50 проценти од овие семејства немаат соодветно решение за одвод на отпадните комунални води од нивните домови³²¹.

ДРУГИ ЗАКОНИ ОД ИНТЕРЕС ЗА ПРОБЛЕМОТ

Законот за домување, во согласност со Законот за социјална заштита, предвидува од вкупните финансиски средства за изградба и за одржување на станбените згради и станови, кои се во сопственост на Република Македонија, најмалку 25 проценти да се наменуваат за социјално загрозени лица - станбено необезбедени³²², додека одлуката за давање под закуп на овие станови на социјално загрозени лица - станбено необезбедени, е на Владата³²³.

Закон за задолжување на Република Македонија кај Банката за развој при Советот на Европа по договорот за заем по проектот за изградба на станови што ќе се издаваат на лицата со ниски приходи, кој предвидува заем во износ од 15 милиони евра за

реализација на дел од Програмата на Владата на Република Македонија за изградба на 10.000 социјални станови, кои ќе се издаваат на лицата со ниски приходи и на младите брачни двојки³²⁴.

Законот за локална самоуправа³²⁵ претставува основна правна рамка преку која се ефектуира процесот на децентрализација. Преку овој закон, општината, во согласност со економската политика на државата, се финансира од сопствени извори на приходи, како и од други извори на финансирање³²⁶. **Единиците на локалната самоуправа** како главни носители на социјалната заштита се одговорни за **основање** јавни установи за социјална заштита, **развивање** вонинституционални форми за социјална заштита и **реализирање** социјални програми во соработка со другите сегменти на јавниот сектор, приватниот сектор и невладините организации. Во согласност со Законот за локална самоуправа, општините и Град Скопје, меѓу другото, се надлежни и за остварување социјална заштита и грижа за децата на улица; лицата изложени на социјален ризик; лицата засегнати со злоупотреба на дрога и алкохол и домување на лица со социјален ризик.

³²¹ Заедница на Роми во Република Македонија-состојби и предизвици во домувањето и здравјето. (2006). Скопје. Хуманитарно и добротворно здружение на Ромите „Месечина“.

³²² Член 30

³²³ Член 34

³²⁴ Член 2

³²⁵ Службен весник на РМ бр. 5/2002

³²⁶ Член 11 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

³¹⁸ Според намената, објектите за домување може да бидат станбени, станбено-деловни и куќи за одмор и рекреација.

³¹⁹ Социјална заштита за деца, млади и возрасни лица, 2013-2014 година. Скопје. Државен завод за статистика

³²⁰ Државен завод за статистика

VI

РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

6.1

АНАЛИЗА НА ЕКСПЕРТСКИ ИНТЕРВЈУА

Во рамките на истражувањето се спроведени 16 интервјуа со претставници на граѓанскиот сектор, државните институции од социјалната сфера и со истражувачки и јавни здравствени и социјални институции со цел да се увидат и длабински да се анализираат стручни ставови и насоки за решенија во однос на бездомништвото во земјата. Со цел добивање одговор на прашањата што се отворија во текот на истражувањето, дополнително се консултирани уште две институции од областа на домувањето и три институции од социјалната заштита.

Прашалникот е замислен како самоевалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Спроведен е во периодот мај 2015 година – февруари 2016 година.

Листата на организации и на институции што учествуваа во оваа фаза на истражувањето е дадена во прилозите на ова истражување. (Анекс 1)

Анализата се базира на следниве теми: дефинирање на бездомништвото; причини за бездомништвото во земјата; развој на појава во иднина, со фокус кон тенденцијата за потенцијално зголемување на опсегот на бездомници; начините на интеграција на бездомниците во општеството и предлози и решенија за превенција. Исто така, стручњациите дадоа увид во работата на нивната институција / организација и во начините на соработка со различни социјални категории на кои им се заканува бездомништво, предизвиците во нивната работа и предлози за давање соодветни институционални одговори во иднина, на национално и на локално ниво.

Интервјуата беа направени со лица со образовни профили од сферата на социјалната работа, здравството, психологијата и психотерапијата, испитаниците се со стаж меѓу шест и 38 години во социјалната сфера. Само една институција не ги наведе профилот, позицијата и работниот стаж на лицето што одговараше на прашалникот.

ДЕФИНИРАЊЕ НА БЕЗДОМНИШТВОТО

Стручњациите го дефинираат бездомништвото како состојба во која се наоѓаат луѓето што немаат свој дом и престојуваат / живеат на улица, луѓето што живеат во импровизирани живеалишта и луѓето што се привремено згрижени / сместени и немаат сигурно домување. Според нив, бездомниците не остваруваат парични примања со кои можат да си обезбедат егзистенција, се борат со болести на зависности, сиромаштија, недостиг од вештини за вклучување во пазарот на труд, образование. Дефиницијата е доволно широка за да ги опфати и лицата што во моментот кога ќе им истече правото да користи алтернативно институционално сместување, немаат можност да обезбеди соодветен простор за живеење, како душевни и други болници, затвори и друг вид социјални и неправни установи. Се согласуваат дека бездомништвото е почесто присутно во урбаните средини и опфаќа популацијата од сите возрасни и етнички групи. Дефинирањето на бездомништвото произлегува од нивното практично искуство затоа што во Македонија нема официјална оперативна дефиниција за бездомништво. Така, низ нивното практично искуство во социјално-хуманитарната дејност издвојуваат повеќе категории бездомници и тоа:

а) Целосно незгрижени лица или лица без покрив над глава, најчесто индивидуалци што престојуваат на улица и спијат во несоодветни услови на клупа, во напуштена зграда / куќа, шупа, гаража, јавни транспортни центри и сл. Ова се лица на кои прво помислуваме кога ќе се спомене името бездомник.

б) Семејства што живеат во несоодветни импровизирани живеалишта и / или живеалишта без услови за домување (без вода, струја, тоалет, кујна), со тешки здравствени, финансиски и социјални проблеми;

в) Лица / семејства што немаат постојано место на живеење и често се соочуваат со ризик да останат на улица. Ова се лица што

живеат во сиромаштија под кирија и често го менуваат престојот доколку не можат да заработат доволно за да ги намират сите трошоци или, пак, поради лоша здравствена состојба не успеваат воопшто да заработат.

Нагласуваат дека животот во бездомништво носи и секундарни ефекти врз личноста и средината, како социјална изолација и ризик за физичкото и за менталното здравје, делумно или целосно прекинување на врските со семејната и со социјалната средина.

Стручњаци се критични дека освен уличното бездомништво, што е највидливата и крајна форма на сиромаштија и на социјално исклучување, бездомништвото опфаќа и многу други животни ситуации, како сместување кај пријатели и роднини, живот во привремени, отворени или супстандардни животни услови што треба да се сметаат за состојба на потенцијално или на скриено бездомништво и треба да бидат опфатени со политиката од социјалната сфера.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО И ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИК

Генералниот став на испитаниците е дека причините за бездомништвото се од различна природа: од здравствена и од ментална состојба, злоупотреба на алкохол, дрога, невработеност, економски и станбени причини. „Бездомништвото е продукт на општествената транзиција, драстичното осиромашување на просечниот македонски граѓанин, губењето на работата и на можностите да се издржува себеси и своето семејство, и со тоа слабеење на заштитната функција на семејството – наведува еден стручњак. Кога станува збор за целосно незгрижени лица што со години престојуваат на улица, главни причини најчесто се нарушени семејни односи, зависности (алкохолизам, хазардни игри, наркоманија), сиромаштија и деликвенција, како и нарушено психичко здравје. Причините се често многу испреплетени и се надоврзуваат едни со други. Кај семејствата што живеат во несоодветни импровизирани живеалишта причините лежат во длабоката сиромаштија и во недостигот од образование, што кај нив се провлекува со генерации и генерации,

оттаму ваквиот начин на живот би можел да се разгледува и од образовен и од културолошки аспект. Додека, пак, кај лицата што немаат постојано место на живеење, причина најчесто е непостојна вработеност или здравствени проблеми што повлекува социјални и финансиски проблеми и проблеми со домувањето. Во оваа група спаѓаат и жртвите на насилство, кои се наоѓаат во ситуација да немаат свое постојано место на живеење, кое, пак, е поврзано со неможност да најдат добро платена работа со која ќе можат да ги покријат сите трошоци за домување и за храна. Ситуацијата е уште поотежната доколку лицето има мали деца што нема на кого да ги остави на чување за да може да работи. Сметаат дека бројот на лица без свој дом е најголем и најневидлив во Македонија и се согласуваат дека со цел утврдување на точни и прецизни податоци за причините за бездомништво во земјата потребно е темелно истражување. Нагласуваат дека Македонија можеби не се разликува од другите земји во причините што доведуваат до бездомништво, туку во незаинтересираноста за превенција на појавата. Лошата економска состојба на државата и пасивност на граѓаните дополнително ги отежнуваат напорите системски и партиципативно да се влијае кон превенција од бездомништво. Сметаат дека неизградениот и недоволно координиран систем на прифаќање и на згрижување на овие лица ќе влијае кон зголемување на нивниот број или кон останување во состојба на долготрајно бездомништво.

РАЗВОЈ НА ПОЈАВАТА ВО ИДНИНА

Високата стапка на невработеност, големата сиромаштија, ниското ниво на образование се едни од клучните фактори што влијаат врз перзистентноста на бездомништвото. Стручњаци се согласуваат дека економската криза и слабеењето на семејните вредности и на улогата што ја има семејството како примарен заштитник ќе придонесат во иднина кон зголемување на опсегот на лица што се бездомници или барем кон останување во денешните рамки на застапеност, но не и кон нејзино намалување. Намалува-

њето на солидарноста и на ерозијата на економската моќ на семејствата ќе влијае и врз нивната можност во иднина да помогнат во случај на привремено бездомништво на нивни роднини и пријатели..

Некои стручњаци сметаат дека бројот на лица што немаат постојано место на живеење ќе се зголемува поради зголемувањето на сиромаштијата во Македонија, што повлекува критичко разгледување и евалуирање на досегашната политика за бездомништво на национално и на локално ниво.

НАЧИНИ ЗА СООЧУВАЊЕ СО СИТУАЦИЈАТА

Стручњаци се сметаат дека е неопходно редефинирање на јавната политика во однос на овој социјален проблем. Тоа вклучува не само реосмислување на политиката на национално ниво, туку и на локалната политика и вклучување на бездомништвото на мапата на социјални ризици и проблеми. Сметаат дека е неопходно и изградба на капацитети на институциите и системот на социјална заштита, капацитети на локално ниво, кои подразбираат привремени и подолготрајни решенија, но и брза реакција со што се овозможува посоодветно надминување на состојбата на бездомништво. Исто така, оценуваат дека е неопходно активно вклучување на граѓанските и на верските здруженија во помош на бездомниците, особено во социјално и во економски слаба држава, каква што е Македонија. Сметаат дека постоењето на шелтер-центар, односно помош на бездомниците еднаш неделно и со капацитети што одговараат на проблемот во итни случаи нема да доведе до надминување на состојбата, особено на тие што се во состојба на долготрајно бездомништво.

Како еден од најважните начини за соочување со ситуацијата, пред сè, го сметаат евидентирањето и создавањето база на лица што се соочуваат со проблеми од аспект на домување. Потоа неизбежно е да се работи на превенција, односно стручна работа со лица за кои постои опасност да останат на улица. За да се дејствува успешно на ова поле неопходна е добра координација и соработка меѓу сите соодветни институции, гра-

ѓански организации и други актери што се во контакт и работат со лицата и со семејствата што се соочуваат со проблеми што можат да доведат до бездомништво.

На лицата што се целосно незгрижени неопходни им се следниве облици на помош:

- Помош во задоволување на основните потреби како што се редовна исхрана, редовно одржување на хигиената, облека, поддршка при добивање документи, бесплатно лекување и бесплатни лекови и психосоцијална поддршка;

- Преноќевалишта што ќе работат континуирано во текот на целата година;

- Сервиси за работа на дневна основа во чиито рамки ќе се опфатат и здравствени и социјални аспекти. Ќе се работи и на здобивање и / или обновување работни навики и вештини и ќе можат да се подготват за работни ангажмани и за нивна долгорочна реинтеграција во општеството;

- Обезбедување станови / живеалишта во кои би се сместиле лицата што се оспособени самостојно да се грижат за домот.

Со семејствата што имаат несоодветни/ импровизирани живеалишта потребно е темелно да се работи на образованието на младите генерации, но и на едукација на возрасните, да им се обезбеди помош на овие семејства од социјален и здравствен аспект, а и да се најдат соодветни решенија за вработување на овие лица, кои често е потребно да бидат и алтернативни и приспособливи во согласност со нивниот начин на живот и на функционирање. Како крајна цел е, секако, обезбедување и / или изградба на станови / живеалишта за нив.

Со лицата што немаат постојано место на живеење клучно е решавањето на прашањето на домување што ќе овозможи сигурност. Со оглед на тоа дека во оваа група влегуваат лица со различни типови проблеми, потребно е паралелно да се помага индивидуално, во зависност од проблемот, притоа користејќи ги сите ресурси од заедницата. Тоа би довело до стабилизирање на психолошката состојба и до можност да напредуваат и живеат достоинствен живот.

„Важно е да се увиди дека за секој штиљ без-

домници е поширебен различен пристап за соочување со ситуацијата“ - нагласуваат стручњациите.

ИНТЕГРАЦИЈА НА БЕЗДОМНИЦИТЕ ВО ОПШТЕСТВО (НАЧИНИ И ПРЕВЕНЦИЈА)

Стручњациите сметаат дека реинтеграцијата е секогаш крајната цел при работа со лицата што се соочуваат со бездомништво. За таа цел, нагласуваат дека е неопходен нивни системски и сеопфатен третман. Според нив, првично треба да се елиминираат сите форми на дискриминација кон бездомниците, треба да се промовира социјална политика со почит кон културниот диверзитет, која ќе ги вклучи сите жители, заедно со ранливите категории. Неопходно е зголемување на можностите / социјалните услуги, обезбедување вклученост и учество на оваа целна група на сите нивоа на спроведување на економските и социјални механизми, создавање пристап до информации за нивните права, олеснување на пристапот до вработување и гледање на бездомниците како на идни партнери / соработници, а не само како на приматели на социјална помош. Во исто време, треба да се промовираат и социјални услуги за поттикнување и за развој на капацитетите и на способностите на бездомниците. Во насока на унапредување на системот на социјална заштита треба да се обезбедат нови, мобилни, деинституционализирани услуги за повеќе категории социјално исклучени групи, меѓу кои и за бездомниците. Политиката треба да создава можности за посустинско вклучување на локалната самоуправа и за преземање превентивни мерки на локално ниво. Исто така, неопходно е преку разни сервиси да се поттикне мотивацијата на бездомниците да имаат свој дом. „Овозможување лична егзистенција, вработување, обезбедување дом“ - ова се најчестите потреби на бездомниците згрижени во центарот за бездомници во Чичино Село, наведуваат од институцијата. Потребно е развивање програми за работно дооспособување и за работно ангажирање на бездомниците, што би водело кон нивна успешна реинтеграција во општеството.

Организацијата на работата, превенцијата и интеграцијата на бездомниците треба да се одвива по системот на примарна - едукативно-советодавна работа; секундарна - здобивање права од социјална и од здравствена заштита, и терцијална - стручна работа преку примена на разни форми на интервенција при криза, нега, згрижување и подолготрајна помош за бездомници.

УЛОГАТА НА ФАКТОРИТЕ (ИНСТИТУЦИИ, ГРАЃАНСКИ СЕКТОР) ВО СООЧУВАЊЕТО СО БЕЗДОМНИШТВОТО

Првично чекори што треба да се направат во рамките на социјалната заштита на овие лица е законско уредување за помош и за поддршка на оваа категорија граѓани. Потребна е поголема вклученост на локалната заедница за навремено откривање и преземање активности за надминување на појавата преку социјалната служба во локалната заедница.

Услугите, како народна кујна, на пример, целосно се базираат на донации, иако ги користат околу 150 лица, од кои не се сите бездомници. Нагласуваат дека често се случува корисници на некои услуги да се лица што се станбено и финансиски обезбедени.

Стручњациите сметаат дека невладиниот и владиниот сектор треба да дејствуваат партнерски и да бидат насочени кон дефинирање заеднички стратегии за превенција и за помош на бездомните лица и семејства. Исто така, клучно е и заеднички да дејствуваат во водењето на случаите на бездомни семејства, преку откривање, процена, планирање поддржувачки интервенции, следење на напредокот, па сè до поттикнување на семејствата самостојно да функционираат како активни фактори во општеството.

Стручњациите се согласуваат дека локалните власти, во рамките на општественото вклучување и на социјалните услуги, треба да дадат поддршка на програми, сервиси и на услуги насочени кон бездомниците. Добар пример за таква соработка е Град Скопје и поддршката на активностите на пунктот и на прифатилиштето за бездомници на Црвениот крст на Град Скопје. Исто-

времено, од Град Скопје наведуваат дека во соработка со надлежни институции, Министерството за труд и за социјална политика, Меѓуопштинскиот центар за социјална работа, Заводот за социјални дејности, општините во градот, Црвениот крст на Град Скопје и невладините организации што се активни на ова поле, соработуваат во развој на програми и на проекти што ќе водат во насока на проширување на капацитетите за привремено прифаќање и згрижување на бездомните лица и семејства или поддржуваат нивно работно ангажирање, а повремено посредуваат и во сместување лица што привремено останале без својот дом.

Стручњациите сметаат дека граѓанскиот сектор има важна улога во соочувањето со овој проблем. Дел од организациите се искусни и имаат капацитети да се вклучат во споделување социјални услуги со локалните власти и со државните институции, како водење сместувачки капацитети од резиденцијален и од транзитен вид, предлагање и спроведување психосоцијални програми, програми за општествено вклучување на бездомниците, посредување во обезбедување здравствена заштита. Сепак, ова подразбира воспоставен систем за грижа на бездомниците на национално и на локално ниво.

Дел од стручњациите не очекуваат ова прашање наскоро да се реши системски поради инертност на дел од надлежните институции и сметаат дека во овие околности граѓанскиот сектор може да помогне и да алармира за важноста на социјалните прашања, да спроведе истражувања за состојбата со бездомништвото, да понуди решенија, да предложи протокол за пристапување и постапување со лице што е бездомник, да укаже на негрижата, нехуманото постапување и дискриминацијата.

Од друга страна, неопходно е институциите да продолжат со психосоцијална поддршка и советодавна помош, да овозможат парична еднаквост или редовна социјална помош за лицата што ги исполнуваат законските услови, како и да ги унапредат сместувачките капацитети во институционал-

ните и во вонинституционалните форми на поддршка.

ФОКУС КОН ОДРЕДЕНИ ЦЕЛНИ ГРУПИ НА БЕЗДОМНИЦИ И НА ЛИЦА / СЕМЕЈСТВА ЗА КОИ ПОСТОИ РИЗИК

Соодветно на својата работа, стручњациите дадоа увид во потребите и во проблемите на неколку социјално ранливи категории граѓани на кои им се заканува бездомништво. Една таква група се семејствата што живеат во пренаселени домови затоа што животот во такви услови оневозможува зачувување на менталното здравје на луѓето и не овозможува постигнување максимум и искористување на човечкиот капитал. Сметаат дека е неопходно воведување стандарди за пренаселеност и за пристап кон социјални станови за оваа социјално ранлива група и дека вклучувањето на локалната самоуправа е од суштинско значење за нивно навремено откривање.

Група на која ѝ се заканува бездомништво се и децата без родители и без родителска грижа. Стручњациите од оваа област укажуваат на тоа дека неколку програми на Министерството за труд и за социјална политика се насочени кон обезбедување дом на лицата што со навршени 18 години ја напуштаат установата. Но, нагласуваат дека овие лица често ја напуштаат установата неподготвени за самостоен живот, со ниски професионални капацитети, поради што работат ниско платени работи или доаѓаат во конфликт со законот, што на долг рок ги прави ранливи и и се заканува бездомништво. Сметаат дека ваквите корективни и згрижувачки институции треба да се редизајнираат, да ги сменат својата политика на дејствување и своите програми за да станат т.н. институции за ресоцијализација трансформирајќи се во институции од помал карактер каде што нема да се поттикнуваат негативниот идентитет и модели на однесување.

Во однос на децата што се на улица, стручњациите сметаат дека клучот е во семејствата, а не во привременото институционализирање на децата и особено во општествениот напор кон вклучување и помош

на овие фамилии да излезат од кругот на сиромаштијата.

Во однос на жртвите на семејно насилство, стручњаци наведуваат дека во Македонија се потребни повеќе шелтер-центри³²⁷ бидејќи често жртвите се сместуваат заедно со своите деца. Соработката меѓу граѓанскиот и јавниот сектор на ова поле е добра, меѓутоа потребно е засилување и проширување на контактите, како и поголема искористеност на капацитетите со кои располага граѓанскиот сектор, продолжување и подобрување на програмата за економско зацврстување на жртвите, која се одвива преку Агенцијата за вработување, како и давање соодветна психо-социјална интервенција и третман, психо-социјален третман во советувањето, помош на семејството за редовно школување на децата и правна помош и застапување. Важно е и да се работи на унапредување на сервисите што се обезбедуваат за жртвите на семејно насилство кон исполнување на основните европски стандарди.

Во однос на капацитетите на вонинституционалната форма на згрижување бездомници, стручњаци се согласуваат дека треба да се унапредат постојните физички услови за живеење, но и да се работи на доопремување на центарот, како на пример со соодветна кујна, медицинска соба, соодветен медицински и психо-социјален кадар и да се поттикнат штитениците на тимска и креативна работа (заедничка градина, разубавување на просторот) и на обуки со кои може да ги подобрат своите професионални капацитети. Потребно е да се работи на развивање на врските со заедницата со што би се разбиле стереотипите за неговата локација и на поврзување со деловниот сектор, кој во иднина би можел да биде партнер на центарот.

Дополнително, стручњаци што директно работат со лицата што спијат на улица наведуваат дека најголемиот проблем со кој се соочуваат бездомниците е немањето право на здравствено осигурување. Во пунктот во

Момин Поток овие лица добиваат бесплатна примарна здравствена заштита и бесплатни лекови, но доколку е потребно дополнително лекување на секундарно и на терцијарно ниво, тимот на Црвен крст се обидува да понуди соодветни и алтернативни решенија за покривање на трошоците за институционално сместување на овие лица од страна на државата, како одговорен субјект во овие ситуации. Наведуваат дека во овој дел сè уште нема системско решение за лекување на лицата што не се здравствено осигурени и кои немаат лична документација. При процесот на реинтеграција тие се соочуваат и со неможност од здобивање права што произлегуваат од системот на социјална заштита поради тоа што немаат постојано место на живеење. За да се оствари ова право лицата задолжително мора да имаат место на живеење, а законот не нуди друго соодветно решение. Оттаму, овие луѓе најчесто се надвор од системот на социјална заштита. Приоритет за оваа целна група е обезбедување преноќевалишта, особено во зимските месеци, како и дневни центри, односно сервиси за дневно следење и поддршка на овие лица.

Стручњаци, исто така, ја посочуваат и групата лица што се институционализирани во психијатриски или други здравствени установи од каде што треба да бидат отпушани, но поради немањето дом и негрижата на семејството продолжуваат со живот во институцијата. Овие лица се обележани и под изговор од закана за околната поретко се прифаќаат во другите вонинституционални форми за домување. Нагласуваат дека недостига соодветна институционална координација во однос на откривање, згрижување и ресоцијализација на болните лица и нагласуваат дека заштитните домови треба да бидат највисоките приоритети на менталното здравје во заедницата. За нив, тоа е еден од најефикасните начини за ресоцијализација на лицата со ментални проблеми и овозможувањето услови за живеење во заедницата, заедно со можноста за вработување, доведу-

ваат до директно отстранување на штетните ефекти на долготрајните хоспитализации во психијатриските установи.

ПОНУДЕНИ РЕШЕНИЈА

Со цел намалување и превенција на бездомништвото, потребно е да има континуирана залагања насочени кон траен и одржлив економски и социјален развој, вклучувајќи:

- Создавањето еднакви можности за сите ранливи групи на пазарот на трудот;
- Креирање национална програма со фокус кон елиминација на гладот;
- Социјален фонд за обезбедување средства наменети за најсиромашните и социјално исклучени граѓани;
- Обезбедување и промоција на квалитетни социјални услуги за оспособување на ранливите категории граѓани од аспект на различните области како образование, домување, здравствена заштита, социјална заштита, вработување;
- Унапредување на формата „социјалното домување и домувањето на ранливите групи“ и донесување посебен закон за социјално домување;

ЗАКЛУЧОЦИ

Бездомниците треба да бидат активни фактори во процесот на донесување одлуки што влијаат врз нивниот живот. Тоа вклучува обука на различните служби и соодветен кадар за создавање разновидни услуги на поддршка и можности за бездомниците.

На системско ниво, неопходен е протокол на мерење и на следење на состојбите со бездомништво, како и известување за постигнатиот напредок за надминување на оваа појава. За таа цел, потребни се јасни дефиниции за тоа што сè опфаќа бездомништвото, како и изработка на национални и на регионални стратегии со соодветни акциски и набљудувачки планови и развој на програма за истражување во оваа сфера во која ќе бидат вклучени и академските институции, а која ќе се насочи кон утврдување на поврзаноста на бездомништвото со други социјални феномени и појави.

Неопходна е системска кохеренција на политиката, улогите на институциите и активна вклученост на другите општествени фактори, како граѓанскиот и деловниот сектор во креирањето соодветни решенија на политиката и на стратегиите за борба против бездомништвото.

Дополнително, потребна е промоција на социјални иновации, особено на полето на вработување на лицата во бездомништво или на кои им се заканува бездомништво, промовирање квалитетни социјални услуги и особено информирање меѓу овие целни групи за видовите услуги што им се на располагање, континуирана обука на стручните тимови и транснационална размена, програми за подобрување на животните услови на семејствата во ризик, поддршка во добивање документи за лична идентификација, психо-социјална поддршка и програми за реинтеграција во заедницата.

³²⁷ достапни во секој регион, со едно место на секои 10.000 жители; или доколку шелтер-центрите се дел од општествена стратегија за интервенција треба да постои место за едно семејство на 10.000 жени, според европската практика

6.2

АНАЛИЗА НА ФОКУСНИТЕ ГРУПИ

Во рамките на истражувањето спроведени се четири фокусни групи со претставници на граѓанскиот сектор, државните и локалните институции од социјалната сфера, општинската администрација, академската заедница и здруженија на граѓани, со цел да се увидат и длабински да се анализираат нивните ставови и мислења во однос на бездомништвото во земјата. Две фокусни групи се одржаа во Скопје, и по една во Тетово и во Куманово. Фокусните групи имаа меѓу 8 и 10 учесници и ги водеше модератор. Вкупно 34 лица беа вклучени во фокусните групи, и тоа 10 мажи и 24 жени на возраст меѓу 25 и 60 години. Траеја приближно по еден час и 30 минути, од кои три беа снимани и транскрибирани, додека за една се водеа забелешки од страна на истражувач на проектот. Анализата се базира на следниве теми: дефинирање на бездомништвото; потенцијални разлики во разбирање на бездомништвото; причини за бездомништво; соработка меѓу институциите и меѓу јавниот и граѓанскиот сектор, како и предлози и решенија за надминување на овој проблем.

ДЕФИНИРАЊЕ НА БЕЗДОМНИШТВОТО

Вообичаено, бездомништвото се дефинира како состојба: „Бездомник е тој што нема каде да живее, нема покрив над глава“, наведуваат учесниците. Сепак, апелираат станбеното прашање да не биде во фокус на бездомништвото затоа што има лица со покрив над глава, но живеат во супстандардни услови, постојано се селат, живеат под закана од протерување или привремено престојуваат кај роднини и пријатели. И додека сметаат дека бездомништвото е трансетничко, се согласуваат дека Ромите почесто од другите етнички заедници во земјата живеат во супстандардни услови и почесто се изложени на ризик од бездомништво. Меѓу Ромите често има и лица-фантоми или без лични документи, кои поради својата ситуација не се во можност да користат социјални и други права, па со тоа им се заканува бездомништво. Дел од нив укажуваат и на изборот да се би-

де бездомник или бездомник како животен стил, што значи и отпор да се биде згрижен во институција.

Опсегот на категоризацијата на бездомниците ги опфаќа и лицата што подолго време се сместени во психијатриски установи и, според нивно гледање, се „заборавени од семејството“, па така при напуштањето на установата или немаат каде да се сместат или не се способни за самостојна грижа, па често се враќаат во установата. Учесниците сметаат дека како бездомници или категории во ризик треба да се сметаат и лицата, чишто домови се под залог и хипотеки, лица што загубиле работа и подолг период не се во состојба успешно да ги намируваат секојдневните финансиски обврски. Во категоријата граѓани со висок ризик спаѓаат и жените што се жртви на семејно насилство и се принудени да го напуштат домот на насилникот и да преспијат на улица. Овие жени се соочуваат со губење на домот, а се работоспособни. Дополнително се укажува на проблемот со децата на улица, чишто семејства често ги тераат да просат и живеат во супстандардни услови.

Според учесниците, треба да се прави разлика меѓу бездомници-самци и семејни бездомници. Второто е феномен, кој е сè почест низ македонските улици, зашто на семејството му се наметнуваат сè повеќе ризици. Тоа е резултат на модерното време и живеење што сè повеќе бара од нас, па и ризични инвестиции во име на подобар живот (лизинг, кредити, нестабилност на работни места) и зафаќа и семејства што, можеби, и воопшто не биле во ризик во одреден период.

Општините укажуваат на потребата од разграничување на категоријата бездомно лице и социјално загрозоено лице. Според нив, „Корисници на одредени социјални права што се евидентирани во системот и што се барем минимално згрижени не можат да се рангираат како бездомници, туку како социјално загрозоена категорија граѓани. Значи не се класични бездомници“, смета претставника на општина Тетово.

Учесниците нагласуваат дека домот е основата во животот: „Домот е нешто повеќе од само засолниште. Од нешто се почнува. Тој е основа од каде што може да се изгради низ животот. Само тогаш човек може економски да напредува и да се развива“, наведува претставничка на здружение на граѓани од Скопје.

Бездомништвото, исто така, често се поистоветува со просењето.

Изгвоени проблеми:

- ◆ непостоење јасна дефиниција за бездомник;

- ◆ непостоење точна статистика на локално и на национално ниво за опсегот, карактеристиките и за потребите на популацијата. Како пример, наведуваат дека е: „потребно да се измери колку се способни да водат лична и семејна економија“ затоа што ваквите потреби укажуваат на различен пристап на помагање на бездомникот.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО И ПРОФИЛ НА БЕЗДОМНИК

Генералниот став на испитаниците е дека бездомништвото во Македонија станува сè позабележливо и е во пораст. Според нивното мислење, најчесто тоа се лица на возраст меѓу 40 и 70 години, и тоа мажи, но може да се сретнат и помлади лица, како и малолетни мајки со деца, кои ретко одржуваат семејни контакти со своите роднини.

Учесниците укажуваат на „наследноста“ на бездомништвото, односно: „И цели генерации го наследуваат тоа што го живееле нивните родители. Ако тие биле бездомници, и нивните деца преминуваат во бездомници“, смета еден учесник, што, пак, зборува за комплексноста на проблемот на уривање на „кругот на сиромаштија“.

Главна се наведуваат економски и психолошки причини за бездомништвото. Сиромаштија, невработеност, неможност за вработување, нерешените имотно-правни односи, хипотеки, кредити, се некои од издвоените економски причини, додека семејно насилство, конфликти во семејството, губење социјални врски со семејството, ментални нарушувања, злоупотреба на дрога, алкохол се

само некои од психолошките причини. Низ дискусијата особено се нагласува влијанието на зависностите врз бездомништвото. Учесниците наведуваат дека дури 42 процента од бездомниците што ги користат услугите на Црвениот крст се соочуваат со зависност, најчесто алкохол, додека 12 проценти имаат психички проблеми. Но, укажуваат дека не може да се измери колку влегле во бездомништвото со зависност, наспроти тоа кај колку бездомништвото влијаело кон запаѓање во зависност. Како причина за бездомништво се наведуваат и природни катастрофи, а дел од учесниците сметаат и дека бездомништвото може да биде и личен избор или стил на живеење. Исто така, укажуваат на потребата од адресирање на проблемот со децата на улица, а и на децата без родителска грижа.

Според учесниците, поголемиот дел од бездомниците немаат стручно образование, немаат капацитети за самостојно учество на пазарот на труд и не се доволно описменети. Дополнително, сметаат дека имаат слаби вештини за комуникација, неистрајни работни навики и поретко преземаат одговорност, а сето тоа заедно влијае врз нивниот работен статус и процесот на вработување.

Нивно мислење е дека наспроти тенденцијата на институциите да ги сегрегираат и концентрираат бездомниците во урбаните предградија, надвор од „очите на јавноста“, бездомниците сакаат да циркулираат низ центарот на градовите, да бидат во средина каде што може да контактираат со другите луѓе затоа што тоа им овозможува и дневна прехрана, како и социјални контакти со пријатели, па дури и можност за брза заработка.

Учесниците сметаат дека бездомниците (јавно бездомништво) својата дневна егзистенција најчесто ја обезбедуваат преку просење, собирање милостина, криминални дејства, како крајби на алкохол, цигари и слично, проституција. Но препознаваат и обиди за чесна заработка преку продажбата на секундарен отпад (хартија, пластика, старо железо) или други форми на социјално претприемаштво, како работниот ангажман со продавање на списанието „Лице в лице“. Сметаат дека постабилните (на психолошки

план) лица, подолго опстојуваат во работниот ангажман. Нагласуваат дека некои бездомници и не прифаќаат понудена работа затоа што веќе навикнале на состојба на просење и барање милостина.

Важно е да се спомене дека, според учесниците, бездомниците често се селат од град во град, при што одбираат места што се „популарни“ по својата солидарност. Таков е примерот со градот Тетово, и обичајот „садакар“, што значи хуманост, солидарност за луѓето што се во лоша состојба, а привлечно неколку семејства од Велес. За бездомниците, Тетово е популарно по својата поддршка, помош, дарежливост.

Изгвоени проблеми:

- ♦ постоењето недокументирани лица, односно лица без соодветни документи за идентификација, кои со години живеат во земјата, и поради својот статус се во ризик од бездомништво;

- ♦ непознавање на профилот на бездомниците. Дел од дискусантите укажуваат дека има категорија на „невдомливи“ лица, но како социјално одговорно општество треба да се понуди решение за сите категории бездомници;

- ♦ немањето здравствено осигурување на бездомниците;

- ♦ губењето на домот во случај на развод на семејство со дете / деца и ставање во ризик од бездомништво на еден родител со дете / деца;

- ♦ нови категории потенцијални бездомници: лица што го продале целиот имот за патување кон азил во ЕУ и кои по одбиеното барање се вратени во Македонија и се во ризик од бездомништво;

- ♦ проекти на граѓанските организации со краткотрајни или привремени решенија.

УЛОГАТА НА ФАКТОРИТЕ (ИНСТИТУЦИИ, ГРАЃАНСКИ СЕКТОР) ВО СООЧУВАЊЕТО СО БЕЗДОМНИШТВОТО

Повеќето од испитаниците односот на државата кон бездомништвото го карактеризираат како „катастрофален“. Дел од нив сметаат дека државните институции работат нетранспарентно, не се запознаени со на-

чинот на кој функционираат згрижувачките центри, какви конкретни проекти и чекори презема државата, дали има издвоен буџетот за згрижување бездомници, но и за превенција во насока на намалување на бројката на потенцијални бездомници. Дополнително, споделените мислења укажуваат на несинхронизирана работа на институциите и на нивна лоша соработка. Сметаат дека е недоволно во градот Скопје во кој живеат речиси една третина од вкупната популација во државата да има само еден единствен пункт за бездомници, кој нуди услуги само еднаш во текот на неделата. Сместувањето во него е овозможено само во случај на хоспитален третман од неколку денови или во зимските месеци, кога температурата се спушта на 15 степени под нулата или доколку има обилни врнежи од снег. Дополнително, прифатниот центар за бездомници во Чичино Село нуди несоодветни услови, надвор од градската средина. Учесниците укажуваат на тепачки на етничка основа, лоши сместувачки услови, силувања, конфликти, кражби, како и на несоодветно заедничко домување на бездомници со различни потреби.

Институциите се самокритични дека згрижувачките установи за бездомниците не нудат соодветни услови. „Треба да се работи на подобрување на квалитетот на институциите и на домовите во кои се сместени луѓето. Особено затоа што е мал бројот на ваквите институции што се на располагање“, нагласува претставник на ЦСР во Куманово.

Исто така, учесниците се согласуваат дека е потребна поголема ангажираност на локално ниво, на општината и на локалните фактори. Општините укажуваат дека до нив ретко пристигнуваат барања од бездомници затоа што и покрај децентрализацијата, ЦСР ги има сите надлежности во доменот на примарната социјална заштита. Општината, со одлука на Совет, може да решава само за социјални трансфери или да разгледува прашања за домување, кои често завршуваат со негативен исход. Но признаваат дека бездомништвото не им е приоритет, затоа што немаат ниту надлежности, ниту капацитети за ефективно дејствување во оваа област.

Учесниците во фокусните групи укажуваат на разликите во ефективност на јавниот и на граѓанскиот сектор во однос на бездомништвото. Според нив, „полесно е да се реагира и да се работи во НВО поради поголемата слобода на работа, и притоа помошта се насочува на вистинско место“. Сепак, се согласуваат дека е потребен стратески и мултисекторски пристап во решавањето на проблемот со бездомништвото.

Граѓанските организации ја препознаваат својата важна улога во адресирањето на проблемот со бездомништво, но сметаат дека без системска помош од државата и финансиска помош на нивните активности, тие самите не се во можност да ги задоволат потребите на оваа широка целна група. Додека некои сметаат дека соработката со државните институции е како „глув телефон“ други велат дека има подобрување во квалитетот на меѓусекторска соработка.

Сепак, нагласуваат дека државата е двигател на општествени промени, и во таа насока, нивната улога во соочување со бездомништвото е суштинска. Исто така, забележуваат дека во јавниот сектор не се следи управувањето на распореденост на човечките ресурси, недостигаат обуки и мотивација на вработените во јавниот сектор, како и вработување на соодветен, стручен кадар.

И институциите признаваат дека има простор за унапредување на соработката и дека сè повеќе ги користат услугите на граѓанскиот сектор во однос на креирање политика, истражувања и прибирање податоци од терен. Подобрувањето на меѓусебната соработка може да следува преку усогласување на приоритетите во однос на пристапот и на помошта за бездомниците. Важно е дека двата сектора препознаваат меѓусебна зависност и тоа граѓанските организации преку соработката со јавниот сектор овозможуваат одржливост на своите активности, додека јавниот сектор користи знаење и експертиза што се капитализирани во граѓанските организации. Учесниците се согласуваат дека се потребни повеќе заеднички иницијативи, и тоа на системско ниво, а не инцидентни и поединечни.

Тие заклучуваат дека колку и да се дејствува, бездомништвото ќе го има, но важно е да се направи напор во менувањето на формата низ која ќе се манифестира.

Изгвоени проблеми:

- ♦ МВР не води евиденција за бездомниците (јавно бездомништво);

- ♦ локалните заедници (општините) немаат регистар на бездомници;

- ♦ општините немаат надлежности и капацитети за ефективно дејствување во социјалната сфера;

- ♦ законите дозволуваат префрлање на одговорноста меѓу институциите и другите структури;

- ♦ недостиг на инвентивност во работата на ЦСР;

- ♦ недостиг на кохезија во работата на институциите и на граѓанските организации;

- ♦ немање широк консултативен процес, со сите засегнати страни, во делот на социјална заштита, со посебен акцент на ранливите категории. Потребна е вистинска проценка и повеќе локални иницијативи.

ПОНУДЕНИ РЕШЕНИЈА

Дискусантите се речиси едногласни дека прво, во решавањето на проблемот, треба да интервенира државата затоа што проблемот е системски.

Според нивно мислење:

- **проект што системски и структурно ќе му пристапи на проблемот**, и на национално и на локално ниво, да се вклучи и бизнис-секторот, центрите за социјална работа, образовните институции и сите други фактори, со што би се обезбедиле минимум достоинствени услови за живеење за оваа целна група;

- за почеток потребно е **истражување** за да се увиди бројот, опсегот, категоризацијата и застапеноста на бездомништвото по региони и увид на причините што би овозможило барање соодветни решенија и пристап кон различните типови бездомници;

- потребен е **протокол на решавање на проблемот на бездомништвото**, и тоа во секој сектор;

- **широка платформа и дебата** за вклучено-

ста на актерите (државата, граѓански сектор, ЦСР итн), дефинирање приоритети, разработка на фази за акција (како: дообразување, преквалификација, вработување и др.), дефинирање донатори на активностите, како и план за набљудување и за евалуација на ефектите, односно колку лица се згрижени, интегрирани;

● **разработка на иновативни модели на самовработување и на вработување** на бездомниците преку заштитни друштва, социјални претпријатија;

● **развивање деинституционално живеење на лицата што со години биле хоспитализирани во медицински и во психијатриски установи, како и социјално помогнато домување за другите категории бездомни лица во средината меѓу граѓаните**, наспроти нивното сегрегирање во прифатни центри во градската периферија. Еден од моделите е програмата „Прво дом“, која е спроведена во многубројни земји од Европа и со која преку домувањето се решаваат и други проблеми на лицето;

● **искористување на станбените единици што се сопственост на ЦСР врз основа на старателски права како капитал во решавање на**

проблемот на бездомниците;

● **развивање похуман приод кон бездомниците** наспроти етикетирањето, обележувањето и гетоизирањето, кои се главни карактеристики на моментниот систем на работа со оваа целна група, како и развивање програми за ресоцијализација и за социјално вклучување на оваа целна група преку поддршка од меѓународните фондови или корпоративната одговорност на компаниите;

● **развивање центри што работат 24 часа и нудат разновидни услуги** за корисниците за минимален паричен надомест, како и социјални (патролни) служби што ќе ги препознаат бездомниците;

● **развивање нови сервиси за социјални станови под наем преку јавно-приватно партнерство**, како Агенција за изнајмување социјални станови по достапни услови, а во соработка со државата и со нејзиниот станбен имот, која, покрај домување, развива и програми за ресоцијализација, социјална вклученост на бездомниците.

Затоа, заклучуваат учесниците, потребен е мултидисциплинарен пристап и континуитет во решавањето на проблемот.

ЗАКЛУЧОЦИ

■ Јасно да се дефинираат категориите бездомници, кои би ги опфатиле многубројните социјално ранливи лица под ризик од губење на домот или кои живеат во супстандардни услови;

■ Сеопфатно истражување за типот, опсегот и за потребите на целната група – бездомници;

■ Инвестирање во сферата на образование, обука, доквалификација за социјално ранливите категории граѓани;

■ Мултисекторски и активен пристап со поголеми финансиски прераспределби, наспроти само дискусии и дебатирање за бездомништвото;

■ Институционално екипирање и унапредување на условите во прифатните центри и установи за бездомници, како и отворање регионални центри;

■ Политичка волја на сите соодветни општествени фактори за стратеско решавање на проблемите на бездомниците;

■ Поактивно вклучување на локалната самоуправа во решавањето на прашањата од социјалната сфера, особено преку поголеми буџетски прераспределби за социјалните услуги и преку соработката со граѓанскиот сектор;

■ Поголемо вклучување на целата локална заедница во стратеско решавање на проблемите на бездомниците преку иновативни пристапи на социјално претприемаштво, социјално домување, развивање индивидуален пристап за помош за бездомниците, поголема поддршка од бизнис-заедницата и од заедниците;

■ Поголемо вреднување на залагањата и на препораките на граѓанските организации од страна на локалните и на државните институции.

6.3

АНАЛИЗА НА ПРАШАЛНИЦИТЕ ОД ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ СО СОЦИЈАЛНА МИСИЈА

Анализата што следува се однесува на прашалник доставен до организации/здруженија на граѓани што имаат социјална мисија и се запишани во регистарот на здруженија на граѓани од областа на социјалната заштита составен од МТСП. Регистарот идентификува 75 организации, но не се сите активни. Истражувањето се насочи кон бележење организации што ги опфаќаат оперативните категории на ЕТХОС, кои можат да се користат за дефинирање различни цели на политиката како бележење на проблемот со бездомништвото, развој, набљудување и евалуација на политиката. Истражувањето целеше да опфати 10 проценти од вкупно запишаните организации во регистарот. Важно е да се спомене дека за одредени оперативни категории не се обележани соодветни организации, како, на пример, организација што работи со лица што ги напуштаат казнено-поправните установи, додека некои категории се опфатени со повеќе организации затоа што опслужуваат поширок спектар на социјално ранливи категории лица.

Прашалникот е замислен како самоевалуација и самоперцепција на организациите кон неколку теми од социјалната сфера и на него одговорија 19 организации. Прашалниците беа пополнети од страна на претседател на организацијата, нејзин извршен директор или член.

Анализата на одговорите се фокусира кон пет аспекти на функционирање на овие организации, и тоа: генерална оцена на капацитетот на организациите со социјална мисија, давање приоритет на бездомништвото во својата работа, свесноста за ризиците на кои се изложени нивните целни групи и препознавање на односот меѓу бездомништвото и другите социјални проблеми, препознавање на бездомништвото како горлив проблем и нивнитевидувања за приоритетите во социјалната сфера, како и односите со другите граѓански организации, институциите, влија-

нието врз нив) и соработката со деловниот сектор во насока на нивна самоодржливост.

ГЕНЕРАЛНА ОЦЕНА ЗА КАПАЦИТЕТОТ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ СО СОЦИЈАЛНА МИСИЈА

Граѓанските организации со социјална мисија најчесто имаат до десет вработени лица. Некои организации функционираат единствено преку волонтери или привремено ангажирани лица. Неколку организации со значајно повисоки финансиски капацитети успеваат да одржат повеќе од 20 вработени лица, како и привремено да ангажираат лица.

Според годишниот обрт, граѓанските организации најчесто имаат буџет до 10.000 евра или меѓу 10.000 и 50.000 евра. Две организации имаат буџет до 100.000 евра, додека четири до 300.000 евра. Само неколку имаат годишен обрт до еден милион евра или повеќе. Една укажа дека немаат финансиски обрт затоа што работат само со хуманитарни активности и поддршка, додека друга укажа дека нивните капацитетите се намалуваат, па во моментот на спроведување на прашалникот нема активни проекти, иако претходно имале и до стотина илјади евра годишен обрт.

Според бројот на корисници што ги опслужуваат, граѓанските организации најчесто опфаќаат стотина, па и повеќе од илјада лица. Мал дел од нив имаат опсег од десетина или до стотина корисници.

Најчестите проблеми со кои се соочуваат се недостиг од финансии за реализација на програмските активности и на стратеските планови, што е директна закана на нивната одржливост. Сите укажуваат дека недостигаат фондови на финансирање проекти од сферата на социјалата и разликата е особено забележлива во споредба со претходните години. Така, тие не се во можност да им излезат во пресрет на сите барања на раз-

личните ранливи категории граѓани. Нагласуваат дека постои недоволната соработка со локалната самоуправа, која не се става во улога на партнер на граѓанскиот сектор во помагање на нивната одржливост преку обезбедување канцелариски простор. Исто така, укажуваат на проблем со преферирање финансиски „големи“ организации меѓу донаторите, при што помалите организации и тие од внатрешноста на Македонија имаат помали шанси за успех. Дел од нив ја нагласуваат потребата од системска финансиска поддршка на сервисите за бесплатна правна, здравствена и психо-социјална помош за ранливите категории граѓани, за разлика од досегашната практика на донаторска поддршка базирана на проекти, како и обезбедување долгорочна поддршка на социјалните категории лица. Некои ја лоцираат несоодветноста или недоволната отвореност на државните и на локалните институции како особен проблем во својата работа. Ги нагласуваат нивните слаби капацитети, како тие на Центрите за социјална работа и слабата поддршка на работата на граѓанските организации. Дел од нив се застапници на идејата за децентрализација на социјалните услуги и за давањето поголема моќ на локалните заедници, како и на акредитација на граѓански организации со надлежност за извршување социјални услуги. Според нивното мислење, така би се зголемиле квалитетот и палетата на социјални услуги во земјата. Сепак, отсуството на социјална плурализација и акредитација на граѓанските организации за извршување социјални услуги не дава перспектива за унапредување на квалитетот на социјалните услуги во државата. Неможноста за задржување на обучениот стручен тим за работа (brain-drain) како и губењето на просториите на дневните центри и на шелтер-центрите се, исто така, пречки во работата на граѓанските организации со социјална мисија.

ДАВАЊЕ ПРИОРИТЕТ НА БЕЗДОМНИШТВОТО?

Само една граѓанска организација со социјална мисија примарно работи со бездом-

ници. Уште две ги препознаваат како една од своите целни групи, но без примарно значење. Другите граѓански организации почесто работат со лица што живеат во супстандардни живеалишта, раселени лица или со лица со низок социјален статус кои немаат лични средства и не добиваат социјална помош и влегуваат во групата потенцијални бездомници, но не се третирали на таков начин ниту од организациите, ниту од институциите. Во суштина, фокусот на овој тип организации е повеќе кон лицата што живеат во несоодветни живеалишта, отколку кон лицата што немаат покрив над глава или се без стан, кука.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ НА ВРСКАТА МЕЃУ БЕЗДОМНИШТВОТО И ДРУГИТЕ СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ

Генерално, сите граѓански организации со социјална мисија истакнуваат дека на нивните целни групи им се заканува бездомништво. Дел од нив причините ги препознаваат во супстандардните услови во кои живеат нивните целни групи / корисници (неурбанизирани заедници, импровизирани живеалишта, без цврста градба, без основни санитарни услови итн.), во бесправно изградени објекти, потоа, во губењето на домот поради долгорочното институционално згрижување по кое немаат каде да се сместат, или немањето постојана финансиска и социјална поддршка поради што често се протерани од привременото место на живеење. Најчесто бездомништво им се заканува на: самохраните родители (најчесто мајки), разведените мајки со / без деца, лицата што употребуваат дроги, сексуалните работници, жртвите на трговија со луѓе, лицата што се жртви на семејно насилство, кои често имаат потреба од интервентно сместување во период од 24 до 48 часа или долгорочно сместување, односно три месеци со можност за продолжување на уште три месеци во државните шелтер-центри, каде што условите не се на потребното ниво. Исто така, се нагласува ризикот кај категоријата деца без родители. Само една организација што има закупено куќи за своите целни групи смета дека на нејзините корисници не им се заканува останување без дом.

Граѓанските организации проценуваат дека околу 30 проценти од корисниците на нивните услуги се под ризик да останат без дом. Дел од нив сметаат дека тоа е случај кај 80 проценти до 100 проценти и најчесто тоа се организациите што работат со Роми или со лица со ментални нарушувања. Иако не правеле истражувања и процени на оваа тема, нивното искуство укажува дека социјално ранливите категории лица се под особен ризик од бездомништво, односно живеат во свои домови, но во супстандардни услови.

ПРИОРИТЕТИ ВО СОЦИЈАЛНАТА СФЕРА

Граѓанските организации со социјална мисија ги посочуваат невработеноста и сиромаштијата како клучни социјални проблеми во државата. Следниве се некои од приоритетите на кои треба да се фокусира системот на социјална заштита:

- создавање услови за еднаков пристап до економско-социјални права;
- целосна реорганизација на системот на заштита;
- унапредување на грижата за различните ранливи категории лица, кои немаат основни средства за исхрана и за домување, особено адресирање на неоснованото ретроактивно одбивање на приматели на социјална парична помош, зголемени административни пречки – особено за жени;
- поголема финансиска поддршка за директните сервиси за корисниците на социјални услуги, како и зголемување на социјалната помош;
- деинституционализација на лицата со ментални нарушувања, развивање на концептот на вонболнички третман (психијатри во заедницата) и креирање заштитен дом од привремен карактер за лицата што се долги години во психијатриски клиники, каде што ќе се работи на реинтеграција и на оспособување за самостоен живот;
- креирање национални стратегии за заштита и за поддршка на ранливите категории лица, како корисниците на дроги и нивна де-стигматизација;
- развивање форми и капацитети за згрижување деца без родители;

● поголемо вложување во поддршка и во превентива од страна на државните и на локалните институции;

● поголема соработка меѓу државните институции и здруженијата на граѓани;

● развивање програми во локалните заедници за засилување на социјално ранливите категории лица;

● подобрување на условите во институциите за грижа на различните ранливи категории лица;

Здруженијата на граѓани сметаат дека обезбедуваат различни социјални сервиси за ранливи категории граѓани, иако за нив не добиваат финансиски средства од страна на државата. Ова се случува и покрај фактот што овие услуги претставуваат примарна обврска на државата, а не на здруженијата на граѓани што имаат недоволни човечки и финансиски ресурси.

Бездомништвото е ризик за сите социјално ранливи категории лица и во таа насока сметаат дека е потребно:

● да се развие стратегија за излез од сиромаштијата на лицата што се корисници на социјална помош;

● да се развие излезна стратегија за лицата со психички нарушувања што излегуваат од болница, а за кои нема кој да се грижи;

● да се развијат можности за индивидуален пристап во работата со ранливите групи во Центрите за социјална работа, што е често клучно за излез од ситуацијата во која се наоѓаат;

● да се овозможи остварување на правата од системот на социјална заштита за бездомниците што немаат адреса на живеење;

● да се унапреди пристапот и користењето на правата од социјална заштита за лицата што имаат ниски примања, а се исклучително ранливи, како што се жените што се жртви на насилство по излегувањето од шелтер-центар, кои немаат свое место на живеење, односно се сместени под кирија или, пак, кај пријатели и роднини.

● да се унапредат условите за престој во центарот за бездомници во Чичино Село.

Една организација е на став дека социјалната помош ги прави луѓето уште попасивни.

„Примашелиш, обично, не сакааш да работаш ништо, затоа што знаеш дека ќе добијаш пари од државата. Иако се работи за мал износ, што, на некој начин, им е сигурен, ја усиеваш да живееш. Заедно со додатоците за деца, се собира повеќе отколку што можеш да заработиш како илаци. Не се свесни дека шокму има социјална помош и ограничува, не им оштетува можностите за нивен развој. Тоа е една неинвентивна државна политика, која самата ги зајакнува луѓето и не им дава можност да работат на себе си и да станат независни и самостојни. Со социјалната помош, тие немаат желба да најредуваат и се држат до што што им е дадено и што им е сигурно“, сметаат од организацијата.

ОДНОСОТ СО ДРУГИТЕ ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ, СО ИНСТИТУЦИЈИТЕ И СО ДЕЛОВНИОТ СЕКТОР

Само една граѓанска организација не соработува со други граѓански организации поради нивната неактивност во моментот. Другите организации ваквата соработка, главно, ја оценуваат како добра, а помал дел како многу добра, односно одлична. Соработката меѓу граѓанските организации се однесува на реализација на партнерски проекти, креирање стратегии за натамошна соработка, вмрежување во неформални коалиции, мрежи и платформи за заедничко дејствување во одредена област, давање поддршка на други организации и градење капацитети, заеднички иницијативи за застапување и за промена на законска регулатива, заеднички кампањи и други превентивни активности, споделување експертиза, иницирање дебати и дискусии за прашања што ја засегаат заедничката целна група, упатување случаи за обезбедување поголем број услуги за корисниците, дистрибуција на донации и на хуманитарна помош.

Некои луѓе наведуваат дека имаат поголема соработка со организации од странство, отколку од земјава. Во некои ситуации тоа е тесна долгорочна соработка, кога полињата на интерес се заеднички или, пак, е повремена.

Соработката меѓу граѓанските организа-

ции и локалните институции најчесто се оценува како добра и мал дел од организациите ја оценуваат како многу добра или одлична. Една граѓанска организација укажа дека не соработува со локалните институции и тоа како резултат на сопствена пасивност. Формите на соработка најчесто вклучуваат: размена на информации за целните групи, заедничка реализација на одредени активности, писмени поддршки при аплицирање за проекти, посредување меѓу институцијата и корисникот, размена на знаења и на искуства, градење капацитети на единиците на локалната самоуправа, развивање локални акциски планови од социјалната сфера, бесплатно користење простор во надлежност на општината, финансиска поддршка за спроведување услуги на локално ниво.

Нагласуваат дека меѓусебната соработка треба да се подобри, особено од аспект на финансиската поддршка за спроведување услуги на локално ниво. Не се задоволни од најчесто укажаната морална поддршка.

Граѓанските организации соработката со државните институции најчесто ја оценуваат како добра, дел од организациите ја оценуваат како многу добра, додека мал дел ја оценуваат како одлична, односно лоша. Формите на соработка најчесто вклучуваат: заедничко реализирање проекти и настани, размена на информации за целните групи, заедничка реализација на одредени активности, писмени поддршки при аплицирање за проекти, учество на трибини, покани до стручни соработници да се вклучат во проектите, заеднички обуки и семинари, соработка при подготовка на стратегиски документи, финансиска поддршка на сервиси што се спроведуваат, учество во работни групи и иницирање промени на правилници или законска регулатива, презентирање позитивни искуства од други земји во работни тела со МТСП, поврзување на институциите со донатори.

Најголем дел од граѓанските организации не соработуваат со деловниот сектор. Обесхрабени се од незаинтересираноста на деловниот сектор за поддршка на социјалната сфера, додека некои организации се самокритични дека самите не иницирале сора-

ботка. Тие што развиваат партнерски односи со деловниот сектор меѓусебната соработка ја оценуваат како добра и само мал дел ја сметаат за одлична. Формите на соработка најчесто опфаќаат: донација на услуги и на добра, договори за откуп на производи создадени преку социјално претприемаштво, соработка во однос на вработување на социјално ранливи категории лица, спонзорство на поважни промотивни настани, добивање попуст во набавката на материјали и на сто-

ка за хуманитарна помош.

Сметаат дека деловниот сектор има интерес за вклучување во општествено одговорни проекти, но неповолната финансиска состојба во која се наоѓа оневозможува преземање суштинска соработка. Некои нагласуваат дека особено вложуваат со мобилизирање на деловната заедница преку развивање различен пристап и наоѓање модус на соработка. Мал дел може да се пофалат дека некои компании се нивни долгогодишни партнери.

ЗАКЛУЧОЦИ

Би можело да се заклучи дека капацитетите на меѓусебните соработки не се доволно искористени и постои простор за унапредување на вмреженоста меѓу граѓанските организации со социјална мисија во земјата. Соработката со локалните институции и власти е оценета попозитивно во споредба со државните институции, иако тие најчесто се морални и поретко финансиски поддржувачи на активностите на граѓанските организации. Институциите на локално и на национално ниво најчесто ги користат знаењето и човечките ресурси инвестирани во граѓанските организации. Партнерскиот однос со деловниот сектор е во зачеток и само неколку организации успеваат дел од своите активности да ги остварат преку донации и спонзорства од деловниот сектор. Укажување на различните модуси на соработка меѓу граѓанските организации од една страна и институциите (на локално и на национално ниво) и деловниот секторот од друга страна треба да биде една од целите што водат кон подобра капитализација на оваа соработка. Самоодржливоста на граѓанските организации со социјална мисија е клучна во подобрување на квалитетот и на опсегот на системот на социјални услуги во земјата.

АНАЛИЗА НА ПРАШАЛНИЦИТЕ ОД ЛИЦА ИСКЛУЧЕНИ ОД ПРАВОТО НА ДОМУВАЊЕ

6.4.1 ЈАВНО БЕЗДОМНИШТВО

Јавното бездомништво опфаќа лица кои се без кров над глава и се без поддршка во обезбедувањето живеалиште.

6.4.1.1 ЈАВНО БЕЗДОМНИШТВО

КАТЕГОРИЈА1

**ПОКРИВ ЗА
ДА НЕ НИ
ТЕЖАТ
ОБЛАЦИТЕ!**

(оперативна категорија: лица што живеат во сурови услови, живојна ситуација: на јавен простор или на отворено, оперативна дефиниција: лица што живеат на улица или на јавни места, без покрив над глава)

ПОВЕЌЕ ОД 24 ГОДИНИ БЕЗДОМНИЧКИ ЖИВОТ

Н.Б., роден пред 38 години во Хрватска, во својот живот никогаш не добил шанса да се школува. Неодамна ги научил буквите, а тоа што тешко пишува и што не ги знае бројките му го отежнува и така тешкиот бездомнички живот. Не знае како да пополнува формулари за да се пријави во социјално, за да извади лични документи и за да го заврши ова, неопходна му е помош...

Бездомничкиот живот на Н.Б. почнал на негови 14 години поради проблемите што ги имал во семејството. Неговите родители се разделиле кога бил многу мал, а тој останал да живее со татко му.

- До 14 години живеел со татко ми и со макеата. На макеата ѝ пречел бидејќи имав други полубраќа и полусестри. Сите тие се школуваа, освен мене. Секој ден карање, викање. Јас не можев да го поднесам тоа. И еден ден излегов на улица и со мојот детски памет тогаш си реков „Еееј, слобода! Се спасив!“ Ги гледав луѓето на улица во Хрватска што се бездомници, ама толку ми сечел умот, мислев дека живеат супер. Ама подоцна, кога пораснав малку, видов дека не е тоа тоа - раскажува Н.Б.

Прво талкал по загрепските улици, а набрзо, во 1991 година, откако видел дека животот на улица не е лесен, дошол во Македонија кај својата баба.

- Баба ми живееше со чичко ми. Тој не ме прифати и повеќе бев на улица отколку во куќата на баба ми. И така цел живот ми помина... Баба ми почина пред 11 години и оттогаш немам ни сврталиште, комплетно сум на улица - објаснува Н.Б.

Целото негово семејство сега живее во Белгија. Роднини има и во Македонија, ама вели дека не контактира ни со нив.

- Секој си гледа за себе. Ќе те прифатат

два-три дена да преспиеш и ќе ти каже - извини, толку... Сакам и јас нормален живот да поживеам... ама нема ништо ни од семејството што го имам, ни од никој... Од 14 години сум на улица, не сум направил ни една глупост, освен ако некој ме закача, тогаш морам да се одбранам... Улицата ме научила сè и сешто, ама не отидов по погрешен пат - да крадам, да лажам... Тоа ни како - вели Н.Б.

Во моментот прибежиште наоѓа во напуштени куќи, на клупи или во некое потскриено катче околу соборниот храм „Св. Климент Охридски“ каде што преспива на картон.

Најчесто денот го поминува сосема сам, а ретко се ослободува со некој да стапи во контакт.

- Ако почувствувам дека некој е добар, ќе седнам ќе направам муабет, ама повеќе сум сам. Страв ми е со секого да седнам да разговарам. Не знам што ми мисли... тоа ти е улица - вели Н.Б.

Објаснува дека најтешко во животот му е што нема стабилна работа и дека кога би ја имал, тоа би му помогнало да изнајми стан и редовно да може да ја плаќа киријата.

- Другото, сè ќе си дојде. Јас сакам да живеам како другите луѓе. Не барам многу... да имам работа и покрив над глава. И да имам каде да одморам како човек. Имам 38 години. Ако не сум имал во детството, барем сега да имам... - вели Н.Б.

Вели дека се чувствува неразбран од другите луѓе, па дури и го обвинуваат за состојбата во која се нашол.

- Познаниците / пријателите ми викаат „Ти си неспособен, барај работа“. Многу ми е тешко кога ќе ми кажат така. Подобро да ме удрат отколку така да ми зборуваат - вели и дополнува дека никогаш како опција за преживување не го избрал просењето.

- Од никого ништо не сум побарал. Пријателите ако почувствуваат, бидејќи ме знаат, ќе ми дадат 50-100 денари. Не сакам да земам. Тие сами ми ставаат в џеб... Тие луѓе

ми помогнаа и полесно да ја поминам зимата, ме згрижуваа. Добри луѓе се. Ми даваат да јадам, да спијам на топло. Не ме оставаа надвор, ама има поглавни од нив, па им забранија. Во просториите на една институција спиев осум месеци... - објаснува Н.Б. на кого често во пресрет му излегува Црвениот крст, а се обидел и како продавач на улично-то списание „Лице в лице“, но тешко му одела продажбата.

Неговата визија за иднината е да има скромен дом, семејство, работа и нормален живот.

- Сакам да имам зошто да живеам... Јас не знам зошто живеам... Се мачам, не знам... понекогаш ми доаѓа да се убијам, да си ги скратам маките... или, пак, да налета некоја будала да ме удри, да ме утепа, да се спасам. Овој живот е катастрофа - низ солзи објаснува Н.Б.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со бездомниците што живеат на улица. Прашалникот е замислен како самоевалуација и самоперцепција на бездомниците и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот од август до октомври 2015 година и со лицата е разговарано во центарот за бездомници во Момин Поток или во просториите на асоцијацијата за истражување, комуникации и за развој „Паблик“. Едно лице од субјективни причини го прекина интервјуто.

Анализата на одговорите се фокусира на потребите на оваа целна група, причините што довеле до бездомништво и на секундарните ефекти од бездомништвото врз нивното физичко и ментално здравје, нивните социјални релации со семејствата, пријателите и со другите бездомници, третманот од страна на заедницата и на институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со бездомништвото.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што живеат на јавен простор или на отворено (јавно бездомништво), направено е интервју со десет мажи и со една жена. Најмладиот имаше 17, а најстариот 59 години. Четири лица беа во раните педесетти години, три во своите четириесетти години и две во раните триесетти години. Според етничката припадност, тројца се Македонци, петмина се Роми, меѓу кои и една Ромка, двајца се Босанци и еден е Турчин. Деветмина имаат извод и државјанство на Република Македонија, но често немаат пасош и / или лична карта, додека двајца немаат државјанство или други документи. Само едно лице живее во партнерска заедница, а едно лице со насилан татко, кој е зависник од алкохол. Другите се самци, често разведени или разделени од своите партнери и деца. Тројца немаат никакво образование, еден има завршено основно училиште со дополнителни две години средно образование, додека другите имаат завршено зачетничко училиште, како: графичарско, браварско, механичарско, молеро-фарбачко, готвачко, машино-браварско стручно образование. Сите лица со кои е правено интервју живеат во Скопје, на отворени јавни места, во црковни дворови, некои од нив одвреме-навреме се засолнуваат во објекти во градба или во разурнати простори. Едно лице по неколкумесечно бездомништво успеало привремено да изнајми соба (веќе пет дена е засолнет), друг бездомник привремено дели соба со пријател, додека едно лице одвреме-навреме престојува во куќата на својот насилан татко. Камениот мост, спомен-куќата на Мајка Тереза, железничката станица, скопските улици и паркинзи, парковите и клупите, семкарници и кафулиња што ги чуваат за ситен надомест, се некои од местата што во периодот на истражувањето им служеле како дом.

Неколку лица се во состојба на долготрајно бездомништво, кое почнало во нивната рана младост поради лоши семејни односи или бегалски статус од војната во Босна и Херцеговина и трае повеќе од 15 години. Дел од бездомниците живеат на улица меѓу

четири и шест години, а само мал дел помалку од една година или само неколку месеци. Едно лице неколку месеци било сместено во изнајмено живеалиште, но потоа повторно продолжува да живее на улица. Само едно лице во моментот на истражувањето имаше привремено изнајмено живеалиште, а во исто време ги користи и услугите на центарот во Момин Поток.

ПРИЧИНИ ЗА БЕЗДОМНИШТВО, ДОЖИВУВАЊЕ НА БЕЗДОМНИШТВОТО И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ВКУПНОТО ЗДРАВЈЕ

Семејните конфликти се најчестата причина за напуштање на домот и за запаѓање во бездомништво. Развод, лоши фамилијарни односи, неразрешени имотно-наследни права, семејно насилство, непочитување на изборот на партнер се наведените недоразбирања во семејството поради кои бездомниците ги напуштаат домовите и остануваат без покрив над глава.

Дел од лицата со кои е правено интервју не се чувствуваат како бездомници и иако немаат дом, не сметаат дека припаѓаат на оваа група лица.

„Бев на улица, но еве во моментот успевам да најдам пари за да плаќам соба во која живеам, многу скромно, но толку ми треба за почеток, за да застамам на нозе. Бездомник си кога си на улица“, објаснува еден 50-годишен бездомник. „Бездомник е човек што нема ништо и што нема волја да направи нешто за да си го подобри животот“, наведува еден 41-годишен бездомник.

Некои се срамот од својот статус. „Се срамам поради тоа. Многу ми е непријатно кога ќе се видам со некои пријатели, кога морам да им побарам помош или да преспијам кај нив, но, со време, го прифатив тоа и се навикнав“, раскажува еден 41-годишен бездомник. Но, и покрај сè, бараат нормален третман од заедницата. „Многу пати сум им кажал, не гледајте ме како бездомник, туку како ваш пријател. Имам потреба да седнам и да разговарам, два реда муабет да направам, не сум дошол само да побарам помош, едноставно сакам само кафе да се напијам, да размена мислења, да побарам совет –

ако ми треба совет“, наведува еден 51-годишен бездомник.

Само две лица се корисници на социјална помош во висина од 6.000 денари, односно 4.800 денари за неа. Другите, немаат стабилни финансиски приходи. Тие се базираат на повремен работен ангажман, собирање пластични шишиња, продавање на уличното списание „Лице в лице“. Тројца наведуваат дека живеат само од просење. Лути се и на односот кон нив затоа што кога работат се, обично, и пониско платени од другите. Никој од бездомниците од категоријата 1.1 не бил згрижен во некоја установа од социјална заштита. Едно лице наведува дека му било понудено да се смести во прифатниот центар за бездомници во Чичино Село, но сам да ги плаќа трошоците за поправка на собата, па не прифатил да се смести таму. А кај друго лице, и покрај хроничното заболување, родителите, кои користат надомест за негова нега, спречуваат негово сместување во здравствена институција.

Најголем дел од бездомниците имаат здравствено осигурување и имаат здравствена легитимација, но тие што се неписмени имаат тешкотии во користење на услугите што ги нудат институциите. Другите, своите документи или ги загубиле кога го загубиле и домот или им се уништени од временските околности. Најголем дел од бездомниците во текот на последната година биле на одреден медицински преглед, дел од нив и редовно посетуваат систематски прегледи и имаат свои матични лекари. Важно е да се спомене дека речиси сите се соочуваат со некаков хроничен здравствен проблем (рак, тромбоза, хипергликемија и хипертензија, астма, епилепсија, како и проблеми со зависности од алкохол и од дрога), и не се во состојба да ги покријат трошоците за лекови. Три лица немале здравствен преглед во текот на последната година и еден од нив само користи медицински консултации во центарот во Момин Поток. Две лица имаат физички хендикеп, односно пречки во менталниот развој, а неколкумина од нив укажуваат на проблеми со несоница, мачнина, главоболки, постојана нервоза.

ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Најголемите проблеми со кои се соочуваат бездомниците се нередовната и некавалитетна исхрана, неможност да одржуваат лична хигиена, неможност да најдат стабилно вработување. Случувањата од личното минато оставиле трауми кај овие лица. Се соочуваат и со психички тешкотии, замор, несоница и со немоќ да се соочат со ситуацијата. Некои наведуваат дека понекогаш ги обзема и помислата на брза смрт поради условите во кои живеат.

Нивните потреби се скромни, „Да си *ила-шам* кирија, *сојче* да си *илашам*, да си имам мој *шелевизор*“, наведува еден 38-годишен бездомник.

Вработувањето и, особено, стабилната работа е потреба на сите, иако сите не се проактивни во тој сегмент. Очекуваат средината да ги поттикне, да им понуди работа, да им даде храна и милостина. Дел од нив учествува во тепачки, расправи и во караници, но почесто се цел на насилство и на обиди за грабежи од други лица. Некои од нив се борат со зависност од алкохол или од дрога, импулсивни се и избувливи, па затоа и често се отфрлени од средината.

Во однос на контактите со средината, бездомниците ретко се во контакт со семејствата и со роднините. Кога комуницираат тоа најчесто е телефонски или преку „Фејсбук“. Само во еден случај бездомното лице има финансиска помош од семејството. Тројца од лицата со кои е правено интервју наведуваат дека се социјализираат со други бездомници, си помагаат и ги споделуваат заеднички своите маки. „Тоа е солидарноста меѓу луѓето што сме на улица“, наведува еден 51-годишен бездомник. Другите нагласуваат дека не се дружат со други бездомници, дури некои се и лути затоа што се чувствуваат изманипулирани од нив. Нивните социјални врски повеќе се базираат на пријатели, НВО што им помагаат, или понекогаш им овозможуваат краткотраен работен ангажман. Црвениот крст, народните кујни, ХОПС и списанието „Лице в лице“ се ентитети што

бездомниците ги споменуваат како нивни помагатели.

Бездомниците ги оценуваат заедницата и другите луѓе како дискриминаторски настроени кон нив.

„*Ме шрешираат како куче. Ми викаат: Ти си несѝособен, барај работа!*“ наведува еден 38-годишен бездомник.

Само неколкумина наведуваат дека средината ги третира „нормално“, а тоа, како што велат, се должи на уредниот физички изглед што не ги издава дека се бездомници. Ова прашање кај едно лице внесе вознемиреност и го напушти интервјуто. Повеќето од нив наведуваат дека немаат со кого да комуницираат затоа што, како што наведуваат, никој не сака да се дружи со бездомници.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Можноста да се искапат, исперат и да добијат основна здравствена и психолошка помош во центарот за бездомници во Момин Поток е една од најкорисните услуги и поддршка што им се нудат. Сепак, сметаат дека е недоволно што е достапна само еднаш неделно, а и капацитетите се ограничени поради што еден од бездомниците со кои е правено интервју не е во можност да ги користи. Некои граѓански организации нудат сервиси и кон специфични групи маргинализирани лица, како зависници, па така и нивните услуги им се потребни. Неколку се вклучени во проекти на социјално претприемаштво, но останувањето во долготраен работен ангажман е вистински предизвик за оваа целна група. Корисни им се услугите што доаѓаат од пријатели и од познаници, а кои вклучуваат неколкудневен „покрив над глава“, храна, кебиња или краток работен ангажман. Потребна им е структурна помош од институциите и поорганизирана помош од граѓаните. Решавањето на статусот на приматели на социјална помош, документи за идентификација и користење редовни здравствени услуги се само некои од непосредните потреби.

Дел од бездомниците немаат позитивна слика за иднината. Болестите, тешкото секојдневие не им влева надеж за подобри де-

нови. Едно лице наведува дека би сакал да ја напушти земјата, друго дека има „тешки мисли“ за катастрофалниот живот што го живее. Сепак, главно желбите или визијата за иднината вклучуваат дом, стабилни финансии, семејство, пријатели. Сакаат рутинско секојдневие, кое нема да им носи непознато и стравови, сакаат да се расположат со „неколку чашки алкохол“. Едноставно, сакаат „нормален живот“ наспроти сегашниот исполнет со стрес и со стравови.

„*Дури некогаш и од самиот себе се илашам*“, наведува еден 38-годишен бездомник.

Сите ја нагласуваат врската меѓу домот и вработувањето. За некои обезбедувањето дом е првиот чекор во решавањето на бездомништвото додека за други вработувањето е влез во стабилен живот, кога може со сигурност да се планираат и издвојуваат средства за изнајмување живеалиште. Несомнено е дека овие две потреби се меѓусебно зависни и тесно поврзани.

Според нив, решението за бездомништвото е преку обезбедување дом и вработување за сите лица, а до сигурен дом може да се стигне со пренамена на сите напуштени куќи, згради и бараки во живеалишта за бездомници.

„*Да бев богаѝ, би направил фабрика за овие луѓе (ѝосочува кон друѓиѝе бездомници) да работат. И би направил зѝрада со сѝанови, со аѝарѝмани, да бѝдаѝ смесѝени. Да ѝлакааѝ и ѝѝие кирија, ама и да работѝаѝ. А не се ѝраваѝ сѝоменици, куѝи кука, куѝи, сѝан - а сѝе лаѝа*“, укажува еден 42-годишен бездомник.

Но, наведуваат дека не постои волја и идеја од страна на институциите како да им се помогне на бездомниците. Сметаат дека вообичаената перцепција за нив е дека се мрзливи и не сакаат да работат, па така дел

од заедницата мисли дека не треба да им се помогне. Дури и меѓу самите бездомници постои нетрпеливост.

„*Ти им даваѝ ѝрѝѝ, ѝѝие би ѝѝи зеле цела рака*“, го опишува еден 50-годишен бездомник своето чувство за другите бездомници. „*Не се задовољни од ниѝѝо. Никогаш нема да ви кажаѝ 'блаѝодарам'*“, вели тој.

Според нив, моментните решенија за бездомништво се базираат на неколку сервиси и услуги од институции, недоволна парична социјална помош и индивидуални случаи на помош од индивидуалци, фирми или организации. Сметаат дека во решавањето на проблемот со бездомништво потребно е да се вклучат и деловниот сектор и граѓанските и хуманитарни организации и да им се понудат сет-услуги, покрај обезбедување дом и преквалификација за здобивање нови вештини и зголемување на конкурентноста на пазарот за труд. Исто така, имаат и потреба од психолошко советување за соочување со проблемите со несоница, замор, неможност за согледување излез од бездомништво и особено за зголемување на менталните капацитети за соочување со ситуацијата.

Поголем дел од бездомниците со кои е правено интервју имаат уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка. Дел од нив, особено тие што се борат со зависност од алкохол, изгледаа физички запустени и неуредни. Јазичната комуникација се одвиваше со тешкотии поради недоволното познавање на македонскиот јазик или поради пониското ниво на образование. Неколку лица што се зависни од алкохол, исто така, немаа јасен говор и мисла. Често се контрадикторни во изјавите и нејасни во објаснувањата, особено за причините што ги довеле до бездомништво и неволно или со таа зборуваат за своето семејство.

ЗАКЛУЧОК

Обезбедување дом, вработување и сервиси за здравствено и за психолошко советување се најдиректни потреби за оваа целна група. Моментните сервиси ги сметаат за парцијални, недоволни, иако им се многу корисни. Излегувањето од долготрајното бездомништво и останувањето во долгорочен работен ангажман се најголемите предизвици за оваа група. Соочувањето со зависности, и тоа најчесто алкохол, е една од пречките кон осигурување континуиран напредок во работата со оваа целна група.

6.4.2 СКРИЕНО БЕЗДОМНИШТВО

Скриеното бездомништво опфаќа лица со (вон)институционално поддржано живеење од каде што треба да излезат во законски предвиден рок.

- Жени згрижени во шелтри/прифатилишта за жртви на семејно насилство;
- Мигранти сместени во центри / прифатилиштата / социјални станови за имигранти;
- Лица што наскоро треба да бидат ослободени од затвор, од здравствени или други институции, а немаат расположливо живеалиште.

6.4.2.1 СКРИЕНО БЕЗДОМНИШТВО

КАТЕГОРИЈА 3

МАКЕДОНИЈА СО САМО ЕДЕН ПРИФАТЕН ЦЕНТАР ЗА БЕЗДОМНИЦИ

(оперативна категорија: лица сместени во прифатилишта за бездомници, животно ситуација: привремено сместување, општа дефиниција: сместување во ситуации во кои е предвиден крайкорочен престој)

Во оваа анализа ќе биде земена предвид само поткатегијата 3.2 што ги опфаќа бездомниците што имаат привремено сместување во прифатилишта за бездомници.

Според подзаконските одредби³²⁸, сместувањето во прифатниот центар за бездомници предвидува згрижување бездомници на шест месеци со можност за продолжување на договорот, но практиката покажува дека во овој Центар има лица што остануваат таму и по повеќе од 10 години.

Поткатегиите 3.1 (хостели за бездомници) и 3.3 (транзитиски центри за сместување) од Европската типологија за бездомништво и за исклученост од правото на домување, нема да бидат третираны поради отсуството на вакви тип сместувачки објекти и услуги кај нас.

СМРТТА НА БРАТОТ ЌЕ ГО МЕНУВА ЖИВОТОТ ОД КОРЕН

Животот на Д.М добива сосема поинаков тек пред седум-осум години кога нејзиниот 12-годишен брат починал од рак. Како што објаснува, татко ѝ не ја обвинил за неговата смрт.

- Многу ми беше тешко и посакав да останам бремена. Беше испланирана бременост од кратка врска. Тоа ми беше начин да си ги тргнам мислите. Во шестиот месец од бременоста заминав да живеам под кирија со другарка, а кога се породив се вратив кај родителите. Мајка ми го исчува синот. Набрзо се запознав со друг човек и со него живеам околу пет години, а од оваа

врска ми се роди вториот син.

Имавме многу караници и несогласувања. Бев жртва на насилство и од негова страна и од страна на неговото семејство. За насилството беа информирани и полицијата и судот. Пет години трпев заради децата. Постојано дома се враќаше пијан. Како самохран родител тогаш примах 7.500 денари, но и покрај тоа што земав помош, останувал без пари и ја молев мајка ми да ми донесе пелени и млеко. Ќе ми донесеше и си одеше, не смееше да влегува внатре. Партнерот ме тепаше, често бев во крвешта. Дури бев и врзувана по 24 часа и удирана со железни предмети. Детето ми велеше: - Те молам, мамо, немој да умреш! - низ солзи раскажува Д.М.

Во моментот нагласува дека одржува релација само со мајка ѝ, постариот брат ѝ е во странство и со него нема никаква комуникација, исто како и со татко ѝ со кој воопшто не контактира: Со татко ми немам муабет. Многу ме навреди кога ми кажа дека децата треба да ги однесам во дом. Тогаш отидов да живеам во напуштена кука без вода и струја и престанав да контактирам со него. Златко и Катерина од Центарот за социјална работа ми помогнаа да дојдам во „Чичино Село“.

Од јуни 2014 година е сместена во прифатниот центар за бездомници „Чичино Село“ каде што живее со своите две вонбрачни деца. Во очекување е на трето дете од третиот вонбрачен партнер, кој, исто така, живее со нив во центарот.

Нејзиниот постар син е прваче и посетува целодневна настава за што надоместот го плаќаат сами од средства што ги заработува партнерот како електричар. Сами ги покриле и трошоците за училишна униформа.

Помалиот син, пак, кој има три години, не оди во градинка поради тоа што немаат доволно средства да го покријат трошокот за негово згрижување.

- Мора да нè ослободат од плаќање

³²⁸ ЗСД, Стручно-методолошки упатства и прирачници, Книга 1, Скопје 2007. стр 26-28

надомест за децата. Испративме барање до МТСП, сè уште немаме одговор. Не гарантираат дека ќе успееме да добиеме ослободување - објаснува Д.М.

На прашањето за условите во Центарот одговара дека во споредба со напуштената кука каде што живеела претходно, тоа што го добила во „Чичино Село“ го доживува како премија.

Објаснува дека имаат вода, струја, храна, бојлер и дека е презадоволна од тоа што го добива, иако условите во кои живеат се исклучително лоши, мебелот е уништен од старост, мирисот тежок од старите работи во собата, железен кревет, распаднат душек.

- Добиваме топол оброк - мусака, леќа, а наутро добиваме сува храна. Ако нешто се расипе во собата, поправките ги правиме сами. Се грееме на греалки. Досега не се случил спој, а ако видиме дека нешто не е во ред со електриката, сè поправа мојот партнер - објаснува Д.М.

Кога дошла во прифатниот центар прво била сместена во бараката што во 2015 година била опожарена поради преоптоварување на електричната мрежа.

Како што ни објасни, во прифатниот центар за бездомници нема лекар, но од управата добива потврда дека е бездомник со која е ослободена од плаќање во користењето на медицинските услуги.

Во моментот нема никакви примања. Помошта како самохран родител на две деца ѝ е укината откако е сместена во „Чичино Село“.

На прашањето кои се најголемите проблеми со кои се соочува како бездомник Д.М. одговара:

- Проблемот е во нас. Од сè што ни се случило мора да извлечеме поука. А кога живеаме помогнати од институција мора да имаме слога и да се грижиме за објектот што во моментот е наш дом. Јас сакам да си одам од овде, но останав бремена. За да одиме под кирија мора да платиме за еден-два месеца однапред, а немам работа. Откако ќе се породам, ќе добивам и надомест за трето дете, а ќе се потрудам и да најдам работа со лиценцата за обезбедување што ја

поседувам - објаснува Д.М.

Таа вели дека луѓето не можат да ја разберат зашто го немаат искусено тоа што го искусила таа.

- Сум имала сè, сум живеела во семејство со двајца вработени родители, но сега дошло да немам ништо, а должна сум да се борам за децата - вели Д.М.

Иднината ја гледа многу посветло од сегашноста.

- Здравје Боже! Ќе добијам надомест за трето дете, да замине некаде под кирија или да добиам социјален стан. Тешко се почнува од нула - нагласува и додава:

- Сите ние што сме се нашле во ваква ситуација, треба и сами да дадеме свој придонес и да си помогнеме. Јас би предложила да се направат убави згради за домување во „Чичино Село“, ама тоа може да биде проблем. Познавајќи ги луѓето овде, тие нема да одржуваат хигиена во објектите. Бараат, а не сакаат да си помогнат.

И покрај сè, вели дека не се чувствува како бездомник:

- Ние сме згрижени во овој центар. Бездомниците немаат покрив над глава, ние имаме. Бездомници се тие што одат во Момин Поток, спијат по клупи, под мостови...

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лицата сместени во институционално потпомогнато колективно живеење или прифатен центар. Прашалникот е замислен како самовалуација и само-перцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот ноември - декември 2015 година. Едно интервју е водено телефонски, едно е направено во просториите на „Паблик“, а другите се реализирани во прифатниот центар за бездомници „Чичино Село“.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините што довеле до бездомништво и секундарните ефекти од бездомништвото врз нивното физичко и ментално здравје,

задоволството од услугите во прифатниот центар, социјалните релации со семејствата, пријателите и со другите лица во центарот, третманот од страна на заедницата и институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со бездомништвото.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што се сместени во институционално потпомогнато колективно живеење направено е интервју се шест жени и со двајца мажи. Најмлада беше испитаничка на возраст од 28 години, додека најстариот испитаник/чка имаше 68 години. Едно лице е во доцните триесетти години, едно во раните четириесетти, две во доцните педесетти и две во раните шеесетти години. Според етничката припадност, шест лица се Македонци, едно лице е од ромска етничка припадност и едно лице е Србин. Сите испитаници имаат извод и државјанство на Република Македонија и едно лице наведува дека сите лични документи му се загубени при губењето на домот. Едно испитаник има и лична карта од Република Бугарија. Само едно лице живее во партнерска заедница заедно со својот партнер и деца во прифатилиштето и едно лице е омажено. Другите шест лица се разведени, од кои едно лице со своите возрасни деца и малолетна внука живее во центарот, додека двете малолетни деца на едно лице се сместени во детска установа за згрижување. Две лица немаат завршено никакво образование, две имаат завршено основно училиште, едно има средно образование, едно има завршено занаетчиско училиште, едно има виша школа додека едно лице е со високо образование. Лицата со кои е правено интервју потекнуваат од повеќе градови во Македонија и се сместени во прифатниот центар во Скопје. Една станарка, како резултат на семејно насилство, една година била корисник на шелтер-услуги во повеќе градови. Едно лице веќе десет години со своето семејство е сместено во центарот, две околу пет години, две меѓу 18 месеци и две години, и две лица околу една година. Едно лице не наведе

колку долго е без дом. Само едно лице е во состојба на долготрајно институционално згрижување, кое трае речиси 10 години. Едно семејство живее со своите две малолетни деца и очекува трето дете, додека едно проширено семејство со двајца возрасни синови, од кои едниот е хронично болен, и малолетна внука се сместени во прифатниот центар. Две лица делат соба и четири лица се сами во својата соба. Две деца посетуваат основно училиште, додека едно дете го чува мајката, која нема средства да ги покрие трошоците за градинка. Седум лица се здравствено осигурени и имаат здравствена легитимација. Едно лице не е осигурено и нема здравствена легитимација, иако е крводарител, нема никакви придобивки поради тоа. Исто така, редовно посетуваат доктор, некои боледуваат од хронични болести и депресија и наведуваат дека немаат парични средства да ги покријат препишаните лекови и често еднократната социјална помош не им е доволна за покривање на постојаните потреби од лекови. Само неосигуреното лице не посетува доктор и има повремени проблеми со забите.

СЕКОЈДНЕВНИТО ВО ИНСТИТУЦИОНАЛНО КОЛЕКТИВНО ЖИВЕАЛИШТЕ

Секојдневните активности во колективното живеење вклучуваат одржување на домот, ходникот и на дворот. Но, испитаниците додаваат дека не се грижат сите за заедничките простории. „Од околу 60 лица што живеат во објектот, само 10 се грижат за центарот - за кујната, за тоалетот“ – наведува една 28-годишна станарка на центарот. Дел наведуваат дека деновите им се монотони, стресни и нервозни. „Преку ден ништо не правиме, седиме вака и гледаме телевизија“ – наведува една 67-годишна станарка на центарот, која речиси 10 години е во прифатилиштето. Некои се занимаваат со ракотворби, излегуваат да шетаат низ градот Скопје, но проблем им претставува немањето бесплатен превоз. Укажуваат на караници и на тепачки меѓу

станарите на центарот. „Не се дружам со нив, не е можно да се дружиме, ме смејќаат како некој што не е како нив. И не сум како нив“ - наведува еден 61-годишен станар на центарот. Некои се плашат слободно да се движат во околината каде што е сместен центарот. Ретко кој има контакти со непосредната околина на прифатниот центар. „Одгере-навреме ќе ме љубат некој од селото, ќе одат, ќе љубат, ќе ми даваат некој денар“ - наведува еден 57-годишен станар на центарот. Колективното живеење придонесува кон поголемо солидаризирање и дружење меѓу станарите и тие остваруваат блиски пријателски односи. Но, некои се чувствуваат изолирани и осамени дури и кога споделуваат заеднички простор со лица во подолг временски период. „Тука не љубат ниту меѓучовечки односи, основна култура, шуку владее насилство, закани, грабежи, нечовечност“ - го опишува својот живот еден 61-годишен станар на центарот. Социјалната обележаност влијае кон тоа некои лица да го кријат своето живеалиште. Едно лице укажува дека неговото семејство не знае дека е сместено во оваа установа. „Син ми не знае дека сум тука, во Чичино Село, мисли дека живеам под кирија“ - наведува еден 57-годишен станар на центарот.

Генерално, станарите во центарот не се задоволни од квалитетот на условите за живеење и од услугите на установа. „Колку да не сме на улица“ - наведува една 67-годишна станарка на центарот. Благодарни се што имаат „покрив над глава“, струја, вода и два obroka дневно. Повеќечлените семејства користат две или повеќе соби, додека самците споделуваат или сами користат соба. Некои инвестирале во својата соба со дополнителен инвентар, па така ја направиле да им биде попријатно место за живеење. Но, не се задоволни што немаат топла вода и што квалитетот на оброците е на ниско ниво и не се задоволни што ручекот и вечерата ги добиваат заедно, па така место три сметаат дека добиваат два obroka.

Генерално, станарите во прифатниот центар се чувствуваат безбедно.

Институцијата има чуварска служба и тоа прави да се чувствуваат побезбедни. Сепак, нагласуваат дека просторот е отворен од сите страни и така достапен за сите минувачи. Едно лице наведува дека се плаши за својата внука, која секојдневно додека заминува на училиште е предмет на дофрлување од околни жители. Наведуваат и внатрешни фактори, кои ги прават да се чувствуваат несигурни, како: вербални расправи и тепачки меѓу станарите, страв од опожарување поради греалките со кои ги затоплуваат собите, а едно семејство со кое е направено интервју и беше жртва на опожарување. Некои жени се плашат од повозрасните мажи, особено кога одат во тоалет, дури и биле цел на напад, се плашат од зависниците од дрога, кои, исто така, се сместени во овој центар. „Сакам ако имам каде да си одам од тука“ - вели една 57-годишна станарка за своето живеење во центарот.

ПРИЧИНИ ЗА ГУБЕЊЕ НА ДОМОТ, ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Развод, семејно насилство, нарушени семејни односи, губење работа, финансиска измама и хипотеки се некои од причините поради кои лицата го загубиле или го напушtile домот и по асистенција од социјалните служби се сместени во центарот. Семејните животни приказни на сите лица се исполнети со малтретирање, несигурност, стрес, стравови за децата. „Како сум ги израснала децата, само јас си знам“ - наведува една 57-годишна станарка на центарот.

Немањето сопствен дом, невработеноста и отсуството на постојан месечен финансиски приход, изолацијата од пошироката средина, се најчести проблеми на станарите во колективното институционално живеење на бездомниците. Немањето бесплатен автобуски превоз ги оневозможува во одржувањето контакти со средината или роднините. Домувањето во институционално поддржано живеалиште им оневозможува да имаат постојан месечен финансиски прилив. Неколку лица ги загубиле социјалните

придобивки откако биле сместени во центарот. Сепак, условите и местоположбата на центарот не им ги задоволуваат сите потреби за храна, хигиена, мобилност и за комуникација со семејството и со пријателите. „Шеќер за чај не можам да си купиам“ - наведува една 57-годишна станарка на центарот. Само две лица имаат повремени заработок. Партнерот во едно семејство инцидентно заработува на неформалниот пазар на труд и со тоа успеваат да надоместат трошоци околу школување на децата или одржување на домот, додека едно лице имало привремен ангажман работа од еден месец и целиот надомест му бил одземен поради неплатени јавни давачки. „Тоа беа првите пари во последните девет години што ми се префрлени на смејка“ - наведе еден 61-годишен станар на центарот. Исто така, само едно лице помага во околната работа во селото, па за тоа добива ситен надомест. Две лица изработуваат ракотворби и успеале во неколку наврати да продадат по некој производ. Едно лице има лиценца за стручна работа додека две биле дел од обука за доквалификација поддржана од Министерството за труд и социјална политика и се надеваат дека тоа ќе им овозможи вработување. Неколку лица добиваат донации од пријатели, роднини. Три лица немаат никаков финансиски приход, ниту поддршка од семејството или пријатели.

Дел од лицата не се чувствуваат како бездомници. „Бездомништво е состојба кога луѓето немаат покрив над глава и ситијат во улици, паркови, под мостови“ - наведува една 28-годишна станарка на центарот. „Бездомник е човек за жалење, што нема ништо. Јас колку-шолку криам некако“ - наведува еден 57-годишен станар на центарот. Сепак, критични се кон условите во кои живеат, а кои им задоволуваат минимални потреби. „Никако, колку да не сме на улица“ - ги опишува една 68-годишна станарка условите за живот во центарот. Поради долгогодишното сместување во „Чичино Село“ таа е подготвена на протест барајќи посоодветно живеалиште за нејзиното семејство. „Да знаев јоарно на улица ќе живеам околку овде. Од

јануари сакаме, ако не не смејат, со кебиња да одиме сите пред Собрание“ - наведува таа. Сепак, за некои лица животот во центарот е подобар отколку што им бил претходно. „Во споредба со најубавата кука каде што живеам, ова за мене е претија“ - раскажува една 28-годишна станарка на центарот.

Соочувањето со новата животна ситуација за некои лица е трауматично искуство. „На првото, првите недели, размислував и за самоубиство, но не можев да го сторам што“ - наведе еден 61-годишен станар на центарот.

Лицата со кои е правено интервју ретко се во контакт со своите пошироки семејства: родители, деца, роднини. Некои наведуваат дека нивните семејства и не сакаат да им помогнат и, иако мислеле дека брзо ќе се снајдат, веќе некое време се бездомници. Контактите со другите државни институции или здруженија на граѓани, исто така, се ретки. На некои им помогнале пријатели, бизнисмени, црковни здруженија или вработени во локалните центри за социјална работа. Лути се поради тоа што сместувањето во колективното институционално живеење ги оневозможува во користењето други социјални услуги, како: користење народни кујни, надомест за самохран родител, туѓа нега и социјална помош. Исто така, се чувствуваат заборавени од институциите и од центрите за социјална работа, се чувствуваат осамени и изолирани. Сметаат дека пошироката заедница нема многу разбирање за нивната ситуација. Се чувствуваат отфрлени и неприфатени, со чувство на срам и обележани околу тоа како пријателите и поширокото семејство го прифатиле нивното ново живеалиште. „Многу луѓе што јорано ги знаев, сега се прваат дека не ме познаваат, ме одминуваат“ - раскажува еден 61-годишен станар на центарот. „Да, бездомник сум и шешко ми јага што, но успевам да се носам со проблемите. Не сакам да ме лездеат со сожалување. Не сакам да просам, ниту да молам за милосина. Би прифатил и шолел да чистам, само за да заработам и да живеам“ - продолжува тој. Некои од нив би сакале да се вклучат во здруженија што ги застапуваат правата на

самохраните родители. Фактот што и самите се самохрани родители или поради својата ситуација живеат без децата ги мотивира да се вклучат во остварување на поголеми права за оваа категорија семејства.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Иако се благодарни за згрижувањето со „покрив над глава“, сепак сметаат дека е неопходно да се подобрат условите за живот во центарот. Признаваат дека дел од одговорноста за одржување на просторот е индивидуална и колективна на станарите, сепак потребна е поголема вклученост на државните институции и овозможување различни пакети социјална помош. Уредувањето на собите и тековното одржување се на трошок на станарите, ај тие не се во состојба да го покријат. Така, опаѓањето на квалитетот на условите за живот е неминовен резултат. Задоволни се што имаат услуги на социјален работник, кој доаѓа еднаш неделно.

За корисни ги сметаат бесплатната правна помош, персоналната поддршка од вработени во центрите за социјална работа или прифатилиштето, помошта на некои црковни здруженија, граѓанските организации, како и донациите од фирми или граѓани. Им требаат повеќе информации за пристап до работа, како да аплицираат за социјални станови, како можат да добијат доквалификација и работно острчување, дали и како сегашниот статус ќе влијае врз нивното идно пензионирање.

Во својата визија за иднината сите се

согласуваат дека би заминале од центарот. Би сакале да се вработат, да се вработат и нивните деца и да бидат во можност да живеат независен живот од институциите, сами или со своите семејства. Нивните барања се скромни. Сметаат дека изградбата на социјални станови со мал надомест може да биде решение за бездомништвото или барем за ситуацијата во која се наоѓаат сега, а за тие што не се во состојба да се грижат за себе, предлагаат соодветна институционална грижа. Исто така, сметаат дека треба да се подобри заштитата на ранливите категории граѓани, и тоа преку поголема соработка меѓу институциите и граѓанскиот сектор. Нагласуваат дека е потребен похумен пристап кон проблемот, со повеќе разбирање и наклонетост на институциите и на заедницата.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка и решителни одговори. Само едно лице изгледаше запустено и уморно, но со добра комуникација и отворено за соработка. Јазичната комуникација се одвиваше без тешкотии. Кај некои беше забележлива нервоза кога зборуваа за неправдите што им се случувале и често го одолжуваа интервјуто затоа што им беше потребен разговор. Ги разбираат општествените проблеми и размислуваат за можни решенија. Сепак, останува впечатокот дека се пасивни во решавање на некои семејни проблеми од нивното минато или во надминувањето на пречките во моментното секојдневие.

ЗАКЛУЧОК

Унапредување на условите во институционалното колективно живеење, разгледување пакети социјална помош и услуги, кои ќе им бидат дополнително достапни на корисниците на институционално колективно живеење наспроти сегашната практика да им се обезбеди „покрив над глава“ и да бидат заборавени. Иницијативи за поврзување со локалната средина може да го намалат чувството на изолираност и да ја зголемат перцепцијата за безбедност во центарот. Програми за психо-социјална помош и индивидуална работа со лицата што биле жртва на семејно насилство или се борат со зависности би можеле да го подобрат индивидуалното чувство на прифаќање и на самопомош, како и да го подобрат чувството на колективна припадност на заедницата. Сепак, асистирање во вработување преку обуки за доквалификација или преквалификација или директен пристап до државни и приватни компании е примарен чекор во транзицијата на овие лица кон самостојно живеење.

ШТО ПО ЗАМИНУВАЊЕТО ОД ШЕЛТЕР -ЦЕНТАР?

(оперативна категорија: лица во шелтери за жени, живојна ситуација: шелтери и прифатилишта за жени, општа дефиниција: жени, најчесто жртви на семејно насилство, сместени во шелтер-центри каде што се предвидува крайкорочен престој)

Според официјалните податоци на Министерството за труд и социјална политика, во Македонија постојат четири државни шелтер-центри, како и два кризни (кои ги сместуваат жртвите од 24 до 48 часа). Вториве се раководени од невладини организации, лоцирани во Скопје. Во државните шелтер-центри лоцирани во Скопје, Свети Николе, во Битола и во Кочани, жртвите можат да бидат згрижени три месеци со можност за продолжување од уште наредни три.

По истекот на дозволеният рок за сместување, доколку жртвата на семејно насилство нема каде да се врати, ниту, пак, има постојан извор на приход за да може самостојно да живее, се упатува во центарот за бездомници во Чичино Село.

Шелтер-центрите располагаат со шест до десет легла во секој од регионалните центри, Скопје, Свети Николе, Битола и Кочани.

Граѓанските организации што работат на семејно насилство реагираат на намалувањето на бројот на засолништа, и тоа од седум во 2009 година, на четири во 2011 година, на намалување на капацитетите на засолништето во Скопје, како и на фактот што во полошкиот регион (Тетово / Гостивар) не постои државно засолниште за жртви на семејно насилство³²⁹. Од Националната мрежа против насилство врз жените предупредуваат дека двете национални СОС-линии обезбедуваат помош само на македонски јазик и, според нивните податоци, во функција е само еден кризен центар³³⁰.

Податоците со кои располага Националниот совет за родова рамноправност при СОЖМ покажуваат дека во моментот функционира само едно засолниште со околу 10

легла. Според нив, шелтерот во Битола не е посебен објект, туку тоа е, всушност, стан што се изнајмува по потреба и каде што најчесто се сместува само едно семејство (мајка со деца). Шелтерот во Свети Николе има проблеми со прокиснување и со влага, па затоа не се користи често. Шелтерот во Кочани има проблем со загревање – односно се грее на дрва, па е тешко функционален во текот на зимските месеци. Оттука произлегува дека само шелтерот во главниот град Скопје е функционален³³¹.

НЕ СМЕЕ ДА СЕ ВРАТИ ДОМА, СЕ ПЛАШИ ДА ОДИ НА РАБОТА

- Јас не можам да останам во шелтер-центарот бесконечно. Имам чувство дека сè е млако, дека институциите не реагираат соодветно, дека сè се движи премногу бавно. Кој ќе ми гарантира дека тој нема пак да ги прекршува привремените мерки? Рекол дека кога ќе ме сретне ќе ме убие - раскажува растревожено Б.Р. - жртва на семејно насилство, сместена во еден од шелтер-центрите во земјава.

Таа е високообразована жена, мајка, која и по разводот останува да живее во ист стан со својот поранешен сопруг.

- По барање на децата, дозволив да остане да живее со нас. Но, згрешив - објаснува Б.Р. и додава дека проблемите почнале да се ин-

тензивираат во последните неколку години и дека караниците траеле до изнемоштување.

- По последното малтретирање од негова страна, морав да го напуштам домот - објаснува Б.Р.

Таа е вработена жена, но, како што објаснува, кога била под казна, не смееа да оди ни на работа.

Вели дека го пријавувала во полиција својот поранешен сопруг по секој поголем инцидент.

- Кога ќе го викнат во полиција, го предупредуваат. Еден месец или два може да се смири, но потоа сè продолжува по старо – расправи, тепање. Во полиција ако немаш модринки, не те гледаат како случај за кој треба да вложат напор, за нив тоа не е ништо страшно. Судот му изрече привремени мерки – да не ме малтретира и да оди на советување. Но тој пак ме тепаше. Од Центарот за социјална работа досега не ми предпочиле дека можам да побарам помош од шелтер-центар, а одамна сум го пријавила случајот и таму. Дури сега дознав дека можам да бидам згрижена - раскажува Б.Р. и нагласува дека се плаши за својата безбедност и дека не може да се врати дома, не се чувствува безбедно ни на работа да оди, а не може да се врати ни кај родителите зашто смета дека така ќе влијае на нивната безбедност.

- Нема да ме остави на мир. Не знам дали постои механизам што може да влијае на него. МВР и ЦСР се попустливи. Немаме превентива. Што треба - да ме убие за да дојдат да констатираат дека утепал жена? Имаме превенција нула. Најстрогата мерка што досега ја презела полицијата е два часа притвор за човекот што континуирано ме малтретира и психички и физички. Нокта кога ме однесоа во шелтер-центарот, полицијата го привела и го задржале во притвор два часа. Веќе следниот ден вртел околу домот на моите родители. Што ми преостанува? Да заминам во странство? Јас имам само македонски пасош, дури и да заминам, таму можам да бидам само турист - растревожено зборува Б.Р. и додава дека ја плаши тоа што најригорозната мерка што МВР ја презела за нејзиниот случај е два часа притвор за насилникот.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лицата што се жртви на семејно насилство и се сместени во шелтер-центри или ги користат услугите на првиот семеен центар во Скопје. Прашалникот е замислен како самовалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот октомври 2015 година до јануари 2016 година.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините поради кои го напуштиле домот и како тоа влијае врз потенцијалот да бидат бездомници и секундарните ефекти од новата ситуација врз нивното физичко и ментално здравје, социјалните релации со семејствата, пријателите и со другите лица во центарот, третманот од страна на заедницата и институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да им се помогне на лицата што се жртви на семејно насилство и го напуштиле домот за да не станат бездомници.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што се жртви на семејно насилство, кои се сместени во шелтер-центри или користат психо-социјална поддршка, направени се интервјуа со четири жени. Најмладата испитаничка е на возраст од 39 години, додека најстарата има 53 години. Едно лице е во раните четириесетти години и последната во раните педесетти години. Според етничката припадност, сите се Македонки и имаат извод и државјанство на Република Македонија. Интервјуата се водени во шелтер-центар за жртви на семејно насилство во Скопје и во првиот семеен центар во Скопје. Две жени се разведени, една е во брак и една живеела во вонбрачна заедница, која ја прекинала. Една разведена жена има две деца и иако веќе девет години е разведена, продолжила да живее со поранешниот сопруг и со децата во заедничко живеалиште. Сите жени имаат деца и една го загубила старателство над нив. Една жена има недовршено основно образование, една има

³²⁹ Елиминација на сите форми на дискриминација врз жената. Достапно на: <http://zdruzenska.org.mk/wp-content/uploads/2016/02/izvestaj-vo-senka.pdf>

³³⁰ Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - Глас против насилството: Соопштение за медиуми по повод 25 ноември - Меѓународен ден за борба против насилство врз жените. Достапно на: [http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/25-11-2015-soopshenie-za-mediumi-po-povod-25-noemvri-megunaroden-den-za-borba-protiv-nasilstvo-vrz-zhenite/\[2.3.2016\]](http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/25-11-2015-soopshenie-za-mediumi-po-povod-25-noemvri-megunaroden-den-za-borba-protiv-nasilstvo-vrz-zhenite/[2.3.2016])

³³¹ Мост: Извештај од јавната средба на пратениците со граѓаните одржана во Куманово. Достапно на: http://www.most.org.mk/images/MOST/Izvestaj_Kumanovo.pdf [2.3.2016]

завршено основно училиште, една има занаетчиско училиште и една е со високо образование. Една жена чека документи за сместување во прифатниот центар за бездомници во Чичино Село во Скопје. Само едно лице не е здравствено осигурено и во текот на последната година немало медицински преглед. Другите редовно посетуваат доктор и се без значајни здравствени проблеми. Само едно лице наведува дека повремено има силни главоболки и несоница.

ПРИЧИНИ ЗА НАПУШТАЊЕ НА ДОМОТ

Една од жените првпат е во шелтер-центар и во моментот на водењето на разговорот, таму го поминуваše петтиот ден. Други две лица пред еден, односно два месеца го напуштиле домот на насилниот партнер и за првпат се сместени во шелтер-центар додека само една жена тоа го сторила пред една година и претходно била згрижена во манастир. Единствената причина поради која го напуштиле домот е насилството од страна на сопругот / партнерот. Едно лице и покрај разводот, поради детето продолжило да живее со својот поранешен сопруг, но насилството во домот само се интензивирало. И покрај редовните пријави во институциите што се надлежни за семејно насилство, таа продолжила да биде жртва на постојани „расправи, тепање“ и била принудена да замине. Една жена го напуштила својот поранешен сопруг, кој бил зависник и претставувал опасност за неа.

Само две жени се вработени и една е корисник на парична социјална помош. Едната вработена има приватен бизнис, кој во периодот на нејзиното сместување во шелтер-центар не работи, па така е во ризик од губење на финансиската независност. „Ош како сум во шелтерот, не одам на работа. Не смеам“ – нагласува штитеничка. Другата вработена работи хонорарно без социјално, здравствено и пензиско осигурување и, исто така, е во ризик од губење на работата поради моментниот статус. Двете добиваат закани од поранешните партнери и се плашат за безбедноста на работното место, кое му е познато на партнерот. „Ми се закануваше

дека ќе ме убие ако се враќам да живеам во неговото зград“ – наведува штитеничка.

Три жени се во близок контакт со своите семејства, а една жена, која не наишла на одобрување од своето семејство за вонбрачниот живот со поранешниот партнер, не контактира со нив. Едно лице контактира со државните институции и очекува да биде сместено во прифатниот центар за бездомници во Чичино Село. Две жени од страна на поранешните партнери добивале и закани по животот на блиските. Им бил забрануван контактот со семејството, добивале казни и забрани да одат и на работа.

ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА НЕКОХЕРЕНТНОСТ

Разводот и семејното насилство целосно ги нарушиле семејните односи и односите со пошироката фамилија и со децата. Поради моментната ситуација, жртвите се во ризик од губење на работата или како корисници на парична социјална помош не се во можност целосно да се осамостојат и побрзо да го „средат“ својот живот. Децата се дополнително отежнување во ситуацијата. Жртвите чувствуваат вина што ги напуштиле или што не се во можност подобро да се грижат за нив. Една жена го загубила старателството над децата, додека друга нема поддршка од нив, кои сметаат дека само ако „подобро слушала“ сè ќе било во ред. „Еднош го рекох ме осудува зашто сум заминала и ми вели дека ако денеша кога се случил инцидентот сум се враќала дома, сè ќе било во ред. Другош ме додржува, ама скришно“ – раскажува една штитеничка.

Несигурноста доминира како чувство во моментната ситуација. „Јас не можам да остам во шелтер-центарот бесконечно. Имам чувство дека сè е млако, дека институциите не реагираат соодветно, дека сè се движи премногу бавно. Кој ќе ми гаранира дека тој нема пак да ги прекрши привремените мерки?“ – загрижено раскажува една од штитеничките.

Нивните поранешни партнери повеќе пати биле пријавувани за семејно насилство

во МВР и во меѓуопштинските центри за социјална работа, но сметаат дека овие институции се попустливи и немаат чувство за степенот на насилство што го трпат. „Во полициска служба ако немаш модринки, не те гледаат како случај за кој треба да вложат налог“ – нагласува една штитеничка. Опомените добиени од страна на полициските служби, задржувањето во полициска станица од неколку часа, привремените мерки и советувањето не резултирале со долготрајна промена во однесувањето на партнерот. Работите се подобрувале на кратко и подоцна продолжувале „по старо“ – како што раскажуваат штитеничките.

Немањето сопствен дом и здравствено осигурување, невработеноста и несигурните месечни финансии, како и неможноста да ги гледаат своите деца се најголемите проблеми на жените што се жртви на семејно насилство. Неможноста да се грижат и да ги одгледуваат своите деца, осудувањето од семејството и од пошироката средина, како и немањето чувство кај институциите дека не направиле „доволно“ за да се зачува семејството се обележаност со која дополнително се борат. Да ги гледаат и да се грижат за децата, да одржуваат стабилен вработување и осигурување, дом и лична безбедност се нивните директни потреби. Нивниот живот во шелтер-центарот е на крстосница. „Не можам да се враќам дома, а не можам ниш на работа да одам. Не можам да се враќам ни кај родителите, не би сакала и ова семејство да си прага зашто сум таму, тој и таму ќе доаѓа. За мене најдобро ќе биде да не бидам ни таму, ни таму. Тоа треба да биде некое средно место“ – објаснува една штитеничка.

Лицата со кои е направено интервју себеси се гледаат како лица без дом, со таа разлика што за нив бездомници се тие што немаат каде да одат, за разлика од нив, кои може да користат институционални услуги или помош од роднини и од пријатели. Тие сметаат дека околината е пасивна или рамнодушна за нивната ситуација. „Луѓето од околината не сакаат да се мешаат. Ми велат само да се вработам да испирам“ – наведува една штитеничка. Тие што се обиделе да му се спро-

тивстават на насилниот партнер, исто така добиле закани. Жените што се жртви на насилство, исто така, сметаат дека се предмет на осуда од нивната околина: родители, деца, роднини. Затоа некои се чувствуваат изолирано, затворени во својот проблем или се иселиле од своето претходно место на живеење. „Повеќе мо сосед и другото семејство не ме додржуваат и поради тоа се ширеат оштети“ – нагласува штитеничка.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Жртвите на семејно насилство се во контакт со државните институции и со граѓански организации што им даваат совети и поддршка. Сепак, не ја имале сите од нив веднаш „вистинската“ информација каде треба да се обратат во случај на семејно насилство. Заглавени низ лавиринтите на институциите, често минувале и години додека да дознаат кои институции и социјални услуги им се достапни. „Од Центарот за социјална работа досега не ми кажале дека можам да побарам помош од шелтер-центар, а одамна сум ја пријавила случајот и таму. Дури сега дознав дека можам да бидам згрижена“ – луто раскажува една штитеничка.

Нивните семејства знаат дека се сместени во шелтер-центри, но фактот што не знаат каде се лоцирани им дава чувство на безбедност. Сепак, свесни се дека ова не е трајно решение и се сомневаат во ефективност и во соодветноста на институционалните мерки воведени против насилниците. Особено што добивале закани по нивниот живот. „Немаме пречекор“ – заклучуваат штитеничките.

За корисни ги сметаат психотерапијата за жртви, психотерапијата за родители и за малолетни деца, советите за видување и старателство и правната помош, кои им се нудат во шелтерите. Им требаат повеќе информации за видот на социјални услуги што им се достапни, пристап до работа и како да аплицираат за социјални станова.

Во својата визија за иднината сите сакаат да имаат свој безбеден дом, вработување со стабилни и повисоки примања за да може да

го преземат старателството врз децата или подобро да се грижат за нив. Во пристапот кон решавање на проблемите на жртвите на семејно насилство сметаат дека е неопходно да им се обезбеди работа за да можат да размислуваат за нов дом, да им се гарантира личната безбедност, почитување на судските одлуки и изрекување поефективни мерки за насилниците. „Сама не сум моќна“ – наведува штитеничка. „Се секавам дека како дејше имаше реонски полицајци што знаеја приближно

каде можат да најдат проблеми и таму беа наочени. Така би се чувствувала по безбедно“ – укажа една штитеничка.

Лицата со кои е направено интервју покажаа подготвеност за соработка, се обидуваат да ја прикажат суштината на проблемите и да дадат свои насоки за нивно разрешување. На моменти разговорот беше воден под силни емоции и возбуденост, но покажуваа свесност за својата ситуација.

ЗАКЛУЧОК

Подобрување на информираноста на општата популација за услугите и за начините на институционална помош (вклучително и правна помош) во ситуации на семејно насилство се неопходни за првичното охрабрување на жртвите да го напуштат насилникот. Потребни се формална реакција и нерезервираност (итност) на институциите, пред сè, полицијата и државните органи од областа на социјалната заштита во случаите на семејно насилство. Семејното насилство не е и не треба да биде приватен проблем на семејството, партнерите во заедницата. Потребни се поефективни институционални решенија за превенција и за навремено и брзо реагирање во криза, особено во првите денови од напуштање на домот. Потребни се поефективни одговори за ресоцијализација на насилникот, како и програми што ќе ја вратат самовербата и чувството на безбедност кај жртвите. Програми за психо-социјална помош и индивидуална работа со лицата што биле жртва на семејно насилство би им помогнале во соочување со чувството на вина дека ги напуштаат своите деца или дека не сториле („истрпеле“) доволно за да се зачува семејството. Работното место на жртвите е често под закана поради нивната ситуација на долготрајно доживување насилство, поради релокацијата при сместување во шелтер-центар или поради опасноста од одмазда на насилникот. Затоа е неопходно институциите да се погрижат за заштита на работното место на жртвите. Од друга страна, на невработените, неопходно им е асистенција во вработување за да бидат во можност за независно живеење. Институциите би требало да спроведуваат и мониторинг на начинот како жртвите се соочуваат со предизвиците во новонастаната ситуација (работна и социјална интеграција) и, доколку е неопходно, да овозможат и подолготрајно институционално поддржано домување или друг вид социјална поддршка.

6.4.2.3 СКРИЕНО БЕЗДОМНИШТВО

СТАТУС НА БЕГАЛЕЦ И СТРАВ ОД ИДНИНАТА

(оперативна категорија: лица во сместување наменето за бегалци; животно ситуација: прелиминарни центри / привремено сместување; оперативна дефиниција: бегалци во прелиминарни центри или во центри за привремено сместување поради нивното статус на бегалци)

Законот за азил и за привремена заштита (ЗАПЗ) (146/2009 и 166/12) ги уредува правата и обврските на барателите на азил, лицата под супсидијарна заштита и лицата со признаен статус на бегалец. Во зависност од статусот со кој ќе се здобијат, лицата под супсидијарна заштита и лицата со признаен статус на бегалец имаат право на парична помош, која ја остваруваат преку надлежните центри за социјална работа, за период од две години (член 53 од ЗАПЗ) за лицата со признаен статус на бегалец, односно за период од една година (член 60 од ЗАПЗ) за лицата под супсидијарна заштита. По истекот на тој период, признаените бегалци се изедначени со државјаните на Македонија во однос на сите права од социјалната заштита. Според членот 53 од ЗАПЗ, основна парична помош на носителот на правото и додаток за другите членови на семејството се утврдува според просечната месечна нето-плата по работник во Република Македонија остварена во последните три месеци. Според членот 52 од ЗАПЗ, на признаениот бегалец и на лица под супсидијарна заштита им се обезбедува сместување со учество на локалната самоуправа преку доделување стан на користење или со парична помош потребна за обезбедување простории за сместување, најдолго две години од доставување на решението за признавање статус бегалец. Одговорностите на локалната самоуправа во спроведувањето на одредбите од ЗАПЗ како и децентрализираните надлежности не можат да се реализираат во практика. За да не се спречи остварувањето на правото на сместување, МТСП изработи „Задолжителни инструкции за определување на правото на парична помош потребна за обезбедување простории за домување“. Одговорноста за сместувањето на признаените бегалци е кај единиците на локална самоуправа и Владата.

За да се избегне состојба на немање државјанство, законот овозможува лицата со признаен статус на бегалец да здобијат државјанство на Република Македонија по пат на природување (натурализација). И тоа, доколку од признавањето на статусот бегалец до поднесувањето на барањето за прием во

државјанство, лицето законски и постојано најмалку шест години живее на територија на Република Македонија, не е казнувано со казна затвор во траење од најмалку една година, доколку има повеќе од 18 години, има стан и средства, го владее македонскиот јазик, нема забрана за престој, не претставува закана за безбедноста и за одбраната и потпише заклетва за лојалност. Малолетни деца, чишто родители (еден или двајцата) се здобиле со државјанство на Република Македонија по нивното раѓање, по пат на природување можат да го остварат правото на државјанство на Република Македонија. Членот 54 од ЗАПЗ ги утврдува „основните здравствени услуги“ достапни за овие лица, во согласност со прописите на здравствениот систем и обезбедува еднаквост со државјаните на Република Македонија.

Според Законот за основно образование, децата што немаат државјанство можат да се здобијат со основно образование под истите услови како и децата што се државјани на Република Македонија. Курсеви на мајчин јазик се организираат во соработка со МОН. Според Законот за средно образование, имаат можност за бесплатно и задолжително средно образование, како и децата што се државјани на Република Македонија.

Прашањето на изучување на македонскиот јазик треба да е регулирано со закон, како составен дел од одредени задолжителни програми за интеграција. МОН има обврска да развие програми и курсеви за јазично образование на деца и на возрасни каде што учесниците ќе се здобијат со формални уверенија.

Лицата со признаен статус на бегалец, во согласност со Законот за вработување и за работа на странци може да аплицираат за лична работна дозвола во траење од една година, со можност за продолжување, и им се овозможува учество на пазарот на труд, освен на тие работни места за кои е потребно македонско државјанство. Издавањето на оваа дозвола е ослободено од такса.

Законот за заштита на децата, членот 17 предвидува детски додаток за странци под посебни услови.

ПЕТ ГОДИНИ ВО СОЦИЈАЛЕН СТАН. А ПОТОА?

Б.М. е роден во Србија пред 42 години. Во Македонија е околу 17 години, но нема македонско државјанство. Барање поднел дури во 2013 година, но добил известување дека му недостигаат документи што треба да ги добие во Косово.

Има пет деца од невенчаната сопруга, а неодамна се оженил и син му и сега воodelените две соби во станбена единица за бегалци во Визбегово живеат осум луѓе со договор на користење од пет години.

Од нив, само еден има работен ангажман (најстариот син). Вели дека не плаќаат сметки зашто немаат средства да го покријат тој трошок, а особено се жалат на високата сметка за струја, која во зимските месеци вели дека им достигнува и до 6.000 денари.

- Додека бевме во Шутка работевме, се живееше некако. А, откако дојдовме овде - никој не нè познава. Дојдовме во овие ниви овде и кој ќе те викне да работиш овде? Во Шутка имавме избор, слобода. Ако не ни се допаѓа на едно место, одевме на друго место под кирија. Откако се вселивме во овие станови, сè полошо и полошо... многу се тесни... Во Шутка бевме 11 години во една куќа. Имаше три соби и плус ходник и тераса - раскажува Б.М.

Во Македонија, тој и сопругата дошле со две деца, откако биле истерани од куќата во која живееле во Косово каде што Б.М. имал и работа во фирмата на свој роднина, а овде им се родиле уште три деца. - 500 души бевме, дојдоа автобуси и нè однесоа до граница каде што останавме девет дена. Дојдоа УНХЦР и разни други организации и потпишавме да влеземе во Македонија. Нè одведоа во Стенковец во шатори каде што останавме два-три месеци, потоа нè пренесоа во Струга, во објектот „Мајски цвет“, а потоа ни изградија камп во Шутка.

По извесно време ни ја прекинаа храната и докторските услуги, по што ни рекоа и дека мора да го напуштиме кампот. Оттогаш се сместивме во приватно сместување во Шутка. Пуштаа пари од УНХЦР и плаќавме струја, вода, кирија - раскажува Б.М. Вака живееле до пред една година при што добивале по 12.000 денари со што ги покривале трошоците за кирија и за сметки, а им останувале и средства за храна.

- Откако нè сместија во Визбегово, добиваме 6.000 денари помалку затоа што овде не плаќаме кирија. И плус 2.500 беа за струја. И тие прекинаа. А овде нè тераат да ја плаќаме струјата. Не знам, еве има човек горе, на втори кат, му дошла покана на десетти да оди на суд. ЕВН го тужи - објаснува Б.М. и додава дека условите во кои живеат се лоши и дека жителите на објектот се комплетно изолирани што дополнително им го отежнува животот на живот. Поради далечината, велат дека веќе ни децата не можат да одат во училиште.

Тој објаснува дека во Македонија завршил курс за заварувач, но дека фирмата каде што потоа работел се затворила.

Вели дека нема да го напушти живеалиштето што му е доделено од МТСП во Визбегово зашто така ќе го загуби правото на социјална помош, но дека проблем му задаваат сметките и бројот на членовите на семејството стукано во две соби.

Не ми е јасно како Министерство за труд и за социјална политика ниту еднаш не направи контрола кој живее, како живее овде... - вели Б.М.

Силна желба му е децата да си заминат од Македонија, некаде во Европа, а тој очекува да добие македонско државјанство и да остане овде. Сепак, вели дека се плаши за својата иднина бидејќи договорот за користење на станот, кој го потпишал со Министерство за труд и за социјална политика е на пет години.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лицата со признаен статус на бегалци во Македонија, кои се сместени во социјални

станови со петгодишен договор на користење. Прашалникот е замислен како самовалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во јануари 2016 година.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините што довеле до напуштање на домот и секундарните ефекти од бегалскиот статус врз нивното физичко и ментално здравје, задоволството од условите на живот во земјата, социјалните станови, релациите со семејствата и со пријателите, третманот од страна на заедницата и на институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со нивното потенцијално бездомништво во иднина.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица со признаен статус на бегалци направени се интервјуа со три жени и со двајца мажи. Најмлада беше испитаничка на возраст од 32 години, додека најстариот испитаник има 59 години. Другите три лица се во раните четириесетти години. Според етничката припадност, сите лица се од ромска етничка припадност, иако едно лице наведува дека било Албанка, но откако е со сопругот се води како Ромка. Сите лица имаат документи издадени од СР Југославија, но со регистрирано живеалиште во Косово. Во Македонија дошле по војната во Косово во 1999 година. Сите имаат аплицирано за добивање државјанство на Република Македонија. Некои од нив 18 години живеат во земјава и дел од нив дури во 2013 година аплицирале за македонско државјанство. Заедно со нивните деца имаат статус на бегалци. При составување на документацијата се соочувале со неможност да достават извод од матична книга на родени и никој сè уште нема одговор на нивната апликација. Три лица се во брак и со деца, едно лице е во партнерска заедница со пет деца, а едно лице е разделено од сопругот. Три лица имаат четири деца, едно лице има пет деца, трето има девет деца, но само четири живеат со нив сега. Речиси сите деца се малолетни,

родени во Македонија и имаат извод од матична книга на родени, но не и државјанство. Едно семејство живее заедно и со снаа, односно домот го делат осум лица. Две лица немаат завршено никакво образование, две имаат завршено основно училиште и едно има средно образование. Лицата со кои е направено интервју потекнуваат од повеќе градови во денешно Косово и во 1999 година, за време на војната, заедно со родителите и со семејството дошле во Македонија. Најчесто живееле под кирија во Шуто Оризари пред да се преселат во социјалните станови во Визбегово. Само на едно лице родителите му се вратиле во Косово, а тоа основало семејство и останало во Македонија. Често биле малтретирани од средината, па затоа и заминале.

ЖИВОТОТ ПРЕД НАПУСТАЊЕ НА ДОМОТ

Кога се сеќаваат на својот живот на Косово наведуваат дека живееле пристойно. „Иако сиромашни, имавме живоџ“ – наведува еден 59-годишен бегалец. „На Косово си имавме наша кука и бевме вработени во приватна фирма“ – наведува еден 43-годишен бегалец. Некои од нив немаат имотен лист како доказ за сопственост на имотот, но и тие што имаат не би се вратиле на Косово. Укажуваат дека нивните куки се окупирани од други семејства. „Јас сакам да се враќам во тата кука, ѝ ослободна сум, ама каде ќе се враќам. Има луѓе таму. Не можеме да се враќаме. Никој не се враќа. Ако ошидам сама, ќе ме убијат“ – наведува една 40-годишна бегалка.

ДОАЃАЊЕТО ВО МАКЕДОНИЈА, ПОДДРШКАТА ТОГАШ И ДЕНЕС

Кога се сеќаваат на првите денови во Македонија, лицата наведуваат дека добивале многу поддршка. „Многу добро беше љорано. Порано беше со јадење, со љиење, од сè имаше доволно“ – наведува една 40-годишна бегалка. Иако некои и три години живееле во колективни центри и во кампови, сепак се чувствувале безбедни и животнo обезбедени. Некои се сеќаваат дека биле спречени во намерата да емигрираат во Западна Европа и особено што познати личности Роми лоби-

рале меѓу бегалците да останат во Македонија. Биле сместени во Шуто Оризари и во Јурумлери, а киријата и комуналните трошоци им биле обезбедени од страна на УНХЦР.

За разлика од 1999 година, денес лицата наведуваат дека живеат во тешки услови. „Сега немаме никаква помош. Еве сега чекаме хиџиена. Немаме ни шамјон, ни сјај. Немаме никаква помош“ – наведува една 40-годишна бегалка. Во домовите каде што се сместени под закрила на Министерството за труд и за социјална политика за период од пет години, без обврска да плаќаат кирија, но треба да ги покриваат комуналните трошоци на станот. Истовремено, им била намалена и финансиската поддршка од УНХЦР и социјалната помош, која некои од нив ја добиваат, но не им е доволна да ги покријат ниту сметките за струја. Така некои фамилии живеат со исклучена струја и во влажни простори. Како што велат, во моментот само Црвен крст им обезбедува донации. Укажуваат дека и тогаш и денес работеле повремено за да можат да ги покријат сите животни потреби. „Јас собирам карџони со мои деца, ѝ продавам карџони за едно љарче леб. Мај ми ѝ карџони, јас ѝ карџони, и тата“ – раскажува една 40-годишна бегалка.

Сите лица се здравствено осигурени и имаат здравствена легитимација. Исто така, редовно посетуваат доктор, но наведуваат дека немаат парични средства да ги покријат препишаните лекови. Некои боледуваат од хронични болести на срцето, желудникот, а страдаат и од хипертензија, дијабетес, депресивност, но и од обични настинки, како резултат на условите за живот. Наведуваат дека Црвен крст често им ги обезбедува неопходните лекови.

ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА ВО ЗАЕДНИЦАТА

Немањето сопствен дом, невработеноста, пренаселеноста на домот во лоши хигиенски услови и отсуството на постојан месечен финансиски приход, се најчестите проблеми на станарите во социјалните станови за бегалци. Големите долгови за струја им се дополнителен товар во секојдневното живеење.

Сите лица користат парична социјална помош што се движи меѓу 2.500 - 6.000 денари и им е единствениот постојан месечен финансиски прилив. Но, укажуваат дека не им е доволна за покривање на сите потреби на многучлените семејства. Некои од децата на бегалците биле вклучени во програми за субвенционирано вработување, но не биле вработени по завршување на програмата. Некои од жените укажуваат и на тоа дека не работат затоа што нема кој да се грижи за нивните деца. На тие на кои им е укината социјалната финансиска помош секојдневието им е уште потешко. Само едно малолетно дете посетува настава. „Далеку е училиштито за децата, а нема транспорт за нив“ – реагира една 32-годишна бегалка. Се жалат и дека немаат поддршка од Центарот за социјална работа, и на тоа дека ниту една институција не извршила надзор или контрола врз тоа како живеат. Укажуваат и на злоупотреби на станбеното право кај бегалците со тоа што лица што имаат дом во сопственост, исто така, се корисници и на социјални станови. Сметаат дека е неправедно да плаќаат комуналии во социјален стан за бегалци кога немаат можност за заработка од која би ги покривале месечните трошоци.

Дел од лицата се чувствуваат како бездомници. „Неизвесноста ѝ прави да се чувствувам како некој тий бездомник“ – наведува една 32-годишна бегалка.

Сите се плашат за иднината и што ќе се случува по пет години, кога им истекуваат договорите за користење на социјалните станови. „Ова е привремено решение. Ќе шреба да го напуштиме тој стан. Се ѝ плашам за своите деца и за нивната иднина“ – наведува една 40-годишна бегалка.

Лицата со кои е направено интервју низ текот на нивниот живот во Македонија здобиле пријатели и се во контакт со своите пошироки семејства: родители, деца, роднини. Но нагласуваат дека тешко ги одржуваат релациите. Сметаат дека не се најдобро прифатени од пошироката средина. Се чувствуваат отфрлени и без можност да ги покажат и остварат своите капацитети. Немаат контакти со институциите или граѓански организации.

Нагласуваат дека единствената помош им доаѓа од Црвен крст и очекуваат повеќе помош и разбирање од државните институции.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Сите лица се задоволни со тоа што имаат „покрив над глава“, иако би сакале да им се подобрат условите за живот (влага, лоша изолација). „Убаво е да се има покрив над глава, ама да можам, сакам да си кујам кука, ова не е ситан за повеќечлена фамилија“ – нагласува еден 59-годишен бегалец. За корисни ги сметаат помошта во храна, облека, лекови, која ја добиваат од Црвен крст. Немаат никаква друга помош, иако им се неопходни покуќнина, облека, кебиња. Во зимскиот период добиваат и надомест за дрва и понекогаш децата добиваат пакетчиња за Нова година. Очекуваат повеќе помош од Министерството за труд и за социјална политика, можност за курсеви за занаети.

Во својата визија за иднината сите се согласуваат дека сакаат да останат во Македонија. „Нема шанса да се вратиме“ – нагласува една 40-годишна бегалка. Но се песимисти дека нивната ситуација ќе се подобри. Би сакале да се здобијат со државјанство на Република Македонија и со тоа да ги уживаат сите права како граѓани на оваа земја. Сакаат да имаат свој дом, можност за вработување, превоз за децата до училиштето во Шито Оризари, поддршка за децата што имаат посебни потреби, како: ортопедски помагала, логопед и слично. Сметаат дека здобивањето државјанство ќе им помогне во решавање на проблемите. „Но, скептик сум дека е тоа возможно“ – нагласува една 40-годишна бегалка. Свесни се дека ги очекува неизвесна иднина, особено по истекот на договорот за користење на социјалните станови, но се надеваат дека здобивањето македонски пасош ќе им овозможи и заминување од земјата. „Па ако добиеш државјанство, добиваш и пасош и право и да патуваш. Барем децата нека одај, нека патуваат за поубав живот, некаде каде што е подобро“ – наведува еден 43-годишен бегалец.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка. Јазичната комуникација се одвиваше со тешкотии поради нивното ограничено познавање на македонскиот јазик. Дел од нив изгледаа изморено и повозрасно од годините што ги имаат.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка. Јазичната комуникација се одвиваше со тешкотии поради нивното ограничено познавање на македонскиот јазик. Дел од нив изгледаа изморено и повозрасно од годините што ги имаат.

ЗАКЛУЧОК

Добивањето државјанство и сите човекови и граѓански права се првиот чекор кон унапредување на ситуацијата на овие лица. Во спротивност, нивната неизвесна иднина е уште потешка. Оваа целна група има потреба од асистирање во вработување преку обуки за доквалификација или преквалификација (вклучувајќи и учење локални јазици) или директен пристап до државни и приватни компании што би биле субвенционирани во случај на вработување на овие лица. За таа цел, неопходна им е работна дозвола, но и помош во административната постапка за здобивање работната дозвола. Вработувањето и стабилните приходи се примарен чекор во транзицијата на овие лица кон самостојно вонинституционално живеење. Дополнително е потребно да се работи на програми на намалување на нивната дискриминација и негативен стереотип во општеството, како и на нивната неуспешна социјална интеграција.

ПРАВА САМО НА ХАРТИЈА?

6.1. Животна ситуација: казнено-поправни установи; оштетена дефиниција: нема дом на располагање пред излегувањето од установата

6.2. Животна ситуација: здравствени установи (вклучително и центри за рехабилитација за зависници, психијатриски болници); оштетена дефиниција: осигурува поделба во институцијата поради сопственост на дом

6.3. Животна ситуација: институции за деца / домови; оштетена дефиниција: нема идентификуван дом (на пример, до својот 18. роѓенден)

Според Законот за социјална заштита (Службен весник на РМ, 148/13), лицата во социјален ризик имаат право на услуги и на помош, како што се: прва социјална услуга што опфаќа забележување на проблемот што произлегува од состојба на социјален ризик, укажување на корисникот на можните решенија, услуги и средства за негова заштита, како и за мрежата установи надлежни за давање услуги (член 27), како и услуги за советодавна помош на поединецот (член 28) и стручна помош на семејството (член 29). Републиката на мерките и на активностите се остваруваат во центрите за социјална работа во соработка со општината, градот Скопје и со општините во градот Скопје, предучилишните, училишните, здравствените установи и другите државни тела и органи, правни и физички лица и здруженија. Соодветно, лицата што со напуштање на казнено-поправна установа немаат свој дом, треба да бидат советувани од страна на центрите за социјална работа за можностите за домување.

Во однос на лицата што биле штитеници на установа за деца без родителска грижа предвидени се можности за користење социјални станови, како и парична помош до својата 26. година. Остварувањето на правото на парична помош на лицето што до 18-годишна возраст имало статус на дете без родители и родителска грижа се однесува на тие што немаат приходи и имот од кој може да се издржуваат до навршување 26 години. Висината на паричната помош изнесува 4.156 денари за невработено лице и 5.600 денари за редовен ученик³³². Проектот „Социјални згради за социјално ранливи групи“ има цел да обезбеди пристап до соодветно

домување и борба против сиромаштијата и социјалното исклучување на одредени категории лица. Децата без родители или без родителска грижа – лица повозрасни од 18 години, кои до својата осумнаесетта година биле згрижени во институции или во други облици за згрижување деца без родители се една од целните групи. Координатор на овој проект е Министерството за транспорт и врски, во соработка со меѓуопштинските центри за социјална работа, додека го спроведува Акционерско друштво за изградба и за стопанисување со станбен и со деловен простор од значење за Република Македонија - Скопје. Проектот е кофинансиран од Банката за развој при Советот на Европа³³³. Според членот 11 од Законот за социјална заштитата, општината, градот Скопје и општините во градот Скопје обезбедуваат остварување на социјалната заштита на децата без родители и децата без родителска грижа. Дополнително, преку парична помош се поттикнува продолжувањето на образованието на лицата што до 18-годишна возраст имале статус на деца без родители и родителска грижа на високообразовни институции. Паричната помош за студирање изнесува 12.000 денари месечно, доколку лицето користи социјален стан под закуп, односно 24.000 денари месечно, доколку не користи социјален стан под закуп³³⁴.

Во однос на лицата што се сместени во здравствени и во други установи, според членот 178 од Законот за семејство (Службен весник на РМ, 153/14), издржувањето на членовите на семејството и на другите роднини е нивно право и должност и обврската за издржување постои и меѓу други роднини во

права линија, како и меѓу браќа и сестри. Во случаите во кои меѓусебното издржување на членовите на семејството и на другите роднини не може да се оствари во целост или делумно, Република Македонија на необезбедените членови на семејството им обезбедува средства неопходни за издржување под услови определени со закон. Според членот 179, доколку полнолетно лице е неспособно за работа поради болест, физички или психички проблем, а нема доволно средства за живот и не може да ги добие од својот имот, родителите се должни да го издржуваат додека трае таа неспособност или обврската за издржување е меѓу други роднини во права линија, како и меѓу браќа и сестри.

МОРАВ ДА СЕ НАПИЈАМ ЗА ДА МЕ ЗГРИЖАТ ВО ПСИХИЈАТРИСКА БОЛНИЦА

М.А. веќе цела година престојува во психијатриска болница, а нејзиното излегување одовде се одолжува поради тоа што нема каде да се врати.

Таа била поранешен корисник на услугите на болницата и решила повторно да тропне на оваа врата, како единствена шанса каде што може да има покрив над главата откако подолг период се соочувала со семејно насилство.

- Ако добиеше на коцка, и полесно поминувавме дома. Ако загубеше – ме фрлаше како партал надвор и тогаш спиев по гаражи. Мојата лекарка не сакаше да ми даде упат за тука затоа што веќе немав проблем со алкохол. Така, се случи намерно да се напијам, со цел да дојдам тука пијана за да ме примат. Тоа го гледав како излез - раскажува М.А.

Посочувањата од страна на болницата дека треба да си оди оттаму се поинтензивни во

последниот месец, па иднината ја гледа како полна со неизвесности зашто отпусната листа, вели, може да ѝ ја врачат во секој момент.

М.А. има пензија, но со неа исплаќа кредит. Сака да добие можност да биде сместена во некој од домовите за пензионери, но, засега, вели, треба многу чекање за државните домови за стари лица, а за приватните – нема пари.

Од персоналот на болницата, пак, објаснуваат дека често се случува домови или други институции да прават проблеми за влез на лица што биле отпуштени од психијатриска болница.

Поради ситуацијата во која се наоѓа Т.А. имала и обиди за самоубиство.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лица што наскоро треба да бидат ослободени од затвор, здравствени или други институции. Во неа се анализираат состојбите со лица во следниве категории установи: казнено-поправни установи, психијатриски болници и институции за деца што се без родителска грижа. За овие целни групи постои ризик од бездомништво затоа што често пред излегување од установата лицето нема дом на располагање, како што е случајот со децата без родители и родителска грижа, кои до својот 18. роденден треба да ја напуштат институцијата, а немаат идентификуван дом или остануваат подолго во установата поради отсуство на дом. Прашалникот е замислен како самовалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот септември 2015 година - февруари 2016 година. Две интервјуа се водени телефонски, додека другите се направени во директен контакт со лицата во Скопје.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините што довеле до губење на домот, животот во и надвор од институцијата, ризикот од бездомништвото, социјалните релации со семејствата и со пријателите, третманот од страна на заедницата и на институциите, како и ви-

³³² Проект „Се грижаме“: Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во Република Македонија 2013: Остварување на правото на парична помош на лице што до 18. година имало статус на дете без родители и без родителска грижа. Достапно на: <http://creativa5.com/dev/giz/node/77> [28.02.2016]

³³³ Проект „Се грижаме“: Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во Република Македонија 2013: Социјални згради за социјално ранливи групи. Достапно на: <http://creativa5.com/dev/giz/node/1> [28.02.2016]

³³⁴ Проект „Се грижаме“: Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во Република Македонија 2013: Парична помош за студирање на лицата што до 18-годишна возраст имале статус на деца без родители и родителска грижа. Достапно на: <http://creativa5.com/dev/giz/node/60> [28.02.2016]

зијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со домувањето кај овие целни групи.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што наскоро треба да бидат ослободени од затвор, здравствени или други установи, направени се интервјуа со седум мажи и со една жена. Најмлад беше испитаник на возраст од 17 години, додека најстариот испитаник имаше 65 години. Едно лице е во доцните адолесцентни години, две лица се во доцните дваесетти години, едно лице е во раните триесетти години и две во педесеттите години. Според етничката припадност, пет лица се Македонци, две лица се од ромска етничка припадност и едно лице е Турчин. Сите лица со кои е направено интервју имаат извод и државјанство на Република Македонија. Некои лица немаат документи за идентификација (лична карта или пасош), едно лице наведува дека личната карта му е издадена на адреса на неговата сестра, додека друго лице ги загубило при губењето на домот. Едно лице живее во партнерска заедница и има 20-месечно бебе, кое живее со негови роднини. Пет лица се самци без деца и едно лице е вдовица со две полнолетни деца. Само едно лице е оженето со две полнолетни деца, од кои едното живее во СОС-детско село, а другото ја напуштило оваа установа и живее самостојно под кирија. Три лица имаат недовршено основно образование, две имаат завршено основно училиште, едно има средно образование од трет степен и две лица имаат завршено зачетничко училиште. Едно лице неодамна е ослободено од затвор, но очекува повторно лишување од слобода поради друго дело. Во меѓувреме, нема дом и заедно со својата невенчана сопруга живеат на улица. Четири лица се сместени во психијатриска болница. Едно лице е осуденик во малолетнички затвор и за време на дозволените отсуства живее со мајка му, очувот и со брат му, иако претходно бил сместен во установа за деца без родители и родителска грижа. Две лица како деца без родители и родителска грижа со навршување 18 години го напуштиле ин-

ституционалното згрижување и во моментот немаат свој дом. Едно од нив заедно со неколку лица од установата било сместено во живеалиште со надомест за кирија покриен од државата, но поради психолошки притисок и малтретирање од цимерите било присилено да го напушти. Другото лице од напуштањето на установата само се грижи за себе. Очекуваат да добијат социјален стан под закуп, но се соочуваат со тешкотии во остварување на ова право. Лицата со кои е направено интервју потекнуваат од повеќе градови во Македонија и во моментот се сместени или живеат во Скопје. Меѓу четирите лица што не се во психијатриска установа, двајца се здравствено осигурени, додека двајца не се во можност редовно да се пријавуваат во социјалните служби во матичните градови и го загубиле правото на здравствена заштита. Едно од нив користи потврда за бездомник, која некои доктори му ја уважуваат, додека другото лице објаснува дека тешко заштедило за да ги добие изводот и државјанството и не е во можност тоа да го направи и за здравствената легитимација. Некои повремено се жалат на здравствени тегоби, но немаат хронични заболувања.

ИНСТИТУЦИОНАЛНОТО ЖИВЕЕЊЕ И НЕСИГУРНОСТА ПО НАПУШТАЊЕ НА УСТАНОВАТА

Едно лице помалку од една година е сместено во психијатриска установа, друго е две години, трето е три години со повремени прекини и едно лице повеќе од 15 години „живее“ во болницата. Едно лице во повеќе наврати престојувало во установата. Како резултат на развод и на финансиски долгови го загубило домот и одредено време живеело на улица, а потоа четири години било сместено во психијатриска болница. Сега, заедно со својата сегашна сопруга, две години престојува во установата. Други две лица биле сместени во различни здравствени или други казнено-поправни установи. Едниот од нив седум месеци бил во психијатриска установа и откако со отпусната листа отишол кај својата сестра, повторно бил донесен во психијатриска установа каде што е згрижен веќе

15 години. Нема свој дом затоа што живеалиштето од родителите било продадено без негова согласност. Другото лице, пак, три години било сместено во установа за згрижување, воспитување и за образование на деца и на младинци и три години во установа за деца со социјално-воспитни проблеми, а пет години ги користело услугите на пунктот за бездомници на Црвен крст и спиеело во импровизирани живеалишта, како гаражи, картонски живеалишта. Било под старателство на негова роднина, но по нејзината смрт останало на улица. Додека работел одредено време, имал можност да си покрива кирија за своето живеалиште. Само четири месеци престојувал кај својот брат, но бил избркан.

Осуденикот во малолетнички затвор потекнува од дисфункционално семејство и претходно бил сместен во установа за деца без родители и родителска грижа. Неговите браќа и сестра се, исто така, сместени во установи за згрижување деца или се во згрижувачки семејства. Неговото семејство (мајка, очув и еден брат) живеат под кирија во супстандардни услови во една соба со тоалет, но без вода и струја, а „заработуваат“ на семафори. Живеел и на улица и во импровизирани картонски живеалишта или на окупирано земјиште.

Двете лица што го напуштиле институционалното домување на својот 18. роденден живеат во станови на нивни пријатели, кои им излегле в пресрет поради тоа што немаат свое живеалиште. За ова не плаќаат никаков надомест или учествуваат во намирање на одредени трошоци за живеење. Ваквиот начин на живеење трае подолго време, дури и до пет години.

Лицето што неодамна го напуштило затворот е без дом и спие на улица, на клупа во парк заедно со својата партнерка, но очекува повторно да биде вратено в затвор. Израснал во установа за деца без родители и родителска грижа и одредено време бил во установа за згрижување, воспитување и за образование на деца и на младинци. Не е во можност да живее со своите сиромашни роднини на кои би им бил дополнителен товар

и благодарен е што се грижат за неговото дете. „Сега никаде не сум, на улица, буквално“ – наведува 27-годишниот поранешен затвореник. Се надева дека ќе успее да се всели во дивоизграден објект-соба, без струја и вода, на бездомник што неодамна починал. Затворската казна е за кражби. „Обивав ѝри-колки за храна, облека и љовремено ѝресивава шаму“ – продолжува тој. Се надева дека повторно ќе може да биде ангажиран како про-давач на списанието „Лице в лице“.

ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА ВО И НАДВОР ОД ИНСТИТУЦИЈАТА

Иако различни во своите карактеристики и капацитети, заедничко на овие три категории лица им е тоа што напуштањето на установата би значело запаѓање во бездомништво. Лицата што се ослободуваат од казнено-поправна установа се неопходно да имаат обезбеден дом, кој се остварува и во комуникација со Центрите за социјална работа, но очигледно е дека овој систем на институционална комуникација и координација има свои пропусти. Лицата што биле сместени во психијатриски установи за соодветен третман, како резултат на отфрленост од семејството, не ги напуштаат и по долги години откако завршиле потребите за нивно институционално лекување. Некои лица институционалното згрижување го сметаат за единствена достапна форма за домување и се подготвени да повторат дела поради кои претходно биле на третман во психијатриска установа само за да имаат „покрив над глава“. Двете лица со кои е правено интервју, кои до својата 18. година биле сместени во установи за деца без родителска грижа, по напуштање на установата се соочуваат со тешкотии во остварување на своето право на субвенционирано домување и паричен надомест, и се присилени да бараат алтернативни начини на домување, кое најчесто се однесува на споделено домување во домови на пријатели.

Развод, смрт на брачен партнер, нарушени семејни односи, психички стрес и губење на работата, финансиски долгови и хипотеки

се некои од причините поради кои лицата го загубиле домот или по престој во психијатриска установа не се вратиле во својот дом. Индивидуалните животни приказни на лицата што немаат дом по институционално згрижување се исполнети со несигурност, стрес, насилство, обиди за самоубиство, но и тага поради отфрленоста од семејството и од општеството.

Лицата што се во психијатриска установа се свесни за своите здравствени проблеми и ја прифаќаат доделената терапија како начин соодветно да функционираат во установата и во средината. „Ой како ми ја најдоа терапијата, сè е во ред“ – наведува еден 50-годишен штитеник на психијатриска установа. „Со редовна терапија, ситуацијата е под контрола“ – наведува еден 31-годишен штитеник на психијатриска установа. Болничкиот персонал смета дека се подготвени за самостоен живот надвор од институцијата. Но некои и покрај отсуството на медицински индикации, доброволно прифаќаат психијатриско сместување. „Немам дом“ – наведува една 65-годишна штитеничка на психијатриска установа, која не е во можност да живее со своите полнолетни деца со кои има нарушени семејни односи.

Меѓу лицата сместени во психијатриска установа, двајца се приматели на пензија и еден е примател на парична социјална помош. Другите немаат постојан месечен финансиски прилив. Лицето ослободено од казнено-поправна установа е без работа и постојан месечен приход. Лицата што ја напуштиле установата за деца без родителска грижа работат во дискотеки, без плата, само за бакшиш, кој на месечно ниво изнесува најмногу до 12.000 денари со кои треба да ги покријат сите животни трошоци. Ниеден од нив не е корисник на социјална помош, пред сè, затоа што не се во можност секој месец да се пријавуваат во канцелариите за вработување во нивните матични градови.

Отфрленоста од семејството им носи голема тага. „Ја сакам сестра ми и ѝ покрај сè. Бирам начин да се смирам, ама не оди. 15 години не е дојдена во болницава. Тоа се долги години, кога човек може да формира и некаква фами-

лија“ – наведува еден 50-годишен штитеник на психијатриска установа. „Браќи ми доаѓа на посетата на неколку недели. Ќе ми донесе две куќици цигари, најолијанки, и шолку. Сестра ми само еднаш ми исплати 50 евра“ – наведува еден 31-годишен штитеник на психијатриска установа. „Не се слушам со ќерката и со сестра ми. Не се јавуваат. Нишум сум чејнал некој, нишум сум навредил, нишум сум најравил, нишум сум рекол нешто лошо. Синој ми се јави еднаш на телефон и ми рече: 'Личам на тебе шата! Личам на тебе шата!' и шолку“ – наведува еден 50-годишен штитеник на психијатриска установа. Важно е дека овие лица имаат потреба од социјализација, особено надвор од институцијата.

И лицето што е ослободено од казнено-поправна установа нема широка мрежа на социјални контакти. Се дружи со својата сопруга и со други бездомници. „Со бездомници може да разговарам најскрено за проблемот. Тие ме сфаќаат и знаат во каква ситуација сум. Можеби не можат да ми помогнат, но барем ме разбираат. Ме насочуваат каде може да се преситиме, каде е по сигурно“ – наведува еден 27-годишен поранешен затвореник. За него, обезбедувањето дневна исхрана е, исто така, предизвик. „Одам по ситанови и по куќи да просам. Јадам ако ми дадат луѓето“ – наведува 27-годишниот поранешен затвореник.

Лицата со кои е направено интервју што излегле од домот за деца без родителска грижа наведуваат дека комуницираат само со пријатели, но не и со персоналот во установата во која биле до својата 18. година. Комуницираат и се поддржуваат со поранешни штитеници на установата, но и здобиваат нови пријателства. Сметаат дека установата не ги подготвува за самостоен живот. Иако се запознати со обврската да ја напуштат установата, наведуваат дека е потребна поддршка во процесот на приспособување и на осмислување на животот надвор од институцијата. „Јас почнав сам да се соочувам со некои работи во живојот. Никој од домај не ми кажа што треба, како треба“ – наведува еден 29-годишно момче што било штитеник на установа за деца без родители и родител-

ска грижа. „Место да го најдувам домајот смирен глава, шие со сила...“ – продолжува тој. Нивната комуникација и со другите институции не е позитивна. Се соочуваат со институционални пречки во остварување на нивното право на социјален стан под закуп. „Дилцирав за социјален стан во населбата Горче Петров, но бев објен бидејќи како живеалиште во личната карта ми е наведен центарот за социјална работа во група оштина“ – наведува едно 29-годишно момче што било штитеник на установа за деца без родители и родителска грижа. „Завлаен сум во административни лавиринти, а кога ќе се обратам во ЦСР во врска со ова, даваат рамена. Директорот ми вели дека може да ми помогне само со социјална помош“ – продолжува тој. Со слични бирократски пречки се соочува и другото лице, кое не може да го оствари правото на социјален стан под закуп. „Работата е што ние што не сме од Скопје, чекаме и не можеме ни лична карта да си извадиме. Јас сум од Кавадарци и дури и да ми понудат стан во кој зград, тука сум одамна и да се враќам таму – не!“ – наведува 19-годишниот поранешен штитеник на установа за деца без родители и родителска грижа.

И други лица во своето минато не добиле институционална поддршка, која, доколку ја имале, би го зачувале семејството. „Ой како не избркаа од ситанот, буквално, немавме каде да одиме. Немаше друг начин освен децата да ги однесеме во дом. Бев во Министерство за правда, во Министерството за правосудство и врска... никој - ништо. Во Центарот за социјална работа ми рекоа дека ова не е социјален случај“ – наведува еден 50-годишен штитеник на психијатриска установа. Слично за институциите размислува и еден 17-годишен штитеник на установа за деца без родители и родителска грижа. „Не осудија во Велес и таму сум веќе шест месеци. Треба да бидам уште една година. Може да ми ја намалат казната, но само со адвокат, јас имам само државен. Не го воопшто не го интересирам, си кажа дека ќе завршам в затвор и тоа е тоа, не ме бранеше“ – наведува тој.

Немањето сопствен дом е главен проблем

на оваа целна група. Тоа ги оневозможува лицата што се штитеници на здравствени установи да водат самостоен живот надвор од институциите. Според болничкиот персонал лицата пред многу години требало да бидат отпуштени од установите затоа што со соодветната терапија се подготвени сами да се грижат за себе. Исто така, дел од поранешните штитеници на установите за деца без родители и родителска грижа се соочуваат со административни пречки во остварување на своите социјални права за користење стан под закуп каде што неопходен услов е поседување жителство на општината каде што се аплицира за домување. Отсуството на дом ги обесхрабрува тие што излегуваат од казнено-поправни установи да продолжат со живот што нема да ги врати таму повторно.

Нестабилните финансии, невработеноста или несигурното вработување ги оневозможува во планирањето на натамошниот живот. „Се снаоѓам, зајмам пари од некои познатици. Се задолжувам, знам, но сега, во моментот немам како да ги враќам. Прејходно успеав да заработам со продажба на улично ситане и на картиони, но сега не. Ја немам ни количката со која собирам картиони“ – наведува еден 27-годишен поранешен затвореник. „Работев во еден од големиите маркеши за храна, задоцнив на работа и бев отпуштен по три месеци“ – наведува едно 29-годишно момче што било штитеник на установа за деца без родители и родителска грижа.

За лицата згрижени во психијатриска болница потребата од социјализација е доминантна во перцепцијата за подобар живот. Се чувствуваат осамени и изолирани. Обележаноста на семејствата со лица со психички проблеми прави нивното блиско семејство и роднини ретко да ги посетуваат. Еден 51-годишен штитеник на психијатриска установа наведува: „Ништо не ми треба, само да можам да контактираам со сестра ми, да ми зборува, да не ми биде скарана“. „Ми негосија социјален живој, овој нормален муабет што го најравив со вас ќе ми трае 15 гена“ – наведува еден 50-годишен штитеник на психијатриска установа. Дел се чувствува-

ат заборавени од институциите и од центри-те за социјална работа. Дури и сметаат дека животот во институција не е најдобар, но тоа е најдоброто што го имаат во моментот. „Смејтај како да си сам во живојш“ – наведува еден 19-годишен поранешен штитеник на установа за деца без родители и родителска грижа. На некои од нив, индивидуалци им помогнале во тешки животни ситуации, како покривање трошоци за операција.

Сметаат дека пошироката заедница нема многу разбирање за нивната ситуација, ги обележува, критикува и осудува.

Дел од лицата се чувствуваат како бездомници или со ризик од бездомништво. Свесни се дека доколку ја напуштат институцијата не би имале каде да домуваат. „Дко излезам од овде каде ќе одам?“ – реторички прашува еден 50-годишен штитеник на психијатриска установа. Сметаат дека бездомништвото е најтешкото нешто што може да му се случи на еден човек и таквата помисла им влева страв, анксиозност и беспомошност.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Во својата визија за иднината сите испитаници наведуваат дека би сакале свој дом. Би сакале да се вработат за да можат да живеат независен живот од институциите, сами или со своите семејства. Би сакале да формираат и семејство. Сметаат дека треба да имаат пристап до социјални станови или до други

институции за стари лица без притоа да бидат обележани и ограничени во користење на овие услуги поради претходното институционално живеење или поради местото на потекло. Лицата што живееле без родители и родителска грижа сметаат дека им е потребно здружување за лобирање и застапување на нивните права. „Нам ни треба здружение што ќе ги решава проблемите како мојот. Тоа треба да биде место каде што овие лица отворено ќе зборуваат за проблемите и ќе се наоѓаат начини за нивно надминување. Друго е кога зад тебе стои здружение, а друго е кога си сам. Сам не можам ништо“ – наведува еден 29-годишен поранешен штитеник на установа за деца без родители и родителска грижа. Сметаат дека е потребен похуман однос кон овие целни групи, со повеќе разбирање и наклонетост на институциите и на заедницата.

Им требаат повеќе информации за пристап до работа, како да го остварат правото на стан и паричен надомест, кој е наменет за лицата по напуштање на установата за деца без родители и без родителска грижа. Очекуваат поголема приспособливост од институциите. Сметаат дека е неправедно да бидат релоцирани во нивните матични градови, а од петгодишна возраст живеат во Скопје.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка. Јазичната комуникација се одвиваше без тешкотии.

ЗАКЛУЧОК

Карактеристиките на оваа категорија лица укажуваат на потреба од различен сет-програми и услуги неопходни за унапредување на квалитетот на живот. За лицата што со години се сместени во психијатриски установи, а немаат свој дом или можност за издржување од страна на роднина, неопходно е давање можност за самостојно или споделено вонинституционално домување, кое целосно или делумно би било покриено од државни / локални фондови. Дел од овие лица не се целосно способни за самостоен живот, па дополнителна нега може да им помогне во секојдневното и постепено да работи на зголемување на нивните капацитети за управување на домаќинството. Во однос на нивниот работен ангажман, потребно е да се размислува на алтернативни мерки за вработување. Придобивките што ги нуди Владата за субвенционирано вработување на лица со интелектуални спречености се во таа насока, но е потребен систем на мониторинг и на евалуација на корисноста од овие мерки, особено по наодите за нивна злоупотреба од страна на работодавците. Потребна е интеграција на лицата на редовниот пазар на труд преку почитување на нивните капацитети. За тие што институционалното згрижување го користат како „покрив над глава“ неопходно е дизајнирање покохерентен систем на социјални мерки, кои ќе им овозможат самостојно вонинституционално домување.

Лицата што се ослободуваат од казнено-поправна установа треба да имаат осигурено домување. Дополнително, институциите треба да се вклучат во негово вработување, доколку се работи за отсуство подолго од шест месеци³³⁵, или пакети социјална помош што привремено би им помогнала во реинтеграцијата и спречување на ризикот од враќање во установата. Шансите за рецидив се најголеми во периодот по отпуштање од установата, па затоа е неопходно посистемска помош за овие лица. Фокус на услугите треба да бидат и семејствата на овие лица, особено ако лицето во казнено-поправна установа било носителот на домашниот буџет, дури и како дел од неформалниот пазар на труд.

Државата низ неколку проекти обезбедува користење социјални станови и поттикнува вработување на лицата што напуштиле установа за згрижување деца без родители и родителска грижа. Сепак, системот овозможува и административно-бироократско опструирање на остварување на социјалните права. За оваа категорија лица потребна е приспособливост, особено што нивните социјални релации многу години се градени во една средина и нејзиното напуштање би значело и губење на заедницата на социјална поддршка и на социјално-културниот капитал. Овие лица треба дополнително да се поттикнат и на продолжување на образованието преку стипендии и субвенционирано користење студентски домови (или, како што се остварува сега, преку парична помош), особено што оваа категорија лица останува со ниско ниво на образование и со ограничени можности за интеграција на пазарот на труд.

Од аспект на заедницата и на општеството, неопходни се програми за да се надмине обележаноста, програми за психосоцијална помош и индивидуална работа со лицата што се борат со зависности, програми за менторство и за помош на лицата што со 18 години почнуваат самостоен живот. Исто така, потребни се програми за надминување на дискриминацијата и за исклучувањето на овие лица од пазарот на труд. Потребно е поголемо вклучување на локалните самоуправи и на општините во системот на социјална заштита на овие лица и креирање локални програми за помош базирани на партнерства со граѓанскиот сектор и со деловната заедница.

³³⁵ Според членот 99 од Законот за работни односи, работодавецот може на работникот да му го откаже договорот за вработување, ако: на работникот со правосилна одлука му е забрането да врши определени работи од работниот однос или ако му е изречена воспитна, заштитна или безбедносна мерка, поради која не може да врши работи подолго од шест месеца или ќе мора поради издржување на затворска казна да биде отсутен од работа повеќе од шест месеци

Потенцијалното бездомништво опфаќа лица што живеат во несигурни и во несоодветни живеалишта.

- Лица што живеат во несигурно сместување (кај роднини и пријатели, во узурпирано живеалиште или во дом изграден на узурпирано земјиште);
- Лица што живеат под закана од иселување (поради хипотека или поради неподмирени трошоци во изнајмено живеалиште, а одлуката за иселување е влезена во сила);
- Лица што живеат под закана од насилство;
- Лица што живеат во привремени, неконвенционални живеалишта.

6.4.3.1 ПОТЕНЦИЈАЛНО БЕЗДОМНИШТВО

КАТЕГОРИЈА 8

СЕ ПОЧНУВА ОД СИГУРНИОТ ПОКРИВ НАД ГЛАВА

Опсиративна катигорија:

лица што живеат во несигурно сместување

8.1. Живоина ситуација: привремено сместување кај роднини и блиски пријатели; опсиративна дефиниција: живеење во конвенционално живеалиште, но што не му припаѓа на лицето, не е негово постојано место на живеење и во негово присуство поради недостиг од живеалиште.

8.2. Живоина ситуација: домување без легален договор за (под)закуп; опсиративна дефиниција: узурпација на живеалиште без документи за наем.

8.3. Живоина ситуација: узурпација на земјиште; опсиративна дефиниција: дом изграден на узурпирано земјиште.

Според податоците на Државниот завод за статистика, во текот на 2014 година, на територијата на Република Македонија се регистрирани 1.075 бесправно изградени објекти, од кои 18,2 проценти се користат за домување - станбени, станбено-деловни и куќи за одмор и за рекреација. Од нив, два објекта се во државна сопственост³³⁶. Во однос на 2013 година, бројот на бесправно изградени објекти се намалува, кога се регистрирани 1.275 објекти, од кои 19,4 проценти се користат за домување. Еден бесправно изграден објект е во државна сопственост³³⁷. Кога станува збор за бесправно изградените објекти исклучително наменети за домување, во 2014 година, најголем дел се идентификувани во општина Липково (22 објекти) и 69 објекти на територијата на град Скопје (најмногу во општините Чаир и Карпош, по 18 објекти во секоја од нив). И во 2013 година, најголем дел од ваквите објекти биле идентификувани во општина Липково (37 објекти) и 36 објекти на територијата на град Скопје (најмногу во општините Бутел -15 објекти и Чаир-12 објекти).

Во сферата на правната несигурност, која, исто така, имплицира социјална исклученост во домувањето, според Катастарот на РМ се евидентирани 144.957 бесправно изградени објекти³³⁸.

Законот за постапување со бесправно изградени објекти (Службен весник на РМ, 23/11) нуди можност за легализација на дивоизградениот објект до 31 март 2016 година и доставување на геодетски елаборати до 31 декември 2016 година. Барањата за легализација се доставуваат до општините во кои е изграден објектот со услов објектот што е

предмет на легализација да е изграден заклучно со 3 март 2011 година.

Во однос на општествените станови, до март 2015 година, 1.600 лица го немаат решено прашањето на откуп или закуп на овие станови, 900 лица се без акт за доделување или дивовселени, односно околу 2.500 стана се користат бесправно. Дополнително има и околу 800 станови што се на лица со ниски примања. Вкупната бројка, во која влегуваат и функционерски станови и станови во државна сопственост за други потреби, е 5.173 станови, кои треба да добијат сопственик и рокот за аплицирање траеше до крајот на март 2015 година³³⁹. Постапка за иселување се поведува кога лицето не склучило договор за закуп или откуп или Министерството за транспорт и за врски го одбил барањето и лицето нема право повеќе да го користи станот. Според Законот за домување (Службен весник на РМ, 99/2009), членот 87, во случај кога лице ќе се всели во стан без склучен договор за закуп или без друга правна основа, сопственикот има право да го врати владението на станот со дозволена самопомош. Во АД за стопанисување со станбен и со деловен простор од значење за државата се формира Комисија во рок од 30 дена откако е утврдена потребата за самопомош, поведуваат постапка, со нотар и со извршител и се врши иселување. Доколку не се иселат во рок од 30 дена со самопомош, се почнува судска постапка. Претходно, во согласност со закон задолжително се известуваат во одреден рок, најчесто осум дена, да го испразнат својот станот. Со судска постапка се добива правосилна пресуда за иселување и преку извршител се враќа станот назад во владе-

³³⁶ Државен завод за статистика: Бесправно изградени објекти на територијата на Република Македонија, 2014 [соопштение]. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/6.1.15.47.pdf> [02.03.2016]

³³⁷ Државен завод за статистика: Бесправно изградени објекти на територијата на Република Македонија, 2013 [соопштение]. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/6.1.14.48.pdf> [02.03.2016]

³³⁸ Одговор од Катастар на РМ за потребите на ова истражување.

³³⁹ ТЕЛЕГРАФ: ОПШТЕСТВЕНИ СТАНОВИ: Откуп или закуп до март 2015 година или присилно иселување. Достапно на: <http://www.telegraf.mk/aktuelno/ns-newsarticle-227046-opstestveni-stanovi-otkup-ili-zakup-do-mart-2015-ili-prisilno-iseluvanje.aspx> [02.03.2016]

ние на институцијата³⁴⁰.

Важно е да се спомене дека оваа категорија лица често се совпаѓа со лицата што живеат во неконвенционални објекти и привремени структури, односно со категоријата 11 од ЕТХОС. При класификацијата, истражувачкиот тим се водеше од примарната карактеристика на домот, односно дали е на окупирано земјиште за да биде класификуван како категорија 8.3, а потоа дали условите за живот се супстандардни за да биде класификуван како категорија 11.

САМО СОБА, НИШТО ДРУГО НЕ МИ ТРЕБА!

Пред да се омажи, Б.В. живеела убав и нормален живот во скопската населба Тафталици заедно со нејзините родители и со двајцата браќа.

- Во 1996 година се омажив, па браќата се оженија, а куќата е мала и веќе немаше место за мене. До 1996 година имав сè што ми е потребно - објаснува нашата соговорничка, која вели дека сега ги посетува роднините во куќата во која се родила, а тие ѝ помагаат со храна и со пари.

Во моментот живее во домот на нејзина пријателка во населбата Автокоманда заедно со неа и со нејзината болна мајка.

Шеесетгодишната Б.В. вели дека овде е сместена веќе три дена, а пред тоа пет месеци живеела во Шутка. Таму била вдомена од семејство.

- Видов дека немаат услови и мене да ме чуваат и си заминав - вели Б.В. и додава дека планира да бара соба под кирија за себе.

Пред две години ѝ починал сопругот со кого заеднички поминале низ патешествија. Вели дека прво живееле под кирија од парите од продаден стан што биле поделе-

ни меѓу нејзиниот сопруг и неговите двајца браќа. Извесно време живееле со жена што ја чувале, а за возврат не плаќале кирија, но плаќале сметки. Откако починала старицата, почнале поголеми проблеми. Изнајмиле стан, а извесно време живееле и во куќа што некој милостив човек им ја дал на користење. Откако починал сопругот, продолжила да талка по улици и да го менува местото на живеење.

Б.В. објаснува дека во петците оди во пунктот за бездомници во Момин Поток каде што добива храна и може да се искапе, а во другите денови е на пазарот во Буњаковец и им помага на пазарциите. Вели дека за трудот добива од 100 до 200 денари дневно, а понекогаш пазарциите ѝ даваат и храна.

Откако ѝ починал сопругот ја зема неговата пензија од 7.450 денари.

- Тој дури беше жив не успеа да земе пензија, документите беа завршени пред да почине - раскажува Б.В., која вели дека и во иднина се гледа како бездомник зашто не гледала како би се решила нејзината ситуација, а на прашањето како би го решила проблемот со бездомништвото, кратко одговара:

- Само соба. Ништо друго не ми треба. Соба и бања.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лица што живеат во несигурно сместување: привремено сместување кај роднини и блиски пријатели; домување без легален договор за (под)закуп и узурпација на земјиште со изграден дом. Прашалникот е замислен како самовалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот август 2015 година - јануари 2016 година во Скопје, Тетово и во Куманово. Две интервјуа се водени телефонски. Лицата со кои се направени интервјуа потекнуваат од Скопје, Гостивар, Куманово и од Прилеп. Едно лице од Гостивар привремено живее во Тетово ка-

де што е водено интервјуто.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините што довеле до губење на домот и секундарните ефекти од несигурното домување врз нивното физичко и ментално здравје, социјалните релации со семејствата, пријателите и со други бездомници, третманот од страна на заедницата и на институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со бездомништвото.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што живеат во несигурно сместување направени се интервјуа со вкупно 13 лица. Од нив, две жени и тројца мажи се привремено сместени кај роднини или пријатели. Двајца мажи и една жена узурпираат живеалиште без правни документи за наем. Тројца мажи и две жени живеат во домови изградени бесправно врз земјиште без документи за сопственост. Најмлад беше испитаник на возраст од 17 години, додека најстариот имаше 59 години. Едно лице е во раните дваесеттите години, две во раните триесетти години и едно лице е во доцните триесетти години. Четири лица се во раните четириесетти години и три лица се во раните педесетти години. Според етничката припадност, четири лица се Македонци, седум лица се Роми, едно лице е Албанка и едно лице е Србин. Сите, освен едно лице, имаат извод и државјанство на Република Македонија. Едно лице наведува дека личните документи му се уништени, а друго лице наведува дека нема лична карта.

Меѓу лицата што се привремено сместени кај роднини или пријатели, едно лице е омажено, но е жртва на семејно насилство и не е сместено во шелтер-центар, ниту, пак, го пријавило случајот во полиција, па во моментот е одвоено од сопругот. Две лица се неомженети и живеат сами, едно лице е одвоено од својата жена и деца и едно лице е вдовица. Едно лице има завршено средно образование, едно е со занаетчиско училиште и три лица се со основно образование. Едно лице е долго-трајно сместено кај роднина што е корисник

на социјална помош за старателство, едно лице 12 години користи викенд-куќа на свои пријатели, која нема основна инфраструктура (вода, струја) и три лица привремено домуваат кај роднини и пријатели. Три лица се во долготрајно несигурно домување, дури и до 20 години. Од нив едно лице било бездомник заедно со својот партнер и заедно ги споделувале секојдневните проблеми, кој починал и сега сама се соочува со ситуацијата. Три лица ги користат петочните услуги на прифатниот центар за бездомници во Момин Поток.

Меѓу лицата што домуваат без легален договор за закуп, две лица се разведени и една е самохрана мајка со малолетна ќерка. Од нив, две лица се со високо образование и едно лице е со завршена виша школа. Две лица се подолго време во узурпирано живеалиште, шест-седум години, и едно лице околу една година. Самохраната мајка со дете, според нејзино кажување, узурпирала стан од 40 м² во општествена сопственост за што имала поднесено барање за откуп. Но и покрај нерешената ситуација, пред крајот на 2015 година ѝ е исклучена струја и во моментот живее во супстандардни услови. Друго лице живее во недоградените згради на фирмата ФИКОМ во Кисела Вода. Според негови кажувања, за тоа знае и полицијата, но не му прави проблеми. Во тој простор нема пристап до вода, струја, тоалет, а има само кумбе за греење и кревет, кои сам ги донел. Третото лице живее во подрум без пристап до вода, тоалет, затоплување.

Меѓу лицата што узурпираат земјиште со нелегално изграден дом, три се во брак и имаат деца, едно лице има малолетна невенчана сопруга и дете, и едно лице живее во партнерска заедница. Две лица немаат завршено никакво образование, додека три имаат нецелосно основно образование и самоуко научиле некој занает (автомеханичар, молер и сл.). Сите лица живеат во цврста градба, но во повеќечлени семејства. Имаат пристап до вода и до струја, кои се бесправно поставени, но немаат тоалет или користат импровизиран надворешен тоалет.

Сите лица, освен едно, се здравствено осигурени и имаат здравствена легитима-

³⁴⁰ Одговор од АД за стопанисување со станбен и со деловен простор од значење за државата за потребите на ова истражување.

ција. Едно лице поради прекин на работен однос не успеало административно да се пријави за невработено и да добие здравствено осигурување. Поголем дел од испитаните лица се чувствуваат физички здрави и немале медицински преглед во текот на последната година. Некои се соочуваат со хронични болести предизвикани од лоша и нередовна исхрана, консумирање алкохол или астма, хипертензија. Едно лице, кое на ниска температура протестираше против одлуката за иселување, укажува дека здравјето почнува да му се влошува.

ПРИЧИНИ ЗА ГУБЕЊЕ НА ДОМОТ, ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Развод, семејно насилство, разведени или починати родители и нарушени семејни односи, се главните причините поради кои лицата го напуштиле домот и побарале помош од пријатели и од роднини. „Си заминав за да не биде љолошо. Да не најравам некаков љолош проблем“ – наведува еден 41 годишен маж, кој живее во викенд-кука на пријатели. Едно лице по смртта на своите родители живее со роднина и не се плаши од губење на домот.

Развод и напуштање на домот во кој живееле со својот партнер/ка е причина поради која лицата решиле да се вселат бесправно. Најголемите проблеми со кои се соочуваат се немањето финансиски средства и сопствен дом. „Доволно е и барака да имам, ќе бидам задоволен“ – вели еден 35 годишен маж, кој привремено живее со своите сестри. За храна се снаоѓаат или добиваат помош од своите соседи, луѓето на кои повремени работат, па место во пари им плаќаат во натура. Укажуваат дека често нема место по народните кујни и дека во случај на долготрајни здравствени проблеми не се во можност да си ги покријат трошоците за лекување. Само едно лице, кое не чувствува дека е во ризик да го загуби домот, не наведува некои особени проблеми што произлегуваат од домувањето кај роднина. Едно лице што е бесправно вселено укажува дека води борба со државните институции за да може да го откупи станот, но 11 месеци нема никаков

одговор на сите барања и на документацијата што е испратена во негова корист. Бесправно вселените лица и тие во нелегални градби укажуваат дека најголем проблем им се супстандардните услови на живот.

Меѓу лицата што се привремено сместени кај пријатели или роднини, едно лице е корисник на парична социјална помош и едно лице е корисник на пензија. Другите лица немаат постојан месечен финансиски прилив. Заработуваат повремени, преку: собирање пластика, копање, градежни активности, истоварање, продажба на списанието „Лице в лице“. „Ако јагеш љоскомно, ќе сџиѓне“ – наведува еден 35-годишен маж што живее во изнајменото живеалиште на неговите сестри. Една жена што е жртва на семејно насилство нема никакви приходи и не е вработена. Роднината на едно лице добива паричен надомест за старателство. Меѓу лицата што се бесправно вселени, едно лице има постојани месечни приходи, додека другите две лица повремени заработуваат од мануелна работа и не се корисници на социјална помош. Меѓу лицата што живеат во бесправно изграден дом, две лица користат парична социјална помош, една жена нема никакви приходи и едно лице заработува преку продажба на списанието „Лице в лице“. Семејниот буџет ретко го дополнуваат со финансиска поддршка од роднини или со повремени мануелна работа. Корисниците на парична социјална помош се согласуваат дека е недоволна за покривање на сите животни потреби и често се присилени работно да ги ангажираат и своите деца.

Ниедно од лицата не било згрижено во некоја установа од социјална заштита. „Сум бил во Чичино Село, сум видел какво е, и не би одел. Условиите се никакви“ – наведува еден 41-годишен маж, кој живее во викенд-кука на пријатели.

Некои жени што биле жртва на семејно насилство неколку пати се обраќале до центрите за социјална работа и до невладини организации, но не добиле некоја структурна помош. Само неколку лица добиваат донации од пријатели, роднини.

Дел од лицата се чувствуваат како без-

домници или постои ризик да станат бездомници. „Бездомништво е акање љо улица и немање каде да се смесџиш“ – наведува една 59-годишна жена, која е во долготрајно бездомништво и привремено живее кај пријателка. Некои наведуваат дека споделувањето на домувањето со роднини им претставува товар и непријатност. „Нејријатно ми е дека и кај сесџра ми и кај друџи луѓе може да ја слушнам реџликаџа: Досџа беше, оди си!“ – наведува еден 35-годишен маж, кој живее кај своите сестри. Меѓу лицата што живеат во бесправно изграден дом, некои се чувствуваат како бездомници. „Не како бездомник, во најсуроваџа смисла на зборџи, заџоа шџо имам љокрив над џлава. Но, чувсџвувам несиџурносџи“ – наведува една 39-годишна жителка на бесправно изграден дом. Фактот што нивните домови не се легализирани им носи немир. „Државаџа може нешџо да џради џука, може да ми рече зџми си џо маџериџалоџи, џули, и беџаџ. Тоа е џоџ немир“ – укажува еден 43-годишен жител на бесправно изграден дом. Едно лице укажа дека има верба во подобра иднина, но, исто така, испитаниците укажуваат и на недоверба во институциите, па и на маргинализација и на дискриминација на етничка основа.

Тие што се познаваат од пунктот за бездомници во Момин Поток меѓусебно се дружат, иако нагласуваат дека се сами и се чувствуваат осамено и изолирано. Имаат мал круг пријатели, само некои од пријателите имаат дом во своја сопственост. Лицата со кои е направено интервју ретко се во контакт со своите пошироки семејства: родители, деца, роднини. Нарушените семејни односи, кои довеле до напуштање на домот, не се промениле и по долготрајно одвоено живеење на лицата во несигурни домови.

„Со родниниџе не се џлегам. Имам сесџра, зџџи, внуџи... но, шџо ако имам? Ниџоџи не ме џраџува како џоминувам... ни дали имам, немам? Нишџоџи“ – наведува еден 41-годишен маж, кој живее во викенд-кука на пријатели.

Само едно лице наведува дека е во контакт со роднини, кои му помагаат со храна и

со пари. Тие што живеат во нелегално изграден дом не се чувствуваат како бездомници, но критикуваат дека во својот дом во кој се повеќе од 25 години живеат во супстандардни услови, во пренаселеност и често без основна инфраструктура.

Лицата со кои е направено интервју немаат контакт со другите државни институции или здруженија на граѓани. Едно лице што е бесправно вселено укажува и на некохерентноста на националните приоритети.

„Државаџа се сџреми кон раџање џовеќе деца, а ваџу џи брка на улица“ – наведува една 42-годишна бесправно вселена станарка.

Лицата најчесто наведуваат дека ги користат услугите на Црвен крст, народните кујни и на невладини организација што им дели храна („Вистински дела на џубезност“ и „Ревитни оброк“) и дека не знаат каде дополнително да се обратат за помош. ХОПС, ХЕРА и Центарот за згрижување деца на улица се наведени како организации што им помагаат на лицата што живеат во Шуто Оризари.

На некои им помогнале соседите, пријателите, роднините, со пари и со храна. Благодарни се за нивната солидарност. Дел од лицата најголемата поддршка ја наоѓаат кај соседите и заедницата.

„Задоволен сум од соседиџиџе. Мноџу ми џомаџаџи луѓеџо околу мене. Без нив не би можел нишџо да најравам“ – наведува еден 41-годишен маж, кој живее во викенд-кука на пријатели.

„Мноџу ми значи џоггрџкаџа од луѓеџо“ – наведува една 59-годишна жена, која привремено живее кај пријателка.

Жените што се жртва на семејно насилство или самохрани родители укажуваат дека се осудувани од средината и дека често се најголемите социјални случаи во државата. Една жена нагласува дека нејзиниот привремен дом ѝ го овозможил пријателка, која е и самата корисник на социјална помош. Некои од нив очекуваат и поддршка од државните институции и од правобранителот за решавање на нивната ситуација и особено во насока на информација како да ги легализираат своите домови.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

За корисни услуги ги сметаат бесплатната правна помош, помошта во храна, облека, основни средства за нивните деца и бебиња. Им требаат повеќе информации за пристап до работа, институции што би можеле да им помогнат во остварување на нивните социјални права, како да го легализираат домот.

Во својата визија за иднината сите се согласуваат дека им треба дом. „Најважно е покрив над глава да имаш. Сè почнува од покривот над глава“ - наведува еден 41-годишен маж што живее во викенд-куќа на пријатели.

„Само соба. Ништо друго не ми треба. Соба и бања“ - конкретна е една 59-годишна жена, која привремено живее кај пријателка.

Наведуваат дека е потребно подобро да функционираат шелтерите и прифатилиштата за жени што се жртви на семејно насилство, како и секојдневните услуги за бездомниците (не само еднаш неделно), кои се особено важни во првите мигови од напуштање на домот. Вработувањето е начин како да се реши нивното бездомништво или привременото несигурно домување. Тогаш би биле во можност

да изнајмат свое живеалиште и да живеат подобро.

„Би им дал бараки и работи“ - вака еден 35-годишен маж, кој привремено живее кај роднини, го гледа решението за бездомништвото. Изградбата и користењето на социјални станови за тие што немаат дом е еден нивни предлог. Иако некои од нив и во иднина се гледаат како бездомници, други имаат надеж дека работите може да се подобрат.

„Верувам дека нема да остана на улица и дека, ако е сè според законите, и ако судот биде праведен - нема да дојде до каквото нешто“ - наведува една 42-годишна бесправно вселена станарка.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка. Јазичната комуникација се одвиваше со мали тешкотии со лицата што недоволно го познаваа македонскиот јазик. Едно лице е поранешен корисник на алкохол, додека друго лице често може да се сретне под дејство на алкохол. Кај некои беше забележлива нервоза кога зборуваа за своето семејство и за причините што довеле до тоа да го напуштат домот.

ЗАКЛУЧОК

Обезбедувањето дом и вработување се директна потреба на лицата што се привремено сместени кај роднини и пријатели или се бесправно вселени. На лицата што живеат во нелегално изграден објект им се потребни помош и совет за начинот како да ги легализираат своите градби, како и асистенција за подобрување на квалитетот на домот (пристап до струја, вода, канализација). Овие целни групи ретко се корисници на парична социјална помош, иако се чини дека со оглед на тоа дека не се во можност да обезбедат финансии за живот се типичен профил кандидати за овој вид социјални придобивки. Им недостига информација и помош за тоа како може да ги остварат своите социјални права.

ДЕНЕС ПОД ПОКРИВ, УТРЕ НА УЛИЦА

9.1. Животна ситуација: донесена е законска одлука за иселување од изнајмено живеалиште; оштета дефиниција: одлуката за иселување е влезена во сила.

9.2. Животна ситуација: одземање дом даден под хипотека; оштета дефиниција: доверителот има законски донесена одлука да ја преземе сопственоста.

Односите меѓу лицата што изнајмуваат живеалиште и сопствениците се регулирани со Законот за домување (Службен весник на РМ, 99/2009). Според членот 81, закуподавецот (сопственикот на живеалиштето) има право на раскинување на договорот за закуп доколку закупецот (лицето што го изнајмува живеалиштето) не ја плаќа закупнината или режиските трошоците што се плаќаат покрај закупнината во рок утврден со договорот за закуп, а ако рокот не е утврден, тогаш за време од 30 дена од приемот на сметката. Според членот 80, закупецот има право на раскинување на договор за закуп во секое време без да ги наведе причините, со отказан рок од 90 дена. Според членот 82, закуподавецот може да го раскине договорот и поради околности што не се наведени во договорот за закуп, но има обврска да му обезбеди на закупецот друг соодветен стан за период во траење од најмалку 90 дена и станот за привремен престој треба да ги задоволува стандардите за минимално домување на закупецот и на лицата што живеат со него. Според членот 87, во случај кога лице ќе се всели во стан без склучен договор за закуп или без друга правна основа, сопственикот има право да го врати владението на станот со дозволена самопомош. Во ваков случај интервенира органот за внатрешни работи на барање на лицето што е носител на правото на самопомош. Правото на заштита на владението со дозволена самопомош може да се оствари во рок од 30 дена од денот на сознанието за повредата на владението и за сторителот на повредата, но не подоцна од една година од настанатата повреда на владението. Закуподавецот може во секој момент да поведе судска постапка пред надлежен суд за испразнување на станот. Постапката за испразнување на станот е итна. Според членот 88, закуподавецот може да го откаже договорот за закуп склучен на неопределено време со отказан рок што не може да биде пократок од 90 дена. Отказниот рок на договорот за закуп и договорот за подзакуп при постоење спор се определува во постапка пред редовен суд. Кога судот определува рок за иселување, тој не може да

биде пократок од 60 дена, ниту подолг од 90 дена.

Начинот, условите и постапката за давање дом под хипотека, како и постапувањето во случај на активирање / реализација на хипотеката се дел од Законот за договорен залог (Службен весник на РМ, 5/2003). Според членот 2 од овој закон, хипотеката на домот е начин на обезбедување парични и друг вид побарувања, чијашто вредност е изразлива во пари, што доверителот ги има во однос на својот должник од одреден облигациски однос. Доколку побарувањата обезбедени со залог не бидат исполнети во рокот на нивната пристигнатост, заложниот доверител може да ги намира од вредноста на предметот на залогот.

ВО ПОТРАГА ПО РАБОТА ЗА ДА НЕ ОСТАНЕ И БЕЗ ИЗНАЈМЕНИОТ ДОМ

С.Г. се ближи до својата 50-та година од животот, а неизвесноста од животот под туѓ покрив за кој не успева да обезбеди средства за кирија и за сметки уште толку му го усложнува секојдневието. Завршил основно образование и нагласува дека опциите за вработување му се исклучително мали.

- Работев приватно, но каде и да одев не можев да си го наплатам трудот. Еве и сега, постојано барам работа - вели тој.

Одлуката да биде иселен од местото на живеење била донесена една недела пред разговорот, а проблемот со кој се соочува, се обидува да го реши на различни начини.

- Се обратив до Центарот за социјални работи и до Акционерското друштво за стопанисување со станбен и со деловен простор, како и до Црвениот крст во Охрид - објаснува С.Г., кој веќе цела година нема редовни примања.

Во изминатиот период најмногу помош добивал од Црвениот крст, и тоа во храна.

- Има и луѓе што ми помагаат, но некои и да сакаат, не можат материјално. Државата е таа што треба да обрне особено внимание и да им даде социјални станови на лицата што не се материјално обезбедени. Зашто, станови има доволно - смета С.Г.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лица што живеат под закана од иселување, односно е донесена законска одлука за иселување од изнајмено живеалиште. Во оваа категорија според ЕТХОС се сместени и лица што живеат под закана од одземање дом даден под хипотека, но поради дискрецијата на извршителите и Законот за заштита на лични податоци, кој оневозможува издавање информации поврзани со индивидуални случаи на протерување поради хипотека, тимот не беше во можност да идентификува вакви случаи.

Прашалникот е замислен како самоевалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот ноември 2015 година - февруари 2016 година во Скопје и во Охрид. Две интервјуа се водени телефонски.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините поради кои е донесена одлуката за иселување и второстепените ефекти од несигурното домување врз нивното физичко и ментално здравје, социјалните релации со семејствата и со пријателите, третманот од страна на заедницата и институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со бездомништвото.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што живеат под закана од иселување направени се интервјуа со три лица. Сите се мажи на возраст меѓу 49-66 години. Според етничката припадност, двајца се Македонци и еден е Албанец. Си-

те имаат извод и државјанство на Република Македонија. Двајца се оженети, од кои едниот е татко на две ќерки. Едно лице е одвоено од својата жена и нема пари формално да се разведе, но живее со партнерка. Едно лице има завршено основно и двајца се со средно образование. Сите се здравствено осигурени и имаат здравствена легитимација. Во текот на последната година, двајца не биле на никаков медицински преглед и не се соочуваат со некои особени здравствени проблеми, освен што се анксиозни и нервозни поради ситуацијата во која што се наоѓаат. Еден се бори со хроничен бронхитис.

ПРИЧИНИ ЗА ИСЕЛУВАЊЕ ОД ДОМОТ, ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Едно лице поради продажба на станот било присилено да го напушти изнајменото живеалиште и добило отказан рок од три недели, па во моментот живее кај пријател од каде што треба да се исели за седум дена. Стравува дека нема да биде во можност да изнајми ново живеалиште со ниската социјална помош и за сумата што досега ја плаќало, иако веќе 20 години континуирано живее во изнајмени живеалишта. Другите двајца поради неплатени кирии и комунални сметки треба да го напуштат живеалиштето. На последните двајца особено проблем им претставуваат високите сметки за струја во зимските месеци. Нивната дневна преокупација се егзистенцијалните проблеми и како да обезбедат храна и средства за себе и за семејствата. „Тоа ми е единствената преокупација бидејќи заглавив на овие кредитни картички, не можам да земам пари“ - наведува еден 49-годишен маж кому му се заканува иселување. Едно лице својата приказна ја објавило низ телевизиските медиуми и потоа добило помош од Црвениот крст. „Телевизијата сам ја викнав. Друѓи ме убадија, јас не сакав прво, ама да имав грубо решение, ќе најравев йоинаку“ - наведува еден 54-годишен маж кому му се заканува иселување. Другите се обратиле до државните институции, како Центарот за социјални работи, АД за стопа-

нисување со станбен и со деловен простор, но не добиле соодветни насоки за соочување со проблемот. Исто така, се обратиле и до Црвен крст, од каде им биле обезбедени храна, алишта и пакети за хигиена. Едно од лицата е корисник на социјална помош и работи дополнителна работа со што би можело да ги покрие egzистенцијалните трошоци со сопругата. Другото лице веќе една година е без редовни финансиски приходи и третото лице е корисник на пензија.

Ниедно од лицата не било згрижено во некоја установа од социјална заштита. „Ми ѝ нудија еднаш во Чичино Село, но обив, многу е далеку и таму нема услови за лекување на сојуруаа“ – наведува еден 54-годишен маж кому му се заканува иселување. Истото лице наведува дека поднело документи за добивање социјален стан, но било одбиено. Нивниот најголем проблем е домот. „Немам дом, немам каде да се сѝојлам, да се искаѝам, да сѝијам, да сегадам, да се средам, да се избричам“ – наведува еден 66-годишен маж кому му се заканува иселување. Несигурноста и неизвесноста ги прави анксиозни и нервозни во нивното секојдневие. Сметаат дека во целата борба се оставени сами на себе. „Сиѝе се јавувааѝ, ѝрашувааѝ, ќе ме викнеле, ама нема нишѝо“ – наведува еден 54-годишен маж, кому му се заканува иселување. Од центрите за социјална работа и од невладините организации, освен од Црвен

крст, не добиле некоја структурна помош. Лицата се чувствуваат како бездомници. „Па еѝе, сега од ѝрви, шѝом немам ѝокрив над жлава – ѝоа е бездомник“ – наведува еден 66-годишен маж, кому му се заканува иселување. „Бездомник - ѝој е никој и нишѝо“ – вака го опишува своето чувство еден 49-годишен маж, кому му се заканува иселување.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

За корисни услуги ги сметаат помошта во храна, облека, хигиенски средства што им биле дадени како донација. Им требаат повеќе информации за пристап до работа, институции што би можеле да им помогнат во остварување на нивните социјални права, но и правата на закупувачи на живеалишта, информација за начините како може да здобијат социјален стан или сместување во установи за стари лица. Во својата визија за иднината сите се согласуваат дека им треба дом. „Ми се живее. Сакам да живеам“ – наведува еден 66-годишен маж, кому му се заканува иселување. Сметаат дека државните институции и социјалната политика треба да обрнат посебно внимание на оваа потенцијална категорија на лица на кои им се заканува бездомништво. Лицата со кои е направено интервју покажаа подготвеност за соработка и се свесни за својата состојба.

ЗАКЛУЧОК

Обезбедувањето дом и вработување се директна потреба на лицата на кои им се заканува иселување. Особено што под ризик од бездомништво се и цели семејства и децата. На овие лица им се потребни помош и совет за обезбедување социјална помош, како да аплицираат за социјални станови или да бидат згрижени во установи за стари лица. Но, исто така, на овие лица им се потребни и стручни совети за нивните права како закупувачи на живеалишта и често и бесплатна правна помош во случаи на застапување на нивните права пред суд. Вклучувањето на локалната самоуправа е од големо значење во обезбедување брзо откривање и кризна помош на овие лица, особено во првите неколку месеци од протерување од живеалиштето.

КОГО ГО ШТИТИ ПОЛИЦИЈАТА –ЖРТВАТА ИЛИ НАСИЛНИКОТ?

(Опериативна категорија: лица шѝо живеат ѝод закана од насилсѝтво; живоѝна ситуација: инцидентѝи реѝистѝирани од сѝирана на ѝолицѝаѝа; оѝиѝа дефиниѝа: ѝолицѝаѝа ѝосѝаѝува со цел обезбедување безбедно смесѝување за жѝиваѝа на семејно насилсѝтво)

Пријавувањето на семејното насилство во полиција е една од најчестите форми на реакција. Дури 64 проценти од жените асистенцијата на полицијата ја гледаат како прв можен облик на заштита од насилникот. Сместувањето во засолниште го препознаваат 59,70 проценти од жените, соодветната здравствена заштита ја идентификуваат 40,80 проценти и правната помош и застапување пред судските органи ја препознаваат 38,10 проценти од жените. Само 20,50 проценти од жените ги препознаваат потребата од психолошко советување, соодветна психо-социјална интервенција и барање за изрекување привремена мерка за заштита од страна на судот како можни заштитни мерки од семејно насилство³⁴¹. Во контекст кога привремените мерки за заштита³⁴² се недоволно применети и насилниците „благо“ се казнуваат, не изненадува фактот што фокусот на политиката и на информирањето на популацијата се однесува на тие видови заштита што се неопходни во акутни случаи на насилство и уште подрастично, кои не вклучуваат превентивни мерки и мерки за надминување на последиците од овој вид насилство.

Според заедничкиот протокол за постапување во случај на семејно насилство³⁴³, задачата на полицијата е да ја заштити жртвата на семејно насилство. Во случај на пријава за семејно насилство или, пак, во случај на барање за давање помош на лице изложено на каков било вид насилство во семејството, службеното лице е должно да ги евидентира околностите во кои настанало насилството, да направи проценка за сериозноста, тежи-

ната и на итноста на случајот, по потреба да излезе на самото место со присуство на најмалку двајца или повеќе полициски службеници (по можност од различен пол). При излегување на самото место полициските службеници се должни да преземат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство и за спречување на насилникот во натамошното вршење на насилството. Полициските службеници треба да остварат одвоен разговор со сторителот и со жртвата, доколку за тоа постојат објективни можности. Во случај на потреба за згрижување и за сместување на жртвата, полициските службеници воспоставуваат контакт со националната СОС-линија или со надлежниот центар за социјална работа и обезбедуваат превоз до нив. Доколку жртвата се плаши да остане во домот, стручниот тим на Центарот за социјална работа спроведува разговор со жртвата за да ги утврди нејзините потреби укажувајќи и на мерките за заштита во согласност со Законот за семејство и со потенцијалните ресурси за нејзино згрижување - роднини, пријатели, национална СОС-линија, засолниште и други ресурси што се на располагање).

Лицата во оваа категорија ги пријавувале случаите на семејно насилство во полиција. Постапувањето на полицијата не секогаш довело до отстранување на насилникот од домот или до обезбедување безбедно живеалиште. И во новиот дом, кој не е институционално поддржан, туку е споделено живеалиште со роднини или пријатели, лицата често се жртви на малтретирање и на насилство.

СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ПРИЈАВУВАНО, НО БЕЗ ЕФЕКТ

Д.Б. била избркана од домот на партнерот со кого имала и дете кога не го прифатила барањето новороденчето да биде дадено во дом. Веќе пет години таа и детето живеат во куќата на нејзината мајка, која починала неодамна. Живеалиштето го дели со братот и со неговото семејство од кои и таа и синот трпат семејно насилство. Претходно била тепана и од партнерот.

Д. Б. раскажува дека братот и снаата долго време се обидуваа да ја сместат во психијатриска болница, по што, како што вели, имале намера синот да ѝ го однесат во дом.

- Ме навредуваат, ме тепаат. Два-три пати и јас им вратив - гневно објаснува Д.Б.

Семејното насилство во неколку наврати го пријавувала во полиција, но, како што вели, ништо не било преземано од нивна страна.

- Снаата и братот ги пријавив повеќепати. Од полицијата ми велат дека ќе завршат работа, но ништо од тоа. Пак сè си тера по старо. Мајка ми почина пред една недела. Под стрес сум дека доаѓаат полоши денови - вели Д.Б., која, како што објаснува, барала да биде згрижена и од Центарот за социјална работа, но добила одговор дека не можат да ѝ помогнат.

Вели дека најголема помош добива од сестрите, зашто, како што објаснува, не може да врзе крај со крај со социјалната помош од 3.600 денари.

- Надежта ми е во сестрите. Тие ми помагаат. Но, знам дека не можам да живеам со нив, и тие си имаат свои семејства - вели Д.Б.

АНАЛИЗА

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лицата што се жртви на семејно насилство и

кои насилството го пријавиле во полиција, но и покрај асистенција од полицијата, сè уште живеат под закана од насилство. Прашалникот е замислен како самоевалуација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата се направени во периодот септември 2015 година - февруари 2016 година. Интервјуата се водени со лица што живеат во Тетово и во Скопје.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините поради кои го напуштиле домот и како тоа влијае врз потенцијалот да бидат бездомници, секундарните ефекти од новата ситуација и постојаната закана од насилство врз нивното физичко и ментално здравје, социјалните релации со семејствата и со пријателите, третманот од страна на заедницата и на институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да им се помогне на лицата што се жртви на семејно насилство и го напуштиле домот за да не станат бездомници.

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што се жртви на семејно насилство, кои и покрај пријавеното насилство живеат под закана од континуирано насилство, направени се интервјуа со пет жени. Најмладата соговорничка беше на возраст од 43 години, а најстарата имаше 68 години. Едно лице е во раните четириесетти години, едно во доцните педесетти години и последната во доцните шеесетти години. Според етничката припадност, две се Македонки, една е Албанка, една е Ромка и една е Турчинка. Само една жена нема извод и државјанство на Република Македонија. Интервјуата се водени во Скопје и во просториите на „Женски форум“ во Тетово, која дава услуги на жртви на семејно насилство. Една жена е вдовица од својата рана младост и живее со своите возрасни деца, со син што е алкохоличар. Една жена живеела во партнерска заедница, но по породувањето заедно со бебето била избркана и живее во семејната куќа заедно со родителите, братот и со неговото семејство. Една жена е во

³⁴¹ Здружението за еманципација, солидарност и за еднаквост на жените на Република Македонија – ЕСЕ и Акција Здруженска: Извештај во сенка на спроведувањето на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената. Достапно на: <http://zdruzenska.org.mk/wp-content/uploads/2016/02/izvestaj-vo-senka.pdf> [02.03.2016]

³⁴² Како што се: забрани од закани, малтретирање, вознемирување, или забрани да се приближување до живеалиштето, училиштето, работното место или отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од надлежниот суд, наредба насилникот да посетува соодветно советување, задолжително лекување, и слично

³⁴³ Достапен на: http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Protocol_MKD.pdf

процедура на развод, а другата е разведена. Последната од жените со кои е направено интервју е разделена од својот партнер и живее со своите полнолетни деца. Сите жени се жртви на семејно насилство и живеат под закана од насилство од страна на своите деца и/или блиското семејство. Една жена нема никакво образование, две имаат завршено основно училиште и две имаат завршено средно стручно образование. Една жена живее во социјален стан во Скопје, две во домот на членови на блиско семејство и две со своите деца и со нивните фамилии. Сите жени се здравствено осигурени и во текот на последната година често имале медицински прегледи. Меѓу нив има со хронични болести (астма, дијабетес, алергии, хипертензија), а некои се жалат на проблеми со градите. Една жена е телесен инвалид.

ПРИЧИНИ ЗА НАПУШТАЊЕ НА ДОМОТ И ЗА НАОЃАЊЕ АЛТЕРНАТИВНО СМЕСТУВАЊЕ

Една жена е иницијална жртва на семејно насилство предизвикано од страна на својот син, додека друга жена е жртва на насилство предизвикано од нејзиниот зет. Другите се жртви на насилство предизвикано од сопругот / партнерот. Тоа било единствената причина поради која четирите соговорнички го напуштиле домот или сакаат да го напуштат домот. Сите го пријавувале насилството во полиција и имаат повеќе различни искуства со институциите што се надлежни да им помогнат на жртвите на семејно насилство. Така, две сè уште живеат во ист дом со насилникот, додека една жена е нова жртва на семејно насилство предизвикано од роднина во новото споделено живеалиште. Само една жена е со својот син и живее живот без насилство, но исполнет со стрес и со вознемиреност поради неразрешените семејни односи и бракоразводната постапка.

Две жени се во близок контакт со своите роднини, кои им се силна поддршка во секојдневието. Друга жена укажува дека единствената помош што ја добива е од црковните институции и тоа донација во форма на продукти за секојдневна исхрана, додека

само една е членка на здружение на граѓани што нуди помош на жртви на семејно насилство и користела донации и нивно советување, па така успеала да се соочи и да ја надмине ситуацијата во домот. „Тие најмногу ми љомоѓнаа да ѓо надминам хаосот дома“ – укажува една од соговорничките. Изолираноста е чувство што доминира кај жената што е телесен инвалид. Нејзината физичка и здравствена состојба ја оневозможуваат во наоѓањето посоодветен одговор за домување од споделување на живеалиште со насилник. „Јас никоѓо не љознавам. Љуѓето беѓаат од вакви луѓе како мене“ – укажува соговорничка.

ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА НЕКОХЕРЕНТНОСТ

Семејното насилство целосно ги нарушило семејните односи и односите со пошироката фамилија и со децата. Жените сè уште ги чувствуваат како закана поранешните партнери или децата што застанале во одбрана на својот татко. „Тој и денес не љроѓонува, дури и двајцата се обиде да не љреѓазат со автомобил, заедно со синоот“ – наведува една 43-годишна соговорничка. Една жена наведува дека нејзиното враќање во семејната куќа ги нарушило односите со братот и со неговото семејство, па така тие сега се нов извор на насилство за неа и за нејзиниот син.

Една жена веќе девет години е без свој дом и е сместена кај роднини и кај пријатели. Принудно и со асистенција на полиција го напуштила домот на партнерот, каде што останале и нивните деца. Друга жена веќе пет години живее во семејната куќа со својот брат и со неговото семејство, каде што не се чувствува добредојдена и заедно со својот син се жртва на физичко и на психичко насилство. Третата соговорничка 18 месеци живее со својот син во сложна семејна атмосфера, по насилство, кое траело повеќе од 30 години. Последната соговорничка ги користела услугите на шелтер-центар за жртви на семејно насилство во период од три месеци, по што била сместена во дом за стари лица. Се надевала дека ќе биде сместена во дом за лица со телесна инвалидност, но не успеала да добие

државна поддршка. Така е присилена да живее во домот со насилникот, а својот дом го загубила пред четири години.

Само една жена е вработена и една е корисник на инвалидска пензија. Три жени се корисници на парична социјална помош, и тоа во износ од 1.300 или 3.600 денари, а едно од лицата користи и надомест за постојана нега.

Нивното искуство со институциите не е задоволувачко. Жените се жалат на односот на полицијата, која често е попустлива, па дури и подмитлива во ситуациите што вклучуваат семејно насилство. Сметаат дека полицијата почесто е на страната на мажите-насилници. „Тој ѓи љошћлакаше и љолицјата и сугот“ – наведува една 44-годишна соговорничка. „Од полицијата ми велеа дека ќе завршат работа, но ништо од тоа. Пак сè си тераше по старо“ – наведува една 43-годишна соговорничка. Ситуацијата била покомпликувана во домот на сопругата на лице што е вработено во полиција и кое добивало премолчена поддршка од своите колеги и покрај пријавите за семејно насилство. „Познајот им е дека е насилен, никоѓаш не е осуден. Беше љовикан на разговор, а мене не ми љонудија никаква зашћишћа“ – со горчина раскажува соговорничката.

Сите жени наведуваат дека останале во домот на насилникот поради децата и желбата тие да растат во семејна средина со двајца родители. „Треев заради децата“ – наведува една од соговорничките. „Додека јас имав нерви и љричина да живеам за децата, љуркавме некако. Коѓа веќе децата сћанаа свои, љочнаа љоѓолеми љпроблеми. Тоѓаш оћигов да љоднесам љужба за развод. Коѓа разбра љој, се љркалаше љо земја, со ѓлаваћта удираше во љаркећ и викаше: Ќе најравам сё шћо ќе кажеће, само да не се развеѓуваме... и нишћо не се смени“ – објаснува една од соговорничките.

Немањето сопствен дом и ниските месечни финансии се најголемите проблеми на жените што се под закана од семејно насилство. Така се во магичен круг на сиромаштија и на насилство, кои им оневозможуваат да се осамостојат и да продолжат со живот без насилство. Стресот и стравот се дел од нивно-то секојдневие. „Сè уште се плашам. Откако

се преселив кај син ми, коѓа ќе се задржам на работа подоцна дури и син ми стравува. Сопругот почна и него да го малтретира затоа што ми дозволил да се преселам кај него“ – наведува соговорничка. Осудувањето и насилството од страна на семејството и на пошироката средина се дополнителна траума во нивниот живот. „Дећето ми ѓо викаат коћиле и нема со коѓо да си изѓра. Го носам во еден двор од ѓраѓинка да си изѓра заћоа шћо дома само љтрауми љрћи“ – наведува друга соговорничка. Нерешените семејни односи, особено со децата, им предизвикуваат болка, но свесни се дека напуштањето на насилникот било единственото решение за нив. „Се љомирив, но не дека ми е сеѓдно. Јас оваа љриказна шћо сеѓа ћи ја раскажав, да ћи ја кажував љред една ѓодина, ћи ќе љребаше да ми ѓи љриеш рацеће, нозеће, а денес љосмирено ја кажувам“ – со горчина раскажува една од соговорничките. Соодветна грижа за децата, вклучувајќи и соодветно лекување за насилните деца, стабилно вработување, дом и лична безбедност се нивните директни потреби.

Лицата со кои е направено интервју себеси се гледаат како лица без дом. „Имав дом, а сеѓа немам“ – вака една од соговорничките го опишува бездомништвото. Но фактот што во моментот имаат покрив над глава, иако несигурен, прави да не се идентификуваат со бездомно лице. „Тие се лица за жалење, шћо љросат на улица“ – една соговорничка ги опишува бездомниците. Свесни се дека може моментното живеалиште да го загубат во секој момент и тоа им е дополнителен стрес во несигурното живеење.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Жртвите на семејно насилство се во контакт со државните институции и со граѓански организации што им даваат совети и поддршка. Само едно лице било директен корисник на институционалните форми на згрижување жртви на семејно насилство, шелтер-центар во период од три месеци, а подоцна и во дом за стари лица. Сепак, користењето на овие услуги не довело до подоцнежнo трајно решавање на домувањето. Напротив, откако инсти-

туционалната поддршка завршила, жртвата била принудена да се врати во куќата на насилникот. Друго лице наведува дека барало да биде институционално згрижено, но Центрите за социјална работа не биле во можност да му помогнат.

За корисни ги сметаат психосоцијалната поддршка од невладини организации, финансиската помош од роднините или паричната социјална помош и донациите што им ги даваат црковните институции. Сепак, наведуваат дека социјалната помош не е доволна за да живеат со своите деца во свој дом. Сметаат дека е неопходно да има поефективен систем на казнување на насилниците и грижа за жените што го напуштаат домот на насилникот. „Не е проблем само ноќевањето. Јас, на пример, ако ошдам во шелтер-ценитарот и осшанам еден месец, каде ќе одам кога ќе излезам ошшаму? Ќе шреба да се врашам (кај мажот) или да осшанам на улица. На улица би умрела од жлад, а шаму би умрела не само од жлад, шуку и од насилство“ – наведува една од соговорничките.

Во својата визија за иднината сите сакаат да имаат свој безбеден дом, вработување, односно стабилни финансии со кои би мо-

желе да се грижат за себе и за своите деца. Во пристапот кон решавање на проблемите на жртвите на семејно насилство сметаат дека е неопходно да им се обезбеди работа за да можат да размислуваат за нов дом, да им се гарантира личната безбедност, почитување на судските одлуки и изрекување поефективни мерки за насилниците. „Треба да му се изрече некоја мерка што ќе му биде како Оче наш дека ако ме срејне шреба да си сврши од друшта сшрана или да си помине како да не ме џознава, а доколку не е така, шреба да ги знае џоследициите“ – наведува една соговорничка. Сметаат дека женската солидарност повеќе би им помогнала во комуникацијата со полицијата. Затоа сметаат дека во полицијата треба да бидат вработени повеќе жени и особено жени што поминале соодветен тренинг да работат на овие случаи. Но критични се дека семејното насилство не го вршат само мажи. Сметаат дека има и мажи на кои треба да им помогнат институциите.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка, се обидуваа да ја прикажат суштината на проблемите и да дадат свои насоки за нивно разрешување.

ЗАКЛУЧОК

Подобрување на информираноста на општата популација за услугите и за начините на институционална помош во ситуации на семејно насилство се неопходни за првичното охрабрување на жртвите да го напуштат насилникот. Потребни се формална реакција и нерезервираност (итност) на институциите, пред сè на полицијата и на државните органи од областа на социјалната заштита во случаите на семејно насилство. Семејното насилство не е и не треба да биде приватен проблем на семејството, партнерите во заедницата. Потребни се поефективни институционални решенија за превенција и за навремено и брзо реагирање во криза, особено во првите денови од напуштање на домот, но и подолготрајни решенија за ситуацијата без дом. Во ситуациите во кои се наоѓаат овие лица неопходни се активности за афирмирање на привремените мерки за заштита од семејно насилство, особено на локално ниво. Потребни се поефективни одговори за ресоцијализација на насилникот, како и програми што ќе ги вратат самоодвербата и чувството на безбедност кај жртвите. Програми за психосоцијална помош и индивидуална работа со лицата што биле жртва на семејно насилство би им помогнале во соочување со чувството на вина дека ги напуштаат своите деца или дека не сториле („истрпеле“) доволно за да се зачува семејството. На невработените неопходна им е асистенција во вработување за да имаат можност за независно живеење.

КОГА ВОДАТА И СТРУЈАТА СЕ ЛУКСУЗ, А ПОКРИВОТ ПРОКИСНУВА...

Опсерајтивна категорија: лица што живеат во привремени, неконвенционални објекти; животно ситуација

11.2 Животно ситуација: неконвенционални згради; општо дефиниција: засолниште или суксандрна барака

11.3 Животно ситуација: привремени струги; општо дефиниција: шатор или колиба

Анализата што следува се однесува на прашалник што ги анализира состојбите со лица што живеат во неконвенционални објекти и во привремени структури. Според ЕТХОС, под неконвенционални објекти се подразбираат разурнати / напуштени куќи и згради, нецелосно обезбедени домови со инфраструктурни приклучоци, додека привремени структури вклучуваат: гаражи, шу-пи, монтажни бараки (контејнери) и сл. Во нејзини рамки спаѓаат и лица што живеат во мобилни домови, како, на пример: автомобил, приколка, коњски коли со приколки, кои не се сметаат за вообичаени места за домување, но истражувачкиот тим не успеа да забележи вакви случаи. Важно е да се нагласи дека оваа категорија често се совпаѓа со лицата што живеат на узурпирано земјиште, или категоријата 8.3 во ова истражување и според ЕТХОС. При класификацијата истражувачкиот тим се водеше од примарната карактеристика на домот, односно дали е на окупирано земјиште за да биде класификуван како категорија 8.3, а потоа дали условите за живот се супстандардни за да биде класификуван како категорија 11.

Според Државниот завод за статистика, во Македонија во 2012 година, 14,1 процент од домаќинствата имале проблеми со покрив што протекува, влажни ѕидови и темели, искршени и гнили прозорци, при што процентот на семејства во руралните средини што се соочуваат со овие проблеми е поголем во однос на урбаните средини (16,3 проценти и 12,8 проценти, соодветно). Кога станува збор за пристап до вода или туш и внатрешен тоалет, во 2012 година 90,4 проценти од вкупниот број на домаќинства имале пристап до туш или када (95,5 проценти од домаќинствата во урбаните средини и 82,4 проценти од домаќинствата во руралните средини), додека 86,9 проценти од вкупниот број домаќинства имале пристап до внатрешен тоалет (94,3 проценти од домаќинствата во ур-

баните средини и 75,3 проценти од урбаните средини). Сепак, процените укажуваат дека во Македонија има околу 100 супстандардни населби во кои живеат околу 274.000 жители (Светска банка, 2005: 46), и изнесуваат 12 проценти од вкупниот број живеалишта во земјата (Центар за регионални истражувања и соработка 2004). Широко е убедувањето дека бројот на вакви населби и семејства што живеат во супстандардни услови е многу поголем (Костов, 2010).

Според извештајот на Светска банка од 2006 година за постојните супстандардни населби во 14 најголеми градови во Македонија³⁴⁴ наведено е дека физичките услови за домување во овие средини често се несоодветни (густо населено, од непостојани материјали, незащитено од вода или, пак, на опасни локации). Исто така, ваквите средини ги карактеризира висока стапка на невработеност, нестабилност на приходите и зависност од неформални активности. Во нив, главно се населени етнички албански и ромски семејства. Најголем дел од жителите плаќаат данок на имот и сметки за комунални услуги и најсериозните проблеми со инфраструктурата се недостиг од санитарно управување на отпадните води и незадоволително собирање на цврстиот отпад.

ПОД ОД ЗЕМЈА И ПОЛСКО ВЕЦЕ НАД БЛИСКАТА РЕКА

Триесет и четиригодишната Н.А. со своите две деца живее во монтажна барака, без струја и вода. Откако знае за себе имањето вода и струја во живеалиштето за неа е луксуз. Сопругот ѝ е во затвор, поради кражба на бакар.

- Не сакаше да краде, ама мораше - вели таа.

Синот има 14 години и оди во училиште, а на десетгодишната ќерка вели дека не ѝ дозволува да се школува поради тоа што, како што објаснува, некој некогаш се обидел да ја украде.

И Н.А. никогаш не била вклучена во образовниот систем.

- Не одев во училиште зашто ми викаа дека во училиште можат да ме силуваат. Ќерката треба да ја пуштам дури до „Браќа Рамиз“ (основно училиште во Шуто Оризари), а тоа е далеку. Има долга коса и ѝ беше полна со вошки. Валкани луѓе одат таму. Живееме во тешки услови, но сè е чисто кај нас - вели Н.А. Свесна е дека живеат под секако човечко достоинство, но засега, дури сопругот ѝ е во затвор, не гледа излез од ситуацијата.

- Најлошо е кога врне. Тогаш водата навлегува во куќарката и регалот се полни со вода. Подот е од земја. Многу се плашам за здравјето на децата поради условите во кои живеаме. А многу сакам домот да ми е среден и чист. Ех, да имам бања. Ќе се дотерам, ќе се нашминкам - вели таа со насмеан израз на лицето и додава дека многу нејзини познаници заминале од Македонија и сега живеат многу подобро.

- И јас сакам да работам. Можам да чистам и да заработувам барем по 10.000 денари. Доволно ќе ми биде. Кога имаш работа е убаво, кога немаш - седиш како будала. Сакам да пеам, да зборувам, да работам. Не сакам да крадам - вели Н.А.

Објаснува дека во куќарката во која живее не се чувствува безбедно зашто секој може да влезе внатре без напор.

- Еднаш бев нападна дома зашто напаѓачот знаел дека мажот ми е во затвор - објаснува гневно Н.А.

И пред да се омажи живеела во тешки услови, претходно во куќата на нејзиниот дедо, а потоа и во семејната куќа на сопругот, која, исто така, ги немала основните елементи за нормален живот.

- Со сопругот се зедевме за еден ден. Во Миладиновци живеаме во барака. Мајка му

велеше дека ќе ме тепа ако останеме да живееме таму. Еднаш и се испепавме. Една-две шлаканици и падна на земја. Кога сум нервозна не знам што правам. Тогаш си заминавме од Миладиновци иако си имавме направено соба за нас. Купивме една мала барака - раскажува Н.А. и додава дека собата (барака од дрво и од шперплочи) има околу 15 квадрати.

Вели дека прима социјална помош од 2.300 денари, а дека дополнителен приход е извесен само ако собере и продаде пластични шишиња.

- Тогаш успевам да заработам по 200 денари неделно. Не сум на улица, фала му на Бога, не просам. Понекогаш продавам чевли и патики. Ама, сепак, друго е да си најдам некоја работа - објаснува таа.

Иако има некаков покрив над глава, вели дека се чувствува како бездомник.

- Влага, земја на подот, ѓубриња наоколу. Некогаш куќата е полна со вода. Страшно - објаснува Н.А.

АНАЛИЗА

Прашалникот е замислен како самоevaluација и самоперцепција на лицата и е конструиран за целите на истражувањето. Интервјуата за испитаниците од категоријата 11 се направени во периодот август - октомври 2015 година во Скопје и во Куманово. Дел од разговорите се водени во Центарот за згрижување деца од улица во Шуто Оризари каде што дел од лицата најчесто доаѓаат по храна за децата или за нивно згрижување во периодот додека завршуваат домашни обврски.

Анализата на одговорите се фокусира кон потребите на оваа целна група, причините поради кои живеат во привремени, неконвенционални живеалишта и секундарните ефекти од супстандардното домување врз нивното физичко и ментално здравје, социјалните релации со семејствата и пријателите, третманот од страна на заедницата и институциите, како и визијата за иднината и личен став за тоа како да се надмине проблемот со бездомништвото, односно со домување во привремени, неконвенционални живеалишта.

³⁴⁴ Светска Банка (2006) Прашања поврзани со урбаниот и општинскиот развој: белешка за политики. Извештај број: 37278-MK. Достапно на: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/08/08/000310607_20070808152042/Rendered/PDF/372780MACEDONIA1Policy0Note01PUBLIC1.pdf (Пристапено на: 29.04.2015)

ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Во категоријата лица што живеат во привремени, неконвенционални живеалишта направени се интервјуа со вкупно осум лица. Од нив, три жени и двајца мажи живеат во бараки во супстандардни услови, додека тројца мажи живеат во привремени структури, односно разурнати бараки. Најмлад беше еден испитаник на возраст од 18 години, додека најстариот испитаник имаше 61 година. Две лица се во раните дваесетти години, едно во раните триесетти години, едно во доцните четириесетти години и две во раните педесетти години. Според етничката припадност, пет лица се Роми што живеат во супстандардни бараки и две лица се Македонци и еден е Ром, кои живеат во разурнати бараки. Сите имаат извод и државјанство на Република Македонија.

Меѓу лицата што живеат во супстандардни бараки, едно лице е семец и четири лица се во брак или во партнерска заедница со повеќе малолетни деца, од кои најмладото има само неколку месеци. Неколку малолетни деца не посетуваат редовна настава и покрај задолжителните основно и средно образование и високите казни за непочитување на оваа одлука. Некои деца се фантоми, односно немаат документи и матични броеви. Меѓу лицата што живеат во разурнати бараки, еден е семец, еден е разведен, додека еден е во брак, но веќе 11 години е разделен со сопругата и живее во партнерска заедница со друга жена. Двајца имаат возрасни деца, кои не живеат со нив.

Две лица немаат никакво образование, три лица имаат недовршено основно образование, едно лице има завршено основно училиште и две лица се со недовршено средно образование. Лицата што живеат во барака во супстандардни услови се лоцирани во Шутто Оризари или во Куманово.

Сите лица се здравствено осигурени и имаат здравствена легитимација. Едно лице укажува дека и покрај здравственото осигурување не ги користат здравствените услуги затоа што не се во можност да ја надоместат неопходната партиципација. Дел од соговорниците се чувствуваат физички здрави

и немале медицински преглед во текот на последната година. Некои се соочуваат со хронични болести или со орални проблеми предизвикани од лоша и од нередовна исхрана, или имаат невротични тешкотии предизвикани од стрес и од страв. Само една од соговорниците наведува дека во последната година посетила гинеколог.

ЖИВОТ ВО НЕСИГУРЕН ДОМ, ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Лицата што живеат во бараки во супстандардни услови својот дом го опишуваат како импровизирано живеалиште составено од една или од две соби, кои ги споделуваат најмалку четиричлени семејства. Во една барака живеат и по неколку семејства. Бараките често се направени од иверка, немаат основни инфраструктурни приклучоци за струја или за вода или нелегално ги користат овие услуги. Со вода се снабдуваат од јавни пумпи и користат импровизирани полски тоалети. „Собата е мала, 12-15 кавадрајни метри, а во неа живееме пет члена. Струја и вода немаме. Вода полнам во шишиња од една џумџа“ – го опишува домот една 22-годишна соговорничка. Само едно лице нема документи за домот изграден на земјиште што го поседува легално. Има поднесено документи за легализација и постапката е сè уште во тек. За живеалиштето сметаат дека ги нема условите да се нарече дом, „ама џолку е“ – наведува еден 61-годишен соговорник.

Меѓу лицата што домуваат во привремени градби, едно лице веќе две години живее во напуштена барака во населбата Средорек во Куманово, а претходните осум години повремено живеел на улица, повремено кај роднини или пријатели, „џод шуџи сиреи“ – како што наведува 54-годишниот соговорник. Друго лице веќе 20 години живее во живеалиште што е остаток од барака во Шутто Оризари, во една соба без канализациски приклучок, и ги користи петочните услуги на прифатниот центар за бездомници во Момин Поток. Третото лице веќе 10 години е без дом и живее во разурната барака во Кисела Вода и, исто така, ги користи петочните услуги на прифатниот центар за бездомници во

Момин Поток.

Неразрешени семејни односи биле причина повеќе пати да го менуваат живеалиштето, да живеат под кирија, во споделено живеалиште со други роднини или, едноставно, „на улица“. Лицата што живеат во супстандардни услови за своето сегашно живеалиште викаат: „Во моментиов живеам во импровизиран дом, без вода и струја, но се чувствувам многу џосиџурно од џорано, кога се селевме и живеевме џод кирија зашто сега баракаџа е наша“ – наведува една 22-годишна соговорничка. За тие, пак, што домуваат во привремени градби, причини за губење на домот биле развод, семејна сиромаштија, смрт на родителот што бил носител на финансиите во семејството или уривање на нелегално изградените куќи. „Со рогитџелиџе живеевме џод кирија. Во бесџарица, џаџко ми џресџана да џлака кирија, се разболи и џочина, џа осџанавме на улица. Не усџеав да се снаџам и џака оџџоџаш сум без дом“ – наведува еден 47-годишен соговорник.

Сите, освен едно лице, се приматели на парична социјална помош, надомест за повеќе деца или надомест за самохрани мајки (поради тоа, едно лице и ќе продолжи да живее во вонбрачна заедница). Финансиите им се движат меѓу 1.200 и 5.000 денари месечно. Незначителни дополнителни финансии заработуваат преку собирање пластични шишиња, повремена помош на пазарите, чистење или продавање на списанието „Лице в лице“. „Со соџроџџџ собираме и џласџични шишиња. Од вреќа добиваме џо 100, 150 денари, а вреќаџа ја собираме две до џтри недели“ – наведува една 22-годишна соговорничка. Сметаат дека социјалната помош не е доволна за покривање на животните потреби на повеќеделните семејства. Едно лице поради хонорар за привремена работа – чистење го загубило правото на парична социјална помош и наведува дека „аргатувањето“ му е единствениот извор на финансии и најмногу што може да заработи на месечно ниво се 3.000 денари.

Најголемите проблеми со кои се соочуваат лицата што живеат во супстандардни услови се немањето финансиски средства и

стабилни месечни финансии за да може да го подобрат својот дом и да живеат подостоинствен живот. „Кога имаш работа е убаво, кога немаш – седиш како бугала. Не сакам да крадам“ – наведува една 34-годишна соговорничка. „Работа ми џреба за да можеме да обезбедиме сѐ што ни е џџџребно“ – објаснува една 22-годишна соговорничка. Некои имаат тешкотии во обезбедување редовна исхрана. „Имаме еден оброк дневно, реџко се случува да имаме џовеќе од еден“ – наведува друга 22-годишна соговорничка. Иако се задоволни што имаат свој дом, сепак им се неопходни инфраструктурни приклучоци за струја, вода и одводна канализација. „Без струја и вода џешко се живее“ – раскажува 22-годишната соговорничка.

Дополнително, лицата што живеат во привремени градби, покрај лошите услови за домување, се соочуваат и со неможност да си обезбедат дневна исхрана. „Хранаџа ми е најџолев џроблем. Еве, и џџореш немам“ – наведува еден 53-годишен соговорник. Најчесто собираат храна по контејнери и повремено помагаат, чистат за одреден надомест, додека за одржување на личната хигиена го користат пунктот во Момин Поток, каде што се капат и земаат чиста облека. Добивале и помош за преспивање кај пријатели, но, сепак, решаваат да живеат во разурнат дом. „Секој момент џ може да ми речаш: Оди си! Мноџу луџе сме и џреку ноќ ме избркале на улица. Сакам да бугам мирен“ – наведува еден 54-годишен соговорник.

Лицата што живеат во супстандардни услови со своите семејства наведуваат дека ретко ја напуштаат населбата и непосредната околина за да го посетат градот. Најчесто се дружат со соседите и со роднините. Лицата што живеат во привремени градби, исто така, се социјално изолирани и живеат самотнички живот. Наведуваат дека ретко се дружат со други бездомници, иако познаваат многу бездомници или лица во социјален ризик. „Наџџешко ми џаџа осаменосџа. Сакам да зборувам со човек. Душаџа малку да ми се усџокоу“ – наведува еден 54-годишен соговорник.

Животот во супстандардни услови е обре-

менет со несигурност, стрес и со стравови. Некои сметаат дека гетоизацијата во супстандардни населби ги оневозможува да ги остварат своите потенцијали. Тоа е магичниот круг на сиромаштијата. „Ми се смачи да живееме вака. Сиџе си оџигоа. Само да излезе маж ми од зајвор и ние си одиме“ – наведува една 34-годишна соговорничка. Нивниот најголем страв е здравјето на децата. „Мислам дека од водаџа не сме добри. Бебеџо има проблем со бубрезиџе“ – наведува една 22-годишна соговорничка. Истото го наведува и една 34-годишна соговорничка: „Многу се џлашам за здравјеџо на децаџа џоради условиџе во кои живееме“. И лицата што живеат во привремени градби споделуваат слични проблеми. „Пијам дијазеџам. Многу се нервирам. Еден ден имаш да џдеш, груж – не“ – наведува еден 53-годишен соговорник.

Нивните потреби се едноставни. Подобрување на физичките услови, вработување и стабилни финансии. „Само рабоџа да најдам“ – наведува една 34-годишна соговорничка. „Јас немам шанса за џолема кука, ама барем уџиџе некоја соба за ова џолемо семејсџиво“ – наведува еден 61-годишен соговорник.

Ниедно од лицата не било згрижено во некоја установа од социјална заштита. Само неколку лица добиваат донации и помош од пријатели, роднини, од Црвениот крст, Центарот за згрижување деца од улица во Шуто Оризари, „Меџаши“, Католичката црква во Скопје и црквата „Св. Спас“.

Лицата што живеат во супстандардни услови не се чувствуваат како бездомници. „Живееме лошо. Немаме основни услови во куќите каде што живееме“ – наведува една 22-годишна соговорничка. Сметаат дека покривот над глава е разликата меѓу нив и бездомниците, „инаку исџо како бездомнициџе, немаме рабоџа, вода, сџруја, храна“ – продолжува соговорничката. Тие што живеат во руинирани живеалишта почесто се чувствуваат како бездомници, па „дури и џолошо од бездомник. Ова е како да си на улица. Не се вика 'дома'“ – наведува еден 53-годишен соговорник.

Лицата со кои е направено интервју ретко

имаат контакт со државните институции или со здруженија на граѓани. Понекогаш добиваат помош во храна и во облека од роднини или граѓани. Едно лице наведува дека едната сестра го финансирала со цел да има покрив над глава, но таа поддршка е краткотрајна. Сметаат дека и средината не ги почитува, ниту, пак, има солидарност меѓу луѓето да им се помогне. „Од луѓеџо никој не џомаџа. Никој не вели ниџу: Еве џи една циџара! Ако јас не се снајдам, никој не ми џомаџа“ – наведува еден 53-годишен соговорник.

КОРИСНИ УСЛУГИ, РЕШЕНИЈА И ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

За корисни ги сметаат помошта во храна, облека, огревно дрво, основни средства за нивните деца и бебиња. Им требаат повеќе информации за пристап до работа, пристап до микрокредитирање или донации за санирање на домовите, пристап до инфраструктурни приклучоци за вода, струја и за канализација. Од организации или институции ги споменуваат Црвен крст, Центарот за згрижување деца од улица во Шуто Оризари, „Меџаши“, Католичката црква и црквата „Св. Спас“, кои им даваат донации во храна и во услуги.

Во својата визија за иднината сите се согласуваат дека им треба подобар дом. Некои се подготвени да го подобрат моментното живеалиште, додека други, пак, сакаат да ја напуштат гетоизираната супстандардна средина. „Треба живеалиштеџево да се среди, да може да се живее. Сџуди в зима“ – наведува еден 53-годишен соговорник. „Ние сакаме да излеземе од џаа средина, но немаме џари. Никој не рабоџи, освен џаџко ми, џовремено. Браџи ми 'рабоџи' џо канџи, собира железо, сџ џиџо може да џрогаџе“ – наведува еден 18-годишен соговорник. Некои подобар живот гледаат само во емигрирање во странство. „Овде нема живоџи“ – наведува една 22-годишна соговорничка. Исто размислува и друга 22-годишна соговорничка. „Сиџе сакаме џодобро, ама јас не верувам дека некоџаш ќе биде џодобро“. „Земај децаџа и беџај и никоџаш џовеќе да не се враџиш во Шуџка. Овде никоџаш нема да биде џодобро“ – лутото конста-

тираше една 34-годишна соговорничка. Решението за условите во кои живеат сметаат дека е – подобро живеалиште и вработување. „Дом и рабоџа. Покривоџ е најважен“ – наведува еден 54-годишен соговорник.

Лицата со кои е направено интервју имаа уреден надворешен изглед и покажаа подготвеност за соработка. Забележливо е дека условите на живот оставиле свои траги врз физичкиот изглед на лицата.

ЗАКЛУЧОК

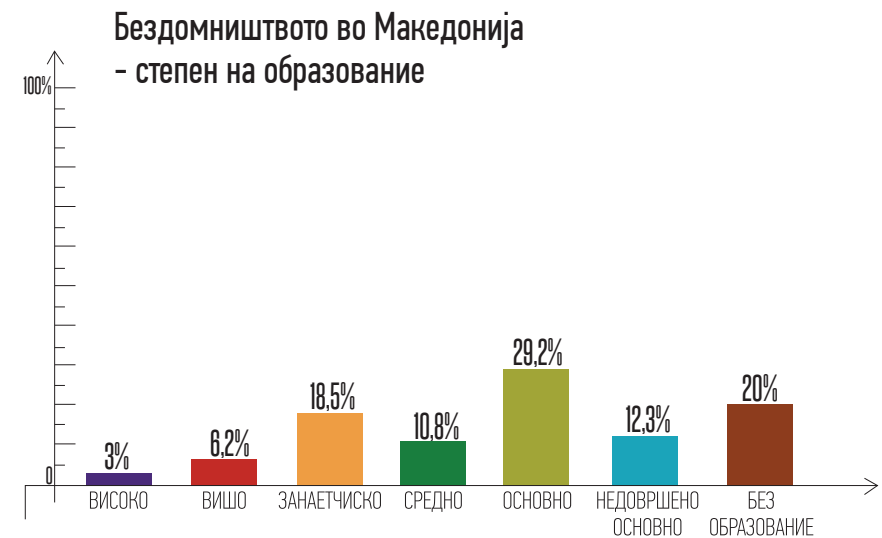
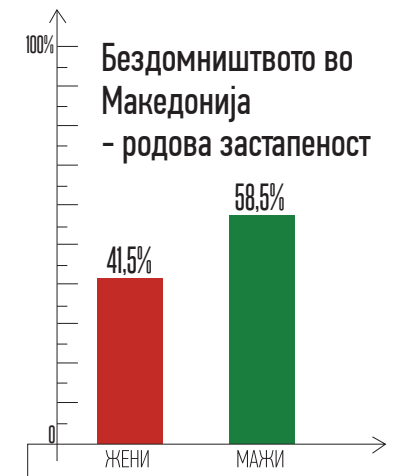
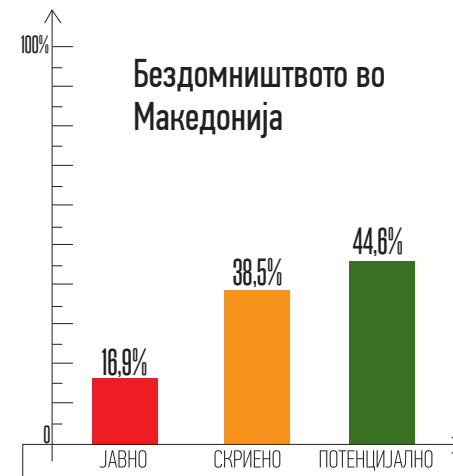
Вработување и унапредување на физичките услови за живот се директна потреба на лицата што живеат во неконвенционални објекти во супстандардни услови и во привремени структури. На лицата што се сопственици на земјиште и / или дом што е во супстандардни услови им се потребни донации и микрокредитирање, како во примерот на „Хабитат Македонија“, кои со штедилницата „Можности“ иницираа кредитна линија што обезбедува мали заеми за реконструкција и за реновирање супстандардни домови. Овие лица имаат и потреба од нефинансиски услуги во форма на совети и на обука за тоа како најефективно, одржливо да ги реновираат своите домови. Локалната самоуправа има важна улога во обезбедување субвенциониран пристап до струја, вода и до канализација на домовите на овие лица и така да го подобрат квалитетот на живот. На лицата што живеат во привремени структури им е потребна информација и помош за тоа кои институции може да им помогнат во остварување на своите социјални права, како привремено институционално домување, еднократна парична помош и слично. Исто така, неопходно е вклучување на деловниот сектор, граѓанските организации, црковните институции со цел кохерентни акции на ова поле, особено во зимскиот период.

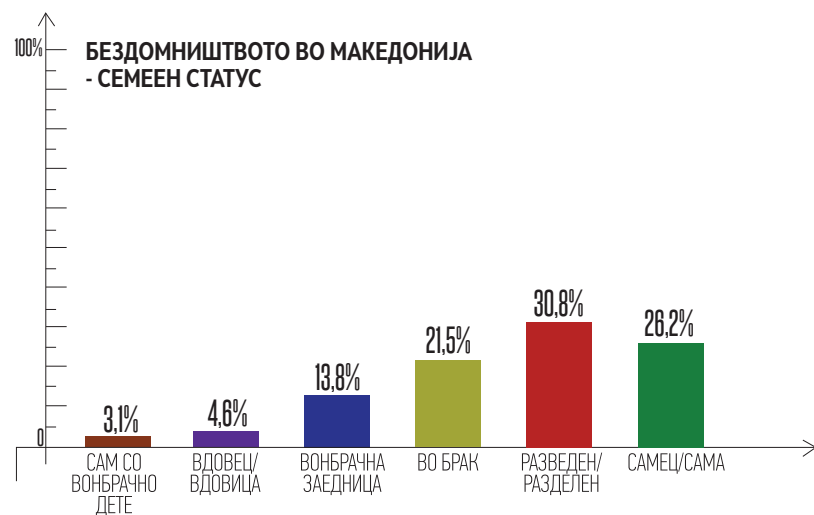
VI

БЕЗДОМНИШТВОТО НИЗ БРОЈКИ

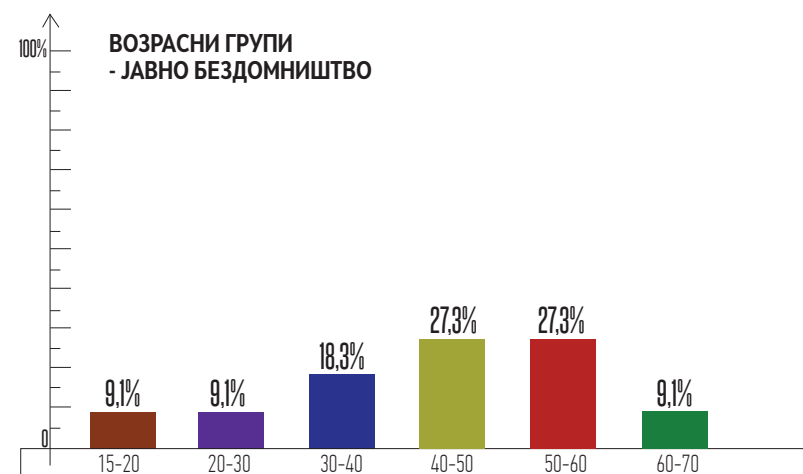
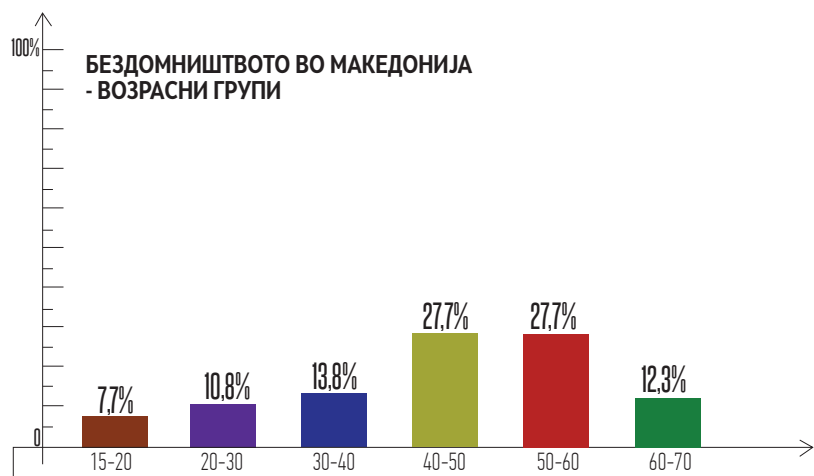
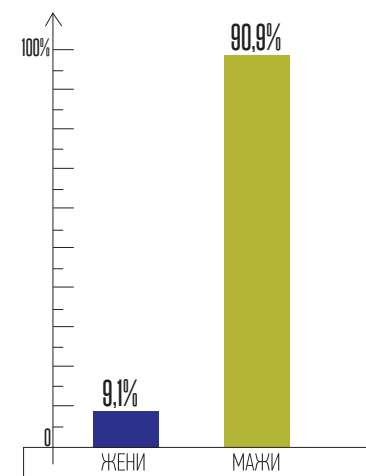
Во однос на примарната целна група - бездомници од сите утврдени профили (65 испитаници), во рамки на истражувањето на бездомништвото во Македонија, беше применета квалитативна техника на структурирани интервјуа (qvasi case study).

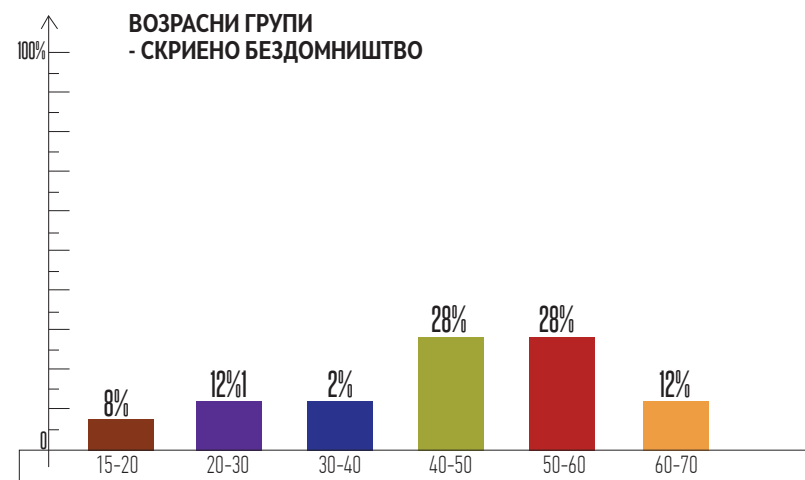
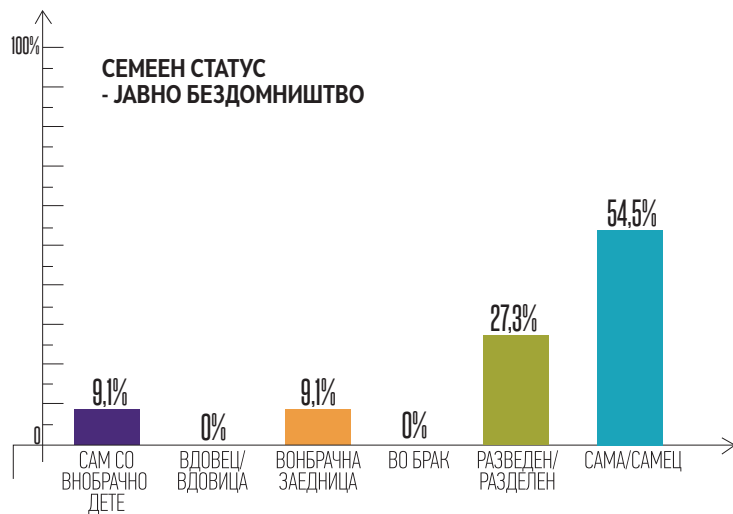
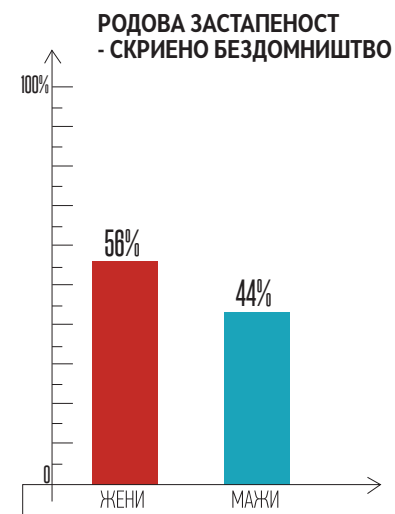
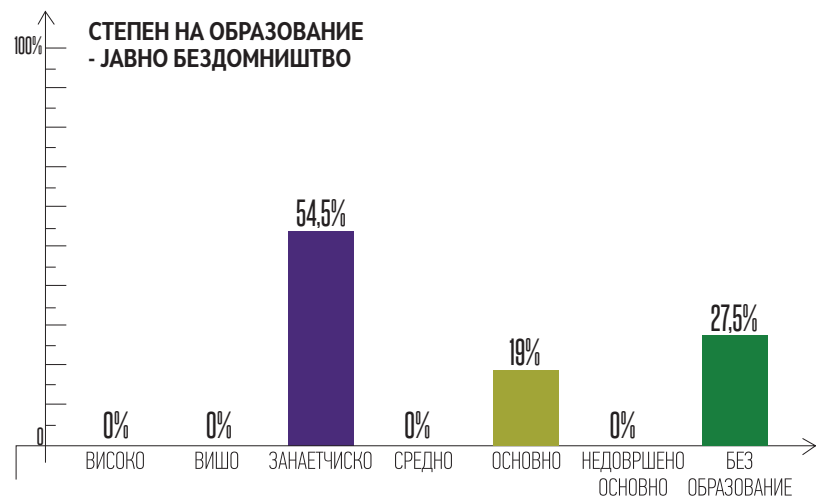
Квалитативните податоци се трансформирани со помош на категоризација на дадените одговори во квантитативен облик.

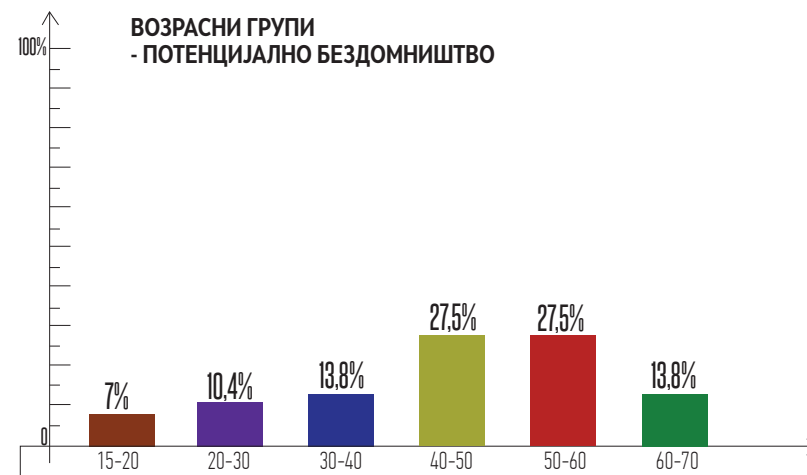
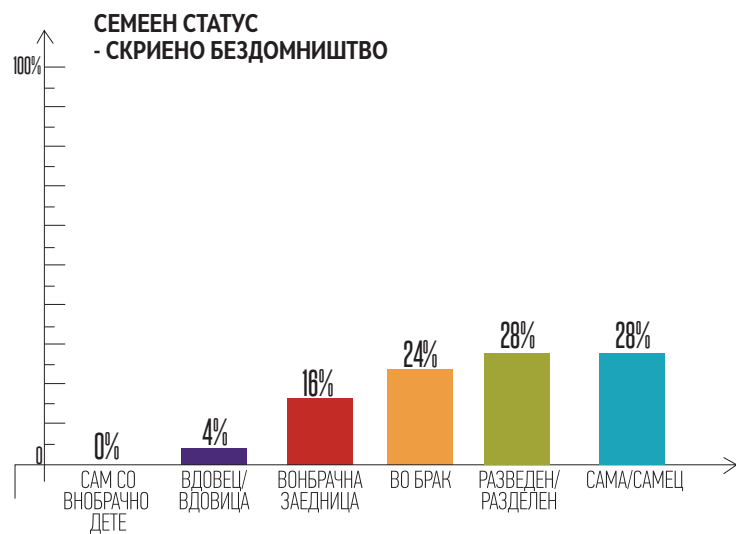
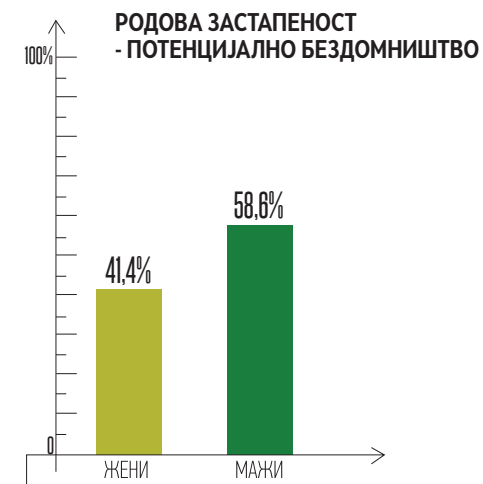
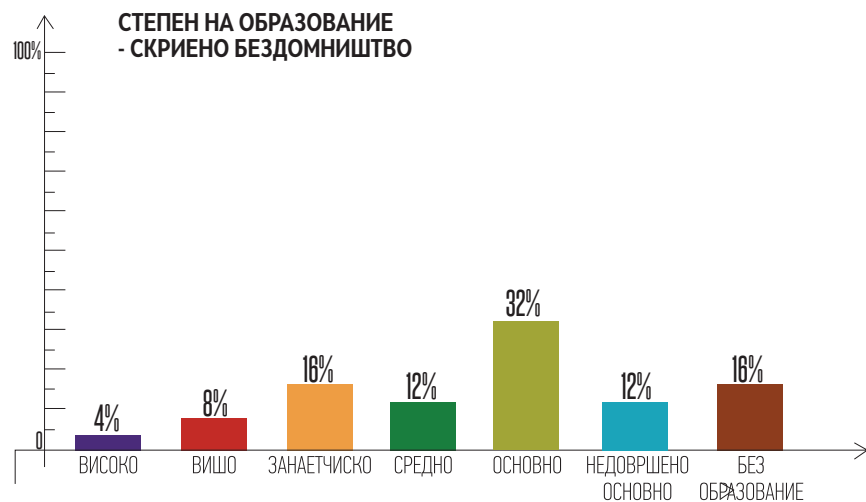

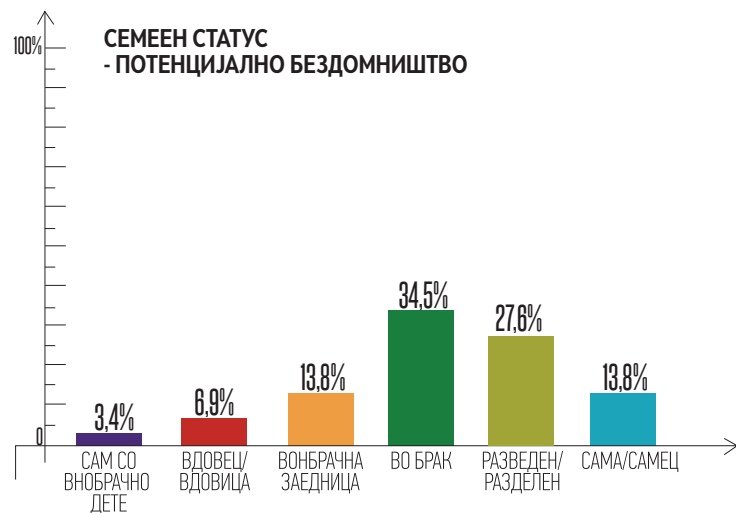
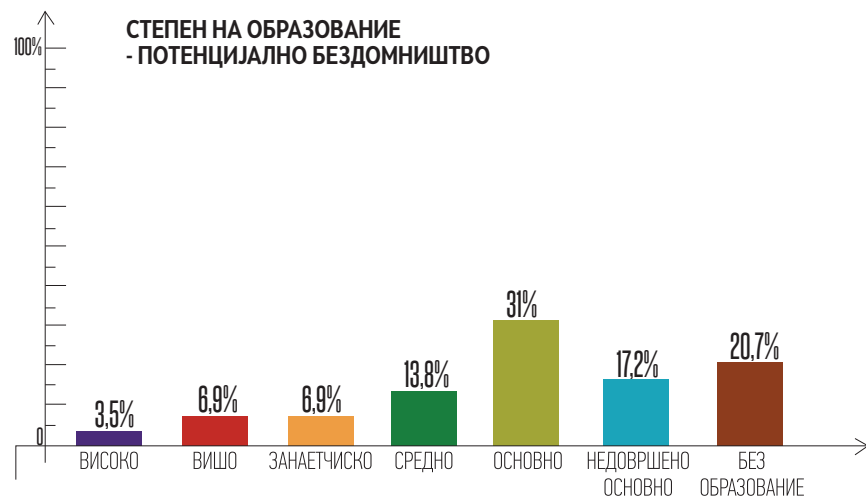

**РОДОВА ЗАСТАПЕНОСТ
ВО ЈАВНОТО БЕЗДОМНИШТВО**

VIII

ГЛАВНИ ПРИДОБИВКИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. ДЕФИНИЦИЈА + КАТЕГОРИЗАЦИЈА
2. ИНСТРУМЕНТ ЗА МЕРЕЊЕ ДЛАБОЧИНА НА БЕЗДОМНИШТВОТО
3. СИСТЕМ ЗА ПОМОШ НА БЕЗДОМНИ ЛИЦА
4. СТРУЧНИ УПАТСТВА ЗА ЛИЦА ШТО РАБОТАТ СО БЕЗДОМНИЦИ
5. КРЕИРАЊЕ ПЛАТФОРМА ШТО ГИ ОБЕДИНУВА ТЕОРИЈАТА И ПРАКСАТА

www.bezdomnistvo.mk

8.1. ДЕФИНИЦИЈА + КАТЕГОРИЗАЦИЈА

Бездомништвото е процес што опфаќа лица со ограничена вклученост во општествениот живот, кои имаат проблеми со сопствениот идентитет и се без живеалиште, живеат во несигурни и/или несоодветни услови или, пак, се привремено згрижени во прифатилишта или во институции.

ЈАВНОТО БЕЗДОМНИШТВО

опфаќа лица кои се без кров над глава и се без поддршка во обезбедувањето живеалиште.

СКРИЕНОТО БЕЗДОМНИШТВО

опфаќа лица со (вон)институционално поддржано живеење од каде што треба да излезат во законски предвиден рок: жени згрижени во шелтри за жртви на семејно насилство, имигранти сместени во центри / прифатилиштата / социјални станови за имигранти, лицата кои што треба да излезат од затвор, од здравствени или од други институции, а немаат расположливо живеалиште.

ПОТЕНЦИЈАЛНОТО БЕЗДОМНИШТВО

опфаќа лица што живеат во несигурно сместување (кај роднини и пријатели, во узурпирано живеалиште или во дом изграден на узурпирано земјиште), лица што живеат под закана од иселување (поради хипотека или поради ненамирени трошоци во изнајмено живеалиште, а одлуката за иселување е влезена во сила), лица што живеат под закана од насилство и лица што живеат во привремени, неконвенционални живеалишта.

8.2. МЕРЕЊЕ ДЛАБОЧИНА НА БЕЗДОМНИШТВОТО

Бездомништво е процес што поминува низ фази, кои имаат различно ниво на загрозување на поединецот. Прагот или нивото на загрозување означува степен на кој се насобрани негативните елементи или влијанија на средината во која живее единката. Синдромите што го отсликуваат бездомништвото имаат различни индикатори.

Средната аритметичка средина на сите синдроми ќе даде слика на кој праг припаѓа одредениот бездомник.

бординг (граничен) праг / повеќе од 3,5

загрижувачки праг / 2,5 - 3,5

и критичен праг / помалку од 2,5 / на загрозување на нивната состојба

СИНДРОМ	ИНДИКАТОРИ СО СКАЛА
Материјални услови	5 - постојано вработен 4 - сезонска работа 3 - социјална помош, помош во натура од НВО, верски организации и бизнис сектор 2 - инцидентни ангажмани 1 - не работи
* Во сезонска работа влегува и продажбата на уличното списание „Лице в лице“	
Живеалиште	5 - супстандардни услови 4 - со закана од иселување или сместување кај роднини и пријатели 3 - сместување во прифатилиште / центар, 2 - живее на улица и ги користи услугите на пунктот на Црвен крст 1 - живее на улица и не ги користи услугите на пунктот на Црвен крст
Здравје	5 - здравствено осигурен, 4 - користи здравствени услуги на Црвен крст 3 - користи здравствена услуга само во ургентни ситуации 2 - самостојно се лекува 1 - не се лекува
Пороци	5 - не употребува алкохол, дрога и други психотропни супстанции 4 - пуши цигари во зголемена доза 3 - инцидентно употребува алкохол/дрога 2 - често употребува алкохол/дрога 1 - постојано употребува алкохол/дрога
Надворешен изглед	5 - скромен ,чист 4 - скромно облечен, извалкан 3 - чист, несоодветно облечен 2 - валкан, несоодветно облечен, запуштен 1 - крајно нехигиенски, парталав изглед
Контакти	5 - редовно посетува и е посетуван од роднини и од пријатели и редовно ги посетува институциите за помош 4 - роднините и пријателите го посетуваат лицето, но не и тоа нив, а лицето редовно ги посетува институциите за помош 3 - повремени контакт со роднини, пријатели или со институции 2 - контакт со други во исклучителни ситуации 1 - нема контакт

Пример: Во Центарот за социјална работа се јавува бездомно лице, примател на социјална помош (3), ги користи услугите на пунктот на Црвен крст (2) не се лекува(1), инцидентно употребува алкохол/дрога (3), валкан, несоодветно облечен, запуштен (2), контакт со други во исклучителни ситуации (2). Резултат: $13 : 6 = 2,1$ што означува критичен праг

4. МЕРКИ ВО ЗАВИСНОСТ ОД ПРАГОТ НА ДЛАБОЧИНА НА БЕЗДОМНИШТВОТО

Граничен (бординг) праг 1. Превентивните форми на дејствување кон бездомниците се однесуваат на пазарот на трудот и на домувањето. На лица со симптоми за влез во бездомништво, веднаш треба да им се понуди некој вид работа. Посебно внимание треба да се обрне на семејствата што живеат во супстандардни услови, во нелегални живеалишта, односно на семејства кај кои постои ризик да го загубат својот сопствен или изнајмен дом.

Загрижувачки праг - идентификација на ризични групи лица и преземање на сите можни мерки во случаите каде што се забележуваат симптоми на влегување во бездомништво. Посебна улога овде имаат центрите за социјална работа, патронажната служба, патролните социјални работници на Град Скопје и верските заедници. (Главните активности се однесуваат на детален преглед на приходите, живеалиштето, имотната состојба, работата, семејството, здравственото осигурување).

Критичен праг - обезбедување живеалиште, (Центар за бездомници со нова концепција или тренинг-живеалиште со поддршка - терапевтска заедница)

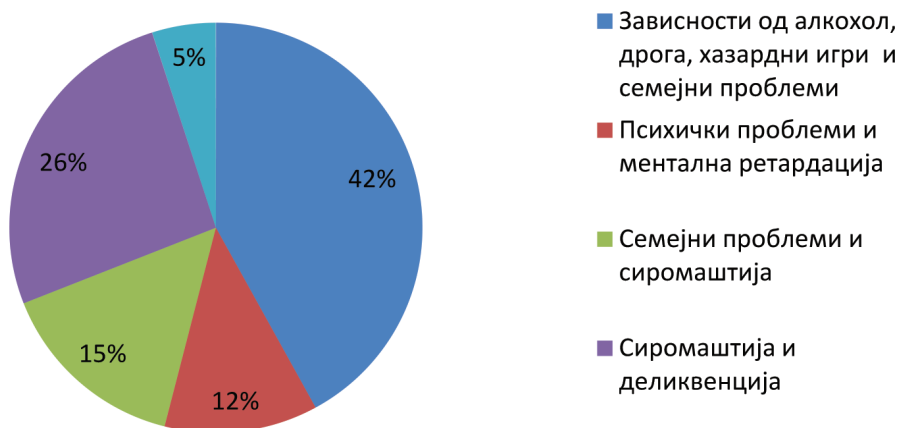
● Обезбедување храна, облека, здравствена заштита

● Во институциите за бездомници задолжително треба да се организира едукација – со професионална и со психолошка димензија.

● На жителите во центрите и во тренинг-живеалиштата треба да им се обезбеди работен ангажман (курсеви, работилници, обуки), тренинзи што ќе им ги подобрат нивните работни навики што ќе им овозможи да бидат поконкурентни на пазарот на труд.

● Според практиката во други земји за бездомниците може да се обезбеди личен асистент, кој од позиција на другар и помошник го враќа бездомникот во општественото живеење.

ВОДЕЧКИ ПРОБЛЕМИ КАЈ БЕЗДОМНИЦИТЕ ШТО ГО ПОСЕТУВААТ ПУНКТОТ ЗА БЕЗДОМНИЦИ ПОРАДИ КОИ НАЈЧЕСТО СЕ НА УЛИЦА

■ Зависности од алкохол, дрога, хазардни игри и семејни проблеми

■ Психички проблеми и ментална ретардација

■ Семејни проблеми и сиромаштија

■ Сиромаштија и деликвенција

8.3. СТРУЧНИ УПАТСТВА ЗА ЛИЦА ШТО РАБОТААТ СО БЕЗДОМНИЦИ

1. Прв разговор и интервју со бездомници

За време на првиот контакт настапува претставување, обид да се утврди историјата на живот (најчесто таа за време на првиот контакт не е секогаш реална) и интервенција доколку постои кризна ситуација (на пример, се гледа дека лицето е болно).

ПРИНЦИПИ НА РАБОТА:

- не негирај ниту еден исказ,
- повеќе слушај,
- помалку зборувај,
- ништо не ветувај,
- објасни зашто сакаш да му помогнеш на лицето.

Интервју

Влезните прашања за сите видови профили бездомници (без покрив, без дом, несигурни живеалишта и несоодветни живеалишта) се исти – име, презиме (прекар), пол, возраст, националност, државјанство, лични документи, образование.

Прашањата што следуваат се поврзани со актуелната ситуација на лицето.

Лица што живеат на јавен простор или на отворено / приближно место на престој, место на импровизирано домување, само или во друштво / колку долго лицето живее на улица / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

3.2. Лица смесени во ирифаилишита за привремено смесување бездомници / време на престој во прифатилиштето / дали престојува само или со семејството, активности што лицето ги има во прифатилиштето / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

4.1. Жени смесени во ирифаилишита или во шелтер центри / претходна помош / проблем што актуелно е најголем за лицето / причини за состојбата во која се нашло лицето / визија за иднината

5.1 Лица смесени во ирифаилишита за емигранти / од каде потекнува лицето, дали во Македонија е само или со семејството, причини за напуштање на својата земја, услови на престој во Македонија / визија за иднината

6.1. Лица со актуелен престој во казнено-поправни установи што немаат дом пред излегување од установата / причини за затворската казна, како лицето живеело пред сметување во затворот / визија за иднината по напуштање на установата

6.2. Бездомници со актуелен (продолжен) престој во здравствени установи / време на престој, претходен престој во институција, вид здравствени проблеми, причини за состојбата во која се нашло лицето / услови за враќање во својата средина, визија за иднината

6.3. Лица смесени во институции за деца / домови, кои го излегуваат од институцијата се соочиле со проблемите бездомништво / колку долго лицето е без дом / причини поради кое лицето останало без дом / проблеми со кои се соочува, визија за иднината

8.1. Лица привремено смесени кај роднини и блиски пријатели / колку долго лицето престојува во домот на роднини / пријатели, каде живеело пред да биде вдомено во домот на пријатели / роднини / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

8.2. Лица - илостраници без договор за легален закуп / колку долго лицето живее во живеалиштето без документи за (под)закуп / во какви услови живее / проблеми со кои се соочува / причини за ситуацијата во која се

нашло лицето / визија за иднината

8.3. Лица што изградиле дом на узурпирано земјиште / колку долго лицето живее во домот изграден на нелегализирано земјиште / зошто решило да изгради дом на ваков начин / дали поднело барање за легализација / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

9.1. Лица што живеат во изнајмено живеалиште за кое е донесена законска одлука за иселување / кои се причините за иселување од изнајмениот дом / како и каде живеело лицето пред да се всели во ова живеалиште / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

9.2. Лица за чијшто дом гаген под хипотека доверителот има законски донесена одлука да ја преземе сопственоста / кои се причини за ставање на домот под хипотека / визија за иднината

10.1. Лица што живеат под закана од насилство, а полицијата осигурува со цел обезбедување безбедно сместување за жртвата на семејно насилство / колку пати лицето пријавувало семејно насилство и каде / што презела полицијата за да го заштити лицето / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

11.2. Лица што живеат во неконвенционални објекти (засолништа, суксандрни бараки) / колку долго лицето живее во супстандардни услови (опис на условите) / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

11.3. Лица што живеат во привремени струги (шатори, колиби) / колку долго лицето живее во супстандардни услови (опис на условите) / причини за ситуацијата во која се нашло лицето / визија за иднината

Натамошните прашања се однесуваат на здравственото осигурување, прегледи (редовност), болести, контакт со средината, месечни приходи, искуства од претходно сместување во установи за социјална заштита, како и која е неговата визија за иднината.

Лицето што го спроведува интервјуто треба да го оцени и психофизичкиот статус на бездомникот (надворешен изглед, хигиена, невербална комуникација, јазична комуникација, подготвеност за соработка)

2. Улогата на стручните лица од различни профили во работата со бездомници

(скриена и модификувана верзија од Шрудој на Заводот за социјални дејности, стручно-методолошки упатства и упатства; Книга 1, Скопје 2007 стр 26-28)

СОЦИЈАЛЕН РАБОТНИК

Во фазата за почивањата процена (анамнеза) социјалниот работник го утврдува социоекономскиот статус на корисникот, го набљудува и разговара со него, собира и анализира информации од различни извори, го опишува ризикот.

Во фазата на дијагноза социјалниот работник е вклучен во подготвување на индивидуална и на збирна оценка на стручниот тим (наод и мислење).

Во фазата на планирање (социјална прогноза), социјалниот работник учествува во: подготовка на мерки за помош и за заштита за индивидуална работа со корисникот, анализа на ресурсите од потесната и од пошироката социјална средина.

Во фазата на следење социјалниот работник е вклучен во сите активности предвидени во согласност со планот за индивидуална работа земајќи ги предвид ставот на корисникот кон проблемот и можностите што ги има корисникот за надминување на проблемот.

Во фазата на евалуација и ревизија социјалниот работник е вклучен во: ревизија на постигнатите резултати од активностите спроведени во рамките на третманот на корисникот.

ПСИХОЛОГ

Во дијагностичката фаза на работа со корисниците, улогата на психологот е да:

- го утврдува психофизички статус на корисникот во однос на:

♦ интелектуалниот статус (ниво на функционирање на општи и на посебни способности)

♦ емоционалниот статус (ниво и функционирање на менталното здравје)

♦ социјален статус (процена на адаптација и на користење на капацитетите)

- го утврдува статусот на односи на ниво на функционирање на семејна група во однос на:

♦ односите на член од семејството / домаќинството со социјалната средина

♦ динамиката на односите во рамките на семејната група

♦ квалитет на односите и нивното влијание за настанување и решавање на проблемите

- подготвува индивидуална и збирна оценка во рамки на стручниот тим (наод и мислење)

Во фаза на планирање (социјална прогноза), психологот учествува во:

♦ подготовка на мерки за помош и за заштита за индивидуална работа со корисникот

♦ дефинирање на потенцијалите, можностите, слабите страни и на заканите во однос на корисникот.

♦ предвидување терапевтски техники и функционирање на менталното здравје.

Во фаза на третман психолог е вклучен во:

♦ сите активности предвидени во согласност со планот за индивидуална работа земајќи ги предвид ставот на корисникот кон проблемот и можностите што ги има корисникот за надминување на проблемот

Во фаза на евалуација и на ревизија психолог е вклучен во:

♦ ревизија на постигнатите резултати од активностите спроведени во рамките на третманот на корисникот.

ПРАВНИК

1. Утврдување на стварна и месна надлежност на корисникот

2. Утврдување на правниот статус на корисникот: личен и семејно-правен статус, работен статус, станарски статус, имотен статус, здравствен статус (здравствено осигурување и потреба од преземање одреден облик на заштита врз основа на здравствената состојба)

3. Утврдување обележја за конкретната животна состојба (вклучувајќи ја и материјалната состојба)

4. Подготвување индивидуална и збирна

оценка во рамки на стручниот тим (наод и мислење) со употреба на следниве постапки: увид во документи - јавни и приватни, вештачење, соработка со физички, со стручни лица и со вештаци, увид (во место на живеење)

ТРИЈАЖЕР - СТРУЧЕН РАБОТНИК ЗА ПРИЕМ

1. Прием на социјален случај во ЦСР

- прифаќање поднесок

прием на телефонски повик со правење белешка во бележникот

или личен контакт со лице што го пријавило случај

2. Помош во составување соодветен поднесок

3. Давање потребни информации за подносителот во однос на постапката за неговиот случај

4. Пополнување иницијален лист

5. Упатување во надлежните одделенија

6. Упатување во други институции во случај на друга стварна надлежност

7. Преземање итна интервенција во посебни ситуации што го загрозуваат корисникот

8. Примарно укажување на степенот на приоритети на постапување (неодложно, итно, редовно)

СОЦИОЛОГ

Учествува во теренските активности за евидентирање бездомници и организира превентивни активности за подигнување на свеста кај населението за присутноста на бездомништвото.

Ја следи феноменологијата на појавата и за сите промени го информира стручниот тим.

Организира сместување на бездомниците во соодветни институции (центар за бездомници, здравствени установи, старски домови)

Соработува со други институции и организации што се занимаваат со бездомништво.

8.4. СИСТЕМ ЗА ПОМОШ НА БЕЗДОМНИЦИ

Системот за помош на бездомниците треба да се состои од 4 (четири) форми:

- 1 - Превенција
- 2 - Рана интервенција
- 3 - Интервенција во криза
- 4 - Социјална и професионална интеграција

Помошта треба да се реализира во соработката на владиниот, невладиниот и со деловниот сектор. Овде свој придонес може да дадат и верските заедници.

1.Превентивните форми на

дејствување кон бездомниците се со фокус на вработување и на домување. На лица со симптоми за влегување во бездомништво треба веднаш да им се понуди работен ангажман. Особено вниманието треба да обрне на семејства што живеат во супстандардни услови, нелегални живеалишта и семејства кај кои постои ризик да го загубат сопствениот дом или изнајменото живеалиште.

2.Раната интервенција се реализира преку идентификација на ризични групи лица и со преземање на сите можни мерки за лицата / семејствата каде што се забележуваат симптоми на влегување во бездомништво. Посебна улога во овој вид активности имаат Центрите за социјална работа, патронажните служби, патролните социјални работници на Град Скопје и верските заедници. (Главните активности се однесуваат на детален преглед на приходи, живеалиште, имотна состојба, работа, семејство, здравствено осигурување)

3. Интервенцијата во криза се однесува на лица што навлегле во бездомништво. Активностите се со акцент на:

- обезбедување живеалиште (центар/прифатилиште за бездомници со нова концепција или тренинг-живеалиште со поддршка - терапевтска заедница)

- обезбедување храна, облека, здравствена заштита

Потребни се:

- активности на патролни социјални работници
- пунктови за преспивање
- пунктови за итна помош (пунктови за нега и за лекување, народни кујни, пунктови за лична хигиена, информациски пунктови)

4. Социјална и професионална интеграција

Социјалната интеграција се однесува на лица со бездомнички статус. Нејзина цел е повторно вклучување во општеството (инклузија) и обезбедување животна самостојност. Социјалната интеграција има различни димензии (економска, психолошка, социјална, правна)

Поради големата разновидност на бездомниците се предлага и разновидност во однос на институциите за бездомници, каде што помошта ќе биде приспособена кон нивото на мотивираност на лицата за излез од бездомничка состојба.

Постигнувањето инклузија (работни, спортски, културни, образовни активности) и самостојност може да се случи и во институции што ги згрижуваат бездомниците. Најповолни за тоа се засолништата или **тренинг-живеалиштата** поради нивна големина и помалиот број штитеници. Според македонскиот Закон за социјална заштита, тренинг-живеалиштето може да личи на терапевтска заедница

Закон за социјална заштита, членови 147-а /09.2015

Терапевтската заедница обезбедува привремено прифаќање и згрижување на лицата што употребуваат, односно злоупотребуваат дрога и други психотропни супстанции и прекурзори, сироведување со-

цијална ресоцијализација преку организиран психосоцијален тренинг во шеокош на одреден временски период, преку програма и метод на самоочиштување и активно вклучување на корисничкош во терапевтската програма, услуги во врска со исхрана, престој, згрижување, одржување хигиена и културно-забавни активности. Поблиски услови за начинот на осигурување и на сироведување на програмата за социјална ресоцијализација во терапевтската заедница ги вклучуваат министриот.

Најчесто бездомниците мораат да учествуваат во режиските трошоци за терапевтските заедници. Тоа е еден од начини за учење на самостојност и на одговорност.

Во институциите за бездомници задолжително треба да се организира едукација – со професионалната и психолошката димензија. Психолошката поддршка треба да биде организирана од професионалци, но и од самите бездомници, кои во терапевтската заедница го применуваат групниот метод на терапија, а самите оформуваат групи за за-

емна помош т.н mutual help groups.1. Во терапевтските заедници бездомниците треба да учествуваат во групниот живот како рамноправни партнери.

На жителите на центрите и на тренинг-живеалиштата треба да им се обезбеди работен ангажман (работилници, курсеви, обуки), а во исто време и подобрување на нивните работни навики за да можат да станат поконкурентни на пазарот на труд.

Според практиката во други земји, за бездомниците може да се обезбеди и личен асистент, кој од позиција на другар и на помошник го враќа бездомникот во општественото живеење.

Mutual helps groups - групи за заемна помош со учество на терапевт. Луѓе со слични проблеми се организираат заедно, си даваат поддршка во решавањето на проблемот (самохрани мајки, родители на деца болни од некоја болест...)

8.4.1 СУМИРАНИ ПРЕПОРАКИ ЗА ПОМОШ НА БЕЗДОМНИЦИ ОД РАБОТАТА ВО ГРУПИ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА „БЕЗДОМНИШТВОТО ОКОЛУ НАС - ЈАВНО, СКРИЕНО, ПОТЕНЦИЈАЛНО“

ЈАВНО БЕЗДОМНИШТВО

Препораки за јавни институции, граѓанскиот сектор и бизнис-заедницата:

Обезбедување домување: користење јавно-приватно партнерство за обезбедување домување; отворање преноќевалишта и дневни центри; унапредување на условите во институционалното колективно живеење; деконцентрација на услугите за домување и во други градови во земјата; овозможување користење на државниот имот за домување на оваа целна група.

Овозможување вработувања: развивање програми за доквалификација или за преквалификација, можности за субвенционирано вработување, или директен пристап (вработување) до државни и приватни компании.

Развој на сервиси за здравствено и за психолошко советување: програми за соочување со зависности; програма за промена на животните стилови; системски решенија за секундарна и за терцијарна здравствена заштита; овозможување секојдневна работа на пунктот за бездомници.

Институционални промени: доекипирање на стручните служби во центрите за социјална работа, кои би работеле на оваа проблематика; развој на политика заснована на докази преку утврдување на бројот на бездомници што спијат на улица и мерење на длабочината на бездомништвото; законски измени за полесно добивање документи; олеснување на постапката за сместување во центарот за бездомници во Чичино Село; поголема приспособливост во користење на народните кујни; развивање јасно дефиниран систем за социјална и за професионална интеграција, а преку соработка и кохеренција на различните засегнати страни (институции, граѓански сектор, бизнис-заедница, бездомници).

Меѓусекторска соработка и кохеренција меѓу владиниот и граѓанскиот сектор: социјални договори меѓу владиниот и невладиниот сектор; поструктурирано вклучување на верските заедници и на бизнис-заедницата; поддршка на активните здруженија на граѓани со социјална мисија; формирање тимови од здруженија на граѓани, институции и од други засегнати страни за работа на терен; поттикнување граѓански организации во другите градови во земјата што би работеле на оваа проблематика; поголемо учество на општините.

СКРИЕНО БЕЗДОМНИШТВО

Прејораки за јавниите институции, граѓанскиот сектор и за бизнис-заедницата:

Подобрување на информираноста и на условите во вонинституционалното колективно живеење: дисеминација на информацијата за услугите и за начините на (вон)институционална помош; развој на пакети социјална парична помош и услуги што им се достапни на корисниците на вонинституционално згрижување; доекипирање на вонинституционалните згрижувања со стручни кадри, постојано достапни за корисниците; развој на програми за психо-социјална помош и индивидуална работа со лицата што биле жртва на семејно насилство или се борат со зависности; иницијативи за поврзување со локалната средина и развој на чувството на припадност кон заедницата

Овозможување вработувања: развивање програми за доквалификација или за преквалификација, можности за субвенционирани вработувања, или директен пристап (вработување) до државни и приватни компании; развој на алтернативни мерки за вработување; поттик за продолжување на образованието преку стипендии и субвенционирани користења на услугите на студентските домови.

Развој на програми за зацврстување на капацитетите за самостојно живеење и реинтеграција: давање можност за самостојно или сподено домување, кое целосно или делумно би било покриено од државни / локални фондови; дополнителна нега во секојдневието и постепено зголемување на капацитетите за управување на домаќинството; набљудување на начинот како лицата се соочуваат со предизвиците во новонастаната ситуација (работна и социјална интеграција). **Институционални промени:** за лицата што ја напуштиле установата за згрижување деца без родители и родителска грижа потребна е приспособливост во однос на институционалната поставеност на системот на евидентирање невработени лица од оваа ранлива категорија, како и во однос на локацијата за користење социјални станови; развој на механизми за контрола на изречени мерки, особено во случаите на семејно насилство; бесплатна правна помош.

Меѓусекторска соработка и кохеренција меѓу владиниот и граѓанскиот сектор: децентрализација на услугите; поголемо вклучување на локалната самоуправа во системот на социјална заштита и социјално домување; развој на мерки за поефективна превенција и за навремено и брзо реагирање во криза преку систем на патронажни служби и патролни социјални работници.

ПОТЕНЦИЈАЛНО БЕЗДОМНИШТВО

Прејораки за јавниите институции, граѓанскиот сектор и за бизнис-заедницата:

Дисеминација на информации за кој / за што / како може да им помогне: совет како да ги легализираат градбите / домовите; помош како да ги остварат своите социјални права

(како, на пример: социјална парична помош, аплицирање за социјални станови); здобивање лични документи; стручни совети за правата на закупците, бесплатна правна помош во случаи на застапување на нивните права пред суд.

Унапредување на физичките услови за живот: субвенционирана / кредитна помош за подобрување на квалитетот на домот (градежни материјали, пристап до струја, вода, канализација); социјални пакети за субвенционирани трошења услуги за струја, вода и канализација.

Овозможување вработувања: развивање програми за доквалификација или преквалификација, можности за субвенционирани вработувања, или директен пристап (вработување) до државни и приватни компании; развој на алтернативни мерки за вработување.

Развој на програми за социјална превенција и за рана интервенција од страна на мултидисциплинарни тимови, со опфатеност на теми како: животни вештини за решавање на секојдневните проблеми, финансиска писменост, развој на работни навики, соочување

со семејно насилство и зависности; бележење / идентификација ризични групи лица и давање навремена асистенција преку систем на патролни социјални работници.

Меѓусекторска соработка и кохеренција меѓу јавниот и граѓанскиот сектор: поголемо вклучување на локалната самоуправа во системот на социјална заштита на овие лица и креирање локални програми за помош базирани на партнерства со граѓанскиот сектор и со бизнис-заедницата; поголема кохеренција и координација меѓу граѓанскиот сектор и локалната самоуправа; поструктурно вклучување на бизнис-секторот и на верските заедници; организирање хуманитарни акции (покуќнина, мебел, градежни материјали) за подобрување на животните услови.

Основни начела:

*Вклучување целна група со свои предлози.

*Креирање неформална мрежа - платформа што ќе лобира за поголема видливост и приоритетност на бездомништвото во јавната социјална агенда.

*Почести дискусии и трибини меѓу различните засегнати страни.

8. 5.

КРЕИРАЊЕ ПЛАТФОРМА ШТО ГИ ОБЕДИНУВА ТЕОРИЈАТА И ПРАКТИКАТА

Веб-страницата Bezdognstvo.mk дава интегриран приказ на состојбата со бездомништвото во Македонија во согласност со наодите на истражувањето на „Паблик“.

● Дефиницијата за бездомништвото создадена во рамките на ова истражување, заедно со базичните теоретски аспекти презентирани на бев-страницата, имаат цел да ја прошират рамката во која вообичаено се перцепира бездомништвото од страна на јавноста.

● Именувањето и описот на категориите бездомници идентификувани во Македонија во согласност со европската (ЕТХОС) категоризација на бездомништвото, воспоставуваат „заеднички јазик“ за сите засегнати страни што се занимаваат со овој општествен феномен во нашата земја. Од друга страна, номенклатурата и согласноста засегнатите страни да ја користат ЕТХОС ја ставаат Македонија на мапата европски земји што координирано му пристапуваат на овој проблем.

● Реферирањето на мапираните институционални или вонинституционални иницијативи што симптоматски или помалку

или повеќе организирано го адресираат овој проблем во Македонија, сведочи за реалниот капацитет во земјава за соочување со овој проблем. Од друга страна, пак, укажува на евентуални партнерства што може да трасираат наредни чекори во соочување со бездомништвото во Македонија.

● Упатствата - конкретни препораки, методски пакет за работа со бездомници, зачнуваат иницијативата на создавање ресурс од непроценлива корист за институциите и за организациите што работат со оваа ранлива категорија.

Намерата на платформата „Бездомништво“ е да се надградува со инпути од страна на институциите и на организациите што работат со бездомници и од претставници на академијата.

На овој начин, платформата станува комуникациски канал меѓу теоретските сознанија и добрата светска практика, и реалната слика со бездомништвото во Македонија со сите предизвици и проблеми специфични за локалниот контекст во однос на прашањето за бездомништвото.

9. ИНИЦИЈАТИВИ ЗА ПОДДРШКА ЗА БЕЗДОМНИТЕ ЛИЦА ВО МАКЕДОНИЈА

✓ ЦРВЕН КРСТ НА ГРАД СКОПЈЕ

Во рамки на Црвениот крст на град Скопје постојат две програми за помош на бездомниците, од кои едната е директно насочена исклучително кон бездомниците и кон задоволување на дел од нивните потреби преку Пунктот за бездомници, а другата опфаќа поширока група ранливи лица, меѓу кои и бездомниците.

✓ ПУНКТ ЗА БЕЗДОМНИЦИ

Пунктот за бездомници во Момин Поток работи секој петок, а во понеделниците тој е отворен само за хигиенски услуги за корисниците.

Редовно го посетуваат 65 бездомници, а во петоците, во просек, се присутни 45 бездомници. Од основањето на пунктот во 2008 година досега, евидентирани се 170 бездомници што користат услуги овде.

Најголем број од нив живеат во паркови, напуштени згради, железнички / автобуски станици, подруми, гаражи и сл.

● Хигиенски услуги

Една од основните причини поради која бездомниците го посетуваат пунктот се хигиенските услуги. Пред да добијат која било од другите услуги, бездомниците можат да се искапат и да добијат чисти алишта. Воедно, своите валкани алишта можат да ги остават и да ги подигнат испрани наредниот петок.

● Примарна здравствена заштита

Лицата во пунктот добиваат и бесплатна примарна здравствена заштита и бесплатни лекови. Доколку се потребни дополнителни лекувања на секундарно и на терцијарно ниво, тимот на Црвен крст се ангажира во изнаоѓање соодветни и алтернативни решенија за покривање на трошоците и за институционално сметување на овие лица од

страна на државата како одговорен субјект во овие ситуации.

Во овој дел сè уште нема системско решение за лекување на лицата што не се здравствено осигурени и кои немаат лична документација.

● Психолошка асистенција

Целта на психолошката асистенција е да ја зголеми свеста за личната одговорност кон сопственото секојдневие, донесување одлуки што можат да влијаат позитивно на нивата личност, а најмногу зголемување на личната активност за преземање активности што би можеле да им бидат од корист на бездомниците.

● Социјална работа

Социјалниот работник подготвува социјални анамнези за новите бездомници, како и ажурирање на веќе постојните досиеја, реализирање стручно-советодавни разговори, вадење лични документи, издавање потврди за сите корисници на пунктот, помош и поддршка при пишување / пополнување документи, формулари кај неписмените бездомници, обезбедување бесплатни услуги од донатори како стоматолошки, правни услуги, како и поддршка при вработување на работоспособните лица, организирање редовна продажба на уличното списание „Лице в лице“, придружба на лицата до соодветни институции кога е потребно.

● Привремено прифатилиште

Привременото прифатилиште е подготвено во секое време да прими бездомник што е во тешка здравствена состојба, а за кој нема итно решение за сместување во соодветна институција.

Исто така, за зимскиот период е подготвен план за дејствување во екстремно студени денови. Прифатилиштето се отвора кога температурата е пониска од -10 Целзиусови степени, кога се воспоставуваат 24-часовни

дежурства на екипи на Црвен крст и возило што на повик дејствува на терен.

Патролна социјална служба

Во Црвениот крст на град Скопје се ангажирани тројца патролни социјални работници што откриваат лица и семејства во ризик, а меѓу нив е и категоријата бездомници. Нивната улога е преку средби со лицата и со семејствата во ризик да се препознаат проблемите со кои се соочуваат и потоа да ги упатат кон сите постојни ресурси во заедницата и во градот.

Во акциите на Црвен крст за згрижување на бездомниците можат да се вклучат и граѓаните со донирање облека, храна, средства за хигиена и кебиња. Донациите можат да ги остават во магацинот на Црвен крст на град Скопје, во Момин Поток.

Граѓаните можат и да пријават бездомници на тел. 02/3139 578.

Пунктови за облека за бездомници и за други социјално ранливи категории сограѓани - Во јуни 2014 година Црвен крст на град Скопје отвори пункт за облека во која социјалнозагрозените категории сограѓани може да дојдат до половна облека, и тоа преку ваучери што ги издава ЦК врз основа на процена.

Бездомниците, пак, оваа услуга можат да ја користат во пунктот за бездомници во Момин Поток.

Исто така, во Скопје се поставени и осум контејнери за донирање облека, а такви има и во Битола, Охрид и во Струга.

Проектот за донирање облека се реализира со поддршка на Алфа банка а.д. Скопје.

✓ **УЛИЧНО СПИСАНИЕ „ЛИЦЕ В ЛИЦЕ“** - Списанието излегува од септември 2012 година, а го промовира моделот на социјално претприемаштво. Негови продавачи се претставници од најранливите слоеви во општеството, меѓу кои и бездомници, при што една половина од продажната цена оди директно за продавачот, а втората половина се користи за печатење и за активности што го подобруваат животот на маргинализираните лица што се дел од програмата на „Лице в

лице“.

Освен што се вклучуваат во продажбата, лицата поминуваат и низ едукативна програма за подобрување на нивните комуникациски и продажни вештини, за големување на нивната самоверба и мотивација, а вклучувањето во неа за нив овозможува и директни средби со претставници на компании каде што се одвива организирана продажба на списанието.

Во исто време, некои од компаниите и вработуваат продавачи на списанието што ги имаат потребните квалификации во согласност со отвореното работно место.

Досега преку програмата се вработени тројца продавачи на „Лице в лице“.

Со цел да се нагласи овој горлив општествен проблем во Македонија, „Лице в лице“ посвети и издание посветено на бездомништвото, а редовно како содржина ја третира и во секое ново издание на списанието.

Акција „Еден ден во друштво на бездомник“

- Во оваа акција на „Лице в лице“ се приклучија неколку македонски уметници, од различни сфери, кои по еден ден поминат со бездомник продуцираа дела, (расказ, песна, фотографија, цртеж), кои потоа беа и јавно презентирани, а беа публикувани и во бројот на списанието посветено на оваа тема. Предизвикот што го носеше оваа иницијатива безрезервно го прифатија ликовниот уметник Атанас Ботев, фотографите Томислав Георгиев и Елена Димитријевска и писателите Иван Шопов и Николина Андова - Шопова..

✓ „РЕТВИТНИ ОБРОК“ И „ВИСТИНСКИ ДЕЛА НА ЛУБЕЗНОСТ“

- Топла манџа, ориз и месо е најчесто храната што активистите од иницијативата „Ретвитни оброк“ им ја делат на луѓето што ја немаат. Секоја сабота, точно напладне, на платото на АРМ кај куќата на Мајка Тереза, доаѓаат бездомници и социјално загрозени лица, кои не можат да си дозволат топол оброк. Тој им е овозможен од организацијата „Вистински дела на љубезност“ и од акцијата на „Твитер“. Постои и група на „Фејсбук“, од отворен тип, на која секој е добредојден

доколку сака да даде идеја, предлог, да помогне со логистика, продукти...

Хуманитарниот проект „Вистински дела на љубезност“ почна со своите активности во 2013 година и, освен храна, донира и облека, постелнина, покуќнина, благодарение на донациите на граѓаните. Првиот организиран настан за делење седмичен оброк на бездомниците од Скопје беше организиран на 29 декември 2013 година, пред спомен-куќата на Мајка Тереза, каде што редовно се спроведува секоја сабота до денес.

✓ „ФРЕШИС“

Прв ресторан со социјален деловен модел во земјава, чијашто идеја е 34 отсто од профитот да оди во општествени цели. Постои од мај 2015 година и соработува со „Вистински дела на љубезност“, каде што на неделно ниво донира храна, (супи, овошје, лепчиња), кои потоа преку оваа организација стигнуваат до крајните корисници. Во исто време „Фрешис“ соработува и со граѓанската иницијатива „Ретвитни оброк“, и сите заедно успеваат секоја сабота да подготват / обезбедат оброци за околу 150 луѓе. Храна од „Фрешис“ се донира и во народната кујна во црквата во Ѓорче Петров, „Св.Петар и Павле“ кога е отворена за посетителите од ранливите групи.

✓ НАРОДНИ КУЈНИ -

МТСП - Од 2007 година, Министерство за труд и за социјална политика (МТСП) го вовеле проектот „Народни кујни“. Според официјалните податоци на МТСП, на територијата на Македонија функционираат 49 народни кујни во кои се опфатени околу 4.000 лица што ги користат услугите.

Народни кујни под капа на МТСП има во следниве општини: Штип, Велес, Неготино, Берово, Пехчево, Крива Паланка, Струмица, Куманово, Свети Николе, Битола, Делчево, Радовиш, Струга, Гевгелија, Валандово, Крушево, Вница, Кратово, Прилеп, Македонски Брод, Шуто Оризари, Кочани, Тетово, Бутел, Македонска Каменица, Кисела Вода, Чаир, Гази Баба, Кавадарци, Кичево, Пробиштип, Чашка, Центар, Дебар, Охрид, Злетово, Црник, Старо Нагоричане, Конче, Градско, Василево, Карбинци, Чешиново – Облешево (населено место Чешиново и населено место Облешево), Ранковце, Центар Жупа, Демир Капија, Другово (Кичево) и Зрновци.

МПЦ и Католичка црква

Во Скопје има две народни кујни отворени од страна на Македонската православна црква - „Св.Петар и Павле“, која функционира во рамки на хуманитарната организација „Ѓаконија“, и една во „Св.Петка“. Услугите што ги нудат овие две кујни често се случува да се и недостапни, доколку не се исполнети сите услови за работа (достапност до намирници, исклучена електрична енергија и слично). Народна кујна под капата на МПЦ постои и во Велес.

Услуги за бездомниците нуди и Католичката црква во Скопје.

✓ БАНКА ЗА ХРАНА НА МАКЕДОНИЈА

Оваа непрофитна организација ја собира храната, чијшто рок на траење е при крај, а продавачите не можат да ја продадат, со цел да ја дистрибуира до тие на кои им е најпотребна преку народните кујни, или, пак, преку организации што работат со ранливи групи.

Анекс 1

ИНСТИТУЦИИ / ОРГАНИЗАЦИИ (ЕКСПЕРТСКИ ИНТЕРВЈУА)

- *Министерство за труд и социјална политика
- *Прифатен центар за бездомници – Чичино Село
- * Оддел за семејно насилство при ЈУ МЦСР, Скопје
- *Психијатриска болница – Бардовци, Скопје
- *Град Скопје
- *Национална мрежа за борба против семејно насилство
- *СОС Детско село
- *Црвен крст на Град Скопје (2)
- *Здружение на социјални работници на Град Скопје
- *Институт за социјална работа и за социјална политика
- *Институт за јавно здравје
- *Народна кујна при црквата „Св. Петар и Павле“ во Ѓорче Петров
- *Центар за социјална работа Скопје
- *Центар за социјална работа Куманово
- *ЦСР Гостивар

- * АД за стопанисување со станбен и деловен простор
- *Агенција за катастар и недвижности
- *ЦСР Битола
- *ЦСР Штип
- *ЦСР Свети Николе

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Bell, D and Eiser, D. (2014) Inequality In Scotland: Trends, Drivers, And Implications For The Independence Debate. Stirling: University of Stirling.

Benjaminsen, L. and Bastholm Andrade, S. (2015) "Testing a Typology of Homelessness Across Welfare Regimes: Shelter Use in Denmark and the USA", Housing Studies, 30.6 : 858-876.

Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among the Scandinavian Countries", European Journal of Homelessness, Vol. 2 : 45-67

Benjaminsen, L. and Dyb, E. (2008) "Homeless Strategies and Innovations", in: E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars and N. Pleace (eds.) Homelessness Research in Europe, стр. 123-142.

Busch-Geertsema, V. (2016) Rehousing projects for single homeless persons: Innovative approaches in Germany. Bremen: GISS.

Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipović Hrast, M. and Pleace, N. (2014) Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update 4, EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness.

Busch-Geertsema, V. and Fitzpatrick, S. (2008) "Effective Homelessness Prevention? Explaining Reductions in Homelessness in Germany and England", European Journal of Homelessness, Vol. 2 : 69-95.

Cahill, N. (2014) „Financing of Social Housing in Selected European Countries“, NESC Secretariat Papers, No. 11.

Center for Regional Policy research and Cooperation STUDIORUM (2004) Report on poverty housing situation in Macedonia. Skopje: Studiorum.

Cheglava, K., Van Cuijk, A., Dobbelaar, R., Groenefelt,

C. and Van Rijn, M. (2014) Preparatory Report – The Netherlands Housing, Homelessness and Social Policy in Europe: Information regarding affordable housing, homelessness and housing policies in the Netherlands. Erasmus Intensive Program: University of Tilburg. Достапно на: http://www.tilburguniversity.edu/upload/045ea11b-8327-47ea-8883-75ff18340581_Netherlands_Erasmus_IP.pdf Пристапено на: 05.04.2016

Dekleva, B. and Razpotnik, S. (2007) Brezdomstvo v Ljubljani [Homelessness in Ljubljana], Ljubljana: Pedagogška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Димитријоска, С. (2011) Студија за Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во Република Македонија, Скопје. Достапно на: http://www.nacionalnakomisija.gov.mk/sites/default/files/prikachyvanja/studija_za_nacionalni_programi_i_beneficii_vo_ramkite_na_sistemot_na_socijalna_zashtita_vo_republika_makedonija_2011.pdf Пристапено на: 05.04.2016.

Donevska, M. (2011) Study of Poverty and Social Exclusion in the Republic of Macedonia. Skopje: Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights.

Donevska, M. (2003) "Main Features of Poverty in the Republic of Macedonia with Special Analysis of Roma Urban Community", Old and New Poverty in Post-Communist Europe. Krakow.

Donevska, M. (2004) "Approaches to Social Problem Solving in the Republic of Macedonia During the Period of System Transformation", in: M. Niezgoda (ed.) The Consequences of Great Transformation, Krakow: Jagiellonian University.

Donevska, M. (2002) "Children's Social Rights and Their Implementation in the Republic of Macedonia" South-East Europe Review. Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Доневска, М. (2002) Насилството како појава предизвикана од намален животен стандард. Скопје: СОЖМ.

Доневска, М. (2003) Социјално исклучување-проблеми во дефинирањето на социјалната положба на населението во Македонија. Скопје: Фондација Фридрих Еберт.

Доневска, М. (2002) „На граница на трајна беда“, ЗУМ, бр. 75.

Donevska, M, and Gerovska, M. (2003) Civil and State Activities in the Provision of Social Care: From Contribution to Effective Partnership, in: B. Mundey (ed.) Social Care In Central And Eastern Europe, Kent: University of Kent.

Доневска, М., Ѓорѓев, Д., Геровска-Митев, М. и Каловска, Т. (2007) Социјална заштита и социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија- студија. Скопје: Канцеларија на ЕУ.

Доневска, М. и Савевска, С. (2002) Сиромаштијата како обележје на трајна маргинализација (според пилот-истражувања во урбана средина - Скопје), Скопје.

Donevska, M., Trbojevik, S. and Bogoevska, N. (2014) Family, Poverty And Social Exclusion In The Republic Of Macedonia: Policy, Responds, Obstacles And Challenges. Barcelona.

Доневска, М., Димитриоска, В., и Новковска, Б. (2011) Сиромаштија, состојби во Македонија, Скопје: Култура.

Државен завод за статистика (2015) Бесправно изградени објекти на територијата на Република Македонија, 2014, Број: 6.1.15.47. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/6.1.15.47.pdf> Пристапено на: 05.04.2016

Државен завод за статистика (2014) Бесправно изградени објекти на територијата на Република Македонија, 2013 Број: 6.1.14.48. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/6.1.14.48.pdf> Пристапено на: 05.04.2016

Druzic Ljubotina, O. (2012) Beskućništvo: pogled iz

različitih perspektiva. Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom.

Edgar, B. and Doherty, J. (2010) Homelessness Research in Europe. In: E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars and N. Pleace, (eds.) Homelessness Research in Europe. Brussels: FEANTSA

Edgar, B., Meert, H. and Doherty, J. (2003) Review of Statistics on Homelessness in Europe. Brussels: FEANTSA, 2003.

Edgar, B., Doherty, J. and Meert, H. (2004) Immigration and Homelessness in Europe. Bristol: Policy Press.

Engberg A. L. (NA) Social housing in Denmark, Research paper No. 6/00, Roskilde: Department of Social Sciences, Roskilde University. Достапно на: http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/1208/1/Social_housing_in.pdf Пристапено на: 25.03.2015.

Eurostat (2015). "Asylum Statistics", Eurostat Statistics. Достапно на: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics Пристапено на: 05.04.2016

FEANTSA (2012) On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe. Brussels: FEANTSA.

Gerovska-Mitev, M. (2012) Material Deprivation, Poverty and Social Exclusion Among Households in Macedonia. Скопје: Fridrich Ebert Foundation.

Girardi, L., Nicoletto, P. and Stoffie, V. (2012) Social Exclusion of Homeless People in Italy. Katowice: University of Economics.

Government of the Republic of Serbia (2011) The Status of Social Exclusion and Poverty Trends in the Period 2008 -2010 and Future Priorities. Belgrade: Government of the Republic of Serbia.

Hermans, K. (2010) Peer Review on Homelessness Policies in Amsterdam City (The Netherlands), НАБИТАСТ Peer Review. Brussels: FEANTSA.

Костов, З. (2010) Поимање, карактеризација, класификации и индикатори на социјалната исклученост во домувањето во Македонија. Скопје. Krznar, A., and Mimic Vugec, M. (2013) Facing Homelessness in the Republic of Croatia. Presentation at

conference "Sustainable Ways of Preventing Homelessness", 22 November 2013, Copenhagen. Достапно на: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11336&langId=en> Пристапено на: 05.04.2016

Милевска-Костова, Н. и Еминова, Е. (2006) Заедницата на Роми во Република Македонија состојби и предизвици во домувањето и здравството. Скопје, Хуманитарно и добротворно здружение на Ромите „Месечина“.

Министерство за труд и социјална политика (2005) Стратегија за Ромите во Република Македонија, Скопје.

OECD (2014), OECD Factbook 2014: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing. Достапно на: <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2014-en> Пристапено на: 25.03.2015.

FEANTSA: Monitoring Report On Homelessness And Homeless Policies In Europe. (2012) Brussels: FEANTSA.

Pezzana, P. (2012) "Control And Contain: A Hidden Strategy- Where A Common Strategy is Lacking: Perspectives From Italy", European Journal of Homelessness 6.1: 125-140.

Pleace, N., Baptista, I., Benjaminsen, L., and Busch-Geertsema, V. (2013) "The Costs Of Homelessness In Europe: An Assessment of the Current Evidence Base", EOH Comparative Studies on Homelessness, Brussels: European Observatory on Homelessness.

Razpotnik, A. (2009) Counting the Homeless: Improving the Basis for Planning Assistance, Ljubljana: University of Ljubljana.

Sanandaji, N. (2013) The Dutch rethink the welfare state. Достапно на: <http://www.newgeography.com/content/004028-the-dutch-rethink-welfare-state> Пристапено на: 05.04.2016.

Светска банка (2006) Прашања поврзани со урбаниот и со општинскиот развој: Белешка за политики, Бр. 37278МК. Достапно на: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer?IW3P/IB/2007/08/08/000310607_20070808152042/Rendered/PDF/372780MACEDON1Policy0Note01PUBLIC1.pdf Пристапено на: 05.04.2016

Scotland's Census (2016) "Census 2011: Detailed Characteristics On Ethnicity, Identity, Language and Religion In Scotland " Release 3A". Достапно на: <http://www.scotlandscensus.gov.uk/news/census-2011-detailed-characteristics-ethnicity-identity-language-and-religion-scotland-%E2%80%933> Пристапено на: 05.04.2016

Statistics Finland (2013) "Total Statistics On Income Distribution. Income Inequality Helsinki". Достапно на: http://www.stat.fi/ti/tjkt/2014/02/tjkt_2014_02_2015-12-18_tie_002_en.html Пристапено на: 05.04.2016.

Statistics Netherlands (2014) "Population: Sex, Age, Origin and Generation, 1 January". Достапно на: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?D=M=SLEN&PA=37325eng&D1=0&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-1,84,102,139,145,210,225&D6=a&LA=EN&HDR=G2,G3,G4,T&STB=G1,G5&VW=T> Пристапено на: 05.04.2016.

Statistics Netherlands (2016) "Netherlands Performs Above Average on Themes Europe 2020". Достапно на: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2014/21/netherlands-performs-above-average-on-themes-europe-2020> Пристапено на: 05.04.2016

Sullivan, E., Busch-Geertsema, V., Quilgars, D. and Pleace, N. (2010) Homeless Strategies and Innovations: Homelessness Research in Europe. Brussels: FEANTSA

Šoštarić, M. (2013) "Homelessness in the Republic Of Croatia: A Review of the Social Welfare System for Homeless People", Profiling Homelessness: Serbia and Croatia, 7.2: 287-300.

Шукрп, З. (2001) Сиромаштија: Теории, концепти и показатели, Загреб: Правен факултет

The Scottish Government (2014) "Operation of the Homeless Persons Legislation in Scotland: Quarter April-June 2002 To Quarter July - September 2014". Достапно на: Пристапено на: 05.04.2016.

The Scottish Government (2014) "Local Area Labour Markets In Scotland - Statistics From The Annual Population Survey 2013". Достапно на: <http://www.gov.scot/Publications/2014/05/4201> Пристапено на: 05.04.2016.

Timotijević, M. (2012) "Beskućništvo u transformaciji: Prilog Integralnom Razumevanju beskućništva u Srbiji" Socijalna misao, 4/2012: 41-53.

Trbojevic, S., Donevska, M. and Bogoevska, N. (2010) Research Report for Determining the Causes of the Roma Children Irregular Attendance of the Elementary Education. Skopje: Open Society Institute.

Tuuteri, K. (2013) Youth Homelessness In Finland - A Preventative Perspective. Презентација на конференција. Достапно на: http://www.housing-first.fi/files/3368/Youth_homelessness_in_Finland_Presentation_K.Tuuteri_feantsa_youth_conference.pdf Пристапено на: 05.04.2016.

УНДП (2004) Извештај за напредокот во однос на Милениумските развојни цели. Скопје: Канцеларија на УНДП.

Влада на Република Македонија (2009) Закон за социјална заштита, Службен весник на РМ, бр. 79/2009.

Влада на Република Македонија (2015) Закон за социјална заштита (консолидиран текст), Службен весник на РМ, бр.150/2015.

Завод за социјални дејности на Република Македонија (2007) Стручнометодолошки упатства и прирачници, книга 1. Скопје: Завод за социјални дејности.

Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на Република Македонија – ЕСЕ и Акција Здруженска (2012) Извештај во сенка на спроведувањето на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената. Скопје: ЕСЕ и Акција Здруженска.

Интернет извори

The Official Website of Denmark, Facts and Statistics. Достапно на: <http://denmark.dk>

Eurostat. Достапно на: <http://ec.europa.eu/eurostat>

Statistics Denmark. Достапно на: <http://www.statbank.dk>

FEANTSA. Достапно на: <http://www.feantsa.org>

Official Statistics of Finland (OSF). Достапно на: <http://www.stat.fi>

Housing First: Finland. Достапно на: <http://www.housingfirst.fi>

National Records of Scotland. Достапно на: <http://www.nrscotland.gov.uk>

The Scottish Government. Достапно на: <http://www.gov.scot>

COSLA. Достапно на: <http://awards.cosla.gov.uk>
Holland.com. Достапно на: <http://www.holland.com>
Statistics Netherlands. Достапно на: <http://www.cbs.nl>

Homelessness and Employment.
Достапно на: <http://www.feantsa.org/spip.php?article309&lang=en> [25.03.2015].

Statista. Достапно на: <http://www.statista.com>

UNDP. Достапно на: <http://hdr.undp.org>

ISTAT. Достапно на: <http://www.istat.it>

За „Паблик“...

„Паблик“ е независна асоцијација за истражување, комуникации и за развој, која аналитички ги следи настаните од полето на социјалната инклузија, социјалното претприемаштво и социјалната иновација, социјалниот импакт, како и медиумите и медиумска култура со посебен акцент на социолошките феномени во процесите на демократизација на општеството.

Во септември 2012 година „Паблик“ го издаде првиот број на уличното списание „Лице в лице“, што како организација ни овозможи да добиеме јасна слика за реалните проблеми на маргинализираните групи во Македонија и нè стави во позиција да ја утврдиме потребата за нивно подетално истражување преку научен пристап. Денес, секоја од групите што се во фокусот на списанието „Лице в лице“ (бездомници, социјално загрозени сограѓани, лица со посебни потреби, жени што се жртви на насилство, бегалци...) го дефинира правецот на нашите истражувања и ни осигурува фокус на вистинските проблеми и на причините за нивното создавање и постоење.

Тековни проекти на „Паблик“ се регионалните проекти „Предизвиците и можностите од вработувањето на маргинализирани лица во социјалното претприемаштво“, „Социјалните услуги и миграцијата: интеграција и кохерентност меѓу стекхолдерите за подобра услуга на емигрантите, бегалците и на барателите на азил во Македонија, Србија и во Хрватска“ и „Медиумски круг - одговор на граѓаните кон корупцијата и клиентелизмот во медиумите“, како и проектот „Граѓанското општество - активен или пасивен фактор во општествените промени“ што се спроведува на национално ниво.

БЕЗДОМНИИСТВО.МК
ЈАВНО • СКРИЕНО • ПОТЕНЦИЈАЛНО

Бездомништвото е процес што опфаќа лица со ограничена вклученост во општествениот живот, кои имаат проблеми со сопствениот идентитет и се без живеалиште, живеат во несигурни и/или несоодветни услови или, пак, се привремено згрижени во прифатилишта или во институции.